

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

VODIČ ZA ČLAN 10 EVROPSKE KONVENCIJE O LJUDSKIM PRAVIMA

SLOBODA IZRAŽAVANJA

Izdavače ili organizacije koji žele da prevedu i/ili reprodukuju ovaj Vodič u celini ili u delovima kao štampanu ili elektronsku publikaciju pozivamo da se obrate na adresu publishing@echr.coe.int kako bi dobili informacije o postupku autorizacije. Ako želite da saznate koji se vodiči sudske prakse trenutno prevode, molimo vas da pogledate na [Pending translations \(Prevođenje u toku\)](#).

Ovaj Vodič je pripremljen pod nadzorom Direktorata i on ničim ne obavezuje Sud.

Tekst je podložan redaktorskim izmenama.

Tekst Vodiča je u izvorniku sačinjen na francuskom jeziku.

Završen je 31. marta 2020. Redovno će se ažurirati. Ova verzija je ažurirana 31. avgusta 2020.

Vodiči kroz sudsku praksu mogu se preuzeti na adresi www.echr.coe.int (Case-law – Case-law analysis – Case-law guides).

Za najnovije podatke o publikacijama pratite nalog Suda na Tviteru, na adresi https://twitter.com/ECHR_CEDH.

© Savet Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2020.

Naslovna fotografija: Savet Evrope, Zgrada Ljudskih prava
(arhitekta: Richard Rogers Partnership i Atelier Claude Bucher)

Prevod ovog Vodiča je objavljen uz saglasnost Evropskog suda za ljudska prava, u okviru zajedničkog programa Evropske unije i Saveta Evrope „Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku 2019-2022” i projekta „Sloboda izražavanja i sloboda medija u Srbiji (JUFREX)”. Ovaj nezvanični prevod se objavljuje uz podršku Evropske unije i Saveta Evrope, ali pod isključivom odgovornošću prevodilaca (Alpha Team One). Izraženi stavovi ne izražavaju nužno mišljenja Evropske unije.

Finansirano
od strane Evropske
unije i Saveta Evrope

COUNCIL OF EUROPE

Implementirano
od strane Saveta Evrope

Sadržaj

NAPOMENA ČITAOCIMA	9
I. UVOD	11
A. Metodologija koja je primenjena u ovom Vodiču	11
B. Opšta razmatranja o članu 10 u sudskoj praksi ESLJP-a	12
II. PRIHVATLJIVOST ČLANA 10 KONVENCIJE	13
A. Primenljivost člana 10 Konvencije	13
B. Ostala pitanja prihvatljivosti	15
1. Iscrpljenje unutrašnjih pravnih lekova (član 35, stav 1)	15
2. Status žrtve [član 35, stav 3 (a)]	15
3. Nepostojanje značajnijeg oštećenja [član 35, stav 3 (b)]	17
III. KAKO SUD ISPITUJE PREDMET PREMA ČLANU 10: ANALIZA KORAK PO KORAK	18
A. Da li je bilo mešanja u ostvarivanje prava na slobodu izražavanja i kakvi su oblici mešanja?	18
B. Tri „testa“: zakonitost mešanja, legitimnost mešanja i neophodnost mešanja u slobodu izražavanja u demokratskom društvu	19
1. Test „zakonitosti mešanja“	20
2. Test „legitimnosti cilja kome se teži mešanjem“	21
3. Test „neophodnosti mešanja u demokratskom društvu“	22
a. Postojanje „hitne društvene potrebe“	22
b. Ocena prirode i težine izrečenih kazni	23
i. Ponajmanje restriktivna mera	23
ii. Opšte mere	23
c. Zahtev za relevantnim i dovoljnim razlozima	24
C. Kolizija između dva prava zaštićena Konvencijom: uravnotežavanje	24
1. Član 6, stav 2 Konvencije	25
2. Član 9 Konvencije	25
3. Član 11 Konvencije	25
4. Član 1 Protokola br. 1	26
IV. ZAŠTITA UGLEDA I PRAVA DRUGIH	27
A. Metodologija	27

B. Pravična ravnoteža između prava na slobodu izražavanja i prava na poštovanje privatnog života u kontekstu objavljivanja (intimni život i ugled)	28
1. Publikacije (fotografije, slike i članci) koje se odnose na intimne aspekte života pojedinca ili njegove porodice	29
a. Kriterijumi i njihova primena	29
i. Doprinis debati od javnog interesa	29
ii. Stepen poznatosti lica o kome je reč	30
iii. Prethodno ponašanje lica o kome je reč	31
iv. Način pribavljanja informacija i njihova istinitost	32
v. Sadržaj, oblik i posledice spornog članka	33
2. Elementi i reperi rezonovanja ESLJP-a karakteristični za predmete koji se odnose na klevetu (zaštita ugleda)	34
a. Elementi definicije i interpretacionih okvira: neka promišljanja	34
i. Postojanje objektivne veze između sporne izjave i lica koje se poziva na svoje pravo na zaštitu prema članu 10, stav 2 Konvencije	34
ii. Nivo težine napada na ugled	35
b. Reperi i elementi za procenu da li je mešanje bilo srazmerno legitimnom cilju zaštite ugleda	37
i. Elementi u vezi sa sadržajem	37
ii. Elementi u vezi s kontekstom	41
iii. Priroda mera i kazni u odgovoru na klevetu	45
V. ULOGA „ČUVARA JAVNOG INTERESA“: POJAČANA ZAŠTITA, DUŽNOSTI I ODGOVORNOSTI	49
A. Uloga „čuvara javnog interesa“	49
B. Prava, dužnosti i odgovornosti povezane sa funkcijom novinara	50
1. Prikupljanje informacija	50
a. Istraživanje teme i traganje za informacijama	50
b. Pristup specifičnim mestima i lokalitetima i boravak na tim mestima radi pribavljanja informacija	50
c. Zakonitost ponašanja novinara	52
2. Dužnosti i odgovornosti koje se odnose na uređivačko odlučivanje	52
a. Pouzdane i precizne informacije: odgovornosti u pogledu provere i prenošenja	53
b. Ostale odgovornosti: urednici i direktori izdanja listova, čitaoci, autori priloga	55
VI. ZAŠTITA NOVINARSKIH IZVORA	56
A. Opšta načela	56
B. Definicije, sfera primene	56
C. Oblici i srazmernost mešanja	57
1. Nalozi za otkrivanje izvora	57
2. Pretresi	57
3. Ciljana prismotra novinara da bi se identifikovali njihovi izvori	58
4. Nalog da se svedoči u krivičnom predmetu u kome je izvor optužen	58
D. Procesna jemstva	58

VII. SPREČAVANJE OTKRIVANJA INFORMACIJA DOBIJENIH U POVERENJU	60
A. Opšta načela	60
B. Kriterijumi za ocenjivanje	61
1. Doprinos debati o nekom pitanju od opšteg interesa	61
2. Ponašanje lica koje je odgovorno za obelodanjivanje	61
3. Preispitivanje koje sprovode domaći sudovi	62
4. Srazmernost izrečenih kazni	62
VIII. SPECIFIČNA ZAŠTITA UZBUNJIVAČA I FUNKCIONERA KOJI PRIJAVE NAVODNE NEPRAVILNOSTI	63
A. Zaštita uzbunjivača	63
B. Zaštita u kontekstu izveštavanja o nepravilnostima u postupanju državnih funkcionera	66
IX. SLOBODA IZRAŽAVANJA I PRAVO NA PRISTUP INFORMACIJAMA KOJE SU U POSEDU DRŽAVE	67
A. Opšta načela	67
B. Kriterijumi za procenu u vezi sa primenljivošću člana 10 i postojanjem mešanja	67
1. Svrha traženja informacija	68
2. Priroda traženih informacija	68
3. Uloga lica koje traži informacije	69
4. Spremne i dostupne informacije	70
C. Kriterijumi za ocenu neophodnosti mešanja (da li je mešanje bilo srazmerno legitimnom cilju kome se težilo ili je uspostavljena pravična ravnoteža između različitih prava i interesa)	70
X. OČUVANJE AUTORITETA I NEPRISTRASNOSTI SUDSTVA I ZAŠTITA SLOBODE IZRAŽAVANJA: PRAVO NA SLOBODU IZRAŽAVANJA U KONTEKSTU SUDSKIH POSTUPAKA I UČESTVOVANJA SUDIJA U JAVNOJ DEBATI	72
A. Specifičan status aktera pravosudnog sistema i njihova sloboda izražavanja u kontekstu sudskih postupaka	72
1. Pripadnici pravosuđa	72
2. Advokati	73
B. Medijsko izveštavanje o sudskim postupcima	74
1. Metodologija	74
2. Opšta načela	74
3. Kriterijumi primene	75
a. Doprinos javnoj debati o nekom pitanju od opšteg interesa	75
b. Priroda ili sadržaj spornih komentara	76
c. Metod pribavljanja spornih informacija	76
d. Da li je zabrana objavljivanja ili izrečena sankcija bila srazmerna	76
4. Ostala kontekstualna razmatranja u vezi sa interesima na koje bi se sporne objave mogle negativno odraziti	77
a. Objave/izjave koje će verovatno uticati na vođenje sudskog postupka	77

b. Objave koje će verovatno dovesti do povrede poverljivosti sudske istrage i pretpostavke nevinosti	78
c. Objavljivanje informacija koje se odnose na privatni život stranaka u postupku	79
d. Uvreda suda	79
C. Učestvovanje sudija u javnoj debati	81
XI. SLOBODA IZRAŽAVANJA I LEGITIMNI CILJEVI NACIONALNE BEZBEDNOSTI, TERITORIJALNOG INTEGRITETA ILI JAVNE BEZBEDNOSTI, SPREČAVANJA NEREDA ILI KRIMINALA	82
A. Opšta načela	82
B. Kriterijumi za procenu opravdanosti mešanja	83
1. Doprinos debati od opšteg interesa	83
2. Priroda i sadržaj govora i njegov potencijalni uticaj: analiza teksta u kontekstu	84
a. Separatistički diskurs i objave ilegalnih organizacija	85
b. Glorifikovanje i odobravanje kriminalnih i/ili terorističkih akata	87
c. Ostale vrste govora koje su ograničene po osnovu sprečavanja nereda ili kriminala	87
3. Težina kazne	88
XII. SLOBODA IZRAŽAVANJA I ZAŠTITA ZDRAVLJA ILI MORALA	90
A. Opšta načela	90
1. Zaštita zdravlja	90
2. Zaštita morala	91
B. Procena kriterijuma u pogledu opravdanja mešanja	92
1. Priroda, sadržaj i potencijalni uticaj govora	92
a. Priroda i sadržaj govora	92
b. Uticaj govora: sredstva za saopštavanje i ciljna publika	93
2. Težina kazne ili mere	94
XIII. SLOBODA IZRAŽAVANJA I INTERNET	96
A. Specifične odlike interneta u kontekstu slobode izražavanja	96
1. Inovativni karakter interneta	96
2. Internet i drugi mediji	97
B. Zaštita prava drugih u kontekstu interneta	97
1. Opšte napomene	97
2. Zaštita ranjivih lica	99
3. „Dužnosti i odgovornosti“ internet portala vesti	99
4. Odgovornost koja proističe iz objavljivanja hiperlinka	100
5. „Dužnosti, odgovornosti“ i objavljivanje informacija iz štampe na internetu	101
C. Blokiranje pristupa internetu	101
D. Pristup internetu i lica lišena slobode	103

XIV. PLURALIZAM I SLOBODA IZRAŽAVANJA	104
A. Opšta načela pluralizma u audio-vizuelnim medijima	104
B. Medijski pluralizam i izbori	105
C. Propisi o plaćenom oglašavanju	106
D. Distribucija audio-vizuelnih izvora	107
E. Transparentnost u pogledu vlasništva nad medijima	108
F. Pluralizam i sloboda izražavanja manjina	108
XV. ČLAN 10 I NJEGOV ODNOS SA OSTALIM ODREDBAMA KONVENCIJE I PROTOKOLA UZ NJU: MEĐUZAVISNOST, PREKLAPANJE	109
1. Član 6, stav 1 Konvencije	109
2. Član 8 Konvencije	109
3. Član 9 Konvencije	109
4. Član 11 Konvencije	110
5. Član 2 Protokola br. 1	110
6. Član 3 Protokola br. 1	110
INDEKS CITIRANIH PREDMETA	113

Napomena čitaocima

Ovaj Vodič je deo serije Vodiča kroz sudsku praksu koje Evropski sud za ljudska prava (u daljem tekstu: Sud, Evropski sud, Sud u Strazburu ili ESLJP) objavljuje kako bi obavestio profesionalne pravnike o osnovnim presudama i odlukama koje je doneo. U Vodiču koji imate pred sobom analizira se i sažima sudska praksa prema članu 10 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava koji se odnosi na slobodu izražavanja (u daljem tekstu: Konvencija ili Evropska konvencija) (presude ili odluke koje je doneo ESLJP i odluke ili izveštaji Evropske komisije za ljudska prava, u daljem tekstu: Komisija). Vodič obuhvata period od 1957. do 31. avgusta 2020.

Čitaoci će ovde naći informacije o ključnim načelima u datoj oblasti i relevantne precedente. Sudska praksa koja je citirana u ovom Vodiču izabrana je između precedentnih, naročito značajnih i/ili najnovijih presuda i odluka.* Međutim, ovaj Vodič ne sadrži:

- predmete koji se odnose na član 10 i u vezi s kojima je doneta odluka o neprihvatljivosti (inkompatibilnost *ratione materiae*) u kojoj je navedeno da su isključeni iz polja zaštite po Konvenciji primenom člana 17 (zabrana zloupotrebe prava), kao i predmete koji se odnose na član 10, a za koje je doneta odluka da su očigledno neosnovani ili presuda po kojoj nije utvrđena nikakva povreda, a Sud je razmatrao pitanje zloupotrebe prava u svetlu člana 17 Konvencije,**
- one predmete koji su postali irelevantni nakon jasne i nedvosmislene promene sudske prakse (na primer predmeti u vezi s pristupom informacijama koji su razmatrani pre nego što je doneta presuda u predmetu [Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske](#) [GC], br. 18030/11, 8. novembar 2016).

Presude i odluke ESLJP-a ne služe samo za odlučivanje u predmetima koji su pred njega izneti nego, šire gledano, služe tome da podrobnije obrazlože, očuvaju i razviju pravila utvrđena Konvencijom, čime doprinose tome da države poštuju obaveze koje su preuzele na sebe kao visoke strane ugovornice Konvencije ([Ireland/Irska/ protiv Ujedinjenog Kraljevstva](#), stav 154, 18. januar 1978, Series A br. 25 i, u skorije vreme, [Jerónovičs protiv Letonije](#) [GC], br. 44898/10, stav 109, ECHR 2016. i [Nagmetov protiv Rusije](#) [GC], br. 35589/08, stav 64, 30. mart 2017).

Stoga je zadatak sistema koji je uspostavljen Konvencijom da se rešavaju pitanja javne politike u opštem interesu, čime se podiže nivo standarda zaštite ljudskih prava i proširuje jurisprudencija ljudskih prava kroz celu zajednicu visokih strana ugovornica ([Konstantin Markin protiv Rusije](#) [GC], stav 89, br. 30078/06, ECHR 2012). Zaista, ESLJP naglašava ulogu Konvencije kao „ustavnog instrumenta evropskog javnog poretka“ u oblasti ljudskih prava ([Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi protiv Irske](#) [GC], br. 45036/98, stav 156, ECHR 2005-VI).

Ovaj Vodič sadrži reference na ključne reči za svaki navedeni član Konvencije i prateći protokol. Pravna pitanja koja se razmatraju u svakom pojedinačnom predmetu sažeta su u [Spisku ključnih reči](#), izabranih iz leksikona termina koji su (u većini slučajeva) neposredno preuzeti iz teksta Konvencije i pratećih protokola.

---

* Navedena sudska praksa može u izvorniku biti na jednom od zvaničnih jezika Suda i Evropske komisije za ljudska prava (engleskom ili francuskom) ili na oba ta jezika. Ako nije drugačije naznačeno, sve reference odnose se na presudu o meritumu koju je izreklo jedno od veća Suda. Skraćenica „(dec.)“ ukazuje na to da je citat iz teksta odluke Suda, dok skraćenica „[GC]“ označava da je o predmetu odlučivano pred Velikim većem. Presude veća koje nisu bile pravosnažne u trenutku kada je ovaj Vodič objavljen označene su zvezdicom (*).

** Ti predmeti su obuhvaćeni [Vodičem za član 17 Konvencije](#) (Zabrana zloupotrebe prava).

Baza podataka HUDOC, koja sadrži predmete iz sudske prakse ESLJP-a, omogućuje da se pretraga vrši po ključnoj reči. Pretraga pomoću tih ključnih reči omogućuje da se pronađe grupa dokumenata sa sličnim pravnim sadržajem (rezonovanje i zaključci Suda u svakom pojedinačnom predmetu rezimirani su kroz ključne reči). Pretraživanje po ključnim rečima u bazi *HUDOC* je moguće pritiskom na oznaku *Case Details* (detalji predmeta). Više informacija o bazi podataka *HUDOC* i o ključnim rečima možete naći u *HUDOC user manual* (Priručniku za korisnike baze *HUDOC*).

Član 10 Konvencije – Sloboda izražavanja

1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja bez mešanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća.

2. Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

Ključne reči HUDOC

Pozitivne obaveze (10)

1. Sloboda izražavanja (10–1) – Sloboda mišljenja (10–1) – Sloboda primanja informacija (10–1) – Sloboda saopštavanja informacija (10–1) – Sloboda primanja ideja (10–1) – Sloboda saopštavanja ideja (10–1) – Mešanje javne vlasti (10–1) – Bez obzira na granice (10–1) – Dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća (10–1)

2. Dužnosti i odgovornosti (10–2) – Mešanje javne vlasti (10–2)

Propisano zakonom (10–2): Pristupačnost (10–2) – Predvidljivost (10–2) – Mehanizmi zaštite od zloupotreba (10–2)

Neophodno u demokratskom društvu (10–2): Nacionalna bezbednost (10–2) – Teritorijalni integritet (10–2) – Javna bezbednost (10–2) – Sprečavanje nereda (10–2) – Sprečavanje kriminala (10–2) – Zaštita ugleda drugih (10–2) – Sprečavanje otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju (10–2) – Očuvanje autoriteta i nepristrasnosti sudstva (10–2)

I. Uvod

A. METODOLOGIJA KOJA JE PRIMENJENA U OVOM VODIČU

1. S obzirom na veoma obimnu sudsku praksu koju su institucije Konvencije razvile u vezi s pravom na slobodu izražavanja, ovoj temi se mora pristupiti na osnovu jasno utvrđene metodologije.

2. Pre razmatranja suštine prava zaštićenog članom 10 u okviru različitih tema koje to pravo obuhvata, dat je opšti pregled primenljivosti člana 10 Konvencije i uslova prihvatljivosti koji su najčešće primenjeni u predmetima pokrenutim u skladu s tom odredbom.

3. Potom se razmatraju neki aspekti koji zaslužuju posebnu pažnju u vezi s različitim fazama postupka u kome ESLJP ispituje predmet, da bi se potom prešlo na poglavlja koja sadrže tematsku i detaljnu analizu člana 10 Konvencije.

4. Ta tematski zasnovana poglavlja grupisana su oko različitih legitimnih ciljeva kojima se može opravdati mešanje u ostvarivanje prava na slobodu izražavanja (član 10, stav 2).

Analiziran je svaki od tih legitimnih ciljeva i te analize se međusobno razlikuju zavisno od količine relevantnih slučajeva iz sudske prakse i stepena iznijansiranoosti obrazloženja koja su u njima data.

5. Treba naglasiti da se u predmetima koji se odnose na član 10 često poziva na više od jednog legitimnog cilja. Usled toga predmet koji je obrađen u jednom tematskom poglavlju može takođe biti relevantan i za ostala poglavlja.

6. U svakom odeljku u kome se razmatra neki legitimni cilj predstavljena su opšta načela koja se naročito odnose na kontekst datog cilja, kao i konkretni kriterijumi primene koji proističu iz sudske prakse institucija Konvencije. Međutim, načela i kriterijumi primene nisu isključivo vezani za teme onako kako su te teme grupisane u ovom Vodiču; mnoga područja se preklapaju i uzajamne veze se sreću u celom korpusu sudske prakse koji se ovde razmatra.

7. Vodič takođe sadrži poglavlja o određenim tematskim oblastima koje se ne pominju izričito u tekstu Konvencije, ali koje je ESLJP inkorporirao u sistem zaštite prava na slobodu izražavanja po Konvenciji, kao što su pluralizam, pravo na pristup informacijama, zaštita uzbunjivača i sloboda izražavanja na internetu. Struktura tih poglavlja sledi inherentnu logiku tih tematskih oblasti onako kako je tumači ESLJP u svojoj sudskoj praksi.

Na kraju je predstavljena metodologija koju ESLJP koristi kada razmatra pravo na slobodu izražavanja u odnosu na druga prava zajamčena Konvencijom i protokolima uz nju, kako u slučajevima kada se taj odnos svodi na komplementarnost, tako i u slučajevima kada se svodi na konkurentnost.

B. OPŠTA RAZMATRANJA O ČLANU 10 U SUDSKOJ PRAKSI ESLJP-A

8. Sloboda izražavanja koja je neraskidivo povezana s demokratijom utvrđena je u jednom broju nacionalnih, evropskih,¹ međunarodnih i regionalnih² instrumenata koji promovišu taj politički sistem, priznat kao jedini koji može da jemči zaštitu ljudskih prava. U svom tumačenju člana 10 Konvencije ESLJP stoji na stanovištu da „sloboda izražavanja predstavlja jedan od osnovnih temelja [demokratskog] društva, jedan od osnovnih uslova za njegovo napredovanje i za razvoj svakog čoveka“ (*Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 49).

9. ESLJP je u više navrata naglasio značaj ovog člana, koji nije primenljiv samo na „informacije“ ili „ideje“ koje nailaze na povoljan prijem ili koje se smatraju neuvredljivima ili koje ljude ostavljaju ravnodušnim, već i na one „informacije“ ili „ideje“ koje vređaju, šokiraju ili uznemiravaju; upravo su takvi zahtevi u pogledu pluralizma, tolerancije i širine pogleda bez kojih nema „demokratskog društva“ (*Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 49; *Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 59).

10. Kako je utvrđeno u članu 10, sloboda izražavanja može biti podvrgnuta izuzecima koji, međutim, moraju biti striktno tumačeni, a potreba za bilo kakvim ograničenjem mora biti ubedljivo dokazana (*Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 101), što je ponovo istaknuto u predmetima *Morice protiv Francuske* ([GC], stav 124) i *Pentikäinen protiv Finske* ([GC], stav 87).

11. Pored tih opštih razmatranja, ESLJP je u svojoj sudskoj praksi razmatrao i pozitivne obaveze država u pogledu zaštite ostvarivanja tog prava.

Te pozitivne obaveze, između ostalog, ukazuju na to da se od država traži da uspostave delotvoran mehanizam za zaštitu autora i novinara kako bi se stvorilo povoljno okruženje za učestvovanje u javnoj debati svih zainteresovanih, omogućavajući im da izraze svoja mišljenja i ideje bez ikakvog straha, čak i onda kada su njihova mišljenja i ideje u suprotnosti sa onim mišljenjima i idejama koje zvanične vlasti brane ili sa onima koje zastupa značajan deo javnog mnjenja, čak i onda kada su one iritantne ili šokantne za javno mnjenje (*Dink protiv Turske*, stav 137; *Khadija Ismayilova protiv Azerbejdžana*, stav 158).

Usled svega toga član 10 Konvencije ima veoma širok obim, bilo u pogledu suštine ideja i informacija koje su izražene, bilo u pogledu forme u kojoj su one prenete.

1 Vidi na primer član 11 *Povelje Evropske unije o osnovnim pravima* (2000), koji glasi kako sledi: „1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo uključuje slobodu da se ima sopstveno mišljenje, primaju i saopštavaju informacije i ideje bez mešanja državnih organa i bez obzira na granice. 2. Poštuju se sloboda i pluralizam medija.“

2 Vidi na primer član 13 *Američke konvencije o ljudskim pravima* (1969), član 19 *Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima* (1966) ili član 9 *Afričke povelje o ljudskim i narodnim pravima* (1981).

II. Prihvatljivost člana 10 Konvencije

A. PRIMENLJIVOST ČLANA 10 KONVENCIJE

---

12. Član 10 se ne primenjuje isključivo na određenu vrstu informacija ili ideja ili oblik izražavanja (*markt intern Verlag GmbH i Klaus Beermann protiv Nemačke*, stav 26), posebno ne samo na informacije i ideje političke prirode; on takođe obuhvata umetničko izražavanje, kao što su slika (*Müller i ostali protiv Švajcarske*, stav 27), dramska produkcija (*Ulusoy i ostali protiv Turske*), ali i informacije koje su po svojoj prirodi komercijalne (*markt intern Verlag GmbH i Klaus Beermann protiv Nemačke*, stav 26; *Casado Coca protiv Španije*, stavovi 35–36; *Mouvement raëlien suisse protiv Švajcarske* [GC], stav 61; *Sekmadienis Ltd. protiv Litvanije*).

13. Osim toga, ESLJP je u mnogobrojnim prilikama precizirao da sloboda izražavanja obuhvata i objavljivanje fotografija [*Axel Springer AG protiv Nemačke* [GC]; *Verlagsgruppe News GmbH protiv Austrije (br. 2)*], čak i foto-montaže (*Société de conception de presse et d'édition i Ponson protiv Francuske*).

14. Isto tako, ESLJP smatra da je član 10 primenljiv na oblike ponašanja (*Ibrahimov i Mammadov protiv Azerbejdžana*, stavovi 166–167; *Semir Güzel protiv Turske*; *Murat Vural protiv Turske*; *Mätäsaru protiv Republike Moldavije*, stav 29; *Shvydika protiv Ukrajine*, stavovi 37–38), na pravila kojima se uređuje oblačenje (*Stevens protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Odluka Komisije) ili na nošenje simbola na odeći (*Vajnai protiv Mađarske*, stav 47), uključujući i u zatvoru (*Donaldson protiv Ujedinjenog Kraljevstva*).

15. Slično tome, ESLJP je ustanovio da je protestni performans održan u jednoj sabornoj crkvi, koji se sastojao od kombinacije verbalnih i neverbalnih izraza, predstavljao oblik umetničkog i političkog izražavanja koji spada u polje dejstva člana 10 Konvencije (*Mariya Alekhina i ostali protiv Rusije*, stav 206). U predmetu *Tatár i Fáber protiv Mađarske*, ilegalno i kratko okupljanje dvojice ljudi koji su okačili prljavo rublje na zgradu parlamenta, ESLJP je ocenio kao oblik izražavanja koji je zaštićen članom 10.

16. Pošto je definisao bojkot kao sredstvo za izražavanje protesta, ESLJP je takođe prihvatio da je poziv na bojkot, koji je imao za cilj da se na taj način izraze i prenesu ta protestna mišljenja i da se u isto vreme pozove na konkretne protestne akcije, u načelu obuhvaćen zaštitom utvrđenom u članu 10 Konvencije. ESLJP je naglasio da poziv na bojkot kombinuje izražavanje protestnog mišljenja sa podsticanjem na drugačije postupanje, tako da, zavisno od okolnosti, on može predstavljati i poziv na diskriminaciju drugih. Ponovo ističući da podsticanje na diskriminaciju predstavlja jedan oblik podsticanja na netoleranciju što je, zajedno sa podsticanjem na nasilje i mržnju, jedna od onih granica koje se nikada ne smeju preći u ostvarivanju slobode izražavanja, ESLJP je ipak istakao da podsticanje na drugačije postupanje nije nužno isto što i podsticanje na diskriminaciju (*Baldassi i ostali protiv Francuske*, stavovi 63–64).

17. Osim toga, ESLJP je priznao da se član 10 primenjuje bez obzira na mesto. Tako je zaključio da sloboda izražavanja ne prestaje pred kapijom kasarne (*Grigoriades protiv Grčke*, stav 45) niti pred zatvorskom kapijom (*Schweizerische Radio- und Fernsehgesellschaft SRG protiv Švajcarske*, stav 22; *Bamber protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Odluka Komisije).

18. S tim u vezi, u predmetu *Nilsen protiv Ujedinjenog Kraljevstva (dec.)*, u vezi s merama koje je preduzela zatvorska uprava da bi sprečila jednog serijskog ubicu u nameri da objavi svoju autobiografiju, ESLJP je prihvatio da je tu primenljiv član 10 i da je odbijanje da se rukopis vrati podnosiocu predstavke kako bi on mogao da ga rediguje u nastojanju da ga pripremi za štampanje predstavljalo mešanje u ostvarivanje

njegovog prava na slobodu izražavanja, da bi potom zaključio da je to mešanje bilo srazmerno legitimnom cilju kome se težilo (stav 44).

19. U predmetu *Kalda protiv Estonije*, u kome se radilo o ograničenjima mogućnosti zatvorenika da pristupaju internet sajtovima na kojima se mogu naći informacije iz oblasti prava, ESLJP je ponovo istakao da se član 10 ne može tumačiti u tom smislu da se njime uvodi opšta obaveza da se zatvorenicima dozvoli pristup internetu ili određenim sajtovima na internetu. Međutim, ESLJP je zaključio da se može raditi o mešanju u prava prema članu 10 Konvencije ako države zatvorenicima dopuštaju pristup internetu, ali ih sprečavaju da konsultuju određene sajtove (stav 45).

20. Otkaz državnom službeniku ili funkcioneru iz političkih razloga takođe je nalogao da se izvrši ispitivanje prema članu 10 Konvencije (*Vogt protiv Nemačke*; *Volkmer protiv Nemačke* (dec.); vidi takođe, *a contrario*, *Glaserapp protiv Nemačke*, stav 53). Činjenica da su podnosioci predstavki bili otpušteni sa nastavnčkih poslova, koji već po samoj svojoj prirodi podrazumevaju svakodnevno saopštavanje ideja i informacija, bila je odlučujući činilac u tim predmetima.

21. Nasuprot tome, ESLJP je ustanovio da otpuštanje podnosilaca predstavke s posla poreskog inspektora, odnosno tužioca, nakon što je na njih primenjen poseban domaći zakon kojim su uvedene mere provere na osnovu njihovog ranijeg rada u KGB-u, nije zadiralo u pravo podnosilaca predstavke na slobodu izražavanja tako da član 10 Konvencije nije bio primenljiv u datom predmetu (*Sidabras i Džiautas protiv Litvanije*, stavovi 71–72).

22. Osim toga, ESLJP je ustanovio da se član 10 Konvencije primenjuje u kontekstu radnih odnosa, uključujući situacije u kojima se ti odnosi uređuju na osnovu propisa iz domena privatnog prava (*Herbai protiv Mađarske*, stav 37; *Fuentes Bobo protiv Španije*, stav 38).

23. ESLJP je takođe ustanovio da podnositelj predstavke koji je tvrdio da nikada nije izneo opaske koje su mu pripisane može da se osloni na zaštitu člana 10 s obzirom na to da su domaći sudovi time što su mu pripisali izjave koje nikada nije dao i naloživši mu da plati odštetu indirektno gušili slobodu izražavanja podnosioca predstavke. Inače, ako bi se pretpostavilo da su njegove tvrdnje tačne, odšteta koja bi mu bila naložena da plati verovatno bi ga obeshrabrila da daje bilo kakve slične kritičke izjave u budućnosti (*Stojanović protiv Hrvatske*, stav 39).

24. Kada je reč o takozvanom negativnom pravu – da čovek ne izrazi svoj stav, ESLJP ne isključuje mogućnost da je takvo pravo zaštićeno prema članu 10 Konvencije, ali je zaključio da to pitanje treba rešavati od slučaja do slučaja (*Gillberg protiv Švedske* [GC], stav 86). To pitanje se otvorilo u predmetu *Wanner protiv Nemačke* (dec.), gde se radilo o tome da je čovek koji je ranije već bio osuđen i odbio da oda imena svojih saučesnika i nastavio da tvrdi da je nevin potom osuđen zbog lažnog svedočenja. ESLJP je stao na stanovište da je, čak i ako bi se pretpostavilo da je član 10 primenljiv u datom slučaju, osuda zbog povrede građanske dužnosti da se istinito svedoči neophodna u demokratskom društvu (stavovi 38 i 44).

25. ESLJP je ustanovio da član 10 ne štiti pravo glasa ni na izborima, ni na referendumu (*Moohan i Gillon protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (dec.), stav 48).

26. U predmetima u kojima se radilo o odbijanju da se odobri zahtev za državljanstvo stranom državljaninu nakon diskrecione procene njegove lojalnosti državi, ESLJP je ustanovio da član 10 nije primenljiv (*Boudelal protiv Francuske* (dec.), stav 30). Pritom je naročito naglasio da se procena lojalnosti za svrhe odluke o naturalizaciji (primanju u državljanstvo) ne odnosi na lojalnost trenutnoj vlasti, nego na lojalnost državi i njenom ustavu. ESLJP smatra da jedna demokratska država ima pravo da traži od lica koja žele da steknu njeno državljanstvo da budu lojalni državi i naročito ustavnim načelima na kojima ta država počiva (*Petropavlovskis protiv Letonije*, stav 85).

27. ESLJP je ustanovio da član 10 Konvencije nije primenljiv u jednom većem broju predmeta, ukidajući zaštitu po Konvenciji onako kako je to predviđeno članom 17 (zabrana zloupotrebe prava). Ti predmeti su detaljno razmotreni u [Vodiču za član 17](#).

B. OSTALA PITANJA PRIHVATLJIVOSTI³

28. U vezi sa članom 10 Konvencije mogu se izneti tri prepreke za prihvatljivost predstavke.

1. Iscrpljenje unutrašnjih pravnih lekova (član 35, stav 1)

29. ESLJP je u predmetu *Fressoz i Roire protiv Francuske* [GC] ponovo naglasio da je svrha tog pravila da se visokim stranama ugovornicama pruži mogućnost da spreče ili da isprave – obično preko sudova – povrede za koje se tvrdi da su one izvršile pre nego što se predstavke o tim povredama iznesu pred Sud u Strazburu. Pritom je ESLJP dodao da se ta odredba mora primenjivati uz izvestan stepen fleksibilnosti i bez prekomernog formalizma, kao i da je dovoljno da je podnosilac predstavke izneo pred nacionalne organe vlasti, barem u suštini i u skladu s formalnim zahtevima i rokovima utvrđenim u unutrašnjem pravu, one pritužbe koje namerava da potom iznese Sudu u Strazburu (stavovi 37–39).

30. U situacijama u kojima se podnosilac predstavke nije pozvao ni u jednoj tački na to kako su sudovi rešavali njegov predmet bilo prema članu 10 Konvencije, bilo prema argumentima koji imaju isto ili slično dejstvo u unutrašnjem pravu, ESLJP takvu predstavku u skladu sa članom 35, stavovima 1 i 4 Konvencije proglašava neprihvatljivom zbog toga što nisu iscrpljeni unutrašnji pravni lekovi, [vidi, između ostalih pravnih autoriteta, *Aydar protiv Turske* (dec.)].

31. Pored toga, kada proverava da li je to pravilo bilo poštovano, ESLJP prihvata da je suštinski važno da uzme u obzir okolnosti svakog pojedinačnog predmeta, kao i da mora realistično sagledati ne samo da li postoje formalni pravni lekovi u pravnom sistemu države o kojoj je reč već da mora sagledati i opšti pravni i politički kontekst u kome ti pravni lekovi funkcionišu, kao i lične okolnosti podnosioca predstavke, da bi tek na osnovu svega toga mogao da proceni da li je podnosilac predstavke, s obzirom na sve okolnosti datog predmeta, učinio sve što se od njega razumno moglo očekivati da učini kako bi iscrpeo unutrašnje pravne lekove (*Yilmaz i Kiliç protiv Turske*, stav 38).

32. ESLJP je takođe utvrdio da pozivanje nacionalnih sudova, na njihovu inicijativu i u suštinskom aspektu, na pravo na slobodu izražavanja, takođe zadovoljava zahtev u pogledu iscrpljenosti unutrašnjih pravnih lekova u ovoj oblasti (*Yilmaz i Kiliç protiv Turske*, stav 42).

33. U predmetu *Karácsony i ostali protiv Mađarske* [GC], tužena država je tvrdila da podnosioci predstavke, poslanici koji su bili podvrgnuti disciplinskom postupku i kojima je naloženo da plate novčane kazne zbog načina na koji su se ponašali tokom sednice Parlamenta, nisu iscrpili sve unutrašnje pravne lekove, konkretno, nisu podneli ustavnu žalbu. ESLJP je tu primedbu odbacio ističući da žalba o kojoj je reč nije mogla da ponudi podnosiocima predstavke mogućnost da zatraže bilo koji oblik ispravljanja odluke donete u disciplinskom postupku zato što u mađarskom pravu ne postoje odredbe u tom smislu (stavovi 81–82); vidi takođe predmet *Szanyi protiv Mađarske* (stav 18).

2. Status žrtve⁴ [član 35. stav 3 (a)]

34. Opšte je pravilo da Konvencija ne predviđa pokretanje *actio popularis* radi tumačenja prava koja su u njoj utvrđena, niti dopušta pojedincima da podnose predstavke zbog odredaba u unutrašnjem, nacionalnom pravu samo zbog toga što smatraju, iako nisu lično time pogođeni, da bi te odredbe mogle biti u suprotnosti s Konvencijom. Ako se radi o zakonu koji pogađa sve građane, ali ako se ne može utvrditi da postoji direktna veza između tog zakona i obaveza ili posledica koje on stvara po podnosiocu predstavke, onda Sud ne smatra da oni uživaju status žrtve (*Dimitras i ostali protiv Grčke* (dec.), stav 31). Međutim, podnosioci predstavki imaju otvorenu mogućnost da tvrde kako neki zakon krši njihova prava samim tim što ne postoji individualna mera za sprovođenje, ako pripadaju grupi ljudi koji su u opasno-

3 Vidi *Praktični vodič za prihvatljivost*.

4 Prigovor o neprihvatljivosti na osnovu gubitka statusa žrtve često se preklapa sa pitanjem o tome da li je došlo do mešanja, što se delimično zasniva na sličnoj logici. Potonjim pitanjem ćemo se detaljnije baviti u poglavlju „Kako Sud ispituje predmete prema članu 10: analiza korak po korak“.

sti da ih taj zakon neposredno pogodi ili ako se od njih traži da ili modifikuju svoje ponašanje ili će, u suprotnom, biti pravno gonjeni (*Burden protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stavovi 33–34 i sve reference koje su u tom predmetu navedene; *Open Door i Dublin Well Woman protiv Irske*, stav 44).

35. U predmetu *Margulev protiv Rusije*, protiv jednih novina je pokrenut građanskopravni postupak za klevetu, naročito zbog izjava koje je u njima dao podnosilac predstavke. ESLJP je primetio da su domaći sudovi time što su prihvatili da se podnosilac predstavke umeša kao treće lice u postupak za klevetu prećutno prihvatili i to da na njegova prava može uticati ishod tih postupaka. Stoga je ESLJP zaključio da se u spornim postupcima radilo o pravima i obavezama podnosioca predstavke i da su oni neposredno uticali na njegovo pravo na slobodu izražavanja (stavovi 36–37).

36. Zakon kojim se vrlo široko suzbija izražavanje određenog tipa mišljenja, što dovodi do toga da potencijalni autori prihvate jednu vrstu autocenzure, može predstavljati mešanje u slobodu izražavanja, pa autori o kojima je reč mogu tvrditi da imaju status žrtve (*Vajnai protiv Mađarske*, stav 54; *Altuğ Taner Akçam protiv Turske*, stavovi 68–83).

37. ESLJP, međutim, smatra da, kako bi se nekom podnosiocu predstavke priznao status žrtve, mora postojati dovoljno neposredna veza između tog lica i štete za koju to lice tvrdi da ju je pretrpelo usled navodne povrede prava. U slučaju koji se odnosio na zatvaranje grčkog javnog radiodifuznog servisa, ESLJP je u praksi ispitao aktivnosti bivšeg zaposlenog, koji je tvrdio da je bio žrtva povrede prava na saopštavanje informacija usled toga što je zatvoren javni radiodifuzni servis. ESLJP je stao na stanovište da, kao finansijski rukovodilac, podnosilac predstavke nije bio neposredno uključen u pripremu emisija pa samim tim nije imao status žrtve na osnovu koga bi mogao da se pozove na povredu prava po članu 10 u datom kontekstu (*Kalfagiannis i Prosper protiv Grčke*, dec. stav 45). Isti zaključak donet je i u vezi sa svojstvom državljanina Grčke na koje se on pozvao kada je tvrdio da je žrtva povrede prava na primanje informacija (stavovi 46–48). Savez sindikata koji zastupa zaposlene u medijima u javnom i privatnom sektoru takođe nije mogao da se pozove na status žrtve, zato što zatvaranje radiodifuznog servisa o kome je reč nije neposredno uticalo na prava tog saveza onako kako su ona zajemčena članom 10 (stav 50).

38. U predmetu *Rotaru protiv Rumunije* [GC], ESLJP je primetio da odluka o meri koja je povoljna za podnosioca predstavke u načelu nije dovoljna da on bude lišen svog statusa „žrtve“ osim ukoliko su nacionalne vlasti priznale, izričito ili u suštini, povredu Konvencije i onda pružile pravno zadovoljenje za tu povredu (stav 35; vidi takođe *Amuur protiv Francuske*, stav 36).

39. ESLJP je na primer zaključio da mera amnestije nije ispunila taj zahtev s obzirom na to da nije sadržala u sebi priznanje da je povređeno pravo podnosioca predstavke, niti mu je omogućila da traži nadoknadu za navodni gubitak zarade prouzrokovan spornom disciplinskom kaznom (*Albayrak protiv Turske*, stav 33).

40. Isto tako, predsedničko pomilovanje ne može otkloniti dejstvo odvratanja koje ima krivična presuda za klevetu budući da je pomilovanje stvar diskrecionog ovlašćenja predsednika Republike; osim toga, iako taj čin milosti oslobađa osuđena lica obaveze da izdrže svoju kaznu, on ne briše osuđujuću presudu koja im je izrečena (*Cumpănă i Mazăre protiv Rumunije* [GC], stav 116).

41. U slučaju u kome su podnosioci predstavke bili podvrgnuti disciplinskoj kazni zbog toga što su podneli peticiju kojom su tražili da se obezbedi obrazovanje na kurdsom jeziku, činjenica da su oni na kraju bili oslobođeni nije ih lišila statusa žrtve s obzirom na to da nacionalni sudovi nisu priznali mešanje u njihova prava, niti su obezbedili pravičnu naknadu za to mešanje (*Döner i ostali protiv Turske*, stav 89; za slučaj u kome se radilo o oslobađanju vlasnika jednih novina posle sedam krivičnih postupaka, vidi *Ali Gürbüz protiv Turske*, stavovi 63–68).

42. Pitanje o tome da li neko lice može i dalje tvrditi da je žrtva navodne povrede prava po Konvenciji suštinski podrazumeva da Sud treba *ex post facto* da ispita položaj tog lica (*Centro Europa 7 S.r.l. i Di Stefano protiv Italije* [GC], stav 82). Tako, po oceni Suda, odobrenje frekvencija za emitovanje programa kojim je okončana situacija na koju se preduzeće podnosilac predstavke, pravno lice sa ograničenom odgovornošću koje posluje u sektoru emitovanja televizijskog programa, pritužilo u svojoj predstavi, i potonja kompenzacija, nisu predstavljali ni implicitno priznanje da je povređeno pravo po Konvenciji, ni

pravno zadovoljenje za period u kome je to preduzeće, podnosilac predstavke, bilo sprečeno da emituje program (*ibid.*, stav 88).

43. Po mišljenju Suda, kada se postupak krivičnog gonjenja zasnovan na određenom krivičnom zakonu obustavi iz procesnih razloga, ali i dalje postoji rizik da će stranka o kojoj je reč biti proglašena krivom i osuđena na neku kaznu, ta stranka može s pravom da tvrdi da je žrtva povrede prava po Konvenciji (vidi, između ostalih pravnih autoriteta, *Bowman protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 29).

44. Tako je krivično gonjenje novinara koje je pokrenuto na osnovu krivičnih prijava i u tom postupku je došlo do zastoja od tri godine, iako je sam krivični postupak ukinut po isteku tog perioda bez izricanja osuđujuće presude, predstavljalo mešanje zbog same činjenice da je taj postupak imao odvrćajući efekat (*chilling effect*) na novinare [*Yaşar Kaplan protiv Turske*, stav 35; vidi u istom smislu *Aslı Güneş protiv Turske* (dec.)]. Ograničenje perioda suspenzije takođe je bilo jedan od elemenata zbog kojih je ESLJP ustanovio da se u određenim predmetima radilo o povredi člana 10 (*Şener protiv Turske*, stav 46; *Krasulya protiv Rusije*, stav 44).

45. Isto tako, ESLJP je u predmetu *Nikula protiv Finske* utvrdio da je osuđujuća presuda izrečena advokatici za puku nehatnu klevetu zbog toga što je kritikovala strategiju za koju se opredelio javni tužilac u krivičnom postupku, iako je Vrhovni sud na kraju oborio tu presudu i ukinuo novčanu kaznu koja joj je izrečena, morala da ima odvrćajući efekat na dužnost advokata odbrane da revnosno brani interese svojih klijenata (stav 54).

3. Nepostojanje značajnijeg oštećenja [član 35, stav 3 (b)]

46. ESLJP je samo povremeno bio u prilici da razmotri predstavku sa stanovišta uslova prihvatljivosti koji se odnosi na „nepostojanje značajnijeg oštećenja“ u nekom predmetu u kome se radilo o pitanju u vezi sa slobodom izražavanja.

- U predmetu *Eon protiv Francuske*, ESLJP je odbacio prethodnu primedbu iznetu na osnovu kriterijuma značajnijeg oštećenja imajući u vidu nacionalnu debatu vođenu u Francuskoj o tome da li uvreda šefa države treba da ostane krivično delo i šire pitanje u vezi s tim da li je to krivično delo kompatibilno s Konvencijom (stavovi 34–36).
- U predmetu *Margulev protiv Rusije*, ESLJP je odbacio isti taj prigovor imajući u vidu činjenicu da je podnosilac predstavke iskustio odvrćajući efekat zbog postupka za klevetu koji je vođen protiv uređivačkog kolegijuma lista u kome je on izrazio svoje mišljenje, kao i suštinsku ulogu koju slobodna štampa ima u obezbeđivanju valjanog funkcionisanja demokratskog društva (stav 42).
- U predmetu *Sylka protiv Poljske* (dec.), ESLJP je prihvatio taj prigovor naglasivši da kada se taj kriterijum primenjuje u predmetima koji se odnose na slobodu štampe, mora se posvetiti dužna pažnja važnosti te slobode i ceo predmet mora biti podvrgnut njegovoj pomnoj analizi. Ta analiza treba da se usredsredi na elemente kao što je doprinos debati od opšteg interesa, kao i na to da li se u datom predmetu radi o štampi ili o nekom drugom mediju (vidi takođe Odluku Odbora u predmetu *Anthony France i ostali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*).

III. Kako Sud ispituje predmet prema članu 10: analiza korak po korak

---

A. DA LI JE BILO MEŠANJA U OSTVARIVANJE PRAVA NA SLOBODU IZRAŽAVANJA I KAKVI SU OBLICI MEŠANJA?

---

47. ESLJP smatra da mešanje u pravo na slobodu izražavanja može podrazumevati širok spektar različitih mera, koje se, šire gledano, svode na „formalnost, uslov, ograničenje ili kaznu“ (*Wille protiv Lihtenštajna* [GC], stav 43).

48. Osim toga, ESLJP smatra da kada utvrđuje da li je bilo mešanja u pravo na slobodu izražavanja, nema potrebe da se upušta u razmatranje karakterizacije koju su dali domaći sudovi. Činjenica da su se dokazi na osnovu kojih je u nekoliko predmeta podnosilac predstavke bio osuđen svodili isključivo na formu izražavanja navela je ESLJP da ustanovi da je postojalo mešanje (*Yılmaz i Kiliç protiv Turske*, stav 58; *Bahçeci i Turan protiv Turske*, stav 26).

49. U predmetu u kome je podnosilac predstavke pred domaćim krivičnim sudovima poricao odgovornost za materijal na osnovu koga je osuđen, ESLJP je stao na stanovište da je ta osuđujuća presuda predstavljala mešanje u ostvarivanje prava na slobodu izražavanja. Po mišljenju ESLJP-a, ako bi se zauzelo suprotno stanovište, to bi bilo isto što i tražiti od podnosioca predstavke da prizna dela za koja je optužen, što je protivno njegovom pravu da sam sebe ne inkriminiše, a to pravo leži u osnovi pojma pravičnog suđenja koji je zaštićen članom 6. Konvencije. Pored toga, ako se ne bi prihvatilo da izrečena osuđujuća krivična presuda predstavlja mešanje, na osnovu toga što je lice o kome je reč negiralo svako učešće u predmetnim delima, time bi se to lice zatvorilo u vrtložno kolo koje bi ga lišilo zaštite Konvencije (*Müdür Duman protiv Turske*, stav 30).

50. Kao i pitanje statusa žrtve, tako je i pitanje o tome da li je bilo mešanja u pravo na slobodu izražavanja tesno povezano s mogućnošću odvrćajućeg efekta na ostvarivanje tog prava. Tako je, u predmetu u kome je krivični postupak okončan prilično brzo rešenjem o puštanju na slobodu ili oslobađajućom presudom, ESLJP smatrao da takav sudski postupak, s obzirom na to da nije bilo drugih povezanih postupaka, ne može da se smatra onim koji je imao odvrćajući efekat na izdavačke aktivnosti podnosioca predstavke, pa samim tim nije predstavljao mešanje u njihovu slobodu izražavanja (*Metis Yayincılık Limited Şirketi i Sökmen protiv Turske* (dec.), stavovi 35–36).

51. ESLJP analizira slučaj po slučaju onih situacija koje bi mogle restriktivno uticati na uživanje slobode izražavanja. U svakom slučaju, on smatra da sama tvrdnja da je sporna mera imala „odvrćajući efekat“, a da pritom nije razjašnjeno u kojoj je konkretnoj situaciji takvo dejstvo ispoljeno, nije dovoljna da predstavlja mešanje u smislu člana 10 Konvencije (*Schweizerische Radio- i Fernsehgesellschaft i ostali protiv Švajcarske*, stav 72).

52. Na primer sledeće situacije se prema sudskoj praksi ESLJP-a mogu smatrati oblicima mešanja u pravo na slobodu izražavanja:

- osuđujuća krivična presuda (*Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske* [GC], stav 59), u kombinaciji sa izrečenom novčanom kaznom (*Kasabova protiv Bugarske*) ili kaznom zatvora (*Cumpănă i Mazăre protiv Rumunije* [GC]);
- nalog za plaćanje odštete (*Tolstoy Miloslavsky protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 51), čak i onda kada je ta odšteta simbolična (*Paturel protiv Francuske*, stav 49);

- osuđujuća presuda, čak i onda kada je izvršenje kazne suspendovano (*Otegi Mondragon protiv Španije*, stav 60);
- sama činjenica da je istraga protiv nekog lica vođena u krivičnom postupku, ili stvarna opasnost da će protiv nekog lica biti vođena istraga na osnovu zakona koji je nejasno formulisan i koga su još domaći sudovi nejasno tumačili (*Altuğ Taner Akçam protiv Turske*);
- zabrana objavljivanja (*Cumhuriyet Vakfı i ostali protiv Turske*);
- konfiskacija publikacija (*Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*);
- to što je zatvorska uprava zaplenila novine i časopise koje su podnosiocu predstavke na izdržavanju kazne poslali njegovi srodnici, kao i radio koji je on imao kod sebe (*Rodionov protiv Rusije*);
- odbijanje da se odobri frekvencija za emitovanje programa (*Centro Europa 7 S.r.l. i Di Stefano protiv Italije*);
- sudska odluka kojom je jedno lice sprečeno da dobija signale sa telekomunikacionih satelita (*Khurshid Mustafa i Tarzibachi protiv Švedske*, stav 32);
- zabrana jednog oglašavanja (*Barthold protiv Nemačke*);
- disciplinska kazna izrečena lekaru zbog povrede profesionalne etike zato što je kritikovao način na koji je jedan pacijent lečen (*Frankowicz protiv Poljske*); ili tužiocu, posle kritika koje je uputila na račun zakonodavnih reformi (*Kövesi protiv Rumunije*, stav 190);
- nalog za obelodanjivanje novinarskih izvora (*Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*), čak i ako taj nalog nije izvršen (*Financial Times Ltd i ostali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 56) ili kada je sam izvor već istupio u javnosti, a novinar je bio primoran da svedoči protiv njega (*Becker protiv Norveške*);
- saopštenje šefa države o tome da namerava da ne imenuje podnosioca predstavke, inače sudiju, na bilo koju javnu funkciju zbog toga što je taj sudija izneo o jednom ustavnom pitanju mišljenje koje je navodno u suprotnosti sa mišljenjem šefa države (*Wille protiv Lihtenštajna* [GC], stav 50);
- odbijanje da se izda dozvola za snimanje u zatvoru prilikom pripreme jedne televizijske emisije i da se intervjuje jedan od pritvorenika (*Schweizerische Radio- und Fernsehgesellschaft SRG protiv Švajcarske*); odbijanje da se odobri pristup u prihvatni centar za tražioce azila kako bi se dobile njihove izjave o životnim uslovima koji tamo vladaju (*Szurovecz protiv Mađarske*);
- hapšenje i pritvor učesnika u demonstracijama (*Steel i ostali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 92; *Açık i ostali protiv Turske*, stav 40).

53. U predmetima koji se tiču disciplinskog postupka ili razrešenja ili imenovanja sudija, ESLJP je, kada je utvrđivao da li je mera na koju se pritužuje podnosilac predstavke predstavljala mešanje u njegovo ostvarivanje prava na slobodu izražavanja, prvo određivao obim te mere tako što bi je stavio u kontekst činjenica i okolnosti datog predmeta i relevantnog zakonodavstva (*Baka protiv Mađarske* [GC], stav 140; vidi, takođe, *Wille protiv Lihtenštajna* [GC], stavovi 42–43; *Kayasu protiv Turske*, stavovi 77–79; *Kudeshkina protiv Rusije*, stav 79; *Poyraz protiv Turske*, stavovi 55–57; *Harabin protiv Slovačke*, stav 149); *Kövesi protiv Rumunije*, stav 190); vidi, takođe, u vezi s tim da se jednom kandidatu zbog bloga koji vodi i kritika koje je uputio na račun državnih vlasti ne dodeli zvanje sudske veštaka iako je u relevantnom ispitivanju bio uspešan, *Cimperšek protiv Slovenije*, stav 57).

B. TRI „TESTA“: ZAKONITOST MEŠANJA, LEGITIMNOST MEŠANJA I NEOPHODNOST MEŠANJA U SLOBODU IZRAŽAVANJA U DEMOKRATSKOM DRUŠTVU

54. ESLJP potom analizira da li je mešanje bilo „propisano zakonom“, kao i da li se „težilo jednom od legitimnih ciljeva“ u smislu člana 10, stav 2, da bi konačno utvrdio da li je to mešanje bilo „neophodno u demokratskom društvu“; u većini predmeta upravo na osnovu tog pitanja ESLJP donosi konačni zaključak.

1. Test „zakonitosti mešanja“

55. Mešanje u slobodu izražavanja predstavlja prekršaj Konvencije ako ne uspeva da zadovolji kriterijume utvrđene u drugom stavu člana 10. Prema tome, mora se utvrditi da li je mešanje bilo „propisano zakonom“. Prvenstveno su nacionalne vlasti, a naročito sudovi, ti koji treba da tumače unutrašnje pravo. Osim ukoliko je to tumačenje proizvoljno i očigledno neosnovano, uloga Evropskog suda ograničena je na to da utvrdi da li su efekti tog mešanja kompatibilni s Konvencijom (*Cangi protiv Turske*, stav 42).

56. ESLJP je stao na stanovište da se jedna norma ne može tumačiti kao „zakon“ ako nije formulisana dovoljno precizno da građaninu omogući da svoje ponašanje uredi u skladu s njom i tako da građanin mora biti u stanju – ako je potrebno uz odgovarajući savet – da predvidi, u meri koja je razumna u datim okolnostima, posledice koje može imati određena radnja. Međutim, ESLJP je otišao i korak dalje pa je saopštio da te posledice ne moraju biti predvidljive sa apsolutnom sigurnošću jer iskustvo pokazuje da to nije ostvarljivo (*Perinçek protiv Švajcarske* [GC], stav 131). Iako je sigurnost poželjna, ona može doneti sa sobom i prekomernu rigidnost, a zakon mora biti takav da je u stanju da drži korak sa okolnostima koje se menjaju. Stoga su mnogi zakoni neminovno „upakovani“ u izraze koji, u većoj ili manjoj meri, ne deluju sasvim jasno i čije tumačenje i primena predstavljaju pitanje prakse (*Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske* [GC], stav 41).

57. ESLJP je takođe stao na stanovište da pojedinac ne može tvrditi da nekoj zakonskoj odredbi nedostaje predvidljivost samo zato što se ona u njegovom slučaju prvi put primenjuje (*Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy protiv Finske* [GC], stav 150; *Tête protiv Francuske*, stav 52).

58. Osim toga, Sud naglašava da obim pojmova „predvidljivost“ i „pristupačnost“ zavisi u znatnoj meri od sadržaja instrumenta o kome je reč, polja koje taj pojam treba da obuhvati i broja i statusa onih kojima je taj instrument upućen. Zakon i dalje može zadovoljiti zahtev koji se postavlja u pogledu predvidljivosti čak i ako lice o kome je reč mora da potraži odgovarajući pravni savet da bi moglo proceniti, u meri koja je razumna u datim okolnostima, posledice koje bi mu određena radnja mogla doneti. To naročito važi onda kada se radi o licima koja obavljaju neku profesionalnu delatnost i koja su navikla da postupaju s visokim stepenom opreza onda kada se bave svojim zanimanjem; ta lica to mogu da čine zato što se od njih očekuje da obrate posebnu pažnju kada procenjuju rizike koje takva aktivnost nosi sobom (*Chauvy i ostali protiv Francuske*, stavovi 43–45).

59. Pored toga, ESLJP smatra da obim pojma „predvidljivost“ zavisi od konteksta u kome se koriste restriktivne mere o kojima je reč. Stoga preduzimanje takvih mera u izbornom kontekstu poprima poseban značaj s obzirom na važnost integriteta celokupnog biračkog procesa za očuvanje poverenja biračkog tela u demokratske institucije (*Magyar Kétfarkú Kutya Párt protiv Mađarske* [GC], stav 99).

60. ESLJP je isticao i ističe, u vezi sa članovima 9 (sloboda misli, savesti i verosipovesti), 10 (sloboda izražavanja) i 11 (sloboda okupljanja i udruživanja) Konvencije, da sama činjenica da neka zakonska odredba može da se tumači na više od jednog načina ne znači da ta zakonska odredba ne ispunjava zahtev u pogledu predvidljivosti (*Perinçek protiv Švajcarske* [GC], stav 135; *Vogt protiv Nemačke*, stav 48 *in fine*, u vezi sa članom 10). U tom kontekstu, kada se zakonom utvrđuju nove inkriminacije, uvek postoji element nesigurnosti u pogledu značenja te zakonske odredbe sve dok nju ne protumače i ne primene krivični sudovi [*Jobe protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (dec.)].

61. Kada procenjuje predvidljivost nekog zakona, ESLJP se takođe upušta u proveru kvaliteta tog zakona, kako u smislu jasnoće, tako i u smislu preciznosti. S tim u vezi ESLJP naglašava da izraz „propisano zakonom“ ne zahteva samo da sporna mera ima izvestan osnov u unutrašnjem pravu već taj izraz upućuje i na dostupnost i na kvalitet zakona o kome je reč. ESLJP smatra da je dostupan zakon koji je objavljen u nacionalnom službenom glasilu.

62. ESLJP je zauzeo stav da osuđujuća presuda koja je bila izrečena podnosiocu predstavke, predsedavajućem jednog političkog kongresa, zbog toga što nije intervenisao i nije sprečio delegate na kongresu da govore na kurdsom jeziku, uprkos upozorenjima vladinog nadzornika, nije bila „propisana zakonom“. U datom predmetu ESLJP je utvrdio da odredbe domaćeg zakona kojim se uređuju političke stranke nisu bile jasne u dovoljnoj meri da podnosiocu predstavke omoguće da predvidi da bi mogao biti suočen sa krivičnim postupkom (*Semir Güzel protiv Turske*, stavovi 35, 39–41).

63. U predmetu *Pinto Pinheiro Marques protiv Portugalije*, ESLJP je ustanovio da nije postojao dovoljan pravni osnov za mešanje, primećujući da je na izjave podnosioca predstavke primenjena zakonska odredba kojom se kažnjava jedan drugi tip komentara (stavovi 37–39).

64. Na isti način, ESLJP je ustanovio da je prekršen zahtev da mešanje bude zakonito kada je uočio da su dva zakonska teksta međusobno protivrečna i da ne postoji jasno rešenje (*Goussev i Marenk protiv Finske*, stav 54) ili da postoji nepodudarnost u sudskoj praksi (*RTBF protiv Belgije*, stav 115).

65. U jednom drugom predmetu, ESLJP je ponovo naglasio da se krivičnopravnim odredbama (u datom slučaju one su se odnosile na govor mržnje) mora jasno i precizno definisati obim relevantnih krivičnih dela kako bi se izbegla situacija u kojoj je diskreciono odlučivanje države o tome da li će goniti takva dela isuviše široko i koje potencijalno dovodi do zloupotreba kroz selektivnu primenu (*Savva Terentyev protiv Rusije*, stav 85; vidi, takođe, *Altuğ Taner Akçam protiv Turske*, stavovi 93–94).

66. U slučaju *Uređivačkog kolegijuma [publikacije] Pravoye Delo i Shtekel protiv Ukrajine*, ESLJP je ustanovio da, pošto u unutrašnjem pravu ne postoje adekvatni mehanizmi zaštite za novinare koji koriste informacije dobijene sa interneta, podnosioci predstavke nisu mogli da predvide u odgovarajućoj meri sve posledice koje bi sporna publikacija mogla imati. To je omogućilo Evropskom sudu da zaključi kako nije bio ispunjen zahtev u pogledu zakonitosti utvrđen u drugom stavu člana 10 Konvencije (stav 66).

67. U predmetu u kome unutrašnje pravo nije sadržalo ni jednu jedinu odredbu kojom bi se zabranilo da se fotografišu glasački listići i te fotografije anonimno plasiraju na aplikaciju za mobilne telefone kako bi mogle da budu deljene za vreme referenduma, ESLJP je konstatovao da je postojala znatna nesigurnost zbog toga što su bile neizvesne potencijalne posledice spornih zakonskih odredaba koje su primenili domaći sudovi i zaključio je da takve odredbe nisu bile predvidljive (*Magyar Kétfarkú Kutya Párt protiv Mađarske* [GC]).

68. ESLJP je takođe stao na stanovište da nije potrebno da se tumačenje ograniči isključivo na kvalitet zakona koji je prethodno već proglasio nejasnim i nepredvidljivim, već je primereno da proceni da su neophodni takvi zakoni ako su oni već inkompatibilni s pojmovima „ravnopravnosti, pluralizma i tolerancije“, koji su inherentni jednom demokratskom društvu (*Bayev i ostali protiv Rusije*, stav 83).

69. U slučaju *ATV Zrt protiv Mađarske*, u vezi sa zakonom koji je na snazi i kojim se presenterima vesti zabranjuje da izraze bilo kakvo mišljenje o vestima koje se emituju, ESLJP je stao na stanovište da se ne postavlja pitanje da li je, *in abstracto*, relevantna zakonodavna odredba bila dovoljno precizna nego da li je televizijska kuća koja je podnosilac predstavke, kada je objavila spornu izjavu (u kojoj je jedna politička stranka opisana kao stranka „ekstremne desnice“), znala ili je trebalo da zna – ako je potrebno, i pošto dobije odgovarajući pravni savet – da će takvo izražavanje predstavljati „mišljenje“ u okolnostima datog slučaja. Po mišljenju Evropskog suda, pitanje da li se moglo osnovano očekivati da pristup domaćih sudova bude tesno povezan sa pitanjem da li je u jednom demokratskom društvu neophodno zabraniti termin „krajnja desnica“ u programu vesti, u okolnostima datog slučaja i u svetlu legitimnog cilja kome se tim ograničenjem težilo. (*ATV Zrt protiv Mađarske*, stavovi 35 i 37).

2. Test „legitimnosti cilja kome se teži mešanjem“

70. Legitimni ciljevi za mešanje u pravo na slobodu izražavanja iscrpno su pobrojani u drugom stavu člana 10 Konvencije. U ovoj fazi ispitivanja ESLJP može ustanoviti da predmetno mešanje ne služi unapređenju legitimnog cilja kome se teži (*Bayev i ostali protiv Rusije*, stavovi 64 i 83, gde se ESLJP u svojoj proceni usredsredio na neophodnost spornih zakona kao opštih mera) ili može odabrati da zadrži samo jedan od legitimnih ciljeva na koji se država pozvala, odbacujući ostale (*Morice protiv Francuske* [GC], stav 170; *Perinçek protiv Švajcarske* [GC], stavovi 146–154; *Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 54; *Open Door i Dublin Well Woman protiv Irske*, stav 63).

71. ESLJP može smatrati da već to što cilj mešanja nije legitiman samo po sebi predstavlja povredu Konvencije i zato može odlučiti da ne ispituje dalje da li je mešanje o kome je reč bilo neophodno u demokratskom društvu (*Khuzhin i ostali protiv Rusije*, stav 117, za pritužbu podnetu po članu 8 Konvencije).

ESLJP takođe može da odluči, imajući u vidu okolnosti predmeta, da nastavi ispitivanje i da utvrdi i da li je mešanje bilo neophodno u demokratskom društvu (*Kövesi protiv Rumunije*, stav 199).

3. Test „neophodnosti mešanja u demokratskom društvu“

72. Opšta načela za ocenu neophodnosti nekog mešanja u slobodu izražavanja, koja je Sud više puta naglasio još otkako je doneo presudu u predmetu *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, sažeto su izneta u predmetu *Stoll protiv Švajcarske* [GC] (stav 101) i potom još jednom istaknuta u predmetima *Morice protiv Francuske* [GC] (stav 124) i *Pentikäinen protiv Finske* [GC] (stav 87).

73. ESLJP je na taj način razvio u svojoj sudskoj praksi autonomni koncept za utvrđivanje da li je neko mešanje „srazmerno legitimnom cilju kome se teži“, što se utvrđuje na osnovu svih okolnosti datog predmeta pomoću kriterijuma ustanovljenih u sudskoj praksi ESLJP-a i uz pomoć različitih načela i instrumenata za tumačenje.

Te kriterijume ćemo detaljno razmotriti u poglavljima u kojima analiziramo suštinsku primenu člana 10 u različitim kategorijama predmeta.

74. Dalje u tekstu naći ćete opis nekih načela i instrumenata za tumačenje koje je Sud utvrdio, primenio i izneo u svojim obrazloženjima kada je procenjivao da li je dato mešanje u slobodu izražavanja bilo neophodno.

a. Postojanje „hitne društvene potrebe“

75. „Hitna društvena potreba“ nije isto što i „nezaobilazna“, ali nema ni fleksibilnost izraza kao što su „prihvatljiva“, „redovna/obična“, „korisna“, „razumna/osnovana“ ili „poželjna“ (*Gorzelik i ostali protiv Poljske* [GC], stav 95; *Barthold protiv Nemačke*, stav 55; *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 1)*, stav 59).

76. Iako visoke strane ugovornice imaju određeno unutrašnje polje slobodne procene da utvrde da li takva potreba postoji, to polje slobodne procene je, načelno gledano, ograničeno kada se radi o slobodi štampe (*Dammann protiv Švajcarske*, stav 51). Tako, iako priznaje državama unutrašnje polje slobodne procene kod odlučivanja o tome da li takva potreba postoji, ESLJP može da odbaci argumente koje države s tim u vezi iznose (vidi na primer *Eerikäinen i ostali protiv Finske*, stav 71; *Fáber protiv Mađarske*, stav 45).

77. ESLJP ne presuđuje uvek eksplicitno u svojim zaključcima o tome da li je postojala „hitna društvena potreba“, ali se poziva na to da li su razlozi koje su nacionalne vlasti navele relevantni i dovoljni, kao i na unutrašnje polje slobodne procene država kada, implicitno, presuđuje o tome da li je takva potreba postojala (na primer *Janowski protiv Poljske* [GC], stavovi 31 i 35; *Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške* [GC], stavovi 58 i 73).

78. Konačno, Sud može kada presuđuje o mešanju u pravo na izražavanje pripisati veću težinu nekim drugim činiocima nego „hitnoj društvenoj potrebi“ i usredsrediti svoje ispitivanje na te činioce, kao i na to da li su razlozi na koje su se pozvale nacionalne vlasti bili relevantni i dovoljni da se uspostavi pravična ravnoteža između svih konkurentnih interesa koji su u datom predmetu bili na delu (*Pentikäinen protiv Finske* [GC], stav 114). Tako u predmetu *Pentikäinen protiv Finske* [GC], gde se parametri zaštite koju pruža član 10 sagledavaju u kontekstu novinara koji izveštavaju o demonstracijama na javnim mestima i obaveze novinara u skladu s tom odredbom, Veliko veće je prvo konstatovalo da se sporno ponašanje nije odnosilo na sam novinarski rad podnosioca predstavke, već je tu pre bilo u pitanju to što je on odbio da ispuni zakonite i osnovane policijske naredbe. Veliko veće je dalje naglasilo da novinari ne mogu, načelno gledano, biti oslobođeni dužnosti da poštuju krivično pravo samo na osnovu toga što im član 10 pruža gvozdenu odbranu (za poređenje s važnošću koju je Sud pridao u svom obrazloženju „hitne društvene potrebe“ u odnosu na važnost na koju je ukazano u Presudi veća vidi stav 64).

b. Ocena prirode i težine izrečenih kazni⁵

79. ESLJP obraća posebnu pažnju na „cenzorski“ aspekt mešanja i mora biti uveren da kazna ne predstavlja jedan oblik cenzure kojim se nastoji obeshrabriti kritičko izveštavanje štampe (*Bédat protiv Švajcarske* [GC], stav 79). Stoga je osuda izrečena novinaru pre nego što je njegov tekst objavljen, po mišljenju Suda, predstavljala oblik cenzure koja će ga verovatno obeshrabriti za dalja istraživanja, iako su ona svojstvena njegovom poslu, kako bi pripremio članak utemeljen na mnoštvu podataka o nekoj važnoj temi (*Dammann protiv Švajcarske*, stav 57). ESLJP je opisao kao „cenzuru“ nalog za suspendovanje objavljivanja i distribucije novina, smatrajući da je takav nalog neopravdan čak i ako je izrečen na kratak rok (*Ürper i ostali protiv Turske*, stav 44; vidi, takođe, *Gözel i Özer protiv Turske*, stav 63).

80. Slično tome, privremena mera kojom se zabranjuje da neka slika bude izložena i da se fotografije te slike objavljuju, a što pritom nije bilo ograničeno ni prostorno ni vremenski, ESLJP je ocenio kao nesrazmerno cilju kome se težilo (*Vereinigung Bildender Künstler protiv Austrije*, stav 37; kada je reč o važnosti protoka vremena prilikom ocenjivanja srazmernosti, vidi *Éditions Plon protiv Francuske*, stav 53).

i. Najmanje restriktivna mera

81. ESLJP smatra da, kako bi se neka mera mogla smatrati i neophodnom u demokratskom društvu, ne smeju postojati druga sredstva pomoću kojih je moguće ostvariti isti cilj i koja bi se manje mešala u osnovno pravo o kome je reč (*Glor protiv Švajcarske*, stav 94).

82. Tako je u svojoj analizi srazmernosti Sud pridao važnost činjenici da je nacionalni sudija odabrao najmanje restriktivnu od nekoliko mogućih mera (*Axel Springer SE i RTL Television GmbH protiv Nemačke*, stav 56; *Perinçek protiv Švajcarske* [GC], stav 273; *Tagiyev i Huseynov protiv Azerbejdžana*, stav 49) ili onu koja osigurava da će prava udruženja koje je podnelo predstavku biti najmanje moguće oštećena (*Movement raëlien suisse protiv Švajcarske* [GC], stav 75).

83. U jednom predmetu udruženje koje je podnelo predstavku, a koje je preduzimalo razne otvorene aktivnosti u kampanji za dekriminalizaciju abortusa, ministarskim dekretom bilo je onemogućeno da svojim brodom uplovi u teritorijalne vode Portugalije. ESLJP je ponovo naglasio da se od vlasti traži da onda kada odluče da ograniče osnovna prava, izaberu ona sredstva koja će u najmanjoj mogućoj meri ugroziti prava o kojima je reč i naveo je primere nekih mogućih mera (*Women On Waves i ostali protiv Portugalije*, stav 41).

84. U predmetu *Amorim Giestas i Jesus Costa Bordalo protiv Portugalije*, ESLJP je ustanovio da su osuđujuće presude izrečene podnosiocima predstavke, uz sudska rešenja po kojima moraju da plate novčanu kaznu za krivično delo i odštetu, očigledno nesrazmerne; pritom je naglasio da je Građanski zakonik sadržao konkretan pravni lek koji se mogao primeniti za zaštitu časti i ugleda (vidi, takođe, *Mătășaru protiv Republike Moldavije*, stav 36).

85. Isto tako, u predmetu *Fáber protiv Mađarske*, podnosilac predstavke je odveden u policijski pritvor i naloženo mu je da plati novčanu kaznu zato što je odbio da skloni zastavu koju je istakao za vreme demonstracija kao oblik protesta protiv tog događaja. Odmeravajući prava podnosioca predstavke na slobodu izražavanja i na mirno okupljanje u odnosu na pravo drugih demonstranata da budu zaštićeni od remećenja, ESLJP je zaključio da je Država imala pozitivnu obavezu da zaštiti prava i jedne i druge strane i da pronađe ponajmanje restriktivnu meru koja bi, načelno gledano, omogućila da se održe i jedne i druge demonstracije (stav 43).

ii. Opšte mere

86. U predmetu u kome je ispitivao da li je zabrana političkog oglašavanja u radiodifuznim medijima kompatibilna s Konvencijom, ESLJP je razjasnio svoje kriterijume za utvrđivanje srazmernosti neke opšte

⁵ Detaljnije objašnjenje pitanja prirode i težine kazni može se naći u poglavlju koje sledi: Zaštita ugleda i prava drugih“.

mere. ESLJP mora prvenstveno da oceni zakonodavne izbore koji stoje u osnovi takve mere. U tom smislu je posebno važan kvalitet parlamentarnog i sudskog preispitivanja neophodnosti date mere, što se odnosi i na funkcionisanje relevantnog unutrašnjeg polja slobodne procene. Iz toga sledi da će ESLJP pridati utoliko manji značaj uticaju opšte mere na određeni, poseban predmet ukoliko su uverljivija opšta obrazloženja i opravdanja te opšte mere (*Animal Defenders International protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stavovi 108–109).

87. U skladu sa istim tim načelima, ESLJP je u jednom drugom predmetu zaključio da su nacionalne vlasti prekoračile unutrašnje polje slobodne procene koje im pruža član 10 Konvencije kada su donele različite opšte mere o kojima se u tom predmetu radilo i kada su te mere primenile u predmetima datih podnositelaca predstavke (*Bayev i ostali protiv Rusije*, stav 83).

88. Konačno, ESLJP uzima u obzir to da li postoji evropski konsenzus kada sagledava unutrašnje polje slobodne procene neke države u kontekstu obrazloženja opštih mera (*Animal Defenders International protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stav 123; *Bayev i ostali protiv Rusije*, stav 66).

c. Zahtev za relevantnim i dovoljnim razlozima

89. ESLJP je u mnogobrojnim predmetima zastupao stanovište da to što ne postoji relevantno i dovoljno obrazloženje u presudama nacionalnih sudova ili što su oni propustili da razmotre primenljive standarde kada su ocenjivali sporno mešanje dovodi do povrede člana 10 (vidi, između mnogobrojnih drugih pravnih autoriteta, *Uj protiv Mađarske*, stavovi 25–26; *Sapan protiv Turske*, stavovi 35–41; *Gözel i Özer protiv Turske*, stav 58; *Scharsach i News Verlagsgesellschaft protiv Austrije*, stav 46; *Cheltsova protiv Rusije*, stav 100; *Mariya Alekhina i ostali protiv Rusije*, stav 264).

C. KOLIZIJA IZMEĐU DVA PRAVA ZAŠTIĆENA KONVENCIJOM: URAVNOTEŽAVANJE

90. Može se dogoditi da se ostvarivanje prava na slobodu izražavanja meša u druga prava zaštićena Konvencijom i protokolima uz nju. U takvim slučajevima ESLJP ispituje da li su nacionalne vlasti uspostavile valjanu ravnotežu između zaštite prava na slobodu izražavanja i ostalih prava i prava ili vrednosti zaštićenih Konvencijom (*Perinçek protiv Švajcarske* [GC], stav 274).

91. Nastojanje da se uspostavi pravična ravnoteža može podrazumevati da se odmeravaju dva prava koja imaju jednak status, što je navelo ESLJP da usvoji specifičnu metodologiju koju primenjuje u slučajevima gde se jasno radi o koliziji između prava zajemčenih članom 10 Konvencije i nekog drugog prava zaštićenog Konvencijom, naročito onda kada su sporne opaske usmerene protiv prava lica o kome je reč. U takvim predmetima se, po pravilu, radi o pravima zaštićenim članom 6, stav 2 (*Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške* [GC], stav 65; *Axel Springer SE i RTL Television GmbH protiv Nemačke*, stavovi 40–42; *Eerikainen i ostali protiv Finske*, stav 60) i članom 8 Konvencije (*Axel Springer AG protiv Nemačke* [GC], stavovi 83–84; *Von Hannover protiv Nemačke (br. 2)* [GC], stavovi 104–107).

92. Opšta načela kojima se rukovodi metodologija u takvim predmetima sažeta su u raznim presudama, naročito presudama Velikog veća (*Perinçek protiv Švajcarske* [GC], stav 198; *Axel Springer AG protiv Nemačke* [GC], stavovi 83–84; *Von Hannover protiv Nemačke (br. 2)* [GC], stavovi 104–107).

93. Pravo na poštovanje privatnog života (član 8 Konvencije), uključujući pravo na zaštitu ugleda kao elementa privatnog života, daleko najčešće predstavlja element konflikta o kome se raspravlja pred sudom. U Poglavlju V, dole, usredsredićemo se na to područje.

94. Pored toga, u daljem tekstu su navedene ilustracije predmeta u kojima postoji verovatnoća da će se prava utvrđena ostalim članovima Konvencije sukobiti s pravom koje je utvrđeno članom 10.

1. Član 6, stav 2 Konvencije⁶

95. Sloboda izražavanja zajemčena članom 10 Konvencije obuhvata slobodu primanja i saopštavanja informacija. Član 6, stav 2 stoga ne može sprečiti vlasti da obaveste javnost o krivičnim istragama koje su u toku, ali taj član nalaže da prilikom tog obaveštavanja ispolje diskreciju i obazrivost koja je neophodna da bi se poštovala pretpostavka nevinosti (*Allenet de Ribemont protiv Francuske*, stav 38; *Fatullayev protiv Azerbejdžana*, stav 159; *Garycki protiv Poljske*, stav 69). ESLJP naglašava koliko je važno da zvaničnici u svojim izjavama koje daju pre nego što nekom licu bude suđeno i pre nego što eventualno bude osuđeno za određeno krivično delo naročito biraju reči (*Daktaras protiv Litvanije*, stav 41; *Arrigo i Vella protiv Malte* (dec.); *Khuzhin i ostali protiv Rusije*, stav 94).

96. Kada je reč o kampanjama koje se u medijima vode protiv optuženog ili o publikacijama koje sadrže neke akuzatorne aspekte, ESLJP ističe da takve kampanje i publikacije mogu dovesti u pitanje pravičnost suđenja tako što utiču na javno mnjenje i, posledično, na porotnike koji treba da odluče o krivici optuženog (*Khuzhin i ostali protiv Rusije*, stav 93).

2. Član 9 Konvencije

97. U predmetima u kojima se radi o moralu i veroispovesti ESLJP odmerava pravo [podnosioca predstavke] da javnosti saopšti svoja mišljenja o verskoj doktrini, s jedne strane, i pravo vernika na poštovanje njihove slobode misli, savesti i veroispovesti, s druge strane (*Aydın Tatlav protiv Turske*, stav 26).

98. ESLJP naglašava opšti zahtev da se osigura mirno uživanje prava zajamčenih članom 9 pripadnicima veroispovesti, uključujući dužnost da se koliko je god to moguće izbegne izražavanje koje je, u odnosu na predmet verskog poštovanja, bogohulno i nepotrebno uvredljivo prema drugima. Tako je ESLJP istakao da izražavanje kojim se nastoji da se podstakne ili opravda mržnja zasnovana na netoleranciji, uključujući versku netoleranciju, ne uživa zaštitu prema članu 10 Konvencije (*E.S. protiv Austrije*, stav 43; nasuprot tome, Sud je ustanovio povredu člana 10 u odnosu na osuđujuću krivičnu presudu izrečenu za izjave koje su ocenjene kao zlonamerni napad na religiju, a kod kojih nacionalne vlasti nisu procenile da li te izjave uopšte podstiču na mržnju (*Tagiyev i Huseynov protiv Azerbejdžana*, stavovi 48–50).

99. Kada je reč o slobodi izražavanja zaštićenoj članom 10 Konvencije za lica čiji su poslodavci verske organizacije, bivša Komisija je proglasila neprihvatljivom predstavku lekara koji je bio zaposlen u jednoj nemačkoj katoličkoj bolnici, a dobio je otkaz zato što je potpisao otvoreno pismo, objavljeno u štampi, u kome je izraženo mišljenje o abortusu protivno stavu Katoličke crkve (*Rommelfanger protiv Nemačke*, Odluka Komisije).

100. Nasuprot tome, ESLJP je ustanovio da je povređen član 10 kada nije obnovljen ugovor o zaposlenju predavaču filozofije prava na Pravnom fakultetu Katoličkog univerziteta „Svetog srca“ u Milanu. Kongregacija za katoličko obrazovanje, institucija pri Svetoj stolici, nije odobrila da se obnovi ugovor o zaposlenju uz obrazloženje da su neki od stavova tog predavača „u očiglednoj suprotnosti s katoličkom doktrinom“, ali pritom nije precizno objasnila karakter tih njegovih stavova. ESLJP je priznao da domaće vlasti nisu bile nadležne da razmatraju suštinu odluke Kongregacije. Međutim, težina koja je pripisana interesima univerziteta da se širi učenje zasnovano na katoličkoj doktrini nije, po mišljenju Suda, mogla da se proširi dotle da ugrozi samu suštinu procesnih jemstava koja podnosiocu predstavke priznaje član 10 Konvencije (*Lombardi Vallauri protiv Italije*).

3. Član 11 Konvencije

101. U presudi u predmetu *Fáber protiv Mađarske*, radilo se o tome da je podnosiocu predstavke određen policijski pritvor i da mu je naređeno da plati novčanu kaznu zbog toga što je odbio da ukloni zastavu koju je istakao za vreme demonstracija da bi njome izrazio svoje protivljenje demonstracijama.

6 Vidi Poglavlje „Zaštita autoriteta i nepristrasnosti sudstva i sloboda izražavanja: pravo na slobodu izražavanja u kontekstu sudskih postupaka i učestvovanja sudija u javnoj debati“.

Odmeravajući pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja i njegovo pravo na mirno okupljanje u odnosu na pravo na zaštitu od ometanja drugih demonstranata, ESLJP je stao na stanovište da je Država imala pozitivnu obavezu da zaštiti pravo okupljanja i jedne i druge grupe demonstranata tako što bi pronašla ponajmanje restriktivno sredstvo koje bi, u načelu, omogućilo da se odvijaju i druge demonstracije (stav 43).

4. Član 1 Protokola br. 1

102. U predmetu u kome se radilo o osuđujućoj krivičnoj presudi izrečenoj fotografima zbog toga što su povredili autorska prava time što su na internetu objavili fotografije sa modnih revija, ESLJP je stao na stanovište da su domaće vlasti uživale naročito široko unutrašnje polje slobodne procene s obzirom na cilj mešanja – prava drugih. Po oceni ESLJP-a, budući da se član 1 Protokola br. 1 primenjuje na intelektualnu svojinu, to mešanje je takođe imalo za cilj zaštitu prava zajamčenih Konvencijom i protokolima uz nju (*Ashby Donald i ostali protiv Francuske*, stav 40).

103. U predmetu *Neij i Sunde Kolmisoppi protiv Švedske* (dec.) radilo se o tome da su podnosioci predstavke bili osuđeni i da su im izrečene kazne zatvora bez odlaganja i da im je naređeno da plate odštetu za to što su učestvovali u upravljanju sajtom „The Pirate Bay“, najvećim internet sajtom za razmenu torrent fajlova (muzika, filmovi, igrice itd.), što je sve predstavljalo povredu autorskih prava. ESLJP je bio izričit u oceni da činjenica da je ta vrsta fajlova razmenjivana na internetu ili da je omogućavano da se oni razmenjuju – čak i pored toga što je to bilo nezakonito i u svrhu profita – predstavlja deo prava na „saopštavanje i primanje informacija“ u smislu člana 10, stav 1. On je odvagao dva prava koja uživaju podjednaku zaštitu po Konvenciji, konkretno – pravo na slobodu izražavanja i prava intelektualne svojine, što je oblast u kojoj država uživa široko unutrašnje polje slobodne procene. Budući da su švedske vlasti bile u obavezi da zaštite imovinska prava privatnih tužilaca u skladu sa zakonom o autorskim pravima i u skladu s Konvencijom, ESLJP je ustanovio da su postojali jaki razlozi da se ograniči pravo na slobodu izražavanja podnosilaca predstavke. S tim u vezi ESLJP je naglasio da su podnosioci predstavke bili osuđeni samo za onaj materijal koji je uživao zaštitu po Zakonu o autorskom pravu.

IV. Zaštita ugleda i prava drugih

---

104. Zaštita ugleda i prava drugih je legitimni cilj koji se daleko najčešće sreće u predmetima koji se prema članu 10 iznose pred Evropski sud.

A. METODOLOGIJA

---

105. Na predmete koji se tiču zaštite ugleda ili prava drugih primenjuju se dva različita metoda rezonovanja.

106. ESLJP koristi „klasični metod“ analiziranja srazmernosti i utvrđuje, u okolnostima spora koji ima pred sobom, da član 8 nije primenljiv na zaštitu ugleda ili prava drugih.

107. Drugi metod, pristup koji počiva na takozvanom uravnotežavanju ili vaganju prava, odnosi se na kategoriju predmeta u kojoj Sud smatra da je član 8 primenljiv na zaštitu tih legitimnih ciljeva. To su tipični predmeti u kojima se radi o objavljivanju fotografija, slika ili članaka koji se odnose na intimne aspekte života pojedinca ili njegove porodice (*Couderc i Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske* [GC], stav 79; *Von Hannover protiv Nemačke (br. 2)* [GC], stav 103; *MGN Limited protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 142).

108. U skladu s razvojem sudske prakse koju je konsolidovala presuda Velikog veća u predmetu *Axel Springer AG protiv Nemačke* [GC], stav 83, zaštita ugleda može kao element privatnog života da uđe u polje dejstva člana 8 Konvencije ukoliko je ispunjen jedan uslov: „prag težine“ mora biti prekoračen da bi se moglo utvrditi da su prekršena prava zajemčena članom 8 Konvencije. Da bi član 8 mogao da se aktivira u predmetima koji se odnose na klevetu, napad na ugled nekog lica mora dosegnuti određeni nivo težine, i to na način koji dovodi u pitanje lično ostvarivanje prava na poštovanje privatnog života.

109. ESLJP je takođe istakao da se podnosilac ne može pozvati na član 8 da bi se požalio zbog toga što je izgubio ugled ukoliko je to predvidljiva posledica njegovih sopstvenih postupaka, što se na primer događa ukoliko je on počinio neko krivično delo (*Axel Springer AG protiv Nemačke* [GC], stavovi 83–84; *Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske*, stav 43; *MGN Limited protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 142; *Sidabras i Džiautas protiv Litvanije*, stav 49).

110. ESLJP prvo utvrđuje opšta načela kojima se rukovodi u metodologiji odmeravanja i uravnotežavanja dvaju prava da bi potom sačinio spisak primenljivih kriterijuma, koji, međutim, nije iscrpan.⁷

111. Opšta načela primenljiva na metodologiju „odmeravanja ili uravnotežavanja prava“ opisana su u presudama Velikog veća ESLJP *Von Hannover protiv Nemačke (br. 2)* [GC] (stavovi 104–107) i *Axel Springer AG protiv Nemačke* [GC] (stavovi 85–88), a potom rezimirana u presudi Velikog veća u predmetu *Perinçek protiv Švajcarske* [GC] (stav 198):

- i. U takvim predmetima ishod ne treba da zavisi od toga da li je predstavku prema članu 8 podnelo lice na koje se izjava odnosila ili ju je prema članu 10 podnelo lice koje je izjavu dalo zato što, u načelu, prava zajemčena tim članovima zavređuju jednako poštovanje (vidi takođe *Delfi AS protiv Estonije* [GC], stav 110; *Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy protiv Finske* [GC], stav 163).
- ii. Izbor sredstava pomoću kojih se osigurava da se poštuje član 8 u sferi odnosa među pojedincima, u načelu, predstavlja pitanje koje spada u unutrašnje polje slobodne procene visoke strane

---

⁷ Vidi stav 115 i dalje.

ugovornice, bez obzira na to da li su njene obaveze pozitivne ili negativne. Postoje različiti načini da se osigura da se poštuje privatni život i priroda obaveze zavisi od konkretnog aspekta privatnog života o kome je reč.

- iii. Isto tako, prema članu 10 Konvencije visoka strana ugovornica ima određeno polje slobodne procene kada treba da utvrdi da li je i u kojoj meri mešanje u pravo na slobodu izražavanja neophodno.
- iv. Međutim, ta slobodna procena se odvija naporedo sa evropskim nadzorom, kome su podvrgnuti kako zakonodavstvo, tako i odluke o primeni tog zakonodavstva, čak i one koje izrekne neki nezavisni sud. Zadatak ESLJP-a dok obavlja svoju nadzornu ulogu nije da zauzme mesto nacionalnih sudova nego da preispita, u svetlu predmeta u celini, da li su odluke tih nacionalnih sudova bile kompatibilne sa odredbama Konvencije na koje se oslanjaju.
- v. Ako su nacionalne vlasti odvagale prava u skladu s kriterijumima utvrđenim u sudskoj praksi ESLJP-a, onda ESLJP mora zahtevati veoma jake razloge da bi stanovište nacionalnih sudova zamenio svojim stanovištem (*Delfi AS protiv Estonije* [GC], stav 139; *MGN Limited protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 150).

112. Prema tome, ESLJP se može opredeliti za to da sam pristupi odmeravanju prava onda kada ima ozbiljan osnov da to uradi (*Perinçek protiv Švajcarske* [GC], stavovi 274–279).

113. Ako je ravnoteža koju su uspostavile nacionalne vlasti bila nezadovoljavajuća, naročito zbog toga što važnost jednog od prava o kojima je reč nije bila na odgovarajući način uzeta u obzir, onda unutrašnje polje slobodne procene koje se priznaje visokim stranama ugovornicama može biti uže (*Aksu protiv Turske* [GC], stav 67).

114. Ako nacionalne vlasti nisu uspostavile valjanu ravnotežu između dvaju prava koja uživaju jednaku zaštitu po Konvenciji, onda ESLJP, primenjujući svoju metodologiju, može izvesti zaključak da se radi o procesnoj povredi člana 10 (*Ibragim Ibragimov i ostali protiv Rusije*, stavovi 106–111); alternativno, ESLJP može odlučiti da sam odvaže ta dva prava onda kada ustanovi da postoji ozbiljan osnov za to (*Perinçek protiv Švajcarske* [GC], stavovi 274–279; *Tête protiv Francuske*, stavovi 57–70), ili može, ne upuštajući se sâm u uspostavljanje te ravnoteže, da zaključi kako predmetno mešanje nije bilo neophodno u demokratskom društvu (*Ergüdoğan protiv Turske*, stavovi 32–35).

B. PRAVIČNA RAVNOTEŽA IZMEĐU PRAVA NA SLOBODU IZRAŽAVANJA I PRAVA NA POŠTOVANJE PRIVATNOG ŽIVOTA U KONTEKSTU OBJAVLJIVANJA (INTIMNI ŽIVOT I UGLED)

115. Opšta načela koja proističu iz sudske prakse ESLJP-a kada je reč o zaštiti privatnog života u kontekstu nekog članka objavljenog u štampi utvrđena su, između ostalog, u stavovima 83–87 Presude *Couderc i Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske* [GC]. Opšta načela koja se odnose na pravo na slobodu izražavanja u tom kontekstu još jednom su naglašena u stavovima 88–93 te presude.

116. Tako je ESLJP saopštio da iako štampa ne sme da prekorači određene granice, naročito kada je reč o zaštiti ugleda i prava drugih, ipak ostaje njen zadatak da saopštava – na način koji je u skladu s njenim obavezama i odgovornostima – informacije i ideje o svim pitanjima od javnog interesa.

117. Ne samo da štampa ima zadatak da prenese takve informacije i ideje, nego i javnost takođe ima pravo da te informacije i ideje prima. Da nije tako, štampa ne bi mogla da igra svoju vitalnu ulogu „čuvara javnog interesa“ (*public watchdog*) (*Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške* [GC], stavovi 59 i 62; *Pedersen i Baadsgaard protiv Danske* [GC], stav 71; *Von Hannover protiv Nemačke (br. 2)* [GC], stav 102).

118. Na taj način zadatak da se saopštavaju informacije nužno obuhvata dužnosti i odgovornosti, kao i granice koje štampa mora samoj sebi spontano da odredi (*Mater protiv Turske*, stav 55). Nije na Evropskom sudu, kao ni na domaćim, nacionalnim sudovima da svojim stavovima zamenjuju stavove štampe o tome kojom tehnikom izveštavanja novinari treba da se koriste u svakom konkretnom slučaju (*Jersild protiv Danske*, stav 31; *Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 146).

1. Publikacije (fotografije, slike i članci) koje se odnose na intimne aspekte života pojedinca ili njegove porodice

119. Sloboda izražavanja obuhvata objavljivanje fotografija. Ipak, to je oblast u kojoj zaštita prava i ugleda drugih poprima naročit značaj zato što fotografije mogu sadržati veoma lične ili čak intimne informacije o pojedincu ili njegovoj porodici (*Von Hannover protiv Nemačke (br. 2)* [GC], stav 103).

120. ESLJP priznaje pravo svakog lica na zaštitu sopstvene slike, naglašavajući da slika jednog lica predstavlja jedan od glavnih atributa njegove ličnosti, jer odražava jedinstvene karakteristike tog lica i razlikuje to lice od drugih lica. Pravo na zaštitu sopstvene slike tako je jedna od suštinskih komponenti ličnog razvoja i uglavnom podrazumeva pravo pojedinca da kontroliše upotrebu te slike, uključujući pravo da ne dozvoli da se ona objavi (*Von Hannover protiv Nemačke (br. 2)* [GC], stav 96).

a. Kriterijumi i njihova primena⁸

121. ESLJP je utvrdio relevantna načela kojima se mora rukovoditi u ocenjivanju toga da li je mešanje u toj oblasti bilo neophodno; što je još važnije, tim načelima se moraju rukovoditi i domaći sudovi. ESLJP je utvrdio izvestan broj kriterijuma u kontekstu uravnotežavanja i odmeravanja konkurentnih prava (*Axel Springer AG protiv Nemačke* [GC], stavovi 90–95).

122. Tih pet relevantnih kriterijuma su sledeći: doprinos debati od javnog interesa; stepen poznatosti lica o kome je reč; tema novinskog izveštaja; prethodno ponašanje lica o kome je reč; sadržaj, oblik i posledice objavljivanja i, tamo gde je to primereno, okolnosti u kojima su fotografije snimljene (*Von Hannover protiv Nemačke (br. 2)* [GC], stavovi 109–113; *Von Hannover protiv Nemačke (br. 3)*, stav 46; *Axel Springer AG protiv Nemačke* [GC], stavovi 89–95; *Tănăsioaica protiv Rumunije*, stav 41). Ako ispituje predstavku podnetu po osnovu člana 10, ESLJP će takođe razmotriti način na koji su informacije pribavljene i njihovu istinitost, kao i težinu kazne izrečene novinarima ili izdavačima (*Couderc i Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske* [GC], stav 93; *Axel Springer AG protiv Nemačke* [GC], stavovi 90–95).

123. ESLJP u svakom pojedinačnom predmetu razmatra da li se na taj način utvrđeni kriterijumi mogu preneti na predmet o kome je reč, iako neki kriterijumi mogu imati veću relevantnost s obzirom na posebne okolnosti datog predmeta (*Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy protiv Finske* [GC], stav 166).

124. Zaista, mogu se uzeti u obzir i drugi kriterijumi zavisno od specifičnih okolnosti datog predmeta. Zato je u presudi u predmetu *Axel Springer SE i RTL Television GmbH protiv Nemačke*, gde se radilo o suđenju za ubistvo i zabrani objavljivanja slika na kojima je mogao da se identifikuje optuženi, ESLJP dodao jedan novi kriterijum – „uticaj na krivični postupak“ (stav 42).

i. Doprinos debati od javnog interesa

125. ESLJP je oduvek pridavao naročit značaj činjenici da objavljivanje informacija, dokumenata i fotografija u štampi služi javnom interesu i doprinosi debati od opšteg interesa. Takav interes može se ustanoviti samo u svetlu okolnosti svakog pojedinačnog predmeta (*Von Hannover protiv Nemačke (br. 2)* [GC], stav 109; *Leempoel & S.A. ED. Ciné Revue protiv Belgije*, stav 68; *Standard Verlags GmbH protiv Austrije*, stav 46; *Von Hannover protiv Nemačke*, stav 60).

126. S tim u vezi ESLJP dosledno zastupa stanovište da prema članu 10, stav 2 Konvencije ima sasvim malo prostora za ograničenje političkog govora ili debate o pitanjima od javnog interesa (*Castells protiv Španije*, stav 43; *Wingrove protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 58).

127. Po mišljenju ESLJP-a, javni interes se obično odnosi na pitanja koja u toj meri utiču na javnost da ona može legitimno ispoljiti interes za njih, pitanja koja privlače pažnju javnosti ili pitanja koja se javnosti u znatnoj meri tiču, naročito u tom smislu što utiču na blagostanje građana ili na život zajednice. To takođe važi kada je reč o pitanjima koja bi mogla da postanu predmet znatnih kontroverzi, koja se tiču neke važne društvene teme ili obuhvataju problem za koji je javnosti u interesu da o njemu bude obaveštena (*Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy protiv Finske* [GC], stav 171).

⁸ U meri u kojoj je to relevantno ti kriterijumi su primenljivi i na predmete u kojima se radi o zaštiti ugleda.

128. ESLJP je takav interes, na primer, konstatovao onda kada se radilo o objavljivanju informacija o zdravstvenom stanju kandidata za najvišu funkciju u državi (*Éditions Plon protiv Francuske*, stav 44), sportskim pitanjima (*Nikowitz i Verlagsgruppe News GmbH protiv Austrije*, stav 25; *Colaço Mestre i SIC – Sociedade Independente de Comunicação, S.A. protiv Portugalije*, stav 28) ili umetnicima izvođačima (*Sapan protiv Turske*, stav 34), krivičnim postupcima u celini (*Dupuis i ostali protiv Francuske*, stav 42; *July i SARL Libération protiv Francuske*, stav 66), počinjenim krivičnim delima (*White protiv Švedske*, stav 29; *Egeland i Hanseid protiv Norveške*, stav 58; *Leempoel & S.A. ED. Ciné Revue protiv Belgije*, stav 72; *Eerikainen i ostali protiv Finske*, stav 59), kao i o „seks-skandalu“ u jednoj političkoj stranci u kome je učestvovalo nekoliko članova Vlade (*Kęcki protiv Poljske*, stav 55).

129. Prema sudskoj praksi ESLJP-a, pitanja od javnog interesa takođe obuhvataju upravljanje pravosuđem/sprovođenje pravde, (*Morice protiv Francuske* [GC], stav 128), zaštitu životne sredine i javnog zdravlja (*Mamère protiv Francuske*, stav 20), kao i istorijske događaje (*Dink protiv Turske*, stav 135). ESLJP takođe smatra da je u demokratskom društvu suštinski važno da se debata o uzrocima dela koja se zbog svoje posebne težine svrstavaju u red zločina protiv čovečnosti može slobodno odvijati (*Giniewski protiv Francuske*, stav 51).

130. U predmetu u kome je ESLJP razmatrao otpuštanje članova sindikata zbog toga što su objavili članke koji su uvredili njihove kolege, on se nije saglasio sa stavom države po kome se sadržaj članaka o kojima je reč nije ticao nijedne teme koja bi predstavljala javni interes. Po mišljenju Evropskog suda, ti članci su objavljeni u kontekstu jednog radnog spora unutar preduzeća kome su podnosioci predstavke ispostavili određene zahteve. Prema tome, debata koja je vođena nije bila potpuno privatna; ona je u najmanju ruku bila pitanje od javnog interesa za radnike tog preduzeća (*Palomo Sánchez i ostali protiv Španije* [GC], stav 72).

131. Iako javnost ima pravo da bude informisana, članci ili televizijske emisije koji su isključivo usmereni ka tome da zadovolje znatiželju određene publike u vezi s detaljima privatnog života nekog lica ne mogu se smatrati člancima ili emisijama koji na bilo koji način doprinose debati od javnog interesa za društvo (*Von Hannover protiv Nemačke (br. 2)* [GC], stav 59; *Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske*, stav 42; *Rubio Dosamantes protiv Španije*, stav 34; *MGN Limited protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 143), čak ni uz pretpostavku da je lice o kome je reč veoma poznato (*Von Hannover protiv Nemačke (br. 2)* [GC], stav 95). ESLJP je s tim u vezi naglasio da se javni interes ne može svesti na žeđ javnosti za informacijama o privatnom životu drugih, niti na želju čitalaca za senzacionalizmom ili čak voajerizmom (*Couderc i Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske* [GC], stav 101).

132. U predmetu *Khurshid Mustafa i Tarzibachi protiv Švedske*, u kome su podnosioci predstavke, poreklom iz Iraka, želeli da dobijaju televizijski program na arapskom i na farsiju, jezicima iz svojih matičnih zemalja ili regiona, ESLJP je naglasio da se sloboda primanja informacija ne odnosi samo na izveštaje o događajima koji zanimaju javnost nego, u načelu, obuhvata i svako izražavanje kulturnih sadržaja, kao i čistu zabavu. ESLJP je naglasio koliko je važno, posebno za imigrantsku porodicu sa troje dece, da zadrži kontakt sa kulturom i jezikom zemlje porekla (stav 44).

ii. Stepen poznatosti lica o kome je reč

133. ESLJP zastupa stanovište da razmere u kojima je pojedinac poznat u javnosti utiču na zaštitu koja se može pružiti njegovom privatnom životu. Uloga ili funkcija lica o kome je reč, kao i priroda aktivnosti koje su predmet izveštaja i/ili fotografije predstavljaju drugi važan kriterijum, tesno povezan sa onim prvim (*Von Hannover protiv Nemačke (br. 2)* [GC], stav 110; *Verlagsgruppe News GmbH protiv Austrije (br. 2)*, stav 34; *Alpha Doryforiki Tileorasi Anonymi Etairia protiv Grčke*, stav 53).

134. Javnost ima pravo da bude informisana, i to je suštinsko pravo u demokratskom društvu koje se, u izvesnim specijalnim okolnostima, može čak proširiti na aspekte privatnog života javnih ličnosti, naročito onda kada se radi o političarima (*Von Hannover protiv Nemačke (br. 2)* [GC], stav 64; *Karhuvaara i Iltalehti protiv Finske*, stav 45). Iako se vesti o privatnom životu javnih ličnosti obično objavljuju radi zabave, a ne u svrhu edukacije, one doprinose raznovrsnosti informacija dostupnih javnosti i nesumnjivo uživaju zaštitu prema članu 10 Konvencije. Međutim, takva zaštita može prestati pred zahtevima člana 8 kada je informacija o kojoj je reč privatne ili intimne prirode i kada ne postoji interes javnosti da ona bude saopštena (*Mosley protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 131; *Von Hannover protiv Nemačke (br. 2)* [GC], stav 110).

135. U predmetu *Couderc i Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske* [GC], ESLJP je ponovo istakao da je pravo javnih ličnosti da svoj privatni život zadrže u tajnosti, u načelu, šire onda kada te javne ličnosti nemaju nikakve zvanične funkcije, dok je ograničenije onda kada takve funkcije obavljaju. Činjenica da je neko nosilac javne funkcije ili da teži političkoj funkciji nužno izlaže tog pojedinca pažnji njegovih sugrađana i sudržavljana, a to obuhvata i oblasti koje spadaju u njegov privatni život. Prema tome, izvesni privatni postupci javnih ličnosti ne mogu se smatrati privatnima s obzirom na njihov potencijalni uticaj zbog uloge koju te ličnosti imaju na političkoj ili društvenoj sceni i činjenice da je javnost zbog toga zainteresovana da o tome bude obaveštena (stavovi 119–120).

136. Stoga ESLJP naglašava da su važne uloga i funkcija pojedinca na koga se odnose sporne izjave u kojima je taj pojedinac optužen da je jednoj od svojih pomoćnica ponudio plaćeno zaposlenje u zamenu za seksualne usluge u vreme kada je, pored toga što je bio javna ličnost, bio i član Evropskog parlamenta i to je uradio dok je obavljao svoje zvanične funkcije (*Kącki protiv Poljske*, stavovi 54–55).

137. Primena takvog rezonovanja ne odnosi se samo na političke ličnosti već i na svako lice koje se može smatrati javnom ličnošću; to konkretno znači da se odnosi na lica koja su svojim postupcima ili položajem stupila na javnu scenu (*Kapsis i Danikas protiv Grčke*, stav 35; vidi, kada je reč o statusu članova Konsultativnog veća, eksperata kojima javne vlasti poveravaju rešavanje nekih specifičnih pitanja, *Kaboğlu i Oran protiv Turske*, stav 74).

138. Doslednom primenom takvog rezonovanja ESLJP je stao na stanovište da je jedan biznismen javna ličnost (*Verlagsgruppe News GmbH protiv Austrije (br. 2)*, stav 36).

139. Nasuprot tome, u predmetu u kome se radilo o novinaru koji je osuđen zbog toga što je objavio informacije koje su bile obuhvaćene pravilom o tajnosti krivičnopravne istrage, konkretno pisma koje je optuženi poslao istražnom sudiji i informacije zdravstvene prirode, ESLJP je zaključio da nacionalne vlasti nisu imale samo negativnu obavezu da ne obelodane informacije zaštićene članom 8 već je takođe trebalo da preduzmu korake kako bi osigurale delotvornu zaštitu prava optuženog lica na poštovanje njegove prepiske (*Bédat protiv Švajcarske* [GC], stav 76; vidi takođe *Craxi protiv Italije (br. 2)*, stav 73).

Po mišljenju ESLJP-a, takva vrsta informacija zahteva visok stepen zaštite prema članu 8; taj nalaz je naročito važan zbog toga što optuženi nije bio poznat javnosti. Sama činjenica da je protiv njega vođena krivičnopravna istraga za veoma teško delo ne opravdava da se on tretira na isti način kao javna ličnost koja se dobrovoljno izlaže publicitetu (vidi takođe u uporedivom kontekstu *Fressoz i Roire protiv Francuske* [GC], stav 50; *Egeland i Hanseid protiv Norveške*, stav 62; kada je reč o obavezi da se zaštiti identitet žrtve, vidi *Kurier Zeitungsverlag i Druckerei GmbH protiv Austrije*).

iii. Prethodno ponašanje lica o kome je reč

140. U predmetu *Von Hannover protiv Nemačke (br. 2)* [GC], ESLJP je saopštio da ponašanje lica pre nego što je objavljen članak ili fotografija ili činjenica da su se objavljena fotografija i informacije u vezi s njom već pojavile u nekom prethodnom izdanju takođe predstavljaju činioce koji se moraju uzeti u obzir (stav 111).

141. Tako je u predmetu *Hachette Filipacchi Associés (ICI PARIS) protiv Francuske*, ESLJP ustanovio da su priznanja samog pevača, koja je on dao u javnosti, umanjila stepen zaštite njegovog privatnog života na koji je imao pravo jer su u vreme kada su sporne fotografije objavljene one predstavljale odavno poznatu vest. U meri u kojoj je novinar podnosilac predstavke reprodukovao, bez iskrivljavanja, deo informacija koje su bile u slobodnoj cirkulaciji i koje je sam pevač izneo u javnost, naročito u svojoj autobiografiji, o svojoj imovini i o načinu na koji troši svoj novac, ESLJP je smatrao da pevač više ne može imati „legitimno očekivanje“ da će njegov privatni život biti delotvorno zaštićen [stavovi 52–53; vidi, takođe, *Minelli protiv Švajcarske (dec.)*].

142. Nasuprot tome, ESLJP je precizirao da sama činjenica da je neko lice sarađivalo sa štampom u ranijim prilikama ne može poslužiti kao argument za to da se to lice liši svake zaštite od objavljivanja. Navodna ili stvarna ranija tolerantnost nekog pojedinca ili njegovo prilagođavanje i mirenje s publikacijama koje su zadirale u njegov privatni život ne mora nužno lišiti to lice prava na privatnost (*Couderc i Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske* [GC], stav 130).

143. U kontekstu u kome je pored člana 8 bilo otvoreno i pitanje prema članu 6, stav 2 Konvencije, ESLJP je stao na stanovište da priznanje krivice ne lišava optuženog njegovog prava da ne bude predstavljen kao krivac i prava da se ne objave fotografije ako na to nije pristao, sve dok ne bude izrečena presuda (*Axel Springer SE i RTL Television GmbH protiv Nemačke*, stav 51).

144. ESLJP takođe uzima u obzir prethodno ponašanje nekog preduzeća kada procenjuje tolerantnost na kritike koja se od njega očekuje. U predmetu *Kuliš i Różycki protiv Poljske*, gde su podnosioci predstavke objavili satiričnu karikaturu u kojoj su prikazali pržene krompiriće koje proizvodi prehrambena kompanija privatnog tužioca kao „đubre“, ESLJP je zaključio da je izraz koji su podnosioci predstavke upotreбили svakako bio preteran, ali da su oni time samo reagovali na reklamne slogane koji su korišćeni u marketinškoj kampanji tužioca, koja je takođe organizovana uz neosetljivost i odsustvo razumevanja za uzrast i ranjivost ciljanih potrošača njihovog proizvoda – dece. ESLJP je zaključio da je stil izražavanja podnosioca predstavke bio motivisan vrstom reklamnih parola na koju su reagovali, i da oni, ako se uzme u obzir ceo kontekst, nisu prekoračili granicu koja je dozvoljena slobodnoj štampi (stav 39).

iv. Način pribavljanja informacija i njihova istinitost

145. Kada utvrđuje da li neka publikacija predstavlja mešanje u pravo podnosioca predstavke na poštovanje njegovog privatnog života, ESLJP uzima u obzir način na koji je ta informacija dobijena ili fotografija snimljena. Pritom naročito naglašava da je važno dobiti pristanak lica o kojima je reč, kao i manje ili više jak osećaj intruzije koji izaziva fotografija (*Von Hannover protiv Nemačke*, stav 59; *Gurgenidze protiv Gruzije*, stavovi 55–60; *Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske*, stav 48).

146. S tim u vezi ESLJP je bio u prilici da konstatuje kako su fotografije koje se objavljuju u „senzacionalističkoj“ štampi ili u časopisima posvećenim „romantičnim pitanjima“, koji uglavnom teže tome da zadovolje znatiželju javnosti u vezi s detaljima strogo privatnog života nekog lica, često bivaju snimljene u klimi stalnog uznemiravanja koja u licu o kome je reč može izazvati veoma snažan osećaj upada u njegov privatni život ili čak i progona (*Von Hannover protiv Nemačke*, stav 59; *Société Prisma Presse protiv Francuske (br. 1) (dec.)*; *Société Prisma Presse protiv Francuske (br. 2) (dec.)*; *Hachette Filipacchi Associés (ICI PARIS) protiv Francuske*, stav 40).

147. Kada je reč o prenošenju video-snimaka napravljenih pomoću skrivene kamere, ESLJP je, između ostalog, ispitivao da li su snimci o kojima je reč napravljeni u javnom ili u privatnom prostoru. Ako je reč o javnom prostoru, javna ličnost je, kao takva, mogla da očekuje da će njeno ponašanje biti pod budnom prismotrom javnosti i da će čak biti zabeleženo kamerom, dok je u privatnom prostoru ista ta ličnost mogla legitimno da očekuje zaštitu svoje privatnosti (*Alpha Doryforiki Tileorasi Anonymi Etairia protiv Grčke*, stavovi 64–65; vidi takođe *Von Hannover protiv Nemačke*, stav 52).

148. U predmetu u kome je jedna radio-televizijska kuća bila kažnjena prevashodno zbog toga što je emitovala informacije koje je neko drugi pribavio nezakonitim putem, ESLJP je ustanovio da ta činjenica, sama po sebi, nije bila dovoljna da preduzeće o kome je reč bude lišeno zaštite prema članu 10 Konvencije. Što se tiče telefonskog razgovora između članova vlade, koji je emitovala kompanija podnosilac predstavke, ESLJP je naglasio nekoliko stvari u vezi s metodom pribavljanja informacija i njihovom istinitošću: on je naglasio da ni u jednoj fazi niko nije tvrdio da su kompanija koja je podnosilac predstavke ili njeni zaposleni ili agenti bili na ma koji način odgovorni za snimanje, niti da su njeni novinari prekršili krivično pravo kada su pribavili ili emitovali te snimke. ESLJP je takođe naglasio da nikada nije vođena nikakva istraga domaćih organa o okolnostima pod kojima je taj snimak napravljen. Konačno, ESLJP je konstatovao da domaći sudovi nisu utvrdili da je predmetni snimak sadržao ijednu neistinitu ili iskrivljenu prikazanu informaciju ili da su informacije i ideje koje je u vezi s tim snimkom izneo novinar kompanije podnosioca predstavke nanele, kao takve, bilo kakvu posebnu štetu ličnom integritetu i ugledu privatnog tužioca (*Radio Twist a.s. protiv Slovačke*, stavovi 59–62).

149. Osim toga, dobijanje pristanka lica o kojima je reč omogućuje da se vrednuje verodostojnost i pravičnost načina na koji su pribavljene informacije i njihovog obelodanjivanja (*Couderc i Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske* [GC], stav 134; vidi, *a contrario*, *Reklos i Davourlis protiv Grčke*, stav 41, i *Gurgenidze protiv Gruzije*, stav 56). U predmetu *Peck protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, ESLJP je pozivajući se na relevantnu sudsku praksu nekadašnje Komisije stao na stanovište da snimanje i obelodanjivanje

pokušaja samoubistva na javnom mestu predstavlja ozbiljno mešanje u pravo podnosioca predstavke na to da se poštuje njegov privatni život (stavovi 61–62).

150. Konačno, u predmetu u kome je ESLJP ispitivao pravičnu ravnotežu koju treba uspostaviti između prava zaštićenih prema članu 10 i prava zaštićenih prema članu 8, a u vezi sa člankom ilustriranim intimnim fotografijama preuzetim sa tajnog video-snimka koji se odnosio na navodno „nacističke“ seksualne aktivnosti jedne javne ličnosti, on je stao na stanovište da član 8 Konvencije ne podrazumeva pravno obavezujući zahtev da se obavesti javna ličnost o nameri da se objavi informacija o njenom privatnom životu (*Mosley protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 132).

v. Sadržaj, oblik i posledice spornog članka

151. ESLJP je oduvek smatrao da član 10 Konvencije ne štiti samo suštinu ideja i informacija koje su izražene već i oblik u kome su one saopštene [*De Haes i Gijssels protiv Belgije*, stav 48; *Jersild protiv Danske*, stav 31; *Oberschlick protiv Austrije (br. 1)*, stav 57].

152. Kada je reč o sadržaju i obliku spornih članaka, oduvek je bilo načelo da je profesiji novinara inherentna sloboda da temu tretira na način koji on sam kao novinar smatra primerenim. Tako je ESLJP na primer isticao da nije na njemu ni na nacionalnim sudovima da svojim stavovima zamenjuju stavove štampe u tom području (*Couderc i Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske* [GC], stav 139; *Jersild protiv Danske*, stav 31). Pored toga, ESLJP je ustanovio da član 10 Konvencije prepušta novinarima da odluče koje detalje treba da objave kako bi obezbedili da članak bude verodostojan (*Fressoz i Roire protiv Francuske* [GC], stav 54).

153. U svakom slučaju, ESLJP smatra da se od novinara svakako traži da uvek, pre nego što objave bilo kakvu informaciju iz privatnog života drugog lica, uzmu u obzir, koliko god je to moguće, uticaj koji bi te informacije i slike mogle imati na to lice (*Couderc and Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske* [GC], stav 140).

154. U predmetu *Haldimann i ostali protiv Švajcarske* radilo se o novinarima koji su bili osuđeni zbog toga što su snimili i emitovali, u svrhu zadovoljenja javnog interesa, intervju s jednim prodavcem osiguranja. Iako je sam taj snimak sadržao vrlo ograničeno mešanje u interese tog prodavca pošto je samo ograničena grupa pojedinaca imala pristup snimku, činjenica da je on emitovan u okviru izveštaja koji je bio posebno kritički nastrojen prema tom prodavcu dovela je do toga da je mešanje u prodavčevo pravo na privatnost bilo znatno veće, jer ga je tako, u sklopu celog izveštaja, video veći broj gledalaca. Međutim, podnosioci predstavke su tehnički zaštitili (pikselizacija) prodavčevo lice, tako da se mogla videti samo njegova kosa i boja kože; i glas mu je bio izmenjen. ESLJP je smatrao da su te i druge mere predostrožnosti, preduzete kako bi se sprečila identifikacija prodavca, bile odlučujuć činilac u datom predmetu. Sledstveno tome, ESLJP je zaključio da mešanje u privatni život tog prodavca osiguranja nije bilo toliko ozbiljno da pretegne nad interesom javnosti da dobije informacije o navodnim zloupotrebama u oblasti prodaje osiguranja (stav 66; nasuprot tome vidi *Peck protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, gde je ESLJP ustanovio da je povređen član 8 Konvencije zbog toga što su mediji preneli video-snimak zabeležen sigurnosnom kamerom na kome se videlo lice koje pokušava da izvrši samoubistvo na javnom mestu).

155. ESLJP može uopšteno da shvati da se promena fotografije ili zlonamerno korišćenje fotografije za koju je neko lice dalo odobrenje u određene svrhe može smatrati relevantnim razlogom za ograničenje prava na slobodu izražavanja (*Hachette Filipacchi Associés (ICI PARIS) protiv Francuske*, stav 46). Način na koji su fotografija ili izveštaj objavljeni i način na koji je lice o kome je reč predstavljeno takođe mogu biti činioci koje treba uzeti u obzir (*Wirtschafts-Trend Zeitschriften-Verlagsgesellschaft mbH protiv Austrije (br. 3)*, stav 47; *Jokitaipale i ostali protiv Finske*, stav 68).

156. Drugi činilac je svrha u koju je fotografija iskorišćena i kako se ona kasnije može iskoristiti (*Reklos i Davourlis protiv Grčke*, stav 42; *Hachette Filipacchi Associés (ICI PARIS) protiv Francuske*, stav 52). U predmetu *Reklos i Davourlis protiv Grčke*, ESLJP je stao na stanovište da je činjenica da je fotograf kod sebe zadržao sliku bebe u prepoznatljivom obliku, uz mogućnost da je kasnije ponovo upotrebi, bila u suprotnosti sa željama lica o kome je reč i/ili njegovih roditelja i stoga je predstavljala povredu člana 8 Konvencije (stav 42).

157. Konačno, ESLJP smatra da obim u kome je neki izveštaj ili fotografija objavljen takođe može biti važan činilac, zavisno od toga da li je reč o listu s tiražem u razmerama cele zemlje ili o lokalnom listu, kao i od toga da li taj list ima veliki ili ograničeni tiraž (*Karhuvaara i Iltalehti protiv Finske*, stav 47; *Gurgenidze protiv Gruzije*, stav 55; *Klein protiv Slovačke*, stav 48).

158. Kada je reč o potencijalnom uticaju medija o kome je reč, ESLJP dosledno ponavlja da audio-vizuelni mediji često imaju znatno neposredniji i moćniji uticaj od štampanih medija (*Purcell i ostali protiv Irske*, Odluka Komisije; *Jersild protiv Danske*, stav 31).

159. Tako je ESLJP naročito naglasio da se uticaj radiodifuznih medija pojačava usled činjenice da oni i dalje predstavljaju poznate izvore zabave u intimnosti doma (*Animal Defenders International protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stav 119, uz ostale reference koje su tamo navedene).

160. ESLJP je takođe konstatovao da su sajtovi na internetu informaciono i komunikaciono sredstvo koje se izrazito razlikuje od štampanih medija, naročito u pogledu kapaciteta da skladišti i prenosi informacije, kao i da je rizik od štete koju sadržaj i komunikacije na internetu mogu naneti ostvarivanju i uživanju ljudskih prava i sloboda, naročito prava na poštovanje privatnog života, svakako veći od rizika koji predstavlja štampa, posebno s obzirom na pretraživače, koji imaju važnu ulogu u tom riziku (*M.L. i W.W. protiv Nemačke*, stav 91, sa daljim referencama koje su tamo navedene).

161. ESLJP je, posebno imajući u vidu da se preko interneta šire izjave koje se smatraju klevetničkim, naglasio da je rizik od štete koju sadržaj i komunikacije na internetu mogu naneti ostvarivanju i uživanju ljudskih prava i sloboda, naročito prava na poštovanje privatnog života, svakako veći od rizika koji predstavlja štampa (*Delfi AS protiv Estonije* [GC], stav 133).

162. Osim toga, u presudi u predmetu *Nilsen i Johnsen protiv Norveške* [GC], ESLJP je saopštio, u suštini, da se, tamo gde su sporne izjave date samo usmeno da bi potom o njima izvestila štampa, može pretpostaviti u tom kontekstu da su time eliminisane mogućnosti podnosilaca predstavke da preformulišu, doteraju ili povuku te izjave pre no što one budu objavljene (stav 48). Činjenica da su sporne izjave date na konferenciji za medije ili u živoj radio ili televizijskoj emisiji takođe smanjuje mogućnost lica optuženog za klevetu da preformuliše, dotera ili povuče te svoje izjave pre no što one postanu javne (*Otegi Mondragon protiv Španije*, stav 54; *Fuentes Bobo protiv Španije*, stav 46; *Reznik protiv Rusije*, stav 44).

2. Elementi i reperi rezonovanja ESLJP-a karakteristični za predmete koji se odnose na klevetu (zaštita ugleda)

a. Elementi definicije i interpretacionih okvira: neka promišljanja

163. Budući da Konvencija ne sadrži definiciju klevete, ESLJP tom pojmu u svojoj sudskoj praksi pristupa tako što se poziva na nacionalno zakonodavstvo.

i. Postojanje objektivne veze između sporne izjave i lica koje se poziva na svoje pravo na zaštitu prema članu 10, stav 2 Konvencije

164. Kada utvrđuje sastavne elemente klevete, ESLJP zahteva da postoji objektivna veza između sporne izjave i lica koje tuži za klevetu. U presudi donetoj u predmetu *Reznik protiv Rusije*, gde se radilo o optužbi za klevetu iznetoj protiv predsednika Moskovske advokatske komore, ESLJP je naglasio da puka lična pretpostavka ili subjektivna percepcija neke publikacije kao klevetničke nije dovoljna da se na osnovu nje utvrdi kako je lice bilo neposredno pogođeno tom publikacijom. Mora postojati nešto u okolnostima konkretnog predmeta na osnovu čega će obični čitalac osetiti da se taj iskaz odnosi neposredno na pojedinca koji tvrdi da je oklevetan ili da je bio na direktnoj meti te kritike. U ovom slučaju podnosilac predstavke je opisao privatne tužioce kao „ljude“, ne pominjući njihova imena niti navodeći ko im je poslodavac, u izjavama koje nisu sadržale ništa na osnovu čega bi se moglo identifikovati ko su oni. ESLJP je stao na stanovište da domaće vlasti nisu navele dovoljno razloga da se ustanovi objektivna veza između predmetnog iskaza i lica koja su podnela tužbu za klevetu (stav 45; vidi, takođe, *Margulev protiv Rusije*, stav 53).

165. U nekim slučajevima jedna mala grupa ljudi, kao što je odbor direktora neke kompanije ili organizacije, takođe može podneti tužbu za klevetu ako je meta iskaza cela grupa, ali članove te grupe, čak i ako nisu poimence pomenuti, mogu identifikovati lica koja ih poznaju ili ih, šire gledano, može identifikovati „razuman čitalac“. To je bila situacija u predmetu *Ruokanen i ostali protiv Finske*, gde se radilo o navodima o silovanju na proslavi organizovanoj za jedan lokalni košarkaški tim (stav 45; vidi takođe *Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške* [GC], stav 67).

166. Kada je reč o zaštiti ugleda pojedinca na osnovu njegove identifikacije s grupom, ESLJP je u svojoj presudi u predmetu *Aksu protiv Turske* [GC] zaključio pre svega da svaka negativna stereotipizacija neke grupe može da utiče na grupni osećaj identiteta i osećaj sopstvene prednosti, kao i na samouverenost njenih pripadnika kada dosegne određeni nivo. U tom smislu to se može smatrati nečim što utiče na njihov „privatni život“ u smislu člana 8, stav 1 Konvencije. Na toj osnovi, Sud je ustanovio da je ta odredba primenljiva na postupke u kojima su lica romskog porekla, koja su se osetila uvređenima zbog delova teksta u jednoj knjizi i zbog rečničkih odrednica o Romima u Turskoj, tražila pravno zadovoljenje (stavovi 58–61 i 81).

167. ESLJP smatra da zaštita ugleda treba, u načelu, da bude ograničena na žive ljude i na nju se ne treba pozivati kada je reč o ugledu preminulih lica, osim u određenim ograničenim i jasno utvrđenim okolnostima. U situacijama u kojima je podnosilac predstavke pred sudom porodica preminulog, ESLJP je priznao da napadi na ugled preminulog lica mogu pojačati bol članova njegove porodice, naročito u vreme neposredno posle smrti (*Éditions Plon protiv Francuske*). Isto tako, u određenim okolnostima, napadi na ugled preminulog lica mogu biti takve prirode i intenziteta da ugrožavaju pravo na poštovanje privatnog života porodice tog lica ili čak ugrožavaju to pravo (*Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske*; vidi takođe *Dzhugashvili protiv Rusije* (dec.) i *Genner protiv Austrije*).

168. U nekoliko presuda i odluka ESLJP je takođe ustanovio da ugled pretka može u nekim okolnostima uticati na „privatni život“ i identitet nekog lica i stoga dospeti u polje dejstva člana 8, stav 1 Konvencije [vidi na primer *Putistin protiv Ukrajine*, stavovi 33 i 36–41; kada je reč o umetničkom delu, fikciji, vidi *Jelševar i ostali protiv Slovenije* (dec.), stav 37; za članak objavljen u štampi o istorijskoj javnoj ličnosti vidi *Dzhugashvili protiv Rusije* (dec.), stavovi 26–35].

ii. Nivo težine napada na ugled

169. Centralni element klevete jeste napad na ugled. Međutim, kako bi se aktivirao član 8, napad na ugled nekog lica mora dosegnuti određeni nivo težine, i to na način koji dovodi u pitanje lično ostvarivanje prava na poštovanje privatnog života (*Bédat protiv Švajcarske* [GC], stav 72; *Axel Springer AG protiv Nemačke* [GC], stav 83; *A. protiv Norveške*, stav 64).

170. Konkretnije, ESLJP je stao na stanovište da ugled predstavlja nezavisno pravo uglavnom onda kada su predmetni navodi bili toliko teško uvredljivi po svojoj prirodi da je njihovo objavljivanje neminovno neposredno uticalo na život privatnih tužitelja (*Toranzo Gomez protiv Španije*, stav 51; *Karakó protiv Mađarske*, stav 23; *Polanco Torres i Movilla Polanco protiv Španije*, stav 40; *Yarushkevych protiv Ukrajine* (dec.), stav 24).

171. U predmetu *Karakó protiv Mađarske*, nivo težine mešanja koji je bio potreban da bi se mogao primeniti član 8 Konvencije u smislu zaštite ugleda opisan je kao tako teško mešanje u privatni život da je bio doveden u pitanje i sam lični integritet (stav 23).

172. U jednom broju sporova koji su se odnosili na klevetu, ESLJP je eksplicitno ili implicitno utvrdio da je dosegnut nivo težine koji je potreban da bi se mogao primeniti član 8 Konvencije:

- U odluci koja se odnosila na tužbu za klevetu koju je podnosilac predstavke podneo zbog uvredljivog komentara na njegov račun koji je anonimno objavljen na jednom internet portalu, ESLJP je zaključio da je primenljiv član 8 (*Pihl protiv Švedske*, stavovi 23–25; vidi takođe *Fuchsmann protiv Nemačke*, stav 30).
- U predmetu u kome se podnosilac predstavke, poznata ličnost koja je javno pomenula svoju homoseksualnost, pritužio prema članu 8 Konvencije na to što su domaće vlasti odbile da po-

vedu krivični postupak zbog jedne šale u kojoj je on u nekoj humorističkoj televizijskoj emisiji opisan kao žena, ESLJP je prvo ustanovio da član 8 jeste primenljiv, ali je potom utvrdio da nije bilo povrede te odredbe. Po mišljenju ESLJP-a, budući da seksualna orijentacija predstavlja suštinski deo identiteta ličnosti i budući da su rodna i seksualna orijentacija dve odvojene i intimne karakteristike, svako mešanje ta dva pojma samim tim predstavlja napad na nečiji ugled koji može da dosegne dovoljan nivo težine da se u datom slučaju može primeniti član 8 (*Sousa Goucha protiv Portugalije*, stav 27).

- ESLJP je zaključio da optuživanje nekog lica da ne poštuje grupu pripadnika drugog etniciteta ili veroispovesti ne samo da može povrediti njegov ugled nego može i da mu naudi kako u profesionalnoj, tako i u socijalnoj sredini, tako da su te optužbe dosegle traženi nivo težine koji može naneti štetu pravima tog lica prema članu 8 Konvencije (*Medžlis Islamske Zajednice Brčko i ostali protiv Bosne i Hercegovine* [GC], stav 79).
- Napadi na profesionalni ugled pojedinca po oceni ESLJP-a spadaju u polje zaštite člana 8 Konvencije. Na primer: lekar u predmetu *Kanellopoulou protiv Grčke*; direktor u kompaniji koja uživa državne subvencije u predmetu *Tănăsoaica protiv Rumunije*; sudije u predmetu *Belpietro protiv Italije*; uporedi sa *Shahanov i Palfreeman protiv Bugarske* (stavovi 63–64) u kontekstu izveštavanja o navodnim nepravilnostima i pritužbe protiv državnih zvaničnika; kao i *Bergens Tidende i ostali protiv Norveške* (stav 60), što je predmet u kome Sud nije ustanovio da je nesumnjivi interes jednog lekara da zaštiti svoj profesionalni ugled dovoljan da pretegne nad važnim javnim interesom za slobodu štampe da objavi informacije o pitanjima koja izazivaju legitimnu zabrinutost javnosti.
- U predmetu *Mikolajová protiv Slovačke*, podnositeljka predstavke se pritužila zbog toga što je obelodanjena odluka policije u kojoj je navedeno da je ona počinila krivično delo, iako protiv nje nikada nije vođen nikakav krivični postupak. S obzirom na težinu zaključka sadržanog u toj odluci policije, konkretno tvrdnju da je podnositeljka predstavke skrivila teško krivično delo, u kombinaciji s tim što su obelodanjeni ti podaci jednom osiguravajućem društvu, ESLJP je razmotrio primenljivost člana 6, stav 2 i člana 8 Konvencije. Zaključio je da je u datom slučaju došlo do mešanja u prava podnositeljke predstavke koja su zaštićena prema članu 8 konstatujući da podnositeljka predstavke nije bila značajnije oštećena prema članu 6, stav 2. Taj zaključak nije sprečio Sud da uzme u obzir njena prava zaštićena prema članu 6, stav 2 kada je odmeravao ceo slučaj (stav 44; vidi takođe *Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške* [GC], stav 65; *A. protiv Norveške*, stav 47).
- U predmetu *Toranzo Gomez protiv Španije*, u kome se radilo o osuđujućoj presudi izrečenoj podnosiocu predstavke za klevetu zato što je metode koje je policija koristila okarakterisao kao „mučenje“, što nije bilo u skladu s pravnom definicijom tog pojma, ESLJP je ustanovio da je član 8 primenljiv i proveravao je da li su standardi koje su primenili domaći sudovi bili takvi da obezbede pravičnu ravnotežu između konkurentnih prava i interesa o kojima se u datom predmetu radilo (stavovi 56 i 59–60).
- U predmetu u kome je jednom univerzitetskom profesoru naloženo da plati građanskopravnu odštetu za klevetu nakon što je izjavio da je jedan kandidat na parlamentarnim izborima bio umešan u neki trgovinski spor, ESLJP je zaključio da je dosegnut traženi nivo težine za primenu člana 8 Konvencije, naročito s obzirom na to da su se informacije o kojima je reč odnosile na stvari privatne prirode (*Prunea protiv Rumunije*, stav 36).

173. U određenim predmetima koji su se odnosili na klevetu, ESLJP je eksplicitno saopštio da član 8 nije primenljiv i onda je nastavio da ispituje da li je mešanje u slobodu izražavanja bilo srazmerno (*Falzon protiv Malte*, stav 56; *Fedchenko protiv Rusije* (br. 3), stavovi 48–49).

174. U tim predmetima, kao i u predmetima u kojima je primenljivost člana 8 implicitno odbačena, ESLJP svoju analizu zasniva na drugom stavu člana 10 i koristi metodologiju analize srazmernosti primenjujući u suštini iste kriterijume (vidi naredni odeljak).

b. Reperi i elementi za procenu da li je mešanje bilo srazmerno legitimnom cilju zaštite ugleda

175. U daljem tekstu biće bliže objašnjeni reperi i elementi za ocenu srazmernosti koje je ESLJP razvio u svojoj sudskoj praksi u vezi sa zaštitom ugleda.

176. Prvi kriterijum u analizi srazmernosti mešanja u slobodu izražavanja jeste obim u kome izjava o kojoj je reč može doprineti debati od javnog interesa, bez obzira na legitimni cilj kome se teži i kakav god da metod rezonovanja primenjuje Evropski sud. Generalno govoreći, doprinos predmetne izjave debati od javnog interesa smanjuje unutrašnje polje slobodne procene države.

177. S tim u vezi ESLJP dosledno utvrđuje da član 10, stav 2 Konvencije daje malo prostora za ograničenje političkog govora ili ograničenje debate o pitanjima od javnog interesa (*Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 106; *Castells protiv Španije*, stav 43; *Wingrove protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 58).

i. Elementi u vezi sa sadržajem

A. FORME/SREDSTVA IZRAŽAVANJA

178. Član 10 takođe obuhvata umetničku slobodu, koja omogućava da se učestvuje u javnoj razmeni kulturnih, političkih i socijalnih informacija i ideja svih vrsta. Sledstveno tome, oni koji stvaraju, nastupaju kao izvođači, distribuiraju ili izlažu umetničke radove doprinose razmeni ideja i mišljenja koja je suštinska za jedno demokratsko društvo (*Müller i ostali protiv Švajcarske*, stavovi 27. et seq.; *Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske* [GC], stav 47).

179. ESLJP je u nekoliko prilika primetio da satira predstavlja oblik umetničkog izražavanja i socijalni komentar koji po svojim inherentnim odlikama preterivanja i iskrivljavanja realnosti prirodno teži ka tome da provocira i da uznemiri. Prema tome, svako mešanje u pravo nekog umetnika – ili bilo kog drugog – da koristi takvo izražajno sredstvo treba s posebnom pažnjom analizirati (*Welsh i Silva Canha protiv Portugalije*, stav 29; *Eon protiv Francuske*, stav 60; *Alves da Silva protiv Portugalije*, stav 27; *Vereinigung Bildender Künstler protiv Austrije*, stav 33; *Tuşalp protiv Turske*, stav 48; *Ziemiński protiv Poljske (br. 2)*, stav 45. U tom pogledu u sudskoj praksi ESLJP-a može se uočiti nekoliko različitih varijanti satiričnog izražavanja: slika (*Vereinigung Bildender Künstler protiv Austrije*, stav 33), znak sa političkom porukom (*Eon protiv Francuske*, stav 53), fiktivni intervju (*Nikowitz i Verlagsgruppe News GmbH protiv Austrije*, stav 18), reklamni oglas (*Bohlen protiv Nemačke*, stav 50), karikatura (*Leroy protiv Francuske*, stav 44) ili članak objavljen u lokalnom listu (*Ziemiński protiv Poljske (br. 2)*, stav 45).

B. RAZLIKA IZMEĐU ČINJENIČNIH ISKAZA I VREDNOSNIH SUDOVA

180. Otkako je doneo svoje precedentne presude u predmetima *Lingens protiv Austrije* i *Oberschlick protiv Austrije (br. 1)*, ESLJP naglašava da se mora napraviti vrlo pažljiva distinkcija između činjeničnih iskaza, s jedne, i vrednosnih sudova, s druge strane. Dok se postojanje činjenica može dokazati, dotle istinitost vrednosnih sudova ne podleže dokazivanju (*McVicar protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 83; *Lingens protiv Austrije*, stav 46).

181. Zahtev da se dokaže istinitost vrednosnog suda je stoga nemoguće ispuniti i on sam po sebi zadire u slobodu mišljenja, a ona je suštinski važan deo prava zajemčenog članom 10 (*Morice protiv Francuske* [GC], stav 126; *Dalban protiv Rumunije* [GC], stav 49; *Lingens protiv Austrije*, stav 46; *Oberschlick protiv Austrije (br. 1)*, stav 63).

182. ESLJP naglašava da, kada nacionalno zakonodavstvo ili domaći sudovi ne prave nikakvu razliku između vrednosnog suda i činjeničnih iskaza, što je isto kao i traženje dokaza istinitosti nekog vrednosnog suda, onda to predstavlja neselektivan pristup oceni govora i, po mišljenju Suda, inkompatibilno je *per se* sa slobodom mišljenja, koja je suštinski element člana 10 Konvencije (*Gorelishvili protiv Gruzije*, stav 38; *Grinberg protiv Rusije*, stavovi 29–30; *Fedchenko protiv Rusije*, stav 37).

U skladu s tim, ESLJP je konstatovao da su domaći sudovi propustili da utvrde razliku između činjenica s jedne i vrednosnih sudova s druge strane u nekoliko predmeta (*OOO Izdatelskiy Tsentri Kvartirnyy Ryad protiv*

Rusije, stav 44; *Reichman protiv Francuske*, stav 72; *Paturel protiv Francuske*, stav 35; *Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske* [GC], stav 55; *De Carolis i Francuske Télévisions protiv Francuske*, stav 54).

183. ESLJP je u više navrata ponovio da je potreban poseban osnov da bi se neki list mogao osloboditi svoje redovne obaveze da proveri činjenične iskaze koji su klevetnički za privatne pojedince. Pitanje da li takav osnov postoji pre svega zavisi od prirode i stepena klevete o kojoj je reč, kao i od razmera u kojima list može razumno smatrati svoje izvore pouzdanima kada je reč o tim navodima (*McVicar protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 84; *Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške* [GC], stav 66).

184. Klasifikacija neke izjave kao činjeničnog iskaza ili kao vrednosnog suda prvenstveno spada u unutrašnje polje slobodne procene nacionalnih vlasti, naročito domaćih sudova (*Peruzzi protiv Italije*, stav 48).

185. U kontekstu svog preispitivanja, ESLJP povremeno dovodi u pitanje klasifikaciju koju su s tim u vezi utvrdile nacionalne vlasti, smatrajući da sporne izjave predstavljaju vrednosni sud čija se istinitost ne može dokazivati (vidi na primer *Feldek protiv Slovačke*, stavovi 35 i 86) ili, alternativno, da je sporne izjave trebalo smatrati činjeničnima (*Egill Einarsson protiv Islanda*, stav 52).

186. U predmetu *Scharsach i News Verlagsgesellschaft protiv Austrije*, u kome se radilo o korišćenju termina „prikriveni nacista“ kako bi se opisao jedan političar, nacionalni sudovi su smatrali da taj izraz predstavlja konstataciju činjenica i uopšte nisu ispitivali da li bi se taj izraz mogao smatrati vrednosnim sudom (stav 40). Po mišljenju ESLJP-a, standardi koji se primenjuju kada se procenjuju nečije političke aktivnosti u smislu morala razlikuju se od standarda koji su potrebni da bi se utvrdila uvreda u krivičnompravnom smislu (stav 43; vidi takođe *Unabhängige Initiative Informationsvielfalt protiv Austrije*, stav 46; *Brosa protiv Nemačke*, stav 48).

187. Da bi se napravila jasna razlika između činjeničnih navoda i vrednosnog suda, neophodno je uzeti u obzir sve okolnosti datog predmeta i opšti ton opaski o kojima je reč (*Brasilier protiv Francuske*, stav 37) imajući na umu da tvrdnje o stvarima od javnog interesa mogu, na toj osnovi, pre predstavljati vrednosne sudove nego činjenične tvrdnje (*Paturel protiv Francuske*, stav 37; vidi takođe *Lopes Gomes da Silva protiv Portugalije*, gde se radilo o komentarima jednog novinara na političku misao i ideologiju jednog kandidata za opštinske izbore; vidi takođe *Hrico protiv Slovačke*, gde se radilo o kritici upućenoj na račun jednog sudije Vrhovnog suda).

188. Međutim, čak i kada neka izjava predstavlja vrednosni sud, mora postojati dovoljan činjenični osnov da bi se ona potkrepila jer će, ako to osnova nema, ta izjava biti preterana (*Pedersen i Baadsgaard protiv Danske* [GC], stav 76; *De Haes i Gijssels protiv Belgije*, stav 42; *Oberschlick protiv Austrije (br. 2)*, stav 33; *Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske* [GC], stav 55).

189. U predmetu *Thorgeir Thorgeirson protiv Islanda*, ESLJP je ustanovio da su se izvesni činjenični elementi sadržani u spornim člancima o temi brutalnosti u suštini sastojali od pozivanja na „priče“ ili „glasine“ koje su poticale od drugih lica, a ne od podnosioca predstavke. Sud je uočio da se ti članci odnose na temu koja izaziva veliku zabrinutost javnosti i da nije utvrđeno da je ceo tekst potpuno neistinit ili u celosti izmišljen. Po mišljenju Suda, od novinara onda nije trebalo tražiti da predoči dokaze činjenične osnove svojih tvrdnji jer je on zapravo izveštavao o tome šta su drugi rekli o policijskoj brutalnosti. U meri u kojoj se od podnosioca predstavke zahtevalo da dokaže istinitost svojih iskaza on je, po mišljenju ESLJP-a, bio suočen sa nerazumnim, ako ne čak i potpuno nemogućim zadatkom (stav 65; vidi, takođe, *Dyuldin i Kislov protiv Rusije*, stav 35).

190. Nužnost da postoji veza između vrednosnog suda i činjenica kojima se on potkrepljuje može se razlikovati od predmeta do predmeta, zavisno od konkretnih okolnosti (*Feldek protiv Slovačke*, stav 86).

191. U predmetu u kome činjenične osnove uopšte nije bilo, a podnosioci predstavke nisu mogli da predoče dokaze navodnog kriminalnog ponašanja privatnog tužioca, ESLJP je stao na stanovište da nije bilo povrede člana 10 (*Barata Monteiro da Costa Nogueira i Patrício Pereira protiv Portugalije*, stav 38; uporedi to sa *De Lesquen du Plessis-Casso protiv Francuske*, stav 45).

192. Pitanje zahteva da postoji (dovoljna) činjenična osnova mora se procenjivati u odnosu na ostale relevantne parametre za srazmernost mešanja u slobodu izražavanja. Na primer razlika između činjeničnog iskaza i vrednosnog suda nije toliko značajna kada se sporni iskaz iznese u živoj političkoj debati na

lokalnom nivou gde izabrani funkcioneri i novinari treba da uživaju široku slobodu kritikovanja postupaka lokalnih vlasti, čak i onda kada izjave koje daju možda nemaju dovoljan činjenični osnov (*Lombardo i ostali protiv Malte*, stav 60; *Dyuldin i Kislov protiv Rusije*, stav 49).

193. U predmetu *Lopes Gomes da Silva protiv Portugalije*, gde se radilo o uvodniku objavljenom u jednim novinama, ESLJP je stao na stanovište da su komentari koji su bili formulisani relativno oštrim rečima, a odnosili su se na političku misao i ideologiju jednog kandidata na opštinskim izborima, imali izvestan činjenični osnov, pa je stao na stanovište da se u toj situaciji očigledno radilo o političkoj debati o pitanjima od opšteg interesa, što je oblast u kojoj ograničenja slobode izražavanja treba usko tumačiti (stav 33).

194. Isto tako, u predmetu *Hrico protiv Slovačke*, ESLJP je stao na stanovište da se u spornim tekstovima u kojima je kritikovan jedan sudija Vrhovnog suda radilo o vrednosnim sudovima koji su imali dovoljan činjenični osnov. Da nije bilo tog činjeničnog osnova, takvo mišljenje bi moglo delovati preterano, ali, kako je ESLJP primetio, u ovom slučaju to nije bilo tako (vidi takođe *Fleury protiv Francuske*, *Cârlan protiv Rumunije*, *Laranjeira Marques da Silva protiv Portugalije*).

195. Generalno gledano, nema potrebe da se pravi ta razlika kada se radi o odlomcima jednog romana. Po mišljenju Suda, ta razlika ipak postaje vrlo značajna onda kada sporno delo nije čista fikcija, već pisac tu uvodi i stvarne ličnosti ili činjenice (*Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske* [GC], stav 55).

196. ESLJP takođe pravi razliku između činjeničnog iskaza i vrednosnog suda u predmetima u kojima se radi o satiri. Kada je predmet formiran u vezi sa satiričnim člankom koji se odnosio na jednog austrijskog skijaša koji je navodno izrazio zadovoljstvo zbog toga što je jedan od njegovih konkurenata pretrpeo povredu, ESLJP je zaključio da je komentar o kome je reč u suštini predstavljao vrednosni sud izražen u formi šale, tako da je ostao u granicama prihvatljivog satiričnog komentara u jednom demokratskom društvu (*Nikowitz i Verlagsgruppe News GmbH protiv Austrije*).

C. PROCESNA PITANJA: STANDARD I TERET DOKAZIVANJA,⁹ RAVNOPRAVNOST STRANAKA U SPORU

197. Razlika između činjenica i vrednosnih sudova koja je gore detaljno objašnjena, veoma je važna u smislu tereta dokazivanja u predmetima koji se vode zbog klevete. Isto tako, pitanja u vezi sa „odgovornim novinarstvom“ tesno su vezana s tim problemom kada treba proceniti okolnosti svakog pojedinačnog predmeta.

198. „Dužnosti i odgovornosti“ koje su inherentne uživanju slobode izražavanja znače da je potreban poseban osnov da bi neke novine mogle biti oslobođene svoje redovne obaveze da proveravaju činjenične iskaze koji bi mogli biti klevetnički (vidi na primer *Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške* [GC], stav 66).

199. U predmetu *Bozhkov protiv Bugarske*, ESLJP je ponovo naglasio da ako nacionalni sudovi primenjuju preterano rigorozan pristup ocenjivanju profesionalnog ponašanja novinara, onda to može bez ikakve potrebe da odvraća novinare od obavljanja njihove funkcije u pogledu informisanja javnosti. Sudovi stoga moraju uzeti u obzir verovatni uticaj njihovih presuda ne samo na pojedinačne predmete koje trenutno imaju pred sobom već i na medije u celini (stav 51).

200. Tako je ESLJP ustanovio, u kontekstu parničnog postupka za klevetu, da je zahtev da se dokaže da su navodi izneti u jednom listu bili „suštinski istiniti sa stanovišta ravnoteže verovatnoća“ predstavljao opravdano ograničenje slobode izražavanja prema članu 10, stav 2 Konvencije (*McVicar protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavovi 84 i 87).

201. U predmetu *Kasabova protiv Bugarske*, ESLJP je stao na stanovište da navodi koji se iznesu u štampi ne mogu biti stavljeni u istu ravan s navodima izrečenim u krivičnom postupku. Isto tako, sudovi koji presuđuju u predmetu zasnovanom na tužbi za klevetu ne mogu očekivati da optuženi za klevetu postupaju kao javni tužilac ili da svoju sudbinu dovede u zavisnost od toga da li će tužilački organi odlučiti da povedu krivični postupak protiv njega i uspeti da obezbede osuđujuću presudu lica protiv koga su navodi izneti (stav 62; vidi takođe *Bozhkov protiv Bugarske*, stav 51; *Rumyana Ivanova protiv Bugarske*, stav 39).

⁹ Za opšta načela u vezi sa činjeničnim ili pravnim pretpostavkama, u kontekstu pretpostavke nevinosti, prema članu 6, stav 2, vidi *Salabiaku protiv Francuske*, stav 28.

202. ESLJP je takođe u predmetu *Kasabova protiv Bugarske* stao na stanovište da bi se „pretpostavka obmane“ mogla posmatrati u tom smislu da neopravdano sprečava objavljivanje materijala čiju istinitost može biti teško dokazati na sudu, na primer zbog toga što nema prihvatljivih dokaza ili zbog visokih troškova postupka. ESLJP je naglasio da je zbog toga što se primenom te pretpostavke prebacuje teret dokazivanja, posebno važno da sudovi veoma pažljivo ispituju sve dokaze koje iznese optuženi da ga ne bi onemogućili da preokrene stvari i pribegne odbrani istinom (*Kasabova protiv Bugarske*, stavovi 59–62). ESLJP je zaključio da novinari mogu biti oslobođeni obaveze da dokažu istinitost činjenica koje iznose u svojim publikacijama i time izbegnu osudu jednostavno tako što će dokazati da su postupali pravično i odgovorno (stav 61; vidi takođe *Wall Street Journal Europe Sprl i ostali protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (dec.); *Radio Francuske i ostali protiv Francuske*, stav 24; *Standard Verlags GmbH i Krawagna-Pfeifer protiv Austrije*, stavovi 16, 30 i 57).

203. Slično tome, kada nastoji da uspostavi ravnotežu između prava policijskih službenika na poštovanje njihovog privatnog života i slobode izražavanja pojedinaca koje su ti policajci uhapsili, ESLJP je stao na stanovište da bi ograničenje prava pojedinaca da kritikuju postupke javnih vlasti tako što bi im se nametnula obaveza da striktno poštuju zakonsku definiciju mučenja onako kako je ona utvrđena u unutrašnjem pravu značilo da se tim pojedincima na pleća stavlja veliki teret (*Toranzo Gomez protiv Španije*, stav 65).

204. U predmetu *Rumyana Ivanova protiv Bugarske*, ESLJP je zaključio da podnositeljka predstavke nije u dovoljnoj meri proverila svoje činjenične tvrdnje iznete protiv jednog političara pre nego što ih objavila, kao i da je, protivno najboljoj novinarskoj praksi, propustila da konsultuje pouzdane izvore. ESLJP je naglasio da je podnositeljka predstavke prihvatila i predstavila inkriminišuće navode kao svoje sopstvene i stoga je snosila odgovornost za njihovu istinitost. Na taj način ESLJP je tu situaciju razlučio od one situacije u kojoj novinari samo izveštavaju o tome šta su drugi rekli i samo propuste da se distanciraju (*Rumyana Ivanova protiv Bugarske*, stav 62; *Radio Francuske i ostali protiv Francuske*, stav 38; *Thoma protiv Luksemburga*, stavovi 63–64; *Pedersen i Baadsgaard protiv Danske* [GC], stav 77).

205. Što se tiče mogućnosti da odbrana dokaže svoje navode u predmetima koji se vode po tužbi za klevetu, ESLJP je pridao značaj – u jednom predmetu koji se odnosio na izrečenu privremenu meru kojom je opštinskom većniku zabranjeno da ponovi svoje izjave o sektama – činjenici da su dokazi koje je podnosilac predstavke ponudio ocenjeni kao beznačajni, a domaći sud nije dao nikakav komentar o tome da li su ti dokazi bili praktično dostupni (*Jerusalem protiv Austrije*, stav 45; vidi, takođe, *Boldea protiv Rumunije*, stavovi 60–61; *Flux protiv Moldavije* (br. 4), stavovi 37–38; *Busuioc protiv Moldavije*, stav 88; *Savitchi protiv Moldavije*, stav 59; *Folea protiv Rumunije*, stavovi 41–43).

206. Osim toga, ESLJP pridaje značaj situacijama u kojima bi teret dokazivanja obavezao novinara da otkrije svoj izvor informacija. Na taj način, mešanje u načelo zaštite novinarskih izvora bilo bi kompatibilno sa članom 10 Konvencije samo ukoliko postoji zahtev u javnom interesu koji preteže nad tim načelom čuvanja poverljivosti izvora (*Sanoma Uitgevers B.V. protiv Holandije* [GC], stav 90; *Kasabova protiv Bugarske*, stav 65; *Cumpănă i Mazăre protiv Rumunije* [GC], stav 106).

207. U predmetu *Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, ESLJP je razmatrao teret dokazivanja koji je prebačen na podnosioc predstavke u sporu vođenom između njih i velike multinacionalne kompanije „Mekdonalds“. Podnosioci predstavke su učestvovali u kampanji koju je povelala londonska NVO *Greenpeace* protiv „Mekdonaldsa“ i tokom te kampanje deljena je brošura za čije su objavljivanje njih dvojica optuženi. ESLJP je pre svega istakao da činjenica da je privatni tužitelj u datom predmetu bila velika multinacionalna kompanija ne bi u načelu smeo da liši tu kompaniju prava da se odbrani od klevetničkih navoda ili da od podnosilaca predstavke nije trebalo tražiti da dokažu istinitost iznetih izjava (stav 94). Drugo, ESLJP je smatrao da je suštinski važno da bude obezbeđena određena mera pravičnosti i jednakosti oružja strana u sporu kako bi se zaštitili sukobljeni interesi slobode izražavanja i otvorene debate. Konačno, ESLJP je konstatovao da je činjenica da optuženi nisu imali pravnu pomoć učinila da postupak za klevetu bude nepravičan, čime je prekršen član 6, stav 1. To što nije postojala procesna pravičnost i jednakost strana u sporu samim tim je dovelo do povrede člana 10 u datom predmetu (stav 95).

D. ODBRANA

208. Zbog „dužnosti i odgovornosti“ koje su inherentne ostvarivanju slobode izražavanja, jemstvo koje član 10 pruža novinarima u pogledu izveštavanja o pitanjima od opšteg interesa može se primeniti ako je ispunjen uslov da oni postupaju u dobroj veri i na tačnim činjeničnim osnovama, kao i da pružaju „pouzđane i precizne“ informacije u skladu s novinarskom etikom (*Bergens Tidende i ostali protiv Norveške*, stav 53; *Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 39; *Fressoz i Roire protiv Francuske* [GC], stav 54).

209. Stoga se sledeći osnovi za odbranu primenjuju u postupcima vođenim po tužbi za klevetu, naročito kada je reč o novinarima.

• Odbrana istinom (*exceptio veritatis*)

210. Kada postoje procesna jemstva koja idu u korist optuženome u postupku koji se vodi po optužbi za klevetu, to je činilac koji se mora uzeti u obzir kada se procenjuje srazmernost mešanja prema članu 10. Naročito je važno da optuženome bude pružena realna šansa da dokaže kako je imao dovoljan činjenični osnov za svoje navode (*Morice protiv Francuske* [GC], stav 155, uz reference koje su tamo navedene).

211. Po mišljenju ESLJP-a, nemogućnost da se zastupa odbrana istinom predstavlja meru koja nadilazi ono što je potrebno za zaštitu ugleda i prava nekog lica (*Colombani i ostali protiv Francuske*, stav 66).

212. Odbrana istinom odnosi se samo na činjenice, a ne na komentare i vrednosne sudove budući da su samo činjenični iskazi podložni dokazivanju (vidi na primer *Castells protiv Španije*, stav 48).

213. Međutim, a to naročito važi za novinare, nije uvek moguće potpuno potvrditi činjenice ako se događaj tek zblio, pa je zbog toga potreban određen manevarski prostor u takvim slučajevima. Sud je priznao da su vesti „kvarljiva roba“ i da odlaganje objavljivanja neke vesti, makar i nakratko, lako može da je liši vrednosti i zanimanja koje bi mogla da izazove (*Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 60).

• U dobroj veri (*bona fides*)

214. Da li je nešto učinjeno ili nije učinjeno u dobroj veri može se utvrditi pozivanjem na činjenice i okolnosti datog predmeta i/ili kodekse profesionalne etike. Kada je reč o novinarima, ESLJP naglašava važnost nadzora nad poštovanjem novinarske etike, naročito s obzirom na uticaj koji imaju mediji u savremenom društvu i u svetu u kome se pojedinac suočava sa ogromnom količinom informacija (*Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 104).

215. U predmetu u kome se radilo o kleveti objavljenoj na račun jednog plastičnog hirurga, ESLJP je stao na stanovište da su iskazi nezadovoljnih pacijenata, iako su bili formulisani oštro i vrlo naturalistički (slikovito), bili u osnovi tačni i da su ih novine tačno zabeležile i prenele. Čitajući članke u celini ESLJP nije mogao zaključiti da su ti iskazi prekomerni ili da dovode u zabludu (*Bergens Tidende i ostali protiv Norveške*, stav 56; vidi takođe, kada je reč o propustu domaćih sudova da ispituju sve uslove na odgovarajući, primeren način, *Reichman protiv Francuske*, stav 71).

ii. Elementi u vezi s kontekstom

A. ULOGA I STATUS LICA KOJE JE DALO SPORNU IZJAVU

216. Određenim licima se priznaje pojačana zaštita po osnovu člana 10 Konvencije zbog uloge i statusa koji imaju u demokratskom društvu. Uloga „čuvara javnog interesa“ („*public watchdog*“) i poseban status sudija i advokata biće detaljnije objašnjeni u zasebnim odeljcima u daljem tekstu.

217. Osim toga, sloboda izražavanja je naročito važna kada je reč o izabranim predstavnicima koji predstavljaju svoje biračko telo skrećući pažnju na ono što to biračko telo zaokuplja i braneći njegove interese. Prema tome, mešanja u slobodu izražavanja opozicionog poslanika u skupštini zahtevaju pomniji nadzor Suda (*Karácsony i ostali protiv Mađarske* [GC], stav 137; *Castells protiv Španije*, stav 42; *Piermont protiv Francuske*, stav 76; *Jerusalem protiv Austrije*, stav 36; *Otegi Mondragon protiv Španije*, stav 50; *Lacroix protiv Francuske*, stav 40; *Szanyi protiv Mađarske*, stav 30).

218. U isto vreme, u presudi u predmetu *Erbakan protiv Turske* ESLJP je naglasio da borba protiv svih oblika netolerancije predstavlja sastavni deo zaštite ljudskih prava i da je presudno važno da političari u svojim govorima izbegavaju komentare za koje je verovatno da će osnažiti takvu netoleranciju (stav 64).

B. META SPORNE IZJAVE

219. Status pojedinca koji je na meti klevetničkih izjava predstavlja jedan od parametara koje Sud uzima u obzir kada razmatra predmete koji se vode na osnovu tužbe za klevetu. ESLJP smatra da su „granice prihvatljive kritike“ znatno šire kada je reč o pojedincima koji uživaju javni status nego kada je reč o privatnim, anonimnim ličnostima. (*Palomo Sánchez i ostali protiv Španije* [GC], stav 71).

• Političke i javne ličnosti

220. U predmetu *Lingens protiv Austrije* ESLJP je prvi put utvrdio načelo po kome se političari neminovno i svesno izlažu pomnom nadzoru nad svakom rečju koju izgovore i svakim postupkom koji učine i da taj nadzor sprovode kako novinari, tako i javnost u celini; stoga političari moraju ispoljiti viši stepen tolerancije na kritiku (stav 42; vidi takođe *Nadtoka protiv Rusije*, stav 42).

221. Zahtev za toleranciju na kritiku je utoliko primereniji kada je reč o političarima koji su sami u javnosti dali izjave koje mogu izazivati kritiku (*Mladina d.d. Ljubljana protiv Slovenije*, stav 40; *Pakdemirli protiv Turske*, stav 45). Tako je ESLJP na primer u predmetu *Oberschlick protiv Austrije (br. 2)* presudio da komentari izneti u izveštaju o jednom govoru koji je očigledno održan u nameri da provocira i samim tim izazove snažne reakcije (stav 31) nisu mogli predstavljati nepotreban napad na ličnost (stav 33) uprkos svojoj polemičkoj prirodi.

222. Uopšteno govoreći, to načelo tolerancije na kritiku važi za sve pripadnike političke klase, bilo da je reč o predsedniku vlade [*Tuşalp protiv Turske*, stav 45; *Axel Springer AG protiv Nemačke (br. 2)*, stav 67], ministru (*Turhan protiv Turske*, stav 25), gradonačelniku (*Brasilier protiv Francuske*, stav 41), političkom savetniku (*Morar protiv Rumunije*), skupštinskom poslaniku (*Mladina d.d. Ljubljana protiv Slovenije*); *Monica Macovei protiv Rumunije* ili predsedniku neke političke stranke [*Oberschlick protiv Austrije (br. 2)*].

223. Zaista, ESLJP je istakao da pružanje veće zaštite šefovima država ili vlada pomoću nekog posebnog zakona, po pravilu, nije u skladu s duhom Konvencije (*Otegi Mondragon protiv Španije*, stav 55; *Pakdemirli protiv Turske*, stav 52; *Artun i Güvener protiv Turske*, stav 31; ili, kada je reč o stranim šefovima država, vidi *Colombani i ostali protiv Francuske*, stav 67). U predmetu *Otegi Mondragon protiv Španije*, ESLJP je stao na stanovište kako činjenica da kralj zauzima neutralnu poziciju u političkoj debati i postupa kao arbitar i simbol državnog jedinstva ne treba da ga štiti od svih vidova kritike koji se odnose na njegovo obavljanje zvaničnih dužnosti (stav 56; vidi takođe *Stern Taulats i Roura Capellera protiv Španije*, stav 35).

224. Sud primenjuje istu logiku i na ostala lica koja su na različite načine učesnici javnog života. U predmetu *Kuliš protiv Poljske*, ESLJP je saopštio da su granice dopuštene kritike šire kada je reč o javnoj ličnosti budući da se ta ličnost neminovno i svesno izlaže nadzoru javnosti i stoga mora ispoljiti posebno visok stepen tolerancije na kritiku (stav 47; kada je reč o predavaču koji je, osim što je priroda profesije koju obavlja javna, odlučio da pruži dodatni publicitet nekim svojim idejama ili verovanjima, pa je stoga mogao očekivati da njegove izjave budu pomnije analizirane, vidi *Brunet-Lecomte i Lyon Mag' protiv Francuske*, stav 46; vidi, takođe, *Mahi protiv Belgije* (dec.); kada je reč o upravniku jedne džamije koji je, zbog institucionalne dimenzije i važnosti funkcije koju obavlja, bio kritikovan da ne ispunjava valjano zadatke koji su mu povereni, *Chalabi protiv Francuske*, stav 42; kada je reč o jednom poslovnom čoveku, vidi *Verlagsgruppe News GmbH protiv Austrije (br. 2)*, stav 36 i, nasuprot tome, kada je reč o članovima Konsultativnog veća, čije su dužnosti slične dužnostima eksperata koje javne vlasti imenuju radi razmatranja određenih specifičnih pitanja, vidi *Kaboğlu i Oran protiv Turske*, stav 74).

225. Zaštita ugleda obuhvata i političare, čak i onda kada ne nastupaju u privatnom svojstvu; međutim, u takvim slučajevima zahtev za tu zaštitu mora biti odmeren u odnosu na interese otvorene diskusije o političkim pitanjima (*Lingens protiv Austrije*, stav 42; *Nadtoka protiv Rusije*, stav 42).

• Vlada, javne vlasti i druge institucije

226. Zauzimajući stav da u jednom demokratskom sistemu postupci ili propusti vlade moraju biti predmet pomnog nadzora ne samo zakonodavnih i sudskih vlasti nego i javnog mnjenja, ESLJP je ustanovio

da su granice dopustive kritike šire kada je reč o vladi nego kada je reč o privatnom, anonimnom građaninu, pa čak i političaru (*Castells protiv Španije*, stav 46; *Tammer protiv Estonije*, stav 62; *Margulev protiv Rusije*, stav 53). U predmetu *Vides Aizsardzibas Klubs protiv Letonije*, ESLJP je proširio primenu takvog rezonovanja na javne vlasti, utvrdivši da se, u jednom demokratskom društvu, javne vlasti otvoreno izlažu nadzoru javnosti (stav 46; vidi takođe *Dyuldin i Kislov protiv Rusije*, stav 83; *Radio Twist a.s. protiv Slovačke*, stav 53).

227. ESLJP smatra da državni organi i državni službenici koji postupaju u zvaničnom svojstvu moraju da prihvate da su izloženi širim granicama dopustive kritike nego obični građani (*Romanenko i ostali protiv Rusije*, stav 47; *Toranzo Gomez protiv Španije*, stav 65; vidi takođe *Frisk i Jensen protiv Danske*, stav 56, gde se radilo o kritikama na račun jedne javne bolnice, i *Lombardo i ostali protiv Malte*, stav 54, gde se radilo o lokalnom veću).

228. Ista ta načela odnose se na institucije koje su odgovorne za pružanje usluga javnosti. ESLJP je ustanovio da zaštita autoriteta jednog univerziteta predstavlja puki institucionalni interes, što je razlog koji ne mora nužno imati istovetnu snagu kao i zaštita ugleda i prava drugih u smislu člana 10, stav 2 (*Kharlamov protiv Rusije*, stav 29). Sledstveno tome, granice dopuštene kritike su šire kada je reč o univerzitetima, čak i kada ta kritika negativno utiče na njihov ugled. Po mišljenju ESLJP-a, to je deo akademske slobode, koja obuhvata slobodu pripadnika akademske zajednice da slobodno izraze svoje mišljenje o instituciji ili sistemu u kome rade i slobodu da bez ograničenja šire znanje i istinu (*Sorguç protiv Turske*, stav 35; *Kula protiv Turske*, stav 38).

• Državni službenici

229. Iako ESLJP smatra da državni službenici moraju uživati poverenje javnosti u uslovima u kojima nema nepotrebnih perturbacija da bi mogli da budu uspešni u obavljanju svojih zadataka pa stoga može biti neophodno da se oni zaštite od uvredljivih i agresivnih verbalnih napada kada su na dužnosti (*Busuioc protiv Moldavije*, stav 64; *Lešnik protiv Slovačke*, stav 53), to isto tako znači da oni moraju ispoljiti visok stepen tolerancije na kritiku, mada taj stepen tolerancije nije identičan onome koji se traži od političara. ESLJP je zaključio da državni službenici kada postupaju u službenom svojstvu, kao i političari, podležu širim razmerama prihvatljive kritike nego obični građani (*Mamère protiv Francuske*, stav 27). Tačno je da te granice mogu u nekim okolnostima biti šire kada je reč o državnim službenicima koji vrše svoja ovlašćenja nego kada je reč o privatnim pojedincima. Međutim, ne može se reći da se državni službenici svesno izlažu pomnijem nadzoru nad svakom svojom rečju i delom u onim razmerama u kojima to čine političari i da stoga treba da budu tretirani na istovetan način kao i političari kada se otvori pitanje kritika izrečenih na račun njihovih postupaka (*Janowski protiv Poljske* [GC], stav 33; *Mariapori protiv Finske*, stav 56; *Nikula protiv Finske*, stav 48).

230. Osim toga, načelo pojačane tolerancije na kritiku ne ide toliko daleko da obuhvata lica koja zapošljava država ili lica koja su zaposlena u državnim preduzećima (*Busuioc protiv Moldavije*, stav 64). Tako je na primer u predmetu *Nilsen i Johnsen protiv Norveške* [GC], ESLJP odbio da uporedi jednog eksperta koga je postavila vlada sa političarem; to bi značilo da se od njega traži da ispolji viši stepen tolerancije na kritiku. Po mišljenju ESLJP-a, ovde je pre bilo relevantno ono šta je podnosilac predstavke učinio i izvan svoje funkcije, učestvovanjem u javnoj debati (stav 52). Takvo rezonovanje je bilo značajno i u predmetu *De Carolis i France Télévisions protiv Francuske*, u kome je ESLJP stao na stanovište da je nivo posla koji obavlja državni službenik kriterijum za procenu stepena tolerancije na kritiku koji se od njega očekuje (stav 52).

• Sudije, sudski veštaci

231. U predmetu *Morice protiv Francuske* [GC] ESLJP je stavio do znanja da pošto sudije predstavljaju deo jedne od fundamentalnih institucija države, one kao takve mogu biti izložene ličnim kritikama u dopustivim granicama, i to ne samo na teorijski i uopšten način. Kada postupaju u zvaničnom svojstvu, sudije tako mogu podlegati širim razmerama prihvatljive kritike nego obični građani (stav 131; vidi takođe *July i SARL Libération protiv Francuske*, stav 74; *Aurelian Oprea protiv Rumunije*, stav 74; *Do Carmo de Portugalije e Castro Câmara protiv Portugalije*, stav 40; *Radobuljac protiv Hrvatske*, stav 59).

232. Čini se da granice dopustive kritike bivaju dosegnute onda kada je reč o destruktivnim napadima koji su suštinski neosnovani (*Prager i Oberschlick protiv Austrije*, stav 34); stoga može biti neophodno da

država zaštiti sudije od optužbi koje su neosnovane (*Lešník protiv Slovačke*, stav 54; kada je reč o kritici koju je optuženi uputio na račun tužioca, vidi *Čeferin protiv Slovenije*, stav 56). Isto tako, budući da postupaju u zvaničnom svojstvu i imajući na umu potencijalni uticaj njihovih mišljenja na ishod krivičnog postupka, sudski veštaci takođe treba da tolerišu kritike upućene na način na koji obavljaju svoju dužnost (*ibid.*, stav 58).

233. Prećutna pretpostavka domaćih sudova da su interesi u vezi sa zaštitom časti i dostojanstva drugih (naročito onih kojima su poverena javna ovlašćenja) preovladali nad slobodom izražavanja u svim okolnostima navela je ESLJP da zaključi kako u datom slučaju nije preduzet traženi pokušaj uspostavljanja ravnoteže (*Tolmachev protiv Rusije*, stav 51).

• Optuženi

234. U slučaju *Miljević protiv Hrvatske*, u kome se radilo o postupku zbog klevete povodom iskaza koje je optuženi dao u jednom drugom krivičnom postupku, ESLJP je, nakon što je ustanovio da su komentari podnosioca predstavke dosegli nivo težine koji je potreban da bi se naudilo pravima koja su zaštićena po članu 8 Konvencije, posebno s obzirom na to da su te izjave predstavljale optužbu upućenu trećem licu da mu je ponašanje istovetno sa kriminalnim (stav 60-62), skrenuo pažnju na povišeni nivo zaštite koju izjave optuženog zaslužuju budući da su deo njegove odbrane u krivičnom postupku. ESLJP je ponovo naglasio da lica koja su optužena u krivičnom postupku treba da budu u stanju da slobodno govore o pitanjima koja su vezana za njihovo suđenje i da pritom ne budu inhibirana pretnjom da će im se zbog toga suditi za klevetu, sve dotle dokle namerno ne iznesu sumnje na račun drugog lica za kažnjivo ponašanje (stav 82). Prilikom procenjivanja mešanja u slobodu izražavanja podnosioca predstavke ESLJP je, između ostalih činilaca, uzeo u obzir i kontekst u kome su izjave date, a naročito to da li su se te izjave odnosile na argumentaciju iznetu u vezi sa odbranom podnosioca predstavke (stav 68).

• Pravna lica (preduzeća, udruženja)

235. U predmetu u kome se radilo o novinskom članku u kome je kritikovano vino čiji je proizvođač bilo državno preduzeće, ESLJP je prihvatio da je to preduzeće nesporno imalo pravo da se brani od klevetničkih navoda, kao i da postoji interes javnosti da se zaštiti komercijalni uspeh i perspektivnost preduzeća za dobrobit njihovih akcionara i zaposlenih, ali i za širu ekonomsku dobrobit. Međutim, ESLJP je ukazao na to da postoji razlika između ugleda pojedinca u vezi s njegovim društvenim statusom, što bi moglo imati posledice po njegovo dostojanstvo, i interesa komercijalnog ugleda jednog preduzeća, budući da komercijalni ugled nema tu moralnu dimenziju (*Uj protiv Mađarske*, stav 22).

236. ESLJP *mutatis mutandis* primenjuje načela utvrđena u presudi donetoj u predmetu *Lingens protiv Austrije* na pravna lica, kao što su velike kompanije. U presudi donetoj u predmetu *Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, ESLJP je ukazao na to da se velike kompanije u akcionarskom vlasništvu neminovno i svesno izlažu pomnom nadzoru nad svojim postupcima i da su granice prihvatljive kritike šire za takve kompanije kada je reč o poslovnim ljudima koji tim kompanijama upravljaju, (stav 94; vidi, takođe, *Fayed protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 75).

237. Kada procenjuje srazmernost, ESLJP takođe obraća pažnju na veličinu i prirodu kompanija koje se nađu na meti navodno klevetničkih komentara (*Timpul Info-Magazin i Anghel protiv Moldavije*, stav 34). Sud je takođe saopštio da onda kada jedno privatno preduzeće odluči da učestvuje u transakcijama u koje su uključena znatna sredstva iz javnog budžeta, ono sebe dobrovoljno izlaže pojačanom nadzoru i pažnji javnog mnjenja (*ibid.*, stav 34).

238. Zaista, ESLJP naglašava da, kao što postoji javni interes za otvorenu debatu o poslovnoj praksi, tako postoji i konkurentni interes da se zaštiti komercijalni uspeh i perspektivnost kompanija za dobrobit akcionara i zaposlenih u njima, ali i za širu ekonomsku dobrobit (*Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 94).

239. Kada je reč o izjavama manjinskog akcionara u jednom velikom preduzeću, ESLJP je smatrao da je visok stepen zaštite koji je pružen tim izjavama imao za cilj da se obezbedi da direktori moćnih trgovinskih preduzeća snose svoje odgovornosti, kako bi vodili računa o dugoročnim interesima svog preduzeća

(*Petro Carbo Chem S.E. protiv Rumunije*, stav 43). ESLJP je stao na stanovište da je namera preduzeća koje je podnelo predstavku bila da pokrene debatu o pitanju upravljanja kompanijom u kojoj je to preduzeće imalo akcije, a ne da ugrozi trgovinski uspeh te kompanije i ekonomsku održivost za njene akcionare i zaposlene, odnosno, šire gledano, za dobrobit privrede u celini. Komentari preduzeća koje je podnosilac predstavke bili su, kako izgleda, motivisani željom da ostvari aktivnu kontrolu nad kompanijom o kojoj je reč kako bi poboljšala rukovođenje njome i podstakla kreiranje dugoročne vrednosti (stav 52).

240. Ocene granica dopuštene kritike izrečene na račun udruženja i drugih nevladinih organizacija zavise od razmera njihovog učešća u javnoj debati. Kako je to ESLJP saopštio, udruženja se otvoreno izlažu nadzoru onda kada stupaju na scenu javne debate (*Jerusalem protiv Austrije*, stav 38). Usled toga, kada jednom postanu aktivna u javnom domenu, ona moraju ispoljiti viši stepen tolerancije prema kritici koju iznose njihovi protivnici u vezi s njihovim ciljevima i sredstvima koja koriste u toj debati (*Patulel protiv Francuske*, stav 46).

iii. Priroda mera i kazni u odgovoru na klevetu

241. Priroda i težina kazni koje se izriču predstavljaju činioce koje treba uzeti u obzir kada se procenjuje srazmernost mešanja u slobodu izražavanja zajemčena članom 10 (*Cumpănă i Mazăre protiv Rumunije* [GC], stav 111). Sledi detaljna analiza tog kriterijuma u skladu s njegovom relevantnošću za predmete po tužbi za klevetu.

242. U načelu, izricanje kazni je stvar koja spada u domen nacionalnih sudova (*Cumpănă i Mazăre protiv Rumunije* [GC], stav 115), ali ESLJP razmatra srazmernost kazne.

A. KRIVIČNE KAZNE

243. S obzirom na unutrašnje polje slobodne procene koje se prepušta visokim stranama ugovornicama u pogledu člana 10 Konvencije, krivična mera kao odgovor na klevetu ne može se, kao takva, smatrati nesrazmernom cilju kome se teži (*Radio Francuske i ostali protiv Francuske*, stav 40; *Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske* [GC], stav 59).

244. Iako ESLJP, u načelu, prihvata krivični odgovor na čin klevete, on međutim zastupa stanovište da dominantan položaj koji uživaju državne institucije zahteva da vlasti ispolje uzdržanost u pribegavanju krivičnim postupcima (*Morice protiv Francuske* [GC], stav 176; *De Carolis i France Télévisions protiv Francuske*, stav 44; *Otegi Mondragon protiv Španije*, stav 58; *Incal protiv Turske*, stav 54; *Öztürk protiv Turske* [GC], stav 66). Sud preporučuje da državne institucije, ako je potrebno, posegnu za drugim vrstama mera, kao što su građanskopravni i disciplinski lekovi (*Raichinov protiv Bugarske*, stav 50; *Ceylan protiv Turske* [GC], stav 34).

245. ESLJP pridaje znatnu pažnju težini krivične kazne izrečene u predmetima za klevetu, naročito tamo gde se radi o pitanju od javnog interesa. S tim u vezi, on naglašava da izricanje kazne zatvora za krivično delo počinjeno u štampi može biti kompatibilno sa slobodom izražavanja novinara zajemčenom članom 10 Konvencije samo u izuzetnim okolnostima, pre svega tamo gde su teško oštećena druga osnovna prava, kao što se to na primer dešava u slučaju govora mržnje ili podsticanja na nasilje (*Cumpănă i Mazăre protiv Rumunije* [GC], stav 115; *Ruokanen i ostali protiv Finske*, stav 50; vidi takođe *Fatullayev protiv Azerbejdžana*, stavovi 129 i 177, gde je Sud opisao zatvorsku kaznu od dve godine i šest meseci izrečenu podnosiocu predstavke kao „drastično nesrazmernu“ i naložio je da podnosilac predstavke bez odlaganja bude pušten na slobodu).

246. Tako je, kada je reč o krivičnopravnoj osudi jednog poslovnog čoveka zbog govora mržnje prema određenim etnicitetima, u kombinaciji s novčanom kaznom i dvogodišnjom zabranom bavljenja novinarskim ili izdavačkim aktivnostima, ESLJP ustanovio da nije bio prekršen član 10 (*Atamanchuk protiv Rusije*, stav 72).

247. U predmetu *Bédat protiv Švajcarske* [GC], ESLJP je ponovo istakao da nastoji da osigura da kazna ne predstavlja jedan oblik cenzure čija je svrha obeshrabrivanje štampe da izražava kritike. Dalje je naveo da će takva kazna verovatno odvratiti novinare od pružanja doprinosa javnoj diskusiji o pitanjima koja

utiču na život zajednice (stav 79; vidi takođe *Toranzo Gomez protiv Španije*, stav 64; *Lewandowska-Malec protiv Poljske*, stav 70; *Barthold protiv Nemačke*, stav 58; *Lingens protiv Austrije*, stav 44; *Monnat protiv Švajcarske*, stav 70).

248. U predmetima koji se odnose na štampu, ESLJP zastupa stanovište da je krivičnopravna priroda kazne važnija od činjenice da je ta kazna vrlo blaga (*Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 154; *Haldimann i ostali protiv Švajcarske*, stav 67).

249. Isto to rezonovanje zastupljeno je i u predmetu *De Carolis i France Télévisions protiv Francuske*, gde je ESLJP ponovo naglasio da čak i onda kada je kazna najlakša moguća, kao što je samo presuda o krivici bez izricanja krivične kazne i obaveza da se plati samo simbolična odšteta u vidu jednog jedinog evra, to ipak predstavlja krivičnu sankciju (stav 63; vidi takođe *Jersild protiv Danske*, stav 35; *Brasilier protiv Francuske*, stav 43; *Morice protiv Francuske* [GC], stav 176).

250. Nasuprot tome, u predmetu *Pedersen i Baadsgaard protiv Danske* [GC], ESLJP je stao na stanovište da je postojala „nasušna društvena potreba“ da se preduzme neka akcija s obzirom na teške optužujuće navode koje su novinari izneli ne pokušavajući da ih dokažu. ESLJP u tom predmetu nije zaključio da su krivične novčane kazne prekomerne, niti da su po svojoj prirodi takve da imaju „odvraćajući efekat“ na ostvarivanje medijske slobode (stavovi 92–94). Osim toga, Vrhovni sud Danske je jasno istakao težinu koju treba pridati novinarskoj slobodi u demokratskom društvu (stav 71).

251. Osim toga, načelo koje nalaže da se bude uzdržan u primeni krivičnog postupka kada je reč o tužbama za klevetu nije ograničeno samo na novinarsku slobodu već se primenjuje na svakog pojedinca. Dobar primer je predmet *Kanellopoulou protiv Grčke*, u kome je ESLJP ustanovio da je zatvorska kazna izrečena podnosiocu predstavke zbog toga što je napao na ugled jednog hirurga bila nesrazmerna. U tom predmetu bila su dovoljna sredstva koja su sudovi imali na raspolaganju prema Građanskom zakoniku da zaštite ugled pomenutog lekara (stav 38; vidi takođe *Mătăşaru protiv Republike Moldavije*, stav 35; vidi *Nikula protiv Finske*, stav 55, gde se radilo o krivičnoj osudi izrečenoj jednom advokatu odbrane).

252. S tim u vezi, ESLJP se često pozivao na *Rezoluciju 1577 (2007)* Parlamentarne skupštine Saveta Evrope, u kojoj se podstiču države čiji zakoni još uvek predviđaju mogućnost zatvorske kazne za klevetu – iako se zatvorske kazne zapravo ne izriču – da ih bez odlaganja ukinu (*Otegi Mondragon protiv Španije*; *Artun i Güvener protiv Turske*; *Mariapori protiv Finske*, stav 69; *Niskasaari i ostali protiv Finske*, stav 77; *Saaristo i ostali protiv Finske*, stav 69; *Ruokanen i ostali protiv Finske*, stav 50).

B. GRAĐANSKOPRAVNE I RESTORATIVNE MERE I SANKCIJE

• Odšteta

253. ESLJP prihvata da nacionalni zakoni koji se odnose na izračunavanje odštete za povredu ugleda moraju dozvoliti mogućnost da postoji neiscrpno mnoštvo realnih situacija. Može biti potreban znatan stepen fleksibilnosti da bi se sudijama omogućilo da procene odštetu s obzirom na činjenice u nekom konkretnom predmetu (*Tolstoy Miloslavsky protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 41).

254. Kada je utvrdio da je u predmetu *Tolstoy Miloslavsky protiv Ujedinjenog Kraljevstva* dosuđena nesrazmerno visoka odšteta, ESLJP je naglasio da je to bilo moguće zato što u datom trenutku nisu postojali adekvatni i delotvorni mehanizmi zaštite koji bi onemogućili nesrazmerno visoke odštete (stav 51; vidi, u smislu sličnih posledica, predmet *Independent Newspapers (Ireland) Limited protiv Irske*, stav 105).

255. Kada procenjuje srazmernost dosuđenih odštetnih iznosa, ESLJP takođe može uzeti u obzir posledice tog iznosa na ekonomski položaj podnosioca predstavke (za slučaj u kome nema štetnih posledica dosuđenog iznosa odštete vidi *Delfi AS protiv Estonije* [GC], stav 161; za slučaj u kome se radilo o nesrazmernoj prirodi novčane naknade u svetlu ekonomskog položaja podnosioca predstavke vidi *Kasabova protiv Bugarske*, stav 43 i *Tolmachev protiv Rusije**, stavovi 53-55). Sud takođe može da se pozove na referentne vrednosti kao što je minimalna plata koja je na snazi u tuženoj državi o kojoj je reč (*Tolmachev protiv Rusije*, stav 54).

256. Procena srazmernosti dosuđenog iznosa odštete može takođe zavisiti od prirode drugih kazni i sudskih troškova koje prema sudskoj odluci treba da plati lice za koje su domaći sudovi izrekli osuđujuću presudu po tužbi za klevetu (*Ileana Constantinescu protiv Rumunije*, stav 49).

257. Konačno, „odvraćajući efekat“ sudskog naloga za isplatu odštete takođe je i jedan od parametara za procenu srazmernosti tog načina pravnog zadovoljenja za klevetničke komentare. Kada je reč o slobodi izražavanja novinara, ESLJP nastoji da osigura da odštetni iznosi koji se određuju u presudama izrečenim protiv novinskih kuća ne budu toliko veliki da ugroze ekonomske temelje tih preduzeća (*Blaja News Sp. z o. o. protiv Poljske*, stav 71). Tako je, u predmetu *Timpul Info-Magazin i Anghel protiv Moldavije*, ESLJP istakao da je odštetni iznos koji je moralo da plati preduzeće podnosilac predstavke doveo do zatvaranja tog preduzeća (stav 39).

258. U isto vreme, kada je reč o odštetnom iznosu koji je određen u visini „jedan franak na ime simbolične kompenzacije“, ESLJP je iskoristio priliku da naglasi da kazna, makar ona bila i relativno blaga, ima odvraćajući efekat na pravo na slobodu izražavanja (*Brasilier protiv Francuske*, stav 43; *Paturel protiv Francuske*, stav 49; *Desjardin protiv Francuske*, stav 51).

• *Pravo na odgovor, povlačenje ili ispravljanje, sudski nalog za upućivanje i objavljivanje izvinjenja*

259. U predmetu *Melnychuk protiv Ukrajine* (dec.), u kome se radilo o tome da je jedan list odbio da objavi odgovor podnosioca predstavke na kritiku iznetu na račun jedne od njegovih knjiga, ESLJP je primetio da je država imala pozitivnu obavezu da na dva načina zaštiti pravo na slobodu izražavanja podnosioca predstavke: tako što će se postarati da se njemu pruži razumna mogućnost da ostvari svoje pravo na odgovor tako što će dostaviti odgovor listu da bi ga taj list objavio; kao i tako što će obezbediti da se njemu pruži mogućnost da pred domaćim sudovima ospori odbijanje lista da taj odgovor objavi. ESLJP je smatrao da pravo na odgovor, kao važan element slobode izražavanja, ne proističe samo iz potrebe da oštećeni bude u stanju da ospori neistinitu informaciju nego i iz potrebe da se obezbedi pluralizam mišljenja, naročito u pitanjima od opšteg interesa, kao što je književna i politička debata (stav 2).

260. Posledica je da je pravo na odgovor podjednako podložno ograničenjima i formalnostima iz člana 10, stav 2 Konvencije.

261. Isto tako, ESLJP je saopštio da je zahtev da se objavi da je tekst povučen, da se objavi izvinjenje ili čak da se objavi i doneta sudska odluka u predmetima po tužbi za klevetu – izuzetak od diskrecionih uredničkih ovlašćenja koja novine i drugi mediji imaju u odlučivanju o tome da li da objave članke ili komentare koje im dostave privatna lica [*Eker protiv Turske*, stav 45; *Melnychuk protiv Ukrajine* (dec.)].

262. U Odluci Komisije u predmetu *Ediciones Tiempo protiv Španije*, kompanija koja je podnela predstavku pritužila se zbog toga što je po sudskom nalogu bila obavezna da objavi odgovor na članak koji se ranije pojavio u jednom nedeljniku čiji je ona vlasnik. Kompanija se naročito pritužila zbog toga što je od nje zahtevano da objavi saopštenja za koja je ona znala da su neistinita. Nekadašnja Komisija je odbacila tu predstavku ističući da novine ne mogu da odbiju da objave pravo na odgovor isključivo po osnovu toga što su informacije sadržane u tom odgovoru navodno netačne. Po mišljenju Komisije, član 10 Konvencije ne može se tumačiti u tom smislu da jemči pravo kompanijama koje se bave komunikacijama da objavljuju samo one informacije za koje se smatra da odražavaju istinu, a još manje da imaju ovlašćenje da odlučuju šta je istinito pre no što ispune svoju obavezu da objave odgovor koji privatna lica imaju pravo da daju. Svrha propisa kojima se uređuje pravo na odgovor jeste da se očuva interes javnosti da dobije informacije iz mnoštva izvora i da se na taj način garantuje najveći mogući pristup informacijama. Komisija je takođe naglasila da izdavačka kuća o kojoj je reč nije bila u obavezi da izmeni sadržaj članka i da je imala mogućnost da unese i sopstvenu verziju činjenica još jednom kada objavi odgovor lica koje je kritikovano (*Ediciones Tiempo protiv Španije*, stav 2).

263. Imajući u vidu činjenicu da odgovor, da bi bio delotvoran, mora biti smesta distribuiran, Komisija je smatrala da istinitost činjenica koje se navode u odgovoru nije mogla biti detaljnije proveravana u vreme objavljivanja.

• *Nalozi za povlačenje, ispravku ili izvinjenje*

264. U Presudi u predmetu *Karsai protiv Mađarske*, u kome se radilo o tome da su sudovi jednom istoričaru naložili da javno povuče svoje izjave, ESLJP je stao na stanovište da su sudovi tim svojim nalogom nametnuli meru koja se odražavala na njegov profesionalni kredibilitet kao istoričara pa je stoga mogla da izazove odvraćajući efekat (stav 36).

265. U predmetu *Smolorz protiv Poljske*, kada je ocenjivao srazmernost sudskog naloga po kome je jedan novinar bio dužan da objavi javno izvinjenje nakon klevetničkih izjava, ESLJP je ponovo naglasio da iako je kazna koja je izrečena Smolorzu bila blaga, ono što je tu važno jeste to što je od njega traženo da se javno izvini za svoje komentare (stav 42).

• *Ostale publikacije*

266. Analizirajući jednu domaću sudsku odluku kojom je podnosiocu predstavke naloženo da o sopstvenom trošku u novinama koje izlaze na teritoriji cele zemlje objavi vest o presudi, ESLJP je naglasio efekat odvratanja koji ta kazna mora imati s obzirom na važnost debate u kojoj je podnosilac predstavke legitimno nastojao da učestvuje (*Giniewski protiv Francuske*, stav 55).

267. U jednom drugom predmetu, kada je udruženju koje je podnosilac predstavke naloženo da sa svog internet sajta ukloni uvredljive članke, da objavi glavne zaključke presude kantonalnog suda i da plati troškove postupka pred domaćim sudovima, ESLJP je stao na stanovište da je to u najvećoj meri simbolična naknada i da se ne može smatrati prekomernom ili nesrazmernom (*Cicad protiv Švajcarske*, stav 62).

• *Privremeni i trajni nalozi*

268. ESLJP je saopštio da, uopšteno govoreći, član 10 ne zabranjuje prethodna ograničenja na objavljivanje kao takva. Po mišljenju ESLJP-a, međutim, opasnosti koje su inherentne u prethodnim ograničenjima tolike su da zahtevaju da ih on najpomnije moguće nadzire. Naročito kada je u pitanju štampa jer su vesti kvarljiva roba i ako se odlaže njihovo objavljivanje, makar to bilo i nakratko, one mogu potpuno izgubiti svu svoju vrednost i interes (*Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 60; vidi takođe *Cumpănă i Mazăre protiv Rumunije* [GC], stav 118).

Takva ograničenja moraju, prema tome, biti deo pravnog okvira kojim se osigurava i čvršća kontrola nad obimom zabrane i delotvorno sudsko preispitivanje radi sprečavanja bilo kakvih zloupotreba (*Ahmet Yildirim protiv Turske*, stav 64, uz sve reference koje su tamo navedene).

269. U predmetu *Cumhuriyet Vakfi i ostali protiv Turske*, ESLJP je, iznova potvrđujući ta načela, naglasio da takođe mora bliže ispitati procesna jemstva ustanovljena kako bi se sprečila proizvoljna zadiranja u slobodu izražavanja i ispitao je obim i trajanje privremene mere, obrazloženje za njeno donošenje i mogućnost da se mera ospori pre nego što je doneta (stavovi 61–74).

270. ESLJP je stao na stanovište da je zabrana da emituje program u trajanju od 180 dana koja je izrečena jednoj radio-stanici zbog komentara jednog od gostiju u njenoj emisiji bila nesrazmerna ciljevima kojima se težilo (*Nur Radyo Ve Televizyon Yayincılığı A.Ş. protiv Turske*, stav 31).

271. U jednom drugom predmetu, ESLJP je smatrao da je sudska zabrana izrečena u parničnom postupku kojom je sprečeno da se objavljuju određeni filmovi, koja je inače bila podložna preispitivanju ako se promene relevantne okolnosti, odrazila pravičnu ravnotežu koju su nemački sudovi uspostavili između prava na slobodu izražavanja udruženja koje je podnosilac predstavke i interesa kompanije o kojoj je reč da zaštiti svoj ugled (*Tierbefreier e.V. protiv Nemačke*, stav 58).

272. U predmetu koji se odnosio na opštu i apsolutnu zabranu da se objavljuju informacije o sudskom postupku kao sredstvo za zaštitu ugleda drugih i za očuvanje autoriteta sudstva, ESLJP je stao na stanovište da je obrazloženje koje su domaći sudovi izneli nedovoljno naglašavajući da se zabrana odnosila samo na krivični postupak pokrenut na osnovu krivične prijave koja je praćena parničnom tužbom, a ne na one postupke koji su pokrenuti na zahtev javnog tužioca ili na prijavu koja nije bila praćena parničnom tužbom. Po mišljenju ESLJP-a, takva razlika u postupanju prema pravu na informisanje nije, kako izgleda, bila zasnovana ni na kakvom objektivnom osnovu, ali je zato u celosti osujetila pravo štampe da obaveštava javnost o pitanjima koja, iako se odnose na krivični postupak uz koji je podneta i parnična tužba, mogu biti u javnom interesu, što je ovde upravo bio slučaj (*Du Roy i Malaurie protiv Francuske*, stavovi 35–36).

V. Uloga „čuvara javnog interesa“: pojačana zaštita, dužnosti i odgovornosti

---

A. ULOGA „ČUVARA JAVNOG INTERESA“

---

273. ESLJP je oduvek naglašavao suštinsku ulogu „čuvara javnog interesa“ koju štampa ima (*watchdog*) u demokratskom društvu i povezivao je zadatak štampe u pogledu saopštavanja informacija i ideja o svim stvarima od javnog interesa s pravom javnosti da te informacije i ideje prima (*Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy protiv Finske* [GC], stav 126; *Bédat protiv Švajcarske* [GC], stav 51; *Axel Springer AG protiv Nemačke* [GC], stav 79; *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 2)*, stav 50; *Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške* [GC], stavovi 59 i 62; *Pedersen i Baadsgaard protiv Danske* [GC], stav 71; *News Verlags GmbH & Co.KG protiv Austrije*, stav 56; *Dupuis i ostali protiv Francuske*, stav 35; *Campos Dâmaso protiv Portugalije*, stav 31).

274. Kada je reč o slobodi „štampe“, vlasti imaju samo ograničeno polje slobodne procene da odluče da li postoji „nasušna društvena potreba“ (*Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 102).

275. Iako se pojam „čuvara javnog interesa“ izvorno odnosio samo na štampu, ESLJP takođe priznaje da nevladine organizacije imaju istu ulogu (*Animal Defenders International protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stav 103; *Medžlis Islamske Zajednice Brčko i ostali protiv Bosne i Hercegovine* [GC], stav 86; *Cangi protiv Turske*, stav 35).

276. Isto tako, akademski istraživači i autori literature o temama od javnog interesa takođe uživaju visok nivo zaštite. ESLJP je osim toga istakao da, s obzirom na važnu ulogu koju ima internet u snaženju pristupa javnosti vestima i pojednostavljivanju širenja informacija, funkcija blogera i popularnih korisnika društvenih mreža takođe može biti podvedena pod ulogu „čuvara javnog interesa“ u meri u kojoj se radi o zaštiti utvrđenoj članom 10 (*Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske* [GC], stav 168).

277. ESLJP naročito smatra da je uloga čuvara javnog interesa koju imaju NVO „slična po važnosti ulozi koju na tom planu ima štampa“ (*Animal Defenders International protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stav 103; *Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 89; *Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske* [GC], stav 166). Po mišljenju Suda, NVO koja igra ulogu čuvara javnog interesa verovatno će imati veći uticaj kada izveštava o neregularnostima u postupanju javnih zvaničnika, po čemu je uporediva sa štampom, i često će uložiti više sredstava da prover i potkrepi istinitost svoje kritike nego što bi to učinio pojedinac koji izveštava za novine o tome šta je lično zapazio (*Medžlis Islamske zajednice Brčko i ostali protiv Bosne i Hercegovine* [GC], stav 87).

278. Pozivajući se takođe na *Osnovna načela o statusu nevladinih organizacija u Evropi* (*Medžlis Islamske zajednice Brčko i ostali protiv Bosne i Hercegovine* [GC], stavovi 45 i 87), ESLJP je zaključio da neka razmatranja o „dužnostima i odgovornostima“ koja su inherentna slobodi izražavanja novinara¹⁰ treba da važe i za NVO koja preuzima ulogu čuvara javnog interesa (*Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske* [GC], stavovi 159 i 166).

---

10 Vidi odeljak „Prava, dužnosti i odgovornosti povezane sa funkcijom novinara“ koji sledi.

B. PRAVA, DUŽNOSTI I ODGOVORNOSTI POVEZANE SA FUNKCIJOM NOVINARA

279. Pojačana zaštita koja se pruža „čuvarima javnog interesa“ i naročito štampi prema članu 10 Konvencije podleže uslovu da ona ispunjava dužnosti i odgovornosti koje su povezane s novinarskom funkcijom, kao i posledičnu obavezu „odgovornog novinarstva“.

280. Najvažniji aspekti te zaštite i dužnosti i odgovornosti kojima se one uređuje prema članu 10, stav 2 Konvencije objašnjeni su u tekstu koji sledi.

1. Prikupljanje informacija

a. Istraživanje teme i traganje za informacijama

281. ESLJP nalazi da je jasno ustanovljeno da prikupljanje informacija predstavlja suštinski značajan pripremni korak u novinarstvu i da je to sastavni, zaštićeni deo slobode štampe (*Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy protiv Finske* [GC], stav 128; *Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske* [GC], stav 130; *Guseva protiv Bugarske*, stav 37; *Shapovalov protiv Ukrajine*, stav 68).

282. ESLJP smatra da ne samo ograničenja slobode štampe u pogledu pripremnog koraka pre objavljivanja spadaju u polje koje je pod njegovim nadzorom nego i da novinarsko istraživanje i aktivnosti potrage za informacijama zahtevaju da ih on najpomnije moguće nadzire zbog velike opasnosti koju predstavljaju ograničenja tog vida aktivnosti (*Dammann protiv Švajcarske*, stav 52; *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 2)*, stav 51).

283. ESLJP smatra da prepreke koje se postavljaju kako bi se sprečio pristup informacijama od javnog interesa mogu one koji rade u medijima ili u srodnim područjima obeshrabriti u daljem istraživanju takvih tema (*Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske* [GC], stav 167; *Társaság a Szabadságjogokért protiv Mađarske*, stav 38; *Shapovalov protiv Ukrajine*, stav 68).

284. U jednom drugom predmetu podnosilac predstavke (novinar) organizovao je istraživanje o prethodnim osuđujućim presudama izrečenim privatnim licima. Bio je optužen i osuđen da je, kako bi dobio informacije, podsticao drugo lice da obelodani službene tajne. ESLJP je stao na stanovište da ta osuđujuća presuda predstavlja svojevrsnu cenzuru koja će ga verovatno obeshrabriti u istraživanjima koja su inherentna njegovom poslu da bi pripremio sadržajan i na mnoštvu podataka utemeljen članak o nekoj bitnoj temi. Kažnjavajući, kao što se to dogodilo u ovom slučaju, korak koji je preduzet pre objavljivanja, takva osuđujuća presuda je, po mišljenju Suda, mogla da odvraća novinare od pružanja doprinosa javnoj diskusiji o pitanjima koja se odražavaju na život zajednice (*Dammann protiv Švajcarske*, stav 57).

285. Isto tako, u predmetu u kome se radilo o emitovanju televizijskog izveštaja o komercijalnoj praksi prodavaca osiguranja, gde je njihovo postupanje snimljeno skrivenom kamerom, ESLJP je presuđujući o metodu pribavljanja informacija stao na stanovište da se podnosioci predstavke, novinari po profesiji, ne mogu optužiti za to da su namerno prekršili profesionalnu etiku (*Haldimann i ostali protiv Švajcarske*, stav 61). ESLJP je takođe istakao da domaći sudovi nisu uspeali da postignu jednoglasan stav o tome da li su se podnosioci predstavke oglasili o novinarska pravila u prikupljanju informacija. Po njegovoj oceni, podnosiocima predstavke je trebalo priznati „povlasticu sumnje“, to jest osloboditi ih u nedostatku dokaza (*ibid.*, stav 61).

b. Pristup specifičnim mestima i lokalitetima i boravak na tim mestima radi pribavljanja informacija

286. U predmetu u kome je novinar bio sprečen da uđe u Davos za vreme Svetskog ekonomskog foruma uz obrazloženje da je policija uvela opštu zabranu ulaska, ESLJP je istakao, prvo, da je ta kolektivna mera predstavljala „mešanje“ u ostvarivanje prava podnosioca predstavke na slobodu izražavanja. Donoseći taj zaključak Sud je istakao da je podnosilac predstavke želeo da putuje u Davos da bi napisao članak

o određenoj temi. Potom je ukazao na to da vlasti nisu napravile nikakvu razliku između potencijalno nasilnih pojedinaca i mirnih demonstranata. Pošto nadležni organi nisu imali pravo da primene opštu policijsku meru, to što su odbili da podnosiocu predstavke dozvole da uđe u Davos ne može se smatrati „propisanim zakonom“ u smislu člana 10, stav 2 Konvencije (*Gsell protiv Švajcarske*, stavovi 49 i 61).

287. Kada je reč o slobodi izražavanja u parlamentu, ESLJP naglašava da govor u parlamentu uživa povišeni nivo zaštite. Parlament je jedinstveni forum za debatu u demokratskom društvu i njegov značaj je suštinski (*Karácsony i ostali protiv Mađarske* [GC], stav 138). Kada je reč o uklanjanju novinara sa novinarske galerije tokom parlamentarne debate, ESLJP je ustanovio da su novinari o kojima se tu radilo ostvarivali svoje pravo da javnosti saopšte informacije o ponašanju njenih izabranih predstavnika i načinu na koji vlasti postupaju kada u debati nastupi napeta situacija. Svaki pokušaj da se uklone novinari sa scene tih debata stoga mora podlegati strogom nadzoru (*Selmani i ostali protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*, stav 75; uz pozivanje na presudu u predmetu *Pentikäinen protiv Finske* [GC] stavovi 89 i 107). ESLJP je, pre svega, naglasio da novinari nisu predstavljali nikakvu opasnost za javnu bezbednost ili za red u dvorani (stav 80) i, drugo, da je njihovo uklanjanje imalo negativne posledice u tom smislu što su oni tog trenutka bili sprečeni da steknu neposredno znanje i informacije iz prve ruke na osnovu ličnog iskustva o događajima koji su se zbivali u skupštinskoj sali iako su sve to bili važni elementi za ostvarivanje novinarske funkcije podnosioca predstavke i javnost nije smela da bude lišena učinka te njihove funkcije (stav 84).

288. U presudi koju je doneo u predmetu *Mándli i ostali protiv Mađarske* u vezi sa odlukom o suspendovanju akreditacije novinara da uđu u Parlament zbog intervjua i video-zapisa koje su napravili sa poslanicima van za to određenih mesta, ESLJP je smatrao da parlamenti imaju pravo na izvestan stepen respekta u tom smislu što mogu da uređuju ponašanje u zgradama Parlamenta tako što će odrediti prostore u kojima je dopušteno snimanje, kako bi se izbeglo remećenje parlamentarnog rada (stavovi 68–70). Međutim, nepostojanje odgovarajućih procesnih jemstava, konkretno činjenica da nije bilo moguće učestvovati u odlučivanju, nejasnoće u pogledu trajanja ograničenja i bilo kakvih delotvornih pravnih sredstava pomoću kojih bi se osporila sporna odluka, naveli su ESLJP da zaključi kako je u datom slučaju došlo do povrede člana 10 Konvencije (stavovi 72–78).

289. Po mišljenju Suda, u situacijama u kojima vlasti sprovode operacije za očuvanje javnog reda, mediji imaju jednu od suštinskih uloga u tom smislu što pružaju informacije o načinu na koji se vlasti ponašaju, na primer prema javnim demonstracijama i kako sprečavaju nered. Uloga „čuvara javnog interesa“ koju mediji imaju poprima poseban značaj u takvom kontekstu zato što prisustvo medija predstavlja jemstvo da vlasti mogu biti pozvane na odgovornost za svoje ponašanje prema demonstrantima i javnosti u celini kada se primenjuju policijske mere na velikim skupovima, uključujući metode koji se koriste za kontrolu nad demonstrantima i razbijanje demonstracija ili za očuvanje javnog reda (*Pentikäinen protiv Finske* [GC], stav 89).

290. U predmetu u kome se radilo o apsolutnom odbijanju da se dozvoli snimanje televizijskog intervjua sa zatvorenikom u zatvoru, ESLJP je naročito istakao da ograničenje koje je bilo izrečeno nije preduzeto da bi se zadovoljila bilo kakva nasušna društvena potreba i da odluke domaćih vlasti nisu bile zasnovane na stvarnom odmeravanju interesa o kojima je reč (*Schweizerische Radio- und Fernsehgesellschaft SRG protiv Švajcarske*, stavovi 22 i 65).

291. U predmetu *Szurovecz protiv Mađarske*, podnosilac predstavke, istraživački novinar, bezuspešno je tražio dozvolu da poseti jedan centar za prijem tražilaca azila kako bi razgovarao s ljudima koji borave u tom centru i napisao članak o životnim uslovima u tom objektu. ESLJP je stao na stanovište da je javni interes za izveštavanje sa određenih lokacija posebno relevantan onda kada se tu radi o načinu na koji vlasti postupaju prema ranjivim grupama. Uloga „čuvara javnog interesa“ koju mediji imaju postaje naročito važna u takvim kontekstima zato što je prisustvo medija jemstvo da vlasti mogu biti pozvane na odgovornost za svoje postupke. Budući da se u datom slučaju radilo o pitanju od javnog interesa, nije bilo velikog prostora za državna ograničenja slobode izražavanja (stavovi 61–62). ESLJP je stao na stanovište da alternativa neposrednom prikupljanju vesti u samom prihvatnom centru nije mogla da ukine interes podnosioca predstavke da direktno razgovara s tražiocima azila i stekne neposredno utisak o životnim uslovima u njemu (stav 74).

c. Zakonitost ponašanja novinara

292. Pojam „odgovorno novinarstvo“, kao profesionalna aktivnost koja uživa zaštitu člana 10 Konvencije, ne svodi se samo na sadržaj informacija koje se prikupljaju ili koje se saopštavaju novinarskim sredstvima. Taj pojam obuhvata, između ostalog, i zakonitost ponašanja novinara, uključujući njegovu javnu interakciju s vlastima prilikom obavljanja novinarskih funkcija. Činjenica da je novinar s tim u vezi prekršio zakon jeste krajnje relevantna, ali nije odlučujuća kada se utvrđuje da li je taj novinar postupao odgovorno (*Pentikäinen protiv Finske* [GC], stav 90).

293. S tim u vezi ESLJP je prihvatio da novinari ponekad mogu da se nađu u situaciji u kojoj su suočeni sa sukobom između opšte dužnosti da poštuju redovno krivično pravo, koje ne mogu biti oslobođeni, i profesionalne dužnosti da pribave i saopšte informacije, omogućavajući tako medijima da ostvaruju svoju suštinsku ulogu čuvara javnog interesa. U kontekstu takvog konflikta interesa mora se naglasiti da pojam „odgovorno novinarstvo“ zahteva da novinar – kao i njegov poslodavac – kad god napravi izbor na štetu dužnosti da poštuje odredbe redovnog krivičnog prava, takav novinar mora biti svestan da se izlaže riziku od zakonskih sankcija, uključujući krivičnopravne sankcije, ako ne bude poslušao zakonite naredbe, između ostalog, policije (*Pentikäinen protiv Finske* [GC], stav 110). ESLJP dosledno naglašava da se novinari ne mogu osloboditi svoje dužnosti da poštuju redovno krivično pravo isključivo po osnovu zaštite koju im pruža član 10 (*Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 102).

294. Drugačije rečeno, novinar se ne može pozivati ni na kakav ekskluzivni imunitet od krivične odgovornosti isključivo zato što je, za razliku od drugih lica koja su ostvarivala svoje pravo na slobodu izražavanja, njegov prestup učinjen tokom obavljanja novinarske funkcije (*Pentikäinen protiv Finske* [GC], stav 91 i reference na koje upućuje ta presuda).

295. Tako je ESLJP stao na stanovište da je mešanje u slobodu izražavanja novinara nakon što su se oni ponašali nezakonito bilo srazmerno legitimnim ciljevima kojima se težilo u predmetima u kojima se radilo o odbijanju novinara da se povinuje policijskim naređenjima da se demonstracije rasture onda kada su postale nasilne (*Pentikäinen protiv Finske* [GC]); mešanje u policijske komunikacije pomoću radio-opreme (*Brambilla i ostali protiv Italije*); unošenje oružja u kabinu aviona da bi se naglasili propusti u sistemu obezbeđenja (*Erdtmann protiv Nemačke* (dec.)); nezakonito posedovanje vatrenog oružja kako bi se ilustrovala lakoća pristupa i nabavke tog oružja (*Salihu i ostali protiv Švedske* (dec.)); objavljivanje diplomatske depeše koja je bila kategorisana kao poverljiva (*Stoll protiv Švajcarske* [GC]); kupovina i ilegalni transport zabranjenih petardi i materijala za vatromet (*Mikkelsen i Christensen protiv Danske* (dec.)); ili ucena i organizovani kriminal (*Man i ostali protiv Rumunije* (dec.)).

296. U predmetu *Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy protiv Finske* [GC], iako podaci nisu bili pribavljeni nezakonitim sredstvima, ESLJP je smatrao da su preduzeća koja su podnela predstavku, medijski profesionalci, očigledno smišljeno zaobišla normalne kanale koji su otvoreni novinarima za pristup poreskim podacima, pa samim tim i sistem kontrole koji su domaće vlasti uspostavile kako bi uredile pristup tim informacijama i njihovo saopštavanje (stav 185). ESLJP je naročito istakao da su te dve kompanije, budući da su medijski profesionalci, morale da znaju da je moguće da se masovno prikupljanje podataka o kojima je reč i njihovo širenje u takvim razmerama neće smatrati obradom isključivo u novinarske svrhe (stav 151).

297. U predmetu *Zarubin i ostali protiv Litvanije* (dec.), u kome se radilo o nalogu za proterivanje novinara i zabrani da uđu na teritoriju države koja je taj nalog izdala, ESLJP je naglasio da su domaći sudovi zaključili da prisustvo tih novinara u Litvaniji predstavlja pretnju po nacionalnu bezbednost zbog njihovog agresivnog i provokativnog ponašanja na jednom političkom događaju visokog nivoa, a ne zbog širenja njihovih ideja (stavovi 53, 57).

2. Dužnosti i odgovornosti koje se odnose na uređivačko odlučivanje

298. Dužnosti i odgovornosti koje se odnose na uređivačko odlučivanje takođe su obuhvaćene pojmovima kao što su „novinarska etika“ ili „profesionalni kodeksi“ ili „odgovorno novinarstvo“. Elementi koji se odnose na te dužnosti i odgovornosti stupaju u interakciju s drugim kriterijumima koje ESLJP koristi u

svojim procenama i obuhvaćene su i drugim poglavljima ovog Vodiča. Međutim, primereno je da ovde sažmemo glavne tačke koje se na to odnose.

299. Kada je reč o novinarskoj slobodi, ESLJP oduvek procenjuje obim tih „dužnosti i odgovornosti“ u svetlu vodeće uloge koju štampa ima u državi koja se upravlja prema načelu vladavine prava (*Thorgeir Thorgeirson protiv Islanda*, stav 63).

300. Uprkos suštinskoj ulozi koju štampa ima u demokratskom društvu, stav 2 člana 10 ne jemči potpuno neograničenu slobodu izražavanja čak ni u odnosu na medijsko izveštavanje o pitanjima od ozbiljnog javnog interesa (*Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške* [GC], stav 65; *Monnat protiv Švajcarske*, stav 66).

301. ESLJP smatra da zaštita koju član 10 pruža novinarima u pogledu izveštavanja o pitanjima od opšteg interesa podleže uslovu da novinari postupaju u dobroj veri i na tačnoj činjeničnoj osnovi i da pružaju „pouzdate i precizne“ informacije u skladu s novinarskom etikom (*Axel Springer AG protiv Nemačke* [GC], stav 93; *Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške* [GC], stav 65; *Pedersen i Baadsgaard protiv Danske* [GC], stav 78; *Fressoz i Roire protiv Francuske* [GC], stav 54; *Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 103; *Kasabova protiv Bugarske*, stavovi 61 i 63–68; da bi se videlo na koji način ESLJP utvrđuje da se isto načelo mora primeniti i na ostale koji se angažuju u javnoj debati, vidi *Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 90).

302. Ti uslovi su takođe opisani kao „postupanje u skladu sa odlikama odgovornog novinarstva“ (*Bédat protiv Švajcarske* [GC], stav 50; *Pentikäinen protiv Finske* [GC], stav 90).

303. Sva ta razmišljanja imaju posebno važnu ulogu danas, ako se ima u vidu uticaj medija u savremenom društvu: oni ne samo da informišu nego načinom na koji predstavljaju informaciju isto mogu da sugerišu kako tu informaciju treba proceniti. U svetu u kome je pojedinac suočen sa ogromnom količinom informacija koje cirkulišu preko tradicionalnih i elektronskih medija i uz aktivnost sve većeg broja aktera, još je važnije pomno nadzirati u kojoj se meri poštuje novinarska etika (*Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 104).

a. Pouzdane i precizne informacije: odgovornosti u pogledu provere i prenošenja

304. Generalno gledano, ESLJP smatra da novinari moraju biti slobodni da izveštavaju o događajima na osnovu informacija prikupljenih iz zvaničnih izvora bez potrebe da te informacije proveravaju (*Selistö protiv Finske*, stav 60; *Axel Springer AG protiv Nemačke* [GC], stav 105; *Yordanova i Toshev protiv Bugarske*, stav 51).

305. U predmetu u kome se podnosilac predstavke oslonio na javno dostupan materijal iz istrage o aktivnostima određenog broja pripadnika jedinice za borbu protiv narkotika i na zvanični medicinski sertifikat iz koga se mogao videti broj preminulih usled predoziranja narkoticima, ESLJP je zaključio da je ono što je podnosilac predstavke objavio bio pravičan komentar jednog pitanja od javnog interesa, a ne izlišan napad na ugled imenovanih policijskih službenika (*Godlevskiy protiv Rusije*, stav 47).

306. U predmetu u kome je novinar podnosilac predstavke napisao izveštaj o finansijskoj situaciji parlamentarca u egzilu u svetlu njegove zvanične prijave imovine, ESLJP je zaključio da je podnosilac predstavke imao pravo da se osloni na zvanični dokument bez potrebe da sprovodi nezavisno istraživanje (*Gorelishvili protiv Gruzije*, stav 41).

307. U jednom drugom predmetu direktor izdanja jednog dnevnog lista proglašen je odgovornim u parničnom postupku zbog toga što je objavio izjave koje su ocenjene kao klevetničke na račun šefa države pošto su iskazi o kojima je reč sugerisali učešće tog pojedinca u međunarodnom krijumčarenju droge. ESLJP je prvo istakao da domaći sudovi nisu negirali da je sadržaj objavljenih informacija bio suštinski istinit. Kada je reč o navodnom nedostatku detalja u vezi s postupcima koji su bili u toku, ESLJP je primetio da se objavljeni članak pozivao na informacije dostupne novinarki u vreme kada je ona pripremala tekst i zaključio je da se nije moglo očekivati da autorka teksta već tada zna kakav će biti ishod krivičnog postupka, dva meseca pre izricanja osuđujuće presude, niti se od nje moglo očekivati da istraži policijska i sudska dokumenta koja su, po definiciji, ograničeno dostupna (*Gutiérrez Suárez protiv Španije*, stav 37).

308. ESLJP je naglasio da je relevantno da domaći sudovi naprave jasnu razliku između vrste izvora na koje se pozivaju sporni navodi. Kada je reč o sumnji da određeni pojedinac pripada mafiji, nacionalni

sudovi su smatrali da je kompanija koja je podnosilac predstavke preterano naglasila sumnju izraženu u internim zvaničnim izveštajima i da nije mogla da dokaže predstavljenu visoki nivo sumnje pomoću dodatnih činjenica. Prema distinkciji koju je ustanovio domaći sud, iako su novinari mogli da se oslone na javne zvanične izveštaje ili na zvanična saopštenja za štampu bez daljeg istraživanja, situacija nije istovetna kada je reč o internim zvaničnim izveštajima. Po mišljenju Suda, ta distinkcija je naročito karakteristična kada je reč o izveštajima u kojima se iznose navodi o krivičnom ponašanju, kada se radilo o pravu na pretpostavku nevinosti (*Verlagsgruppe Droemer Knaur GmbH & Co. KG protiv Nemačke*, stav 48).

309. U predmetu u kome se radilo o doslovnom reprodukovanju materijala sa jednog veb-sajta vesti, uz navođenje izvora, ESLJP je prihvatio da postoji razlika između štampe i interneta i da, s obzirom na ulogu koju internet ima u kontekstu aktivnosti profesionalnih medija i s obzirom na značaj interneta za ostvarivanje prava na slobodu informisanja u celini, nepostojanje dovoljnog domaćeg pravnog okvira koji bi omogućio novinarima da koriste informacije dobijene sa interneta, a da pritom ne strahuju od mogućih sankcija, ozbiljno ometa ostvarivanje životno značajne funkcije štampe kao „čuvara javnog interesa“ (*Editorial Board of Pravoye Delo i Shtetel protiv Ukrajine*, stav 64).

310. U predmetu *Kącki protiv Poljske*, ESLJP je saopštio da odgovorno novinarstvo podrazumeva da novinari u razumnoj meri proveravaju informacije koje se dostavljaju javnosti. Tako se od njih ne može uvek razumno očekivati da provere sve informacije iznete u nekom intervjuu. ESLJP je naglasio razliku koja postoji između reprodukovanja u štampi intervjua u kome je novinar doslovno preneo iskaze intervjuisanog lica, a nije ih prepričao, i činjenice da je on pokazao dobru volju time što je pojedincu o kome je reč omogućio da pre objavljivanja autorizuje tekst, tj. da utvrdi da li su njegove izjave tačno citirane u članku (stav 52).

311. ESLJP je oduvek priznavao slobodu novinara da odaberu tehniku ili metod kojim će izveštavati o izjavama nekog trećeg lica koje mogu da predstavljaju klevetu. ESLJP je prihvatio da se metodi objektivnog i uravnoteženog izveštavanja mogu znatno razlikovati, između ostalog i prema različitim medijima o kojima je reč (*Jersild protiv Danske*, stav 31).

312. ESLJP smatra da opšti zahtev da se novinari sistematski i zvanično distanciraju od sadržaja ili citata koji bi mogao da uvredi ili provocira druge ili nanese štetu njihovom ugledu ne može da se pomiri sa ulogom koju štampa ima u pružanju informacija o aktuelnim događajima, mišljenjima i idejama (*Thoma protiv Luksemburga*, stav 64; *Brunet-Lecomte i ostali protiv Francuske*, stav 47).

313. U predmetu u kome je novinar krivično gonjen i osuđen zbog toga što je snimio televizijsku dokumentarnu emisiju o mladim ljudima koji reafirmišu svoj rasizam, ESLJP je zaključio da podnosilac predstavke nije nameravao da širi rasistička mišljenja, nego da osvetli jedno pitanje od javnog interesa: izveštavanje zasnovano na intervjuima predstavlja jedan od najvažnijih načina na koji štampa može da igra svoju životno značajnu ulogu „čuvara javnog interesa“ (*Jersild protiv Danske*, stav 35).

314. Sloboda štampe takođe obuhvata moguće posezanje za izvesnim preterivanjem ili čak provokacijama (*Pedersen i Baadsgaard protiv Danske*, stav 71). Nije na Evropskom sudu za ljudska prava niti je to, uostalom, na nacionalnim sudovima, da sopstvenim stavovima zamenjuju stavove štampe kada je reč o tome koju tehniku izveštavanja treba da primene novinari u nekoj situaciji (*Jersild protiv Danske*, stav 31; *Eerikäinen i ostali protiv Finske*, stav 65). Novinari uživaju slobodu da izaberu, na osnovu vesti koje privuku njihovu pažnju, kojom će se temom i na koji način baviti (*Couderc i Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske* [GC], stavovi 31 i 139).

315. Ipak, ESLJP pridaje znatnu važnost činjenici da je podnosilac predstavke, direktor izdanja jednog dnevnog lista, objavio, uz sporni uvodnik u kome je kritikovao političke stavove jednog kandidata na izborima, mnogobrojne izvode iz članaka koji su u poslednje vreme objavljeni u štampi. ESLJP je smatrao da je, tako postupivši, podnosilac predstavke delovao u skladu s pravilima kojima se upravlja novinarska profesija. Objasnio je da je, reagujući na te članke, direktor dozvolio čitaocima da formiraju sopstveno mišljenje tako što je svoj uvodnik plasirao uporedo sa iskazima lica na koje se taj uvodnik odnosio (*Lopes Gomes da Silva protiv Portugalije*, stav 35).

316. S tim u vezi ESLJP smatra da pravičnost sredstava koja se koriste za pribavljanje informacija i njihovo reprodukovanje u javnosti i poštovanje ispoljeno prema licu koje je predmet novinskih izveštaja takođe

predstavljaju suštinski važne kriterijume koji se moraju uzeti u obzir. Reduktivna i okrnjena priroda članka, koja može da izazove pogrešan utisak kod čitaoca, stoga će takav učinak znatno udaljiti od važnosti doprinosa tog članka debati od javnog interesa (*Couderc i Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske* [GC], stav 132; *Travaglio protiv Italije* (dec.), stav 34).

317. ESLJP je u nekoliko predmeta ponovo naglasio da je takođe potrebno napraviti distinkciju zavisno od toga da li izjave potiču od novinara ili se u njima citiraju drugi (*Godlevskiy protiv Rusije*, stav 45; *Pedersen i Baadsgaard protiv Danske* [GC], stav 77; *Thorgeir Thorgeirson protiv Islanda*, stav 65; *Jersild protiv Danske*, stav 35).

318. U predmetu u kome se radilo o izjavama podnosioca predstavke, koji je novinar, datim prilikom učešća u živoj televizijskoj emisiji, kada nije bio svestan osnovnog snimka koji je urednik odabrao kao uvod u debatu, ESLJP je stao na stanovište da razmere odgovornosti podnosioca predstavke ne mogu ići dalje od onoga što je on sam izgovorio i on stoga ne može biti odgovoran za izjave ili navode drugih, bilo da je reč o uredniku ili o novinarima televizije (*Reznik protiv Rusije*, stav 45).

319. U predmetu u kome su domaći sudovi svoje zaključke bazirali isključivo na jednom pasusu spornog članka u kome su bile sadržane optužbe za primanje mita, ESLJP je primetio da je sporni pasus istrnut iz konteksta. Iako su te optužbe bile ozbiljne, sam članak, ako se pročita u celini, jasno upozorava čitaoca da je reč o glasinama koje su nepouzdanе. ESLJP je u toj presudi ponovio da medijsko izveštavanje o „pričama“ ili „glasinama“ – koje potiču od drugih lica – ili „javnog mnjenja“ takođe mora biti zaštićeno onda kada nije potpuno neosnovano (*Timpul Info-Magazin i Anghel protiv Moldavije*, stav 36).

b. Ostale odgovornosti: urednici i direktori izdanja listova, čitaoci, autori priloga

320. ESLJP je stao na stanovište da pošto pomažu da se autorima obezbedi medijum u kome će oni izražavati svoje ideje, izdavači ne samo da u potpunosti učestvuju u ostvarivanju slobode izražavanja autora čije priloge objavljuju nego dele i njihove „dužnosti i odgovornosti“. Ako su ispunjeni zahtevi iz stava 2, člana 10, onda sam član 10 ne sprečava mogućnost da izdavači, čak i kada nisu lično povezani sa izraženim mišljenjima, budu kažnjeni za objavljivanje teksta čiji je autor prenebregnuo te „dužnosti i odgovornosti“ (*Orban i ostali protiv Francuske*, stav 47, uz reference koje su tamo navedene).

321. U jednom drugom predmetu radilo se o trostrukoј osudi za klevetu iznetu na račun jedne stranke ekstremne desnice i predsednika te stranke: kažnjeni su autor i izdavač romana, a potom i direktor izdanja jednog lista, nakon što je objavio peticiju u kojoj su navedeni odlomci iz romana koji su proglašeni uvredljivima i izražen je protest zbog prvih dveju osuđujućih presuda. ESLJP je stao na stanovište da je, pored prvih dveju osuđujućih presuda, i presuda koja je bila izrečena direktoru lista bila kompatibilna sa članom 10, jer nije neosnovan zaključak da je on prekoračio granice dopuštene „provokacije“ kada je objavio klevetničke delove teksta romana (*Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske* [GC], stav 66).

322. U jednom drugom predmetu u kome se radilo o izricanju suspendovane kazne zatvora direktoru lista zbog toga što je objavio klevetnički članak o dvojici sudija, ESLJP je ponovo istakao da je, kao direktor lista, podnosilac predstavke imao i moć i dužnost da osigura da se politička debata ne izvitoperi u uvredu ili lične napade (*Belpietro protiv Italije*, stav 41).

323. „Zbog specifične prirode interneta ‘dužnosti i odgovornosti’ koje se pripisuju jednom informativnom internet portalu u smislu člana 10 mogu se u izvesnoj meri razlikovati od dužnosti i odgovornosti tradicionalnog izdavača kada je reč o sadržaju čiji su autori treća lica (korisnički sadržaj)“ (*Delfi AS protiv Estonije* [GC], stav 113; vidi takođe *Orlovskaya Iskra protiv Rusije*, stav 109), činjenica da se obezbeđuje forum za ostvarivanje slobode izražavanja tako što se javnosti omogućuje da preko interneta saopšti i prenosi informacije i ideje mora se procenjivati u svetlu načela koja su primenljiva na štampu (*Magyar Tartalomsgálátók Egyesülete i Index.hu Zrt protiv Mađarske*, stav 61).¹¹

¹¹ Za mogućnost posrednika na internetu, vidi Poglavlje „Sloboda izražavanja i internet“.

VI. Zaštita novinarskih izvora

A. OPŠTA NAČELA

---

324. Zaštita novinarskih izvora jedan je od kamenova temeljaca slobode štampe. Bez takve zaštite izvori bi mogli biti odvraceni od pružanja pomoći štampi u obaveštavanju javnosti o pitanjima od javnog interesa. Usled toga bi mogla biti podrivena presudno važna uloga „čuvara javnog interesa“ koju štampa ima, što bi sve negativno uticalo na njenu sposobnost da pruži tačne i pouzdane informacije (*Ressiot i ostali protiv Francuske*, stav 99; *Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 39; *Roemen i Schmit protiv Luksemburga*, stav 57; *Ernst i ostali protiv Belgije*, stav 91; *Tillack protiv Belgije*, stav 53).

325. Dva legitimna cilja na koja se najčešće poziva u nastojanju da se opravda i obrazloži mešanje u zaštitu izvora jesu „nacionalna bezbednost“ i „sprečavanje da se otkriju obaveštenja dobijena u poverenju“. Kao osnov za mešanje u zaštitu izvora u nekoliko takvih predmeta pominjani su „sprečavanje nereda“, „sprečavanje kriminala“ i „zaštita prava drugih“.

326. Ako se ima na umu važnost zaštite novinarskih izvora za slobodu štampe u demokratskom društvu i potencijalno odvracajući efekat koje nalog za obelodanjivanje izvora može imati po ostvarivanje te slobode, mešanje ne može biti kompatibilno sa članom 10 Konvencije ukoliko nije opravdano pretežnim zahtevom u javnom interesu (*Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 39; *Weber i Saravia protiv Nemačke* (dec.), stav 149; *Financial Times Ltd i ostali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 59; *Tillack protiv Belgije*, stav 53).

Sledstveno tome, ograničenja poverljivosti novinarskih izvora zahtevaju da ih najpomnije moguće nadzire Evropski sud za ljudska prava (*Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavovi 39–40).

327. Postoje dva aspekta poverljivosti novinarskih izvora: oni se ne odnose samo na novinare već, i to posebno, na izvore koji pomažu štampi u obaveštavanju javnosti o pitanjima od javnog interesa [*Stichting Ostade Blade* (dec.), stav 64; *Nordisk Film & TV A/S protiv Danske* (dec.)].

328. ESLJP naglašava da se pravo novinara da ne otkriju svoje izvore ne može smatrati pukom privilegijom koja im se može dati ili oduzeti zavisno od zakonitosti ili nezakonitosti njihovih izvora, nego ona predstavlja sastavni činilac prava na informisanje, kome treba pristupati s najvećom mogućom pažnjom i oprežnošću (*Nagla protiv Letonije*, stav 60; *Tillack protiv Belgije*, stav 65).

B. DEFINICIJE, SFERA PRIMENE

---

329. U predmetima koji se odnose na zaštitu novinarskih izvora ESLJP se često poziva na [Preporuku br. R \(2000\) 7](#) o pravu novinara da ne obelodanjuju svoje izvore informacija, koju je Komitet ministara Saveta Evrope usvojio 8. marta 2000. (vidi, između ostalih pravnih autoriteta, *Sanoma Uitgevers B.V. protiv Holandije* [GC], stav 44; *Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. i ostali protiv Holandije*, stav 86).

330. Tako prema tumačenju ESLJP-a, pojam novinarskog „izvora“ označava „svako lice koje daje informacije nekom novinaru“. Osim toga, ESLJP tumači izraz „informacije kojima se identifikuje izvor“ u tom smislu da on, u meri u kojoj je reč o informacijama na osnovu kojih će verovatno biti identifikovan izvor, obuhvata i „činjenične okolnosti novinarskog dobijanja informacija od izvora“ i „neobjavljeni sadržaj informacija koje je izvor dao novinaru“ (*Görmüş i ostali protiv Turske*, stav 45; *Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. i ostali protiv Holandije*, stav 86).

331. U predmetu u kome se radilo o nalogu izdatom televizijskoj kući da policiji preda neprikazani snimak koji inkriminiše pojedince osumnjičene za pedofiliju, ESLJP je prvo konstatovao da je novinar radio u tajnosti (*undercover*) prikriveno i da lica koja su s njim razgovarala nisu bila svesna da je on novinar. Budući da lica koja su učestvovala u emisiji nisu od svoje slobodne volje pomagala medijima u informisanju javnosti o pitanjima od javnog interesa, ona se nisu mogla smatrati izvorom novinarskih informacija u tradicionalnom značenju te reči. Uprkos tom zaključku, ESLJP je stao na stanovište da je sporna odluka domaćih sudova predstavljala mešanje u smislu člana 10, stav 1 Konvencije. U svojoj odluci, ESLJP je priznao da postoji mogućnost da član 10 Konvencije bude primenljiv u jednoj takvoj situaciji i naglasio je da bi nalog da se obavezno preda materijal istraživanja mogao imati odvratajući efekat na ostvarivanje novinarske slobode izražavanja [*Nordisk Film & TV A/S protiv Danske* (dec.)].

332. U predmetu u kome se radilo o pretresu prostorija jednog časopisa nakon što je u njemu objavljeno pismo u kome neko preuzima odgovornost za bombaški napad, ESLJP je primetio da je pretres izvršen kako bi se istražio težak zločin i kako bi se sprečili napadi. Zaključio je da doušnik (*informant*) časopisa, koji je nastojao da dobije publicitet zbog napada, nije imao pravo na istu onu zaštitu koja se obezbeđuje „izvorima“ [*Stichting Oostde Blade protiv Holandije* (dec.)].

C. OBLICI I SRAZMERNOST MEŠANJA

1. Nalozi za otkrivanje izvora

333. ESLJP je primetio da nalozi za obelodanjivanje izvora potencijalno imaju pogubno dejstvo, ne samo na izvor čiji se identitet na taj način može otkriti nego i na sam list ili neku drugu publikaciju u odnosu na koju je nalog izdat, jer to može negativno da se odrazi na ugled tog lista u očima budućih potencijalnih izvora, kao i na samu javnost, koja je zainteresovana da dobija informacije koje saopšte anonimni izvori (*Sanoma Uitgevers B.V. protiv Holandije* [GC], stav 89; *Financial Times Ltd i ostali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 70).

334. U predmetu u kome je novinar bio pritvoren kako bi ga na taj način primorali da otkrije svoj izvor informacija o krivičnoj istrazi povodom ilegalne trgovine oružjem, ESLJP je ukazao na to da je iznenađen koliko su daleko nacionalne vlasti bile spremne da idu ne bi li saznale identitet izvora. Tako dalekosežne mere moraju obeshrabrili one koji imaju tačne i istinite informacije u vezi sa zlodelima i koji bi, inače, podelili u budućnosti ta svoja saznanja sa štampom (*Voskuil protiv Holandije*, stav 71).

2. Pretresi

335. ESLJP je u nekoliko predmeta zaključio da pretres koji se izvrši da bi se otkrio novinarski izvor, čak i ako se tokom njega ništa ne sazna, predstavlja drastičniju meru nego što je to nalog da se obelodani identitet izvora. Razlog leži u tome što istražitelji koji nenajavljeni i naoružani nalogima za pretres upadnu u radne prostorije novinara imaju veoma široka istražna ovlašćenja budući da, po definiciji, imaju pristup celokupnoj dokumentaciji koju novinar čuva (*Roemen i Schmit protiv Luksemburga*, stav 57; *Ernst i ostali protiv Belgije*, stav 103; *Görmüş i ostali protiv Turske*, stavovi 57–59).

336. U predmetu *Görmüş i ostali protiv Turske* sporna mera je imala nekoliko aspekata: pretres izvršen u poslovnim prostorijama podnosioca predstavlja, kopiranje na eksterne diskove celokupnog sadržaja novinarskih kompjutera i zadržavanje tih diskova u tužilaštvu. ESLJP je zaključio da je to ugrozilo zaštitu izvora u većoj meri nego što bi je ugrozio nalog kojim bi se od novinara zahtevalo da otkriju identitet onih koji su im dostavili obaveštenja. Neselektivno preuzimanje svih podataka u softverskim paketima omogućilo je vlastima da prikupe informacije koje uopšte nisu bile povezane sa predmetnim radnjama.

Po mišljenju ESLJP-a, postojala je verovatnoća ne samo da se ta intervencija veoma negativno odrazi na odnose podnosioca predstavlja sa svim njihovim izvorima već je mogla i da ima izrazito odvratajući efekat u odnosu na ostale novinare ili ostale uzbunjivače koji rade za državu kao poslodavca i da ih obeshrabri od prijavljivanja bilo kakvog nezakonitog ili kontroverznog ponašanja javnih vlasti (*Görmüş i*

ostali protiv Turske, stavovi 73–74; *Roemen i Schmit protiv Luksemburga*, stav 57; *Nagla protiv Letonije*, gde su u kući novinarkе naprečac izvršeni pretresi i tom prilikom su zaplenjeni uređaji za skladištenje podataka na kojima je ona čuvalа podatke o svojim izvorima).

3. Ciljana prismotra novinara da bi se identifikovali njihovi izvori

337. U predmetu u kome se radilo o uvođenju prismotre novinara i o nalogu da oni predaju dokumente koji bi mogli poslužiti za identifikaciju njihovih izvora, ESLJP je prvo istakao da se taj predmet upravo i karakteriše ciljanom prismotrom novinara kako bi se utvrdilo odakle su dobili svoje informacije (*Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. i ostali protiv the Holandije*, stav 97). Stoga se postavilo pitanje da li je novinarski status podnosioca predstavke zahtevao specijalne mere zaštite kako bi se obezbedila adekvatna zaštita njihovih izvora. ESLJP je naročito naglasio da je ciljana prismotra novinara odobrena, a da tu odluku prethodno nije ispitao nezavisni organ koji bi imao ovlašćenje da tu meru spreči ili da je prekine. Po oceni ESLJP-a, u datom slučaju nije bilo dovoljno preispitivanje *post factum* zato što se poverljivost novinarskih izvora ne može ponovo uspostaviti ako se jednom uništi. Stoga je ESLJP zaključio da je u datom predmetu povređen član 8 Konvencije sagledan u vezi sa članom 10 (stav 98).

338. U jednom drugom predmetu mere prismotre su preduzete u nameri da se identifikuje i spreči pretnja i da se u isto vreme novinarski izvori obelodane u najmanjoj mogućoj, neizbežnoj meri. ESLJP je primetio da ta mera u tom predmetu nije bila usmerena ka praćenju novinara; u celini gledano, vlasti su mogle da znaju samo kada bi ispitalе sve presretnute komunikacije, ako i tada, da je razgovor novinara bio pod nadzorom. Po mišljenju ESLJP-a, budući da mere prismotre nisu bile usmerene ka otkrivanju novinarskih izvora, to mešanje u slobodu izražavanja pomoću strateškog nadzora nije se moglo okarakterisati kao naročito teško [*Weber i Saravia protiv Nemačke* (dec.), stav 151].

4. Nalog da se svedoči u krivičnom predmetu u kome je izvor optužen

339. U predmetu *Becker protiv Norveške*, novinaru je naloženo da svedoči protiv izvora koji je sam istupio i obratio mu se; ESLJP je u tom predmetu zaključio da nalog za svedočenje nije bio opravdan nikakvim pretežnim zahtevom u javnom interesu (stav 83). ESLJP je zaključio da je optužnica podignuta protiv izvora zbog toga što je podnosioca predstavke iskoristio kao sredstvo pomoću koga je manipulisaо tržištem bila relevantna za ocenu srazmernosti. Međutim, ESLJP je primetio da je štetna svrha izvora imala samo ograničenu težinu u trenutku kada je izdat nalog za svedočenje (stav 77).

D. PROCESNA JEMSTVA

340. S obzirom na životni značaj koji za slobodu štampe ima zaštita novinarskih izvora i informacija na osnovu kojih bi se mogli identifikovati ti izvori, svako mešanje u pravo na zaštitu takvih izvora mora biti propraćeno zakonskim procesnim mehanizmima zaštite koji u potpunosti odgovaraju važnosti načela o kome se tu radi (*Sanoma Uitgevers B.V. protiv Holandije* [GC], stav 88).

341. Prvi i najvažniji među tim mehanizmima zaštite jeste jemstvo da slučaj može da preispita sudija ili neko drugo nezavisno i nepristrasno telo koje odlučuje. To telo treba da bude odvojeno od izvršne vlasti i od drugih zainteresovanih strana, ali koje je vlasno da utvrdi da li postoji zahtev u javnom interesu koji preteže nad načelom zaštite novinarskih izvora pre nego što se takav materijal preda i da spreči nepotreban pristup informacijama koje bi mogle da posluže za obelodanjivanje identiteta izvora, ako taj zahtev ne postoji (*Sanoma Uitgevers B.V. protiv Holandije* [GC], stav 90). Po mišljenju ESLJP-a, nezavisno preispitivanje koje se obavlja barem neposredno pre pristupa i korišćenja na taj način pribavljenog materijala trebalo bi da bude dovoljno da se utvrdi da li se tu postavlja bilo kakvo pitanje poverljivosti i, ako se takvo pitanje postavlja, da li u posebnim okolnostima datog predmeta javni interes na koji se pozivaju istražni ili tužilački organi preteže nad širim javnim interesom zaštite izvora. Po mišljenju ESLJP-a, jasno je da nezavisno preispitivanje koje se odvija tek pošto se preda materijal iz koga je moguće identifikovati

vati takve izvore može da podrije samu suštinu prava na čuvanje poverljivosti (*ibid.*, stav 91; vidi takođe *Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. i ostali protiv Holandije*, stav 98).

342. ESLJP je s obzirom na preventivnu prirodu takvog preispitivanja dodao da sudija ili drugo nezavisno i nepristrasno telo mora biti u položaju da odmeri i izvaga potencijalne rizike i interes pre bilo kakvog obelodanjivanja i u odnosu na materijal čije se obelodanjivanje traži kako bi se mogli valjano oceniti argumenti vlasti koje zahtevaju da se taj materijal obelodani. Odluka tog tela treba da bude doneta na osnovu jasnih kriterijuma, uključujući kriterijum na osnovu koga će se utvrditi da li neka u manjoj meri intruzivna mera može biti dovoljna da se zadovolji pretežni javni interes koji je utvrđen. Sudija ili drugi organ treba da ima otvorenu mogućnost da odbije da izda nalog da se obelodane podaci ili da donese ograničeni ili kvalifikovani (uslovni) nalog kako bi se izvori zaštitili od otkrivanja, bez obzira na to da li su oni poimence navedeni u zadržanom materijalu, uz obrazloženje da obelodanjivanje takvog materijala izaziva veliki rizik od otkrivanja identiteta novinarskih izvora. U hitnim situacijama treba da postoji procedura koja bi omogućavala da se pre nego što vlasti počnu da koriste taj materijal, identifikuju one informacije na osnovu kojih bi se mogli identifikovati izvori i da se takve informacije izoluju od informacija koje ne izazivaju takav rizik (*Sanoma Uitgevers B.V. protiv Holandije* [GC], stav 92).

VII. Sprečavanje otkrivanja informacija dobijenih u poverenju

---

A. OPŠTA NAČELA

---

343. Pred Evropskim sudom za ljudska prava se iznosi da su otkrivana obaveštenja dobijena u poverenju koja su sadržala kako „javne“, tako i „privatne“ informacije: vojne informacije (*Hadjianastassiou protiv Grčke*, stav 45; *Görmüş i ostali protiv Turske*, stav 62); poverljive informacije u vezi s porezom (*Fressoz i Roire protiv Francuske* [GC], stav 52); informacije dobijene iz sudske istrage¹² (*Bédat protiv Švajcarske* [GC], stav 55); zaštita diplomatske prepiske (*Stoll protiv Švajcarske* [GC]); poverljivi izveštaji nacionalnih službi bezbednosti (*Vereniging Weekblad Bluf! protiv Holandije*); lekarska tajna (*Éditions Plon protiv Francuske*) ili komercijalne informacije koje pokreću diskusiju o poslovnoj praksi u određenoj oblasti aktivnosti (*Herbai protiv Mađarske*, stavovi 41–43).

344. ESLJP smatra da je celishodno usvojiti takvo tumačenje fraze „sprečavanje otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju“ upotrebljene u članu 10, stav 2 Konvencije koje obuhvata poverljive informacije koje otkrije ili lice koje podleže obavezi da čuva poverljivost ili neko treće lice i, naročito, novinar (*Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 61).

345. Sloboda štampe poprima još veći značaj u okolnostima u kojima državne aktivnosti i odluke izbegavaju demokratski ili pravosudni nadzor zbog svoje poverljive ili tajne prirode. U takvom kontekstu, obelodanjivanje informacija koje su u posedu države ima veoma važnu ulogu u demokratskom društvu zato što ono omogućuje civilnom društvu da kontroliše postupke vlasti kojoj je poverilo zaštitu svojih interesa (*Görmüş i ostali protiv Turske*, stav 48; *Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 110).

346. S tim u vezi ESLJP se poziva na načelo koje je usvojeno u Savetu Evrope i po kome objavljivanje dokumenata predstavlja pravilo, a klasifikovanje dokumenata prema stepenu tajnosti predstavlja izuzetak, kao i na *Rezoluciju 1551 (2007)* Parlamentarne skupštine Saveta Evrope o pitanjima pravičnog suđenja u krivičnim predmetima u kojima se radi o špijunaži ili o otkrivanju državnih tajni (*Stoll protiv Švajcarske* [GC], stavovi 40–41).

347. ESLJP je uočio znatne varijacije u državama članicama kada je reč o pravilima čiji je cilj očuvanje poverljive ili tajne prirode određenih osetljivih informacija i kada je reč o gonjenju radnji koje se kose s tim ciljem. On je istakao da države stoga mogu pretendovati na određeno unutrašnje polje slobodne procene u datoj sferi (*Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 107).

348. Osuđujuća presuda izrečena novinaru zbog toga što je obelodanio informacije koje se smatraju poverljivima ili tajnima može obeshrabriti one koji rade u medijima da informišu javnost o pitanjima od javnog interesa. Usled toga, može se dogoditi da štampa više nije u stanju da igra svoju presudno važnu ulogu „čuvara javnog interesa“, što se može negativno odraziti na sposobnost štampe da pruži tačne i pouzdane informacije (*Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 110).

349. Prema obimnoj sudskoj praksi ESLJP-a, nepotrebno je sprečavati da se otkriju informacije onda kada su one već postale javne (*Weber protiv Švajcarske*, stav 49) ili kada su prestale da budu poverljive (*Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavovi 66–70; *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 2)*, stavovi 52–56).

---

12 Vidi poglavlje „Zaštita autoriteta i nepristrasnosti sudstva i sloboda izražavanja: pravo na slobodu izražavanja u kontekstu sudskog postupka i učestvovanja sudija u javnoj debati“.

350. ESLJP smatra da kada je reč o novinarskoj etici, dva aspekta moraju biti uzeta u obzir kada se ocenjuje ponašanje novinara: način na koji je novinar pribavio poverljive informacije i forma spornih članaka (*Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 140).

B. KRITERIJUMI ZA OCENJIVANJE

351. U nekoliko predmeta u kojima se radilo o tome da su novinari otkrili poverljive informacije ili informacije koje su se odnosile na pitanja nacionalne bezbednosti, ESLJP je ustanovio da su mere koje je država preduzela predstavljale mešanje u slobodu izražavanja novinara (*Girleanu protiv Rumunije*, stavovi 71–72; *Schweizerische Radio- und Fernsehgesellschaft SRG protiv Švajcarske*, stav 22; *Dammann protiv Švajcarske*, stav 28).

352. Kada se ocenjuje da li je nužno konkretno mešanje u ostvarivanje slobode izražavanja, ESLJP uzima u obzir nekoliko kriterijuma, pre svega procenu konkurentnih interesa, ponašanje podnosilaca predstavke, preispitivanje koje su sprovedli domaći sudovi i srazmernost izrečene kazne (*Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 112).

353. Kada ocenjuje relevantne interese, ESLJP prvo ispituje da li sadržaj dokumenta o kome je reč može da doprinese debati od javnog interesa (*Stoll protiv Švajcarske* [GC], stavovi 118–124). Ako je odgovor na to pitanje potvrđan, ESLJP takođe uzima u obzir prirodu interesa – javnih ili nekih drugih – koje treba odmeriti u odnosu na interes javnosti da bude upoznata sa spornim dokumentima (*ibid.*, stavovi 115–116). S tim u vezi ESLJP se pozivao na takve interese kao što je očuvanje poverenja građana u nacionalne vlasti o kojima je reč (*Görmüş i ostali protiv Turske*, stav 63).

354. Pored toga, ESLJP pridaje izvestan značaj tome da li je sadržaj dokumenta o kome je reč potpuno nepoznat javnosti (*Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 113).

1. Doprinos debati o nekom pitanju od opšteg interesa

355. U kontekstu predmeta u kojima se radilo o sprečavanju otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju, ESLJP je, između ostalog, razmatrao sledeća pitanja kao pitanja koja se odnose na temu od opšteg interesa: obelodanjivanje pisama koja utiču na pitanja kao što je podela vlasti, nedolično ponašanje visoko rangiranog političara i stav Vlade prema brutalnosti policije (*Guja protiv Moldavije* [GC], stav 88); veze između oružanih snaga i opšte politike zemlje (*Görmüş i ostali protiv Turske*, stav 56); publikacija koja se odnosila na krivični postupak i funkcionisanje pravosudnog sistema u celini (*Bédat protiv Švajcarske* [GC], stav 63; *A.B. protiv Švajcarske*, stav 47; *Dupuis i ostali protiv Francuske*, stav 42); izjave koje su se odnosile na postupak po optužbi za ubistvo koji je pokrenut na inicijativu žrtava koje su se zarazile hepatitisom B pošto su vakcinisane protiv te bolesti (*Mor protiv Francuske*, stav 53); pitanje kompenzacije žrtvama Holokausta za imovinu deponovanu na računima u švajcarskim bankama koja nije potraživana (*Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 118).

356. Pored toga, ESLJP je stao na stanovište da sloboda govora koja se odnosi na radno mesto ne štiti samo komentare koji očigledno doprinose debati o nekom javnom pitanju pa je zaključio da ni informacije o profesionalnoj praksi koje su saopštene onlajn u određenom krugu profesionalaca i kojima je inicirana diskusija o poslovnoj praksi učesnika tog kruga ne mogu biti isključene iz polja dejstva člana 10 (*Herbai protiv Mađarske*, stav 43).

2. Ponašanje lica koje je odgovorno za obelodanjivanje

357. ESLJP je stao na stanovište da, kada je reč o novinarskoj etici, postoje dva aspekta koja treba uzeti u obzir kada se ocenjuje ponašanje novinara: način na koji su oni pribavili poverljive informacije i forma spornih članaka (*Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 140).

358. Šire gledano, ESLJP smatra da način na koji neko lice pribavi informacije koje se smatraju poverljivima ili tajnima može imati izvesnu relevantnost kada treba odvagati interese u kontekstu člana 10, stav 2 (*Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 141).

359. U predmetu u kome je podnosilac predstavke kažnjen zato što je otkrio tajne vojne informacije u kontekstu jednog novinarskog istraživanja, ESLJP je konstatovao da taj podnosilac predstavke nije bio pripadnik oružanih snaga koji, kao takvi, imaju određene konkretne „dužnosti“ i „odgovornosti“ (*Girleanu protiv Rumunije*, stav 90). ESLJP je takođe konstatovao da podnosilac predstavke, novinar po profesiji, nije nezakonito pribavio informacije o kojima je reč, niti je aktivno nastojao da ih dobije (*ibid.*, stav 91).

360. U predmetu u kome je podnosilac predstavke presreo razgovore koji nisu bili njemu namenjeni, uključujući policijsku komunikaciju, ESLJP je ponovo naglasio da pojam odgovornog novinarstva nalaže da kad god novinar svojim ponašanjem izbegne obavezu da se povinuje krivičnopravnim normama, taj novinar mora biti svestan da postoji mogućnost da će biti pravno kažnjen, uključujući krivičnopravne kazne (*Brambilla i ostali protiv Italije*, stav 64).

361. To je slučaj i onda kada novinar koristi trikove, pretnje ili druga sredstva kako bi izvršio pritisak na drugo lice ne bi li mu ono obelodanilo željenu informaciju (*Dammann protiv Švajcarske*, stav 55).

362. Ipak, činjenica da podnosilac predstavke nije postupio nezakonito u tom smislu nije nužno odlučujući činilac kada se procenjuje da li je taj novinar ispunio svoje dužnosti i odgovornosti (*Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 144; *Fressoz i Roire protiv Francuske* [GC], stav 52).

3. Preispitivanje koje sprovode domaći sudovi

363. ESLJP naglašava da nije njegova uloga da preuzme mesto visokih strana ugovornica Konvencije u utvrđivanju njihovih nacionalnih interesa, što je sfera koja tradicionalno predstavlja deo unutrašnjeg jezgra državnog suvereniteta. Međutim, može biti potrebno da se razmotri pitanje pravičnosti postupka kada se ispituje predmet mešanja u ostvarivanje prava zajamčenih članom 10 (*Görmüş i ostali protiv Turske*, stav 64; *Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 137).

Na primer kada je pojam „poverljivost“ primenjen do te mere čisto formalno da su domaći sudovi bili sprečeni da uzmu u obzir suštinski sadržaj poverljivih dokumenata kada su odmeravali interese o kojima je reč, to je predstavljalo prepreku da oni preispitaju da li je bilo opravdano mešanje u prava koja su zaštićena članom 10 Konvencije (*Görmüş i ostali protiv Turske*, stavovi 64–66).

Isto tako, kada je reč o sudskom nadzoru nad merom koja je određena, ESLJP je uzeo u obzir činjenicu da određene elemente koji su se odnosili na ponašanje podnosioca predstavke domaći sudovi nisu uključili u svoju analizu; takođe su propustili da provere da li je navedena informacija zaista mogla da predstavlja pretnju vojnim strukturama. Na taj način sudovi nisu odvagali interese za očuvanje poverljivosti dokumenata o kojima je reč u odnosu na interese novinarskog istraživanja i interes javnosti da bude informisana o curenju informacija, možda čak i o stvarnom sadržaju dokumenata (*Girleanu protiv Rumunije*, stav 95).

4. Srazmernost izrečenih kazni

364. ESLJP naglašava da nacionalnim vlastima treba prepustiti određeno unutrašnje polje slobodne procene kada je reč o nacionalnoj bezbednosti u predmetima koji se odnose na krivične sankcije izrečene za obelodanjivanje poverljivih vojnih informacija (*Hadjianastassiou protiv Grčke*, stav 47).

365. Međutim, kada se radilo o kazni izrečenoj zbog novinarskog istraživanja, relativno nizak iznos novčane kazne nije sprečio ESLJP da zaključi kako se u datom predmetu radilo o povredi člana 10 Konvencije. ESLJP je pre svega istakao da činjenica da je neko lice osuđeno može u određenim slučajevima biti važnija od blage prirode izrečene kazne. Osim toga, sankcije su tom podnosiocu predstavke bile izrečene u nameri da se on spreči da objavi i podeli s drugima poverljive informacije.

Međutim, po mišljenju ESLJP-a, nakon što je skinut pečat službene tajne sa dokumenata, odluka o tome da li da se izrekne bilo kakva kazna trebalo je da bude mnogo pažljivije i temeljnije odmerena (*Girleanu protiv Rumunije*, stav 98).

VIII. Specifična zaštita uzbunjivača i funkcionera koji prijave navodne nepravilnosti

---

366. Član 10 Konvencije primenjuje se na izjave onih koji žele da skrenu pažnju na nezakonito ili moralno neprihvatljivo ponašanje, i u sudskoj praksi ESLJP-a takvim izjavama se daje specifična zaštita. S tim u vezi mogu se razaznati dve odvojene kategorije: uzbunjivači i državni službenici ili funkcioneri koji prijave nepravilnosti u postupanju države (*Medžlis Islamske zajednice Brčko i ostali protiv Bosne i Hercegovine* [GC], stavovi 80–84). Ta distinkcija je omogućila da se utvrde specifični kriterijumi zaštite prema članu 10 Konvencije.

Kada je reč o prvoj kategoriji predmeta, legitimni ciljevi kojima se tu teži prvenstveno se odnose na sprečavanje da se otkriju obaveštenja dobijena u poverenju i/ili zaštite prava drugih, dok se u drugoj kategoriji češće poseže za oslanjanjem na zaštitu ugleda i prava drugih kao obrazloženje mešanja.

Dve suštinske karakteristike po kojima se te kategorije razlikuju mogu se sažeti na sledeći način.

367. Prvo, status uzbunjivača nužno podrazumeva radni odnos i otvara pitanje dužnosti lojalnosti, uzdržanosti i diskrecije zaposlenih prema njihovom poslodavcu (*Guja protiv Moldavije* [GC], stav 70), iako ta vrsta odnosa nije nužni uslov za prijavljivanje nepravilnosti.

368. Drugo, prijava se uvek odnosi na nekog državnog funkcionera (*Medžlis Islamske zajednice Brčko i ostali protiv Bosne i Hercegovine* [GC], stav 80; *Zakharov protiv Rusije*; *Siryk protiv Ukrajine*; *Sofranschi protiv Moldavije*), dok uzbunjivanje ne mora nužno da se odnosi na postupanje državnih službenika. Zaista, ESLJP je utvrdio da zaštita koja se priznaje uzbunjivačima može biti pružena kako onima koji su zaposleni u privatnom, tako i onima koji su zaposleni u javnom sektoru (*Guja protiv Moldavije* [GC], stav 8; *Bucur i Toma protiv Rumunije*, stav 7; *Langner protiv Nemačke*, stav 6). Na primer u predmetu u kome se radilo o otpuštanju s posla medicinske sestre zbog toga što je podnela krivičnu tužbu u kojoj je ukazala na propuste u zdravstvenoj nezi koju pruža njen poslodavac, preduzeće sa ograničenom odgovornošću koje je u većinskom vlasništvu Berlina, kao savezne pokrajine, ESLJP je precizirao da zaštita o kojoj je reč važi i onda kada su odnosi između poslodavca i zaposlenoga uređeni, kao u ovom slučaju, normama privatnog prava (*Heinisch protiv Nemačke*, stav 44).

369. S tim u vezi ESLJP se pozvao na *Rezoluciju 1729 (2010)* Parlamentarne skupštine Saveta Evrope o zaštiti uzbunjivača, u kojoj je naglašen značaj „uzbunjivanja“ – reč je o zabrinutim pojedincima koji zvone na uzbunu kako bi zaustavili pogrešno postupanje koje druge ljude dovodi u opasnost – kao mogućnosti da se pojača odgovornost i osnaži borba protiv korupcije i zloupotreba u upravljanju, kako u javnom, tako i u privatnom sektoru. Rezolucijom su pozvane sve države članice da preispitaju svoje zakonodavstvo u vezi sa zaštitom „uzbunjivača“ (*Heinisch protiv Nemačke*, stav 37).

A. ZAŠTITA UZBUNJIVAČA

---

370. ESLJP smatra da su zaposleni dužni da budu lojalni, uzdržani i obazrivi prema svome poslodavcu, što posebno važi kada je reč o pripadnicima državne službe, jer ta služba po samoj svojoj prirodi zahteva da državni službenik bude vezan dužnošću lojalnosti i diskrecije (*Ahmed i ostali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 56; *De Diego Nafria protiv Španije*, stav 37).

371. Imajući na umu ulogu novinara u demokratskom društvu ne može se reći da se njihova obaveza diskrecije prema poslodavcu primenjuje s podjednakom snagom pošto je u prirodi njihove funkcije da saopštavaju informacije i ideje (*Wojtas-Kaleta protiv Poljske*, stav 46; *Matúz protiv Mađarske*, stav 39). Pored toga, kada novinar radi za javni radio ili televizijski servis, njegove obaveze da bude lojalan i uzdržan treba odvagati u odnosu na javni karakter radiodifuzne kuće o kojoj je reč (*ibid.*, stav 39; *Wojtas-Kaleta protiv Poljske*, stav 47).

372. Međutim, ESLJP je uočio da neki državni službenici mogu u obavljanju svog posla saznati interne informacije, uključujući tajne informacije za čije obelodanjivanje ili objavljivanje postoji snažan javni interes. Stoga ESLJP smatra da kada državni službenik ili zaposleni u javnom sektoru ukaže na nezakonito postupanje ili malverzacije na radnom mestu, to u određenim okolnostima treba da uživa zaštitu. O tome može biti reči kada je zaposleni ili državni službenik jedino lice ili deo sasvim male kategorije lica koja je svesna onoga što se događa na poslu i tako je u najboljem položaju da postupi u javnom interesu tako što će poslati znak za uzbunu poslodavcu ili javnosti u celini (*Guja protiv Moldavije* [GC], stav 72; *Marchenko protiv Ukrajine*, stav 46; *Heinisch protiv Nemačke*, stav 63). Drugačije rečeno, ESLJP smatra da uzbunjivanje kome je pribegao podnosilac predstavke u vezi s navodno nezakonitim postupanjem njegovog poslodavca zahteva da ima posebnu zaštitu po članu 10 Konvencije (*Langner protiv Nemačke*, stav 47; *Heinisch protiv Nemačke*, stav 43).

373. ESLJP je stao na stanovište da se sa informacijama o kojima je reč treba prvo obratiti nadređenom licu ili nekom drugom nadležnom organu ili telu. S tim u vezi ESLJP smatra da jedino tamo gde je to očigledno neizvodljivo informacija može biti obelodanjena javnosti kao krajnja mera (*Guja protiv Moldavije* [GC], stav 73; *Haseldine protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Odluka Komisije). Prema tome, ESLJP mora da uzme u obzir da li je podnosilac predstavke imao na raspolaganju ijedno drugo delotvorno sredstvo za ispravljanje pogrešnog postupanja koje je nameravao da razotkrije. Primera radi, u predmetu *Bucur i Toma protiv Rumunije*, ESLJP je stao na stanovište da se obelodanjivanje informacije javnosti moglo opravdati pošto u toj oblasti nije bila predviđena nikakva zvanična procedura, da je podnosilac predstavke obavestio nadređene o svojim brigama i da je čak stupio u kontakt s jednim poslanikom koji je bio član skupštinskog odbora nadležnog za nadzor nad dotičnom službom (stavovi 95–100). Isto tako, u predmetu *Matúz protiv Mađarske*, ESLJP je primetio da je knjiga u kojoj su iznete informacije o kojima je reč bila objavljena tek nakon što je podnosilac predstavke bezuspešno pokušao da se požali svom poslodavcu na navodnu cenzuru (stav 47); nasuprot tome, u predmetu u kome je podnosilac predstavke, inače vojni oficir, uputio imejl Opštem vojnom inspektoratu za internu upravu, u kome je kritikovao jednog komandira zbog zloupotrebe novčanih sredstava, ESLJP je, između ostalog, uzeo u obzir činjenicu da se podnosilac predstavke nije požalio u sklopu svog lanca komande tako da je svom neposredno nadređenom uskratio mogućnost da istraži verodostojnost iznetih navoda (*Soares protiv Portugalije*, stav 48).

374. U predmetu *Guja protiv Moldavije* [GC] ESLJP je utvrdio pet kriterijuma za procenu srazmernosti mešanja u slobodu govora uzbunjivača (stavovi 74–78).

375. Prvo, mora se obratiti naročita pažnja na javni interes u pogledu informacija koje su obelodanjene (*Guja protiv Moldavije* [GC], stav 74): nedostaci nege koju pruža jedna privatna zdravstvena ustanova (*Heinisch protiv Nemačke*, stav 3); pronevera javnih novčanih sredstava (*Marchenko protiv Ukrajine*, stav 10); nedolično ponašanje visokih funkcionera koje je ugrozilo demokratske osnove države ili stav vlade prema policijskoj brutalnosti. S tim u vezi, ESLJP smatra da su to veoma važna pitanja u demokratskom društvu o kojima javnost ima legitimno pravo da bude informisana (*Bucur i Toma protiv Rumunije*, stav 103; *Guja protiv Moldavije* [GC], stav 88).

Isto tako u nekoliko predmeta u kojima se radilo o nezavisnosti i nepristrasnosti sudstva, obelodanjivanje služi javnom interesu. Po mišljenju ESLJP-a, ta pitanja se tiču podele vlasti: „Pitanja u vezi s podelom vlasti mogu obuhvatiti vrlo važne teme u demokratskom društvu za koje javnost ima legitimni interes da o njima bude obavestena i koja spadaju u domen političke debate“ (*Baka protiv Mađarske* [GC], stav 165; *Guja protiv Moldavije* [GC], stav 88). Navodeći kao primer predmet *Kudeshkina protiv Rusije* i ističući da je podnositeljka predstavke javno kritikovala postupanje različitih zvaničnika i tvrdila da slučajevi vršenja pritiska na sudije predstavljaju opšte mesto u sudovima, ESLJP je stao na stanovište da je ta podnositeljka predstavke pokrenula veoma važno pitanje od opšteg interesa koje treba da bude otvoreno za slobodnu debatu u demokratskom društvu (stav 94).

376. Drugi relevantan činilac jeste autentičnost obelodanjenih informacija (*Guja protiv Moldavije* [GC], stav 75). Sloboda izražavanja nosi sobom dužnosti i odgovornosti i svako lice koje odluči da obelodani informacije mora pažljivo da proveri, u meri koju okolnosti dopuštaju, da li su te informacije tačne i pouzdane (*Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške* [GC], stav 65; *Morissens protiv Belgije*, Odluka Komisije).

377. Treće, takođe je neophodno proceniti štetu koju će pretrpeti – ako će je uopšte pretrpeti – javna vlast usled obelodanjivanja o kome je reč i proceniti da li ta šteta preteže nad interesom javnosti da joj se otkriju te informacije (*Guja protiv Moldavije* [GC], stav 76; *Hadjianastassiou protiv Grčke*, stav 45). Kao primer može se navesti predmet u kome se ispostavilo da je javni interes da se obelodane informacije u vezi s nepropisnim postupanjem u nacionalnoj službi bezbednosti ili kontroverznoj praksi u oružanim snagama toliko veliki i važan u demokratskom društvu da preteže nad interesom očuvanja poverenja javnosti u te institucije (*Bucur i Toma protiv Rumunije*, stav 115; *Görmüş i ostali protiv Turske*, stav 63). Isto tako, iako je tvrdnja da je Generalno tužilaštvo bilo izloženo nedoličnim uticajima mogla imati izrazito negativno dejstvo na poverenje javnosti u nezavisnost te institucije, preovladao je interes javnosti da takva informacija bude obelodanjena (*Guja protiv Moldavije* [GC], stavovi 90–91).

378. Četvrti odlučujući činilac jeste motiv koji stoji u osnovi postupaka službenika koji iznosi te informacije (*Guja protiv Moldavije* [GC], stav 77). U načelu, ako je suditi prema presudi donetoj u predmetu *Heinisch protiv Nemačke*, gde je ESLJP upotrebio iste izraze koji su korišćeni u *Rezoluciji 1729 (2010)* Parlamentarne skupštine Saveta Evrope, „treba smatrati da je uzbunjivač postupao u dobroj veri ako je imao osnovanog razloga da veruje da su informacije koje je obelodanio istinite, čak i ako se kasnije ustanovi suprotno, i ako pritom nije težio ostvarenju nekog nezakonitog ili neetičkog cilja“ (stav 80). Međutim, čin motivisan ličnim nezadovoljstvom ili ličnim antagonizmom ili očekivanjem lične koristi, uključujući materijalnu korist, ne bi mogao da opravda naročito visok nivo zaštite (*Guja protiv Moldavije* [GC], stav 77; *Haseldine protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Odluka Komisije). Kada razmatra neki predmet, ESLJP naročito vodi računa o tome da li je zaposleni imao neko lično nezadovoljstvo ili netrpeljivost prema poslodavcu ili je to imao u odnosu na bilo koje drugo lice na koje bi se obelodanjivanje informacija moglo negativno odraziti (*Guja protiv Moldavije* [GC], stav 93). S tim u vezi, Sud je u nekoliko predmeta u kojima se radilo o radnim sporovima ili u kojima je sporna kritika izrečena u kontekstu sukoba interesa između poslodavca i zaposlenoga odbio da pruži posebnu zaštitu koju obično priznaje uzbunjivačima (*Rubins protiv Letonije*, stav 87; *Langner protiv Nemačke*, stav 47; *Aurelian Oprea protiv Rumunije*, stavovi 69–70). U predmetu u kome dobre namere podnosioca predstavke nikada nisu bile osporene u postupcima vođenim pred domaćim sudovima, ESLJP takođe uzima u obzir tu okolnost (*Wojtas-Kaleta protiv Poljske*, stav 51; *Matúz protiv Mađarske*, stav 44).

389. Konačno, peti kriterijum koji se primenjuje kada se preispituje srazmernost mešanja zahteva da se brižljivo analiziraju sama kazna koja je izrečena podnosiocu predstavke i posledica te kazne (*Guja protiv Moldavije* [GC], stav 78). S tim u vezi, u predmetu u kome je podnosiocu predstavke izrečena najteža kazna koja je u tom slučaju uopšte bila predviđena zakonom (raskid ugovora o zaposlenju bez prava na naknadu), ESLJP je utvrdio da je ta kazna izuzetno stroga, naročito imajući na umu uzrast podnosioca predstavke i staž koji je proveo radeći za tu kompaniju, kada su mogle biti izrečene znatno blaže i primerenije disciplinske sankcije (*Fuentes Bobo protiv Španije*, stav 49). Takođe je primereno da se vodi računa o odvrćajućem efektu kazne na druge zaposlene u tom preduzeću, ali i na druga lica zaposlena u istom sektoru u predmetima o kojima se u medijima široko izveštavalo, pa bi težina kazne mogla da ih obeshrabri i odvraća od prijavljivanja drugih propusta (*Heinisch protiv Nemačke*, stav 91).

U jednom drugom predmetu ESLJP je zaključio da nikako ne može biti opravdana izrečena kazna zatvora u trajanju od godinu dana, niti činjenica da je ta kazna suspendovana menja njegov zaključak, naročito zato što osuđujuća presuda nije izbrisana iz dosijea tog lica (*Marchenko protiv Ukrajine*, stavovi 52–53).

380. ESLJP smatra da gorenavedena načela i kriterijumi, koji su utvrđeni u presudi donetoj u predmetu *Guja protiv Moldavije* [GC], gde se radilo o jednom službeniku u javnom sektoru, mogu biti preneti i na radne odnose koji se uređuju prema privatnom pravu i da se ta načela i kriterijumi primenjuju kada se odmerava pravo radnika da ukaže na nezakonito postupanje ili nedozvoljene radnje poslodavca u odnosu na pravo poslodavca da štiti svoj ugled i komercijalne interese (*Heinisch protiv Nemačke*, stav 64).

B. ZAŠTITA U KONTEKSTU IZVEŠTAVANJA O NEPRAVILNOSTIMA U POSTUPANJU DRŽAVNIH FUNKCIONERA

381. U predmetu *Medžlis Islamske zajednice Brčko i ostali protiv Bosne i Hercegovine* [GC], nakon što je odbio da primeni zaštitu koja se priznaje uzbunjivačima, ESLJP je našao za shodno da podseti na jednu grupu uporedivih predmeta u kojima je smatrao da zaštitu prema članu 10 treba proceniti u svetlu prava podnosioca predstavke da ukaže na navodne nepravilnosti u postupanju državnih funkcionera (*Zakharov protiv Rusije*, stav 23; *Siryk protiv Ukrajine*, stav 42; *Sofranschi protiv Moldavije*, stav 29; *Bezmyanny protiv Rusije*, stav 41; *Kazakov protiv Rusije*, stav 28; *Lešník protiv Slovačke*).

382. ESLJP je stao na stanovište da je „jedno od nezaobilaznih načela vladavine prava“ to da građani moraju biti u mogućnosti da obaveste nadležne državne zvaničnike o ponašanju državnih službenika koje njima deluje kao neregularno ili nezakonito (*Medžlis Islamske zajednice Brčko i ostali protiv Bosne i Hercegovine* [GC], stav 82; *Zakharov protiv Rusije*, stav 26; *Kazakov protiv Rusije*, stav 28; *Siryk protiv Ukrajine*, stav 42) i zadržava poverenje u državnu upravu (*Shahanov i Palfreeman protiv Bugarske*, stav 63). To pravo da se prijave nepravilnosti dobija dodatni značaj kada je reč o licima koja su pod neposrednom kontrolom vlasti, kao što su zatvorenici, čak i onda kada postoji mogućnost da navodi o kojima je reč izmene ponašanje zatvorskih vlasti prema njima (*ibid.*, stav 64).

383. ESLJP smatra da kada je reč o državnim službenicima koji postupaju u zvaničnom svojstvu važe šire granice prihvatljive kritike nego kada je reč o običnim pojedincima (*Medžlis Islamske zajednice Brčko i ostali protiv Bosne i Hercegovine* [GC], stav 98; *Morice protiv Francuske* [GC], stav 131). Ipak, državni službenici moraju uživati poverenje javnosti u uslovima koji su oslobođeni svih nepotrebnih perturbacija ako se želi da oni uspešno obavljaju svoje zadatke pa se stoga može pokazati da je neophodno da oni budu zaštićeni od uvredljivih i zlostavljajčkih verbalnih napada kad su na dužnosti (*Janowski protiv Poljske* [GC], stav 33). Kada je reč o konkretnom predmetu u kome se radilo o tužiocima, ESLJP je stao na stanovište da je u opštem interesu da tužioci, kao i sudije, uživaju poverenje javnosti. Stoga može biti neophodno da ih država zaštiti od optužbi koje su neosnovane (*Lešník protiv Slovačke*, stav 54; *Chernysheva protiv Rusije* (dec.)).

384. ESLJP pridaje „presudan značaj“ činjenici da su podnosioci predstavki svoje pritužbe izneli u privatnoj prepisci (*Zakharov protiv Rusije*, stav 26; *Sofranschi protiv Moldavije*, stav 33; *Kazakov protiv Rusije*, stav 29; *Raichinov protiv Bugarske*, stav 48) i prihvata relativno neveliko breme za podnosioca predstavke da utvrde verodostojnost optužbi o kojima je reč (vidi na primer *Bezmyanny protiv Rusije*, stavovi 40–41, gde je podnosilac predstavke prijavio navodno nezakonito ponašanje jednog sudije koji je sudio u njegovom predmetu; *Lešník protiv Slovačke*, stav 60, gde se podnosilac predstavke pritužio na zloupotrebu službenog položaja i korupciju u vezi s jednim javnim tužiocem koji je odbio njegovu krivičnu tužbu protiv trećeg lica; *Boykanov protiv Bugarske*, stav 42, gde je podnosilac predstavke izvestio o nepravilnostima u pismu koje je pročitao dvoje ljudi).

385. Kada se takva prijava iznese u pismu, dobronamernost podnosioca predstavke i njegovih napora da ustanovi istinu mora se proceniti na osnovu jednog subjektivnijeg i blažeg pristupa nego kada se radi o drugim vrstama predmeta (*Medžlis Islamske zajednice Brčko i ostali protiv Bosne i Hercegovine* [GC], stav 98 i reference koje su tamo navedene).

386. Kada je reč o profilu samog uzbunjivača, ESLJP smatra da je, što je uporedivo sa štampom, neka NVO koja obavlja funkciju čuvara javnog interesa u mogućnosti da ima veći uticaj kada prijavljuje neregularnosti u postupanju javnih funkcionera i često bolje proveri i može da potkrepi verodostojnost kritika nego pojedinac koji prijavljuje nepravilnosti koje je lično uočio (*Medžlis Islamske zajednice Brčko i ostali protiv Bosne i Hercegovine* [GC], stav 87). Sledstveno tome, ako u osnovi prijavljivanja nepravilnosti stoji neka NVO, onda je primereno uzeti u obzir kriterijume koji se generalno primenjuju na širenje klevetničkih izjava u medijima prilikom obavljanja funkcije čuvara javnog interesa, što znači stepen poznatosti lica na koje se izjava odnosi; temu novinskog izveštaja; sadržaj, formu i posledice onoga što je objavljeno, kao i način na koji je informacija pribavljena i njenu verodostojnost, uz težinu izrečene kazne (*ibid.*, stav 88; *Von Hannover protiv Nemačke* (br. 2) [GC], stavovi 108–113; *Axel Springer AG protiv Nemačke* [GC], stav 83).

IX. Sloboda izražavanja i pravo na pristup informacijama koje su u posedu države

---

387. Pitanje o tome da li se pravo na pristup informacijama koje su u posedu države kao takvo može smatrati pravom koje ulazi u polje dejstva slobode izražavanja postepeno se razjašnjava kroz sudsku praksu po Konvenciji, što je počela nekadašnja Komisija, a potom nastavio Sud.

388. U predmetu *Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske* [GC], ESLJP je razjasnio načela koja primenjuje u toj oblasti. Nevladina organizacija koja je podnela predstavku u tom predmetu tražila je da pristupi dosijeima koja čuvaju policijska odeljenja i koja sadrže informacije o imenovanju advokata i imenima advokata koje određuju sudovi da postupaju po službenoj dužnosti kako bi završila pregled koji je pripremala u nastojanju da podrži reformu sistema besplatne pravne pomoći. Iako je većina policijskih odeljenja predočila tražene informacije, dva odeljenja su odbila da to učine. Nevladina organizacija koja je podnosilac predstavke nije imala uspeha u nastojanju da pred domaćim sudovima dobije pristup tim službenim informacijama. Pred Sudom u Strazburu tvrdila je da je to odbijanje da se naloži da se obelodane podaci predstavljalo povredu njenih prava prema članu 10 Konvencije.

A. OPŠTA NAČELA

---

389. ESLJP smatra da „pravo na slobodu primanja informacija u osnovi zabranjuje državi da lice ograniči u dobijanju informacija koje drugi žele ili bi možda želeli da mu prenesu“. Osim toga, „pravo na primanje informacija ne može se tumačiti u tom smislu da nameće državi pozitivnu obavezu da prikuplja i saopštava informacije na sopstvenu inicijativu“. ESLJP osim toga smatra da član 10 ne pruža pojedincu pravo na pristup informacijama koje poseduje neki organ javne vlasti niti obavezuje državu da pojedincu prenesu takve informacije. Međutim, takvo pravo ili obaveza može da se pojavi onda kada, prvo, sudskim rešenjem bude naloženo da se obelodane informacije, ako je to sudsko rešenje stupilo na pravnu snagu, i, drugo, u okolnostima u kojima je pristup informacijama sredstvo pomoću koga pojedinac ostvaruje svoje pravo na slobodu izražavanja, pre svega „slobodu primanja i saopštavanja informacija“ i gde uskraćivanje informacija predstavlja mešanje u to pravo (*Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske* [GC], stav 156; *Cangi protiv Turske*).

B. KRITERIJUMI ZA PROCENU U VEZI SA PRIMENLJIVOŠĆU ČLANA 10 I POSTOJANJEM MEŠANJA

---

390. Kada je reč o oblasti pristupa informacijama koje poseduje država, pitanja koja se odnose na primenljivost člana 10 i na postojanje mešanja – gde mešanje predstavlja suštinu pritužbe upućene Evropskom sudu – često su međusobno neraskidivo povezana (*Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske* [GC], stavovi 71. i 117; *Center for Democracy and the Rule of Law protiv Ukrajine* (dec.), stav 55).

391. ESLJP smatra da to da li i u kojoj meri uskraćivanje pristupa informacijama predstavlja mešanje u prava podnosioca predstavke po osnovu slobode izražavanja mora biti procenjeno u svakom konkretnom predmetu ponaosob i u svetlu specifičnih okolnosti samog tog predmeta vodeći računa o relevantnim, dole navedenim, kriterijumima, koji su ilustrovani primerima iz sudske prakse da bi se dalje utvrdio obim takvih prava (*Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske* [GC], stav 157):

1. Svrha traženja informacija
2. Priroda informacije koja se traži
3. Uloga podnosioca predstavke
4. Dostupnost informacije

Kada je odbacio jednu pritužbu u vezi s pristupom informacijama kao inkompatibilnu *ratione materiae* sa odredbama Konvencije uz obrazloženje da nije bio ispunjen jedan od četiri kriterijuma – „svrha zahteva za informaciju” – ESLJP je implicitno stavio do znanja da te uslove treba kumulativno sagledavati (*Center for Democracy i the Rule of Law protiv Ukrajine*, stavovi 49, 54–59).

1. Svrha traženja informacija

392. Da bi bio primenljiv član 10 Konvencije, ESLJP smatra da svrha radi koje lice koje traži pristup informacijama u posedu javnih vlasti treba da bude takva da omogući tom licu da ostvari svoje pravo na slobodu da prima i saopštava informacije i ideje (*Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske* [GC], stav 158).

393. Mora se utvrditi da li pristup informacijama koje se traže predstavlja jedan od osnovnih elemenata ostvarivanja prava na slobodu izražavanja. Tako ESLJP naglašava da treba utvrditi da li je to prikupljanje informacija relevantan pripremni korak u novinarskim aktivnostima ili nekim drugim aktivnostima za uspostavljanje foruma ili pokretanje javne debate ili ono predstavlja jedan od suštinskih elemenata priprema za taj forum ili javnu debatu (kada je reč o NVO, vidi *Társaság a Szabadságjogokért protiv Mađarske*, stavovi 27–28; kada je reč o novinarima, *Österreichische Vereinigung zur Erhaltung, Stärkung und Schaffung protiv Austrije*, stav 36; *Roşianu protiv Rumunije*, stav 63).

394. U predmetu koji se tiče pojedinca koji nije kao stranka učestvovao u postupku, a zatražio je kopiju presude, ESLJP je naglasio da se taj podnosilac nije pozvao ni na jedan konkretan razlog zbog koga bi mu kopija odluke bila neophodna kako bi ostvario svoje pravo na slobodu da prima i saopštava informacije i ideje (*Sioutis protiv Grčke* (dec.), stavovi 26–27; vidi takođe u istom smislu *Tokarev protiv Ukrajine* (dec.), stav 21 i *Studio Monitori i ostali protiv Gruzije*, gde su članovi jedne NVO koji su sprovodili novinarsko istraživanje i jedan bivši advokat bezuspešno zahtevali da pristupe krivičnim presudama koje su se odnosile na treća lica. ESLJP je smatrao da je to što podnosioci predstavke nisu objasnili nadležnoj sudskoj pisarnici svrhu svog zahteva onemogućilo Sudu u Strazburu da prihvati da su tražene informacije bile značajne za ostvarivanje njihovih prava na slobodu izražavanja (stavovi 40–42).

395. U predmetu *Center for Democracy i the Rule of Law protiv Ukrajine*, NVO koja je podnela predstavku bezuspešno je pokušavala da dobije od Ustavnog suda kopije pravnih mišljenja uvrštenih u dosije predmeta koji se odnosio na tumačenje jednog ustavnog pitanja, na koje se taj sud pozvao u svojoj odluci. Budući da navedena NVO nije dostavila nijednu informaciju koja bi ukazala da ona ima bilo kakvo iskustvo stečeno u predmetnoj oblasti ili da se bavi aktivnostima koje su u vezi s pitanjem tumačenja o kome je tu reč, zaključeno je da njen zahtev za pristup traženom materijalu nije presudno važan za ostvarivanje njenog prava na slobodu izražavanja (stav 57).

2. Priroda traženih informacija

396. Da bi se prema Konvenciji morao odobriti pristup informacijama, podacima ili dokumentima, ESLJP smatra da te tražene informacije, podaci ili dokumenti moraju, generalno gledano, položiti test javnog interesa kako bi se radilo o potrebi da oni budu saopšteni. Definicija toga šta može predstavljati temu od javnog interesa zavisi od okolnosti svakog pojedinačnog predmeta. Javni interes se odnosi na pitanja

koja utiču na javnost u tolikoj meri da ona može legitimno biti zainteresovana za njih na način koji privlači njenu pažnju ili koji je se tiče u određenoj značajnoj meri, naročito ako utiče na blagostanje građana ili na život zajednice. To takođe važi i kada je reč o pitanjima koja mogu da pokrenu znatne polemike oko neke važne socijalne teme ili koja se odnose na problem za koji javnost ima interesa da o njemu bude obaveštena. Javni interes se ne može svesti na žudnju javnosti da dobije informacije o privatnom životu drugih lica, niti na želju javnosti da se udovolji njenoj sklonosti ka senzacionalizmu ili čak voajerizmu (*Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske* [GC], stavovi 161–162).

397. ESLJP naglašava da je relevantan privilegovani položaj koji on u svojoj sudskoj praksi daje političkom govoru i debati o pitanjima od javnog interesa. Logika na osnovu koje se ograničenjima takvog izražavanja dopušta mali prostor prema članu 10, stav 2 Konvencije takođe deluje u korist toga da se prizna pravo pristupa prema članu 10, stav 1 takvim informacijama kada se one nalaze u posedu javnih vlasti (*Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske* [GC], stav 163).

398. Kao ilustraciju navešćemo nekoliko predmeta koji spadaju u kategorije informacija za koje se smatra da su u javnom interesu:

- „Činjenične informacije o upotrebi mera za elektronsku prismotru“ (*Youth Initiative for Human Rights/Inicijativa mladih za ljudska prava/ protiv Srbije*, stav 24);
- „Informacije o ustavnoj žalbi“ i „o pitanju od javnog značaja“ (*Társaság a Szabadságjogokért protiv Mađarske*, stavovi 37–38).
- „Originalni dokumentarni izvori za legitimno istorijsko istraživanje“ (*Kenedi protiv Mađarske*, stav 43).
- Odluke koje su se odnosile na transakcije u vezi s nekretninama (*Österreichische Vereinigung zur Erhaltung, Stärkung und Schaffung protiv Austrije*, stav 42).

399. Nasuprot tome, ESLJP je ustanovio da iako su obe stranke bile poznate javnosti, priroda informacija koje su tražene u vezi sa sudskim postupkom vođenim između jednog poslanika i jednog poslovnog čoveka nije zadovoljavala potreban test javnog interesa da bi mogla da aktivira potrebu da se obelodane informacije (*Sioutis protiv Grčke* (dec.), stav 30).

400. Isti zaključak ESLJP je doneo i u predmetu u kome se radilo o zahtevu jednog advokata da mu se dostave informacije zato što je taj advokat pre želeo da pobije optužbe iznete na račun njegovog klijenta nego da obelodani informacije o zloupotrebama istražnih organa u slučaju njegovog klijenta ili o uobičajenoj praksi ili višekratnim zloupotrebama, koje bi zavređivale širu javnu diskusiju (*Tokarev protiv Ukrajine* (dec.), stavovi 22–23).

401. Isto tako, ESLJP je stao na stanovište da zahtev za kompletan transkript sudskih odluka u vezi sa tekućom krivičnom istragom, uključujući dokumente koji prema važećem domaćem zakonu nisu predstavljali javne informacije, podnet isključivo po osnovu toga što je protiv jednog bivšeg visokog državnog funkcionera podignuta optužnica za korupciju nije zadovoljio kriterijum javnog interesa, budući da se javni interes ne može svesti na znatiželju javnosti (*Studio Monitori i ostali protiv Gruzije*, stav 42).

3. Uloga lica koje traži informacije

402. ESLJP zastupa stanovište da logična posledica dvaju gore navedenih kriterijuma – jednog koji se odnosi na svrhu zahteva za informacije i drugog koji se odnosi na prirodu traženih informacija – jeste to da specifična uloga koju ima lice koje traži informacije u pogledu „primene i saopštavanja“ tih informacija javnosti poprima poseban značaj (*Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske* [GC], stav 164).

403. Sud konstatuje da tu ulogu igraju novinari (*Roşianu protiv Rumunije*, stav 61) i nevladine organizacije čije su aktivnosti vezane za pitanja od javnog interesa (*Társaság a Szabadságjogokért protiv Mađarske*; *Österreichische Vereinigung zur Erhaltung, Stärkung und Schaffung protiv Austrije*; *Youth Initiative for Human Rights protiv Srbije*).

404. Osim toga, ESLJP je jasno saopštio da pravo na pristup informacijama ne treba da važi isključivo za nevladine organizacije i štampu. Ponovo je istakao da visok nivo zaštite takođe uživaju istraživači, pri-

padnici akademske zajednice (*Başkaya i Okçuoğlu protiv Turske* [GC], stavovi 61–67; *Kenedi protiv Mađarske*, stav 42; *Gillberg protiv Švedske* [GC], stav 93) i autori literature o pitanjima od javnog interesa (*Chauvy i ostali protiv Francuske*, stav 68; *Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske* [GC], stav 48).¹³

405. Nasuprot tome, u predmetu u kome je podnosilac predstavke, inače privatno lice, zatražio kopiju presude izrečene u predmetu u kome nije bio stranka u postupku, ali pritom nije obrazložio da će on na bilo koji način pružiti doprinos proširenju pristupa javnosti traženim informacijama i olakšati njihovo saopštavanje, ESLJP je stao na stanovište da se on nije pozvao ni na kakvu konkretnu ulogu koja bi mu omogućila da položi taj test (*Sioutis protiv Grčke* (dec.), stav 31).

4. Spremne i dostupne informacije

406. ESLJP smatra da činjenice da su tražene informacije spremne i dostupne treba da predstavlja važan kriterijum u opštoj proceni toga da li se odbijanje da se daju te informacije može smatrati „mešanjem” u slobodu „primanja i saopštavanja informacija” koja je zaštićena tom odredbom Konvencije (*Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske* [GC], stav 170).

407. Tako je u jednom predmetu ESLJP uzeo u obzir činjenicu da su tražene informacije „spremne i dostupne” i da to znači da nije potrebno da država posebno prikuplja bilo kakve podatke (*Társaság a Szabadságjogokért protiv Mađarske*, stav 36; nasuprot tome, vidi *Guerra i ostali protiv Italije* [GC], stav 53 *in fine*).

408. U jednom drugom predmetu podnosilac predstavke je bilo udruženje koje je istraživalo uticaj prometa poljoprivrednog i šumskog zemljišta na društvo i tražilo informacije o tim transakcijama kako bi iznelo mišljenje o relevantnom nacrtu novog zakona. Udruženje je zatražilo informacije koje se nisu ograničeno odnosile na jedan određeni dokument, nego su se ticale serije odluka donetih u određenom periodu. ESLJP je ispitivao da li su razlozi koje su domaće vlasti navele kada su odbile zahtev tog udruženja bili „relevantni i dovoljni” i odbacio je argumentaciju koju je izneo jedan domaći organ a koja se odnosila na teškoće u prikupljanju relevantnog materijala, smatrajući da se najveći deo pretpostavljenih teškoća na koje se poziva taj organ u suštini odnosi na sopstvene propuste i proističe iz odluke tog organa da ne objavi nijednu od navedenih odluka (*Österreichische Vereinigung zur Erhaltung, Stärkung und Schaffung protiv Austrije*, stav 46).

409. U predmetu *Bubon protiv Rusije*, podnosilac predstavke, inače advokat koji je i objavljivao članke u raznim pravnim časopisima i u onlajn bazama pravnčkih informacija i na društvenim mrežama, obratio se vlastima tražeći informaciju o broju lica koja su administrativno proglašena odgovornim za prostituciju, o broju krivičnih postupaka koji su tim povodom pokrenuti i o broju pojedinaca koji su s tim u vezi osuđeni. ESLJP je zaključio da nije predstavljalo nikakvo mešanje u prava podnosioca predstavke prema članu 10 Konvencije to što je saopšteno da informacije koje on traži nisu „spremne i dostupne” i da ne postoje ni u jednom od oblika koje je podnosilac predstavke tražio (stav 44). Kada je reč o opštoj informaciji o kaznama izrečenim pojedincima za koje je utvrđeno da su krivično odgovorni zato što su prekršili određene odredbe Krivičnog zakonika, ESLJP je stao na stanovište da je postojao put koji je podnosilac predstavke mogao da iskoristi da bi dobio te informacije, ali on nije želeo da ga iskoristi (stav 47; vidi u sličnom smislu *Center for Democracy i the Rule of Law* (dec.), stav 58).

C. KRITERIJUMI ZA OCENU NEOPHODNOSTI MEŠANJA (DA LI JE MEŠANJE BILO SRAZMERNO LEGITIMNOM CILJU KOME SE TEŽILO ILI JE USPOSTAVLJENA PRAVIČNA RAVNOTEŽA IZMEĐU RAZLIČITIH PRAVA I INTERESA)

410. U većini predmeta koji se odnose na pristup informacijama u posedu države, legitimni cilj na koji se vlasti oslanjaju da bi opravdale ograničenje prava podnosioca predstavke jeste zaštita prava drugih (*Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske* [GC], stav 186; *Társaság a Szabadságjogokért protiv Mađarske*, stav 34).

¹³ Vidi Poglavlje „Uloga ‘čuvara javnog interesa’: pojačana zaštita, dužnosti i odgovornosti”.

411. ESLJP prvo ocenjuje da li su prava ili interesi na koje se pozivaju kao na osnov mešanja o kome je reč po svojoj prirodi i stepenu takvi da mogu nalogati da se primeni član 8 Konvencije i potom odmere interesi u odnosu na pravo podnosioca predstavke koje je zaštićeno članom 10, stav 1. S tim u vezi ESLJP uzima u obzir kontekst, kao i to da li se obelodanjivanje informacija o kojima se vodi spor moglo smatrati predvidljivim. ESLJP je istakao da postoje prilike u kojima se ljudi svesno ili namerno uključe u aktivnosti koje mogu biti snimljene ili o kojima može biti izvešteno na takav način da je to dostupno javnosti. Po mišljenju ESLJP, razumno očekivanje nekog lica u pogledu privatnosti može biti značajan, ali ne nužno i konačni činilac (*Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske* [GC], stav 57).

412. Ako nije primenljiv član 8, onda ESLJP analizira da li je mešanje bilo srazmerno legitimnom cilju kome se teži (*Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske* [GC], stav 196). ESLJP pre svega ispituje da li su domaći sudovi sadržajno procenili da li su poštovana prava na slobodu izražavanja koja su zajemčena članom 10 Konvencije. U tom smislu ESLJP naglašava da sva ograničenja predloženog objavljivanja koja treba da doprinesu debati o nekom pitanju od opšteg interesa treba podvrgnuti najpomnijem mogućem nadzoru (*ibid.*, stav 199; vidi takođe *Roșianu protiv Rumunije*, stav 67, gde je ESLJP ustanovio da država nije ni na koji način argumentovala tvrdnju da je mešanje u pravo podnosioca predstavke bilo propisano zakonom ili da se njime težilo jednom od nekoliko legitimnih ciljeva).

X. Očuvanje autoriteta i nepristrasnosti sudstva i zaštita slobode izražavanja: pravo na slobodu izražavanja u kontekstu sudskih postupaka i učestvovanja sudija u javnoj debati

---

413. U kategoriji predmeta koje razmatramo u ovom poglavlju pravo na slobodu izražavanja može doći u sukob ne samo sa legitimnim interesima već i s drugim pravima koja su zajemčena Konvencijom. To se pre svega odnosi na pravo na pravično suđenje i pretpostavku nevinosti koja iz tog prava proističe, a i jedno i drugo su zajemčeni članom 6 Konvencije, kao i na pravo na očuvanje privatnog života, koje je zajemčeno članom 8 Konvencije.

414. Stoga se u ovom poglavlju razmatraju predmeti koji se odnose na slobodu izražavanja pripadnika nacionalnih pravosudnih službi, advokata i optuženih u kontekstu sudskih postupaka, sve u vezi s ponašanjem u sudnici i izjavama datim van sudnice, naročito izjavama datim štampi.

U ovom poglavlju se takođe utvrđuju načela koja se odnose na medijsko izveštavanje o sudskim postupcima i njihovu primenu.

Na kraju se opisuje sudska praksa ESLJP-a u vezi sa slobodom izražavanja sudstva u širem kontekstu javne debate, nezavisno od bilo kakvih sudskih postupaka.

A. SPECIFIČAN STATUS AKTERA PRAVOSUDNOG SISTEMA I NJIHOVA SLOBODA IZRAŽAVANJA U KONTEKSTU SUDSKIH POSTUPAKA

---

1. Pripadnici pravosuđa¹⁴

415. Opšta načela koja su primenljiva u pogledu slobode izražavanja sudija sažeta su u stavovima 162–167 presude donete u predmetu *Baka protiv Mađarske* [GC].

416. Specifičan zadatak koji sudstvo ima u društvu nalaže sudijama da poštuju obavezu diskrecije (*Morice protiv Francuske* [GC], stav 128). Međutim, ta njihova dužnost ima specifičan cilj: za razliku od govora advokata, govor sudija se percipira kao izraz objektivne procene koja ne obavezuje samo lice koje je izražava već, preko njega, celokupan pravosudni sistem (*ibid.*, stav 168).

417. Kada analizira predmete, ESLJP ima na umu da kad god se radi o pravu državnih službenika na slobodu izražavanja, pitanje „dužnosti i odgovornosti“ iz člana 10, stav 2 poprima naročit značaj, koji

---

14 U smislu u kome se ovde koristi, izraz „pripadnik pravosuđa“ obuhvata i sudije i tužioce (nosiocce pravosudnih funkcija).

opravdava to što se nacionalnim vlastima prepušta određeno unutrašnje polje slobodne procene kako bi odlučile da li je sporno mešanje srazmerno navedenom cilju (*Baka protiv Mađarske* [GC], stav 162; *Vogt protiv Nemačke*, stav 53; *Guja protiv Moldavije* [GC], stav 70; *Albayrak protiv Turske*, stav 41).

418. S obzirom na istaknuto mesto koje sudstvo među svim državnim organima zauzima u demokratskom društvu, takav pristup se takođe primenjuje ako se ograničava sloboda izražavanja nekog sudije u vezi sa obavljanjem njegove funkcije, iako sudstvo ne spada u kategoriju uobičajene državne službe (*Albayrak protiv Turske*, stav 42; *Pitkevich protiv Rusije* (dec.)).

419. Kada je reč o javnim funkcionerima koji rade u sudstvu, ESLJP naglašava da se od njih može očekivati da ispolje uzdržanost kada ostvaruju slobodu izražavanja u svim slučajevima u kojima postoji verovatnoća da budu dovedeni u pitanje autoritet i nepristrasnost sudstva (*Wille protiv Lihtenštajna* [GC], stav 64; *Kayasu protiv Turske*, stav 92).

420. Po mišljenju ESLJP-a, status javnih tužilaca, koji obavljaju neposredno delegirana ovlašćenja u skladu sa zakonom, a u cilju sprečavanja krivičnih dela i krivičnog gonjenja učinilaca tih dela i zaštite građana, nameće tužiocima dužnost onih koji jemče individualne slobode i vladavinu prava svojim doprinosom valjanom sprovođenju pravde i na taj način poverenju javnosti u pravosuđe u celini (*Kayasu protiv Turske*, stav 91).

421. Od sudskih vlasti zahteva se da kada ostvaruju svoje adjukatorne funkcije ispoljavaju maksimalnu diskreciju u pogledu predmeta u kojima postupaju kako bi se sačuvala predstava o nepristrasnim sudijama (*Olujić protiv Hrvatske*, stav 59), ali i u izražavanju kritike prema kolegama državnim službenicima i, naročito, prema drugim sudijama (*Di Giovanni protiv Italije*).

422. ESLJP naglašava da javni funkcioneri moraju ispoljiti pojačanu budnost kada ostvaruju svoje pravo na slobodu izražavanja u kontekstu tekućih istraga, naročito onda kada su sami ti funkcioneri odgovorni za vođenje istraga u kojima se radi o informacijama na koje se odnose odredbe o službenoj tajni, čiji je cilj da se obezbedi valjano sprovođenje pravde (*Poyraz protiv Turske*, stavovi 76–78).

423. Kada je reč o izjavama vlasti u vezi s tekućim krivičnim istragama, ESLJP iznova naglašava da član 6, stav 2 ne može da spreči organe vlasti da obaveste javnost o takvim istragama; međutim, taj član im nalaže da to učine uz svu moguću diskreciju i obazrivost koje su neophodne ako se želi da se poštuje pretpostavka nevinosti (*Fatullayev protiv Azerbejdžana*, stavovi 159–162; *Garycki protiv Poljske*, stav 69; *Lavents protiv Letonije*, stavovi 126–127; *Slavov i ostali protiv Bugarske*, stavovi 128–130).

424. ESLJP naglašava koliko je važno da javni funkcioneri biraju reči u izjavama koje daju pre no što neko lice bude izvedeno na sud i proglašeno krivim za određeno krivično delo (*Daktaras protiv Litvanije*, stav 41; vidi takođe u kontekstu intervjua nacionalnoj štampi *Butkevičius protiv Litvanije*, stav 50; *Gutsanovi protiv Bugarske*, stavovi 197 i 202–203).

425. Kada Sud ukazuje na to koliko je važno u državi koja počiva na vladavini prava i u jednom demokratskom društvu očuvati autoritet sudstva, on istovremeno ističe da valjano funkcionisanje sudova ne bi bilo moguće bez odnosa zasnovanih na uvažavanju i uzajamnom poštovanju različitih protagonista pravosudnog sistema, u čijim su najisturenijim redovima sudije i advokati (*Morice protiv Francuske* [GC], stav 170).

2. Advokati

426. Specifičan status advokatima daje centralni položaj koji imaju u sprovođenju pravde kao posrednici između javnosti i sudova. Stoga oni imaju jednu od ključnih uloga u obezbeđivanju toga da sudovi, čiji je zadatak presudno značajan u državi zasnovanoj na vladavini prava, uživaju poverenje javnosti (*Morice protiv Francuske* [GC], stavovi 132–139; *Schöpfer protiv Švajcarske*, stavovi 29–30; *Nikula protiv Finske*, stav 45; *Amihalachioaie protiv Moldavije*, stav 27; *Kyprianou protiv Kipra* [GC], stav 173; *André i još jedan protiv Francuske*, stav 42; *Mor protiv Francuske*, stav 42; i *Bagirov protiv Azerbejdžana*, stavovi 78 i 99).

427. Da bi javnost imala poverenja u sprovođenje pravde, ona mora imati poverenja u sposobnost advokatske profesije da pruži delotvorno zastupanje (*Morice protiv Francuske* [GC], stav 132; *Kyprianou protiv Kipra* [GC], stav 175).

428. Ta posebna uloga advokata kao pripadnika nezavisne profesije u sprovođenju pravde obuhvata izvestan broj dužnosti, naročito u pogledu njihovog ponašanja [*Morice protiv Francuske* [GC], stav 133; *Van der Mussele protiv Belgije*; *Casado Coca protiv Španije*, stav 46; *Steur protiv Holandije*, stav 38; *Veraart protiv Holandije*, stav 51; *Coutant protiv Francuske* (dec.)].

429. Pored toga što podležu određenim ograničenjima u svom profesionalnom ponašanju koje mora biti diskretno, časno i dostojanstveno, advokati u isto vreme uživaju isključiva prava i privilegije koje se mogu razlikovati od jedne do druge jurisdikcije – u te privilegije obično spada i izvesna širina manevarskog prostora kada je reč o argumentima koji se koriste na sudu (*Morice protiv Francuske* [GC], stav 133; *Steur protiv Holandije*, stav 38).

430. Osim toga, imajući u vidu specifičan status advokata i položaj koji imaju u sprovođenju pravde, ESLJP zastupa stanovište da se advokati ne mogu poistovetiti sa novinarima. Njihove pozicije i uloge u sudskom postupku suštinski su različite. Novinari imaju zadatak da, shodno svojim dužnostima i odgovornostima, saopšte informacije i ideje o svim pitanjima od javnog interesa, uključujući ono što se odnosi na sprovođenje pravde. Advokati su, sa svoje strane, protagonisti pravosudnog sistema koji neposredno učestvuju u njegovom funkcionisanju i u odbrani jedne stranke u sporu (*Morice protiv Francuske* [GC], stavovi 148 i 168).

B. MEDIJSKO IZVEŠTAVANJE O SUDSKIM POSTUPCIMA

1. Metodologija

431. Pravo na informisanje javnosti i pravo javnosti da prima informacije sučeljavaju se s podjednako važnim javnim i privatnim interesima koji su zaštićeni kroz zabranu da se otkrivaju informacije obuhvaćene tajnošću krivičnih istraga. Ti interesi su autoritet i nepristrasnost sudstva, delotvornost krivične istrage i pravo optuženog na pretpostavku nevinosti i zaštitu njegovog privatnog života (*Bédat protiv Švajcarske* [GC], stav 55).

Prema tome, tu se, po pravilu, radi o pravima zajemčenim članom 6, stav 2 Konvencije (*Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške* [GC], stav 65; *Axel Springer SE i RTL Television GmbH protiv Nemačke*, stavovi 40–42; *Eerikäinen i ostali protiv Finske*, stav 60) i članom 8 Konvencije (*Bédat protiv Švajcarske* [GC], stav 72 i dalje; *Axel Springer SE i RTL Television GmbH protiv Nemačke*, stav 40).

432. Kada treba da presudi u sukobu između dva prava koja uživaju jednaku zaštitu po Konvenciji, ESLJP mora da odvaži interese o kojima je reč. Ishod postupka po predstavci, u načelu, ne bi smeo da se razlikuje zavisno od toga da li je tu predstavku podnelo lice koje je bilo tema spornog članka u štampi ili autor istog tog članka (*Bédat protiv Švajcarske* [GC], stavovi 52–53; *Egeland i Hanseid protiv Norveške*, stavovi 53 i 63).

433. Prema tome, ako su nacionalne vlasti već odmerile ta dva prava u skladu s kriterijumima utvrđenim u sudskoj praksi ESLJP-a, sam ESLJP mora tražiti vrlo jake razloge da bi svojim mišljenjem zamenio mišljenje domaćih sudova (*Haldimann i ostali protiv Švajcarske*, stav 55).

434. Ako nadzorna uloga ESLJP-a ne zahteva da se odvaži dva prava koja uživaju podjednaku zaštitu, onda ESLJP analizira srazmernost. Mešanje o kome je reč on razmatra u svetlu predmeta u celini, uključujući suštinu primedaba podnosilaca predstavke i kontekst u kome su one iznete da bi utvrdio da li to mešanje „odgovara [odgovaralo je] nasušnoj društvenoj potrebi“, da li je „srazmerno legitimnom cilju kome se težilo“ i da li su razlozi koje su u svom obrazloženju navele nacionalne vlasti „relevantni i dovoljni“ (*Amihalachioaie protiv Moldavije*, stav 30).

2. Opšta načela

435. ESLJP smatra da izraz „autoritet sudstva“ obuhvata koncepciju po kojoj sudovi predstavljaju – i javnost u celini ih takvima smatra – pravi forum za rešavanje pravnih sporova i za odlučivanje o nečijoj krivici ili nevinosti u pogledu krivične optužbe, kao i da javnost u celini ima poštovanja prema sudovima i poverenja u kapacitet sudova da ostvare tu funkciju (*Morice protiv Francuske* [GC], stav 129; *Di Giovanni protiv Italije*, stav 71).

436. Ono o čemu se tu radi jeste poverenje koje sudovi u demokratskom društvu moraju pobuditi kada je reč o krivičnom postupku, ne samo kod optuženog (*Kyprianou protiv Kipra* [GC], stav 172), već i kod javnosti u celini (*Morice protiv Francuske* [GC], stav 130; *Kudeshkina protiv Rusije*, stav 86).

437. ESLJP je u nekoliko presuda naglasio posebnu ulogu sudstva, institucije koja je suštinski važna za svako demokratsko društvo (*Di Giovanni protiv Italije*, stav 71; *Prager i Oberschlick protiv Austrije*, stav 34).

438. Zbog toga kao garant pravde, jedne od najosnovnijih vrednosti u državi koja počiva na vladavini prava, sudstvo mora uživati poverenje javnosti ako se želi da ono uspešno ostvaruje sve svoje dužnosti. Stoga se može pokazati neophodnim da se to poverenje zaštiti od napada koji bi mu mogli naneti veliku štetu, a suštinski su neosnovani, posebno imajući u vidu činjenicu da sudije koje su izložene kritikama podležu obavezi da budu diskretne, a ta obaveza ih sprečava da odgovore (*Morice protiv Francuske* [GC], stav 128; *Di Giovanni protiv Italije*, stav 71; *Kudeshkina protiv Rusije*, stav 86).

439. Međutim, ograničenja slobode izražavanja koja su dopuštena drugim stavom člana 10 „radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva“ ne ovlašćuju države da ograniče sve oblike javne diskusije o pitanjima o kojima se odlučuje pred sudovima (*Worm protiv Austrije*, stav 50).

440. Zaista, ESLJP smatra da je nezamislivo da se ne vodi prethodna ili aktuelna diskusija o pitanjima koja su predmet suđenja, bilo u specijalizovanim časopisima, u štampi opšte namene ili u široj javnosti. Ne samo da mediji imaju zadatak da saopštavaju takve informacije i ideje nego i javnost ima pravo da te informacije i ideje prima (*Bédat protiv Švajcarske* [GC], stav 51).

441. Pod uslovom da ne prekorači granice koje se utvrđuju u interesu valjanog sprovođenja pravde, izveštavanje, uključujući komentarisane, o sudskim postupcima doprinosi tome da se upozna javnost s njima i stoga je u savršenoj saglasnosti sa zahtevima iz člana 6, stav 1 Konvencije da suđenja budu javna. Ne samo da mediji imaju zadatak da saopštavaju takve informacije i ideje nego i javnost ima pravo da te informacije i ideje prima (*Worm protiv Austrije*, stav 50).

442. S tim u vezi ESLJP se redovno poziva na [Preporuku Rec \(2003\)13](#) Saveta ministara zemljama članicama o saopštavanju informacija preko medija, koja je usvojena 10. jula 2003. (vidi na primer *Dupuis i ostali protiv Francuske*, stav 42).

443. ESLJP je ukazao na to da novinari koji izveštavaju o tekućim krivičnim postupcima moraju da se postaraju da ne prekorače granice koje su utvrđene u interesu valjanog sprovođenja pravde i da poštuju pravo optuženog na pretpostavku nevinosti (*Du Roy i Malaurie protiv Francuske*, stav 34), bez obzira na to da li se sudi nekoj javnoj ličnosti (*Worm protiv Austrije*, stav 50).

444. ESLJP osim toga zastupa stanovište da se mora voditi računa o pravu svakog lica na pravično suđenje koje je zajemčeno članom 6, stav 1 Konvencije, što u krivičnim stvarima obuhvata pravo na nepristrasan sud i, u tom kontekstu, granice dopustivog komentara ne mogu biti prekoračene, tj. ne može se preći na izjave za koje postoji verovatnoća da će, namerno ili slučajno, ugroziti izgled optuženoga da njegovo suđenje bude pravično ili da će podržati poverenje javnosti u ulogu sudova u sprovođenju pravde u krivičnom postupku (*Tourancheau i July protiv Francuske*, stav 66).

3. Kriterijumi primene

445. Dolenavedeni kriterijumi primene nisu iscrpni pa su dodatna razmatranja, koja se mogu primeniti zavisno od interesa na koje mogu uticati sporne publikacije, ilustrovani u Odeljku 4.

a. Doprinos javnoj debati o nekom pitanju od opšteg interesa

446. Pitanja koja se odnose na funkcionisanje sudstva, kao institucije koja je suštinski važna za svako demokratsko društvo, spadaju u domen javnog interesa (*Morice protiv Francuske* [GC], stav 128; *July i SARL Libération protiv Francuske*, stav 67), što nalaže viši nivo zaštite slobode izražavanja i naročito usko polje slobodne procene koje se priznaje vlastima (*Morice protiv Francuske* [GC], stavovi 125 i 153; *July i SARL Libération protiv Francuske*, stav 67).

447. To da komentari koji se odnose na funkcionisanje sudstva po svojoj prirodi takođe spadaju u domen „javnog interesa“ važi i onda kada se i dalje vode postupci protiv drugih optuženih (*Morice protiv Francuske* [GC], stav 125; *Roland Dumas protiv Francuske*).

448. Izvestan stepen neprijateljstva (*E.K. protiv Turske*, stavovi 79–80) i potencijalna težina određenih primedaba (*Thoma protiv Luksemburga*, stav 57) ne umanjuju pravo na visok nivo zaštite pošto postoji pitanje od javnog interesa (*Paturel protiv Francuske*, stav 42).

449. Opsežno medijsko izveštavanje o nekom predmetu o kome su date sporne izjave može ukazivati na njegov doprinos debati od javnog interesa (*Bédât protiv Švajcarske* [GC], stav 64; *Morice protiv Francuske* [GC], stav 151).

b. Priroda ili sadržaj spornih komentara

450. ESLJP ispituje prirodu spornih komentara imajući na umu sve okolnosti predmeta, naročito legitime interese s kojima se sučeljava pravo na informisanje javnosti i pravo javnosti da prima informacije, koje je zaštićeno članom 10 Konvencije (vidi na primer *Bédât protiv Švajcarske* [GC], stavovi 58 i dalje kada je reč o tajnosti sudske istrage i pretpostavci nevinosti; *Morice protiv Francuske* [GC], stavovi 154 i dalje kada je reč o zaštiti ugleda sudija).

c. Metod pribavljanja spornih informacija

451. Način na koji neko lice pribavi sporne informacije predstavlja relevantan kriterijum, naročito kada se radi o publikacijama kojima je prekršena tajnost sudske istrage (*Bédât protiv Švajcarske* [GC], stav 56).

452. U predmetu *Bédât protiv Švajcarske* [GC], ESLJP je stao na stanovište da činjenica da podnosilac predstavke nije postupio nezakonito kada je pribavio relevantne informacije nije nužno jedan od odlučujućih činilaca kada se procenjuje da li je on poštovao svoje dužnosti i odgovornosti kada je objavio te informacije zato što je podnosilac predstavke morao kao profesionalni novinar znati za poverljivu prirodu informacija koje je nameravao da objavi (stav 57; vidi takođe *Pinto Coelho protiv Portugalije (br. 2)*, gde se radilo o neovlašćenom korišćenju snimka jednog sudskog ročišta; *Dupuis i ostali protiv Francuske*, gde su u knjizi upotrebljeni i reprodukovani izvodi iz spisa tekuće istrage).

d. Da li je zabrana objavljivanja ili izrečena sankcija bila srazmerna

453. Kada je ispitivao neku opštu i apsolutnu zabranu koja je primenjena samo na krivični postupak pokrenut po osnovu krivične prijave praćene parničnom tužbom, a ne na krivične postupke pokrenute na inicijativu javnog tužilaštva ili na osnovu prijave koja nije bila praćena parničnom tužbom, ESLJP je zaključio da takva razlika u postupanju prema pravu na informisanje nije, kako se čini, bila zasnovana na bilo kakvom objektivnom razlogu, ali je u potpunosti osujetila pravo štampe da izveštava javnost o pitanjima koja mogu biti u njenom interesu iako se odnose na krivični postupak u kome postoji i parnična tužba (*Du Roy i Malarie protiv Francuske*, stav 35).

454. Nasuprot tome, ESLJP je zaključio da ograničeno i privremeno ograničenje kojim se samo zabranjuje doslovno reprodukovanje procesnih pismena do trenutka kada ona budu pročitana na sudu, ne sprečava da se analizira i komentariše procesni materijal, kao što ne sprečava ni da se objave informacije iz samih postupaka, niti u potpunosti ograničava pravo štampe da o tome informiše javnost (*Tourancheau i July protiv Francuske*, stav 73).

455. U predmetu u kome se radilo o privremenoj meri kojom je novinaru zabranjeno da izveštava o nezgodi u koju je bio uključen jedan sudija i o sudskom postupku s tim u vezi, ESLJP je zaključio da je sporna mera svojim prekomernim obuhvatom zapravo nanela štetu autoritetu sudstva jer je umanjila transparentnost postupaka i mogla je doprineti tome da se posumnja u nepristrasnost suda (*Obukhova protiv Rusije*, stav 27).

456. Po mišljenju ESLJP-a, pitanje slobode izražavanja povezano je s nezavisnošću pravničke profesije, koja je suštinski važna za delotvorno funkcionisanje poštenog sprovođenja pravde (*Morice protiv Francuske*).

ske [GC], stav 135; *Siałkowska protiv Poljske*, stav 111). Samo u izuzetnim slučajevima ograničenje slobode izražavanja advokata odbrane – makar i u vidu blage krivične sankcije – može biti prihvaćeno kao neopodno u demokratskom društvu (*Nikula protiv Finske*, stav 55; *Kyprianou protiv Kipra* [GC], stav 174; *Mor protiv Francuske*, stav 44).

457. ESLJP je primetio da izricanje kazne advokatu može imati posledice koje su neposredne (disciplinski postupak) ili posredne, na primer u smislu nanošenja štete njegovom ugledu ili poverenju koje u njega imaju javnost i klijenti (*Mor protiv Francuske*, stav 176; vidi takođe *Dupuis i ostali protiv Francuske*, stav 48; *Mor protiv Francuske*, stav 61) ili, šire gledano, odvrćajući efekat na advokatsku profesiju u celini (*Pais Pires de Lima protiv Portugalije*, stav 67).

458. ESLJP dosledno zastupa stanovište da dominantni položaj državnih institucija nalaže da vlasti ispolje uzdržanost kada pribegavaju krivičnom postupku u pitanjima koja se odnose na slobodu izražavanja, naročito onda kada su im na raspolaganju druge moguće kazne, osim zatvorske.

459. U predmetu u kome je advokat bio osuđen zbog „uvrede suda“ zato što se nedolično ponašao na ročištu, ESLJP je naglasio da, iako je zadatak sudskih i disciplinskih organa da u interesu neometanog funkcionisanja pravosudnog sistema kazne određene vidove ponašanja advokata, ti organi moraju da se postaraju da preispitivanje takvog ponašanja samo po sebi ne predstavlja pretnju koja parališuće deluje na advokate i može da nanese štetu odbrani interesa njihovih klijenata (*Bono protiv Francuske*, stav 55; *Kyprianou protiv Kipra* [GC], stav 181; *Rodriguez Ravelo protiv Španije*, stav 49).

460. ESLJP je, između ostalog, ustanovio da su skraćeni postupak i odsustvo pravičnosti u postupku vođenom zbog „uvrede suda“, čiji je rezultat bila osuda advokata, doprineli odsustvu srazmernosti (*Kyprianou protiv Kipra* [GC], stavovi 171 i 181).

461. U predmetu koji se vodio zbog toga što su u članku najavljenom na naslovnoj strani časopisa objavljene optužbe da je neka studentkinja silovana na zabavi koju je organizovao lokalni bejzbol tim, ESLJP je utvrdio da je bilo prekršeno pravo članova tog tima na pretpostavku nevinosti i da u datom predmetu krivične sankcije koje su, iako izuzetak, bile kompatibilne sa članom 10, nisu bile nesrazmerne. Te izuzetno teške optužbe predstavljene su kao činjenice, a podnosioci predstavke nisu proverili da li su te optužbe imale stvarni činjenični osnov; pored toga, optužbe su objavljene pre nego što je krivična istraga uopšte otvorena (*Ruokanen i ostali protiv Finske*, stav 48).

462. U predmetu u kome je jedan advokat koji je u isto vreme i političar bio osuđen za klevetu jednog javnog tužioca nakon što je objavio knjigu u kojoj je opisao suđenje na kome je sam bio optužen, ESLJP je primetio da su komentari u toj knjizi koji su ocenjeni kao klevetnički bili isti oni komentari koje je podnosilac predstavke izneo dve godine pre toga prilikom incidenta na suđenju. ESLJP je konstatovao da disciplinski organi tada nisu pokrenuli nikakav postupak protiv podnosioca predstavke ni za uvredu onako kako je ona definisana u Krivičnom zakoniku, ni na osnovu njegovog advokatskog statusa. ESLJP je takođe primetio da je podnosilac predstavke ponovio sporne komentare u svojoj knjizi dve godine nakon incidenta koji se dogodio na suđenju, tj. dve godine nakon što je bio oslobođen, ali da ih je pažljivo smestio u kontekst i objasnio ih. Kada je procenjivao da li je sporna mera bila srazmerna, ESLJP je pridao izvesnu težinu činjenici da domaći sudovi nisu uzeli u obzir te relevantne činioce (*Roland Dumas protiv Francuske*, stavovi 47–49).

4. Ostala kontekstualna razmatranja u vezi sa interesima na koje bi se sporne objave mogle negativno odraziti

a. Objave/izjave koje će verovatno uticati na vođenje sudskog postupka

463. ESLJP uzima u obzir različite aspekte predmeta kako bi procenio potencijalni uticaj sporne objave na vođenje postupka. Među aspekte koje ESLJP najčešće ispituje spadaju vreme objavljivanja, priroda sadržaja publikacije (da li je provokativna ili nije), kao i status sudija (profesionalni ili neprofesionalni) koje presuđuju u datom predmetu.

464. Kada je reč o važnosti vremena objavljivanja, ESLJP je u jednom predmetu istakao da je sporni članak objavljen u kritičnom trenutku u krivičnom postupku – onda kada je tužba iznosila svoju završnu reč – i u trenutku koji je bio naročito važan u odnosu na pretpostavku nevinosti optuženog (*Campos Dâ-maso protiv Portugalije*, stav 35; vidi kada je reč o publikaciji pre ročišta u porotnom sudu, *Tourancheau i July protiv Francuske*, stav 75; vidi takođe *Dupuis i ostali protiv Francuske*, stav 44).

465. Kada ocenjuje mogući uticaj nekog članka na vođenje sudskog postupka, ESLJP uzima u obzir još jedan aspekt: neprofesionalni status sudija porotnika ili članova porote koji treba da odluče o krivici optuženih (*Tourancheau i July protiv Francuske*, stav 75).

466. S obzirom na unutrašnje polje slobodne procene države, domaći sudovi su, u načelu, ti koji procenjuju koliko je verovatno da će sudije porotnici pročitati sporni članak i kakav bi on uticaj na njih mogao da ima (*The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 1)*, stav 63; *Worm protiv Austrije*, stav 54).

467. Po mišljenju ESLJP-a, činjenica da nijedan neprofesionalni sudija ne može biti pozvan da odlučuje u nekom predmetu smanjuje rizik od toga da publikacija utiče na ishod sudskog postupka (*Campos Dâ-maso protiv Portugalije*, stav 35; *A.B. protiv Švajcarske*, stav 55).

468. Uticaj sporne objave na formiranje mnjenja i proces odlučivanja unutar sudstva ispoljava se, kako je dokazano, onda kada je članak o kome je reč tako koncipiran da prikaže krajnje negativnu sliku optuženog, naglašavajući određene uznemirujuće aspekte njegove ličnosti i izvodeći zaključak da on čini sve što je u njegovoj moći da potpuno onemogući svoju odbranu (*Bédât protiv Švajcarske* [GC], stav 69).

469. Obrnuto, ESLJP je ustanovio da je zbog činjenice da podnosilac predstavke, inače novinar po profesiji, nije zauzeo stav u pogledu potencijalne krivice pojedinca na kraju smanjila verovatnoću da sporni članci utiču na ishod sudskog postupka (*Campos Dâmaso protiv Portugalije*, stav 35).

b. Objave koje će verovatno dovesti do povrede poverljivosti sudske istrage i pretpostavke nevinosti

470. ESLJP naglašava da je tajnost istrage vezana za zaštitu interesa krivičnog postupka kroz anticipaciju rizika od dosluha i opasnosti od nameštanja ili uništenja dokaza, s jedne strane, i zaštitu interesa optuženog, s druge strane, pre svega iz ugla pretpostavke nevinosti i, šire gledano, njegovih ličnih odnosa i interesa. Takva tajnost je opravdana i potrebom da se zaštiti proces formiranja mišljenja i odlučivanja unutar sudstva (*Bédât protiv Švajcarske* [GC], stav 68; *Brisic protiv Rumunije*, stav 109; *Tourancheau i July protiv Francuske*, stav 63; *Dupuis i ostali protiv Francuske*, stav 44).

471. Kada se o nekom predmetu naširoko izveštava u medijima zbog težine činjenica i pojedinaca koji će verovatno biti optuženi, advokat ne može biti kažnjen za povredu tajnosti sudske istrage ako samo iznese lični komentar povodom informacija koje su novinarima već poznate i o kojima oni nameravaju da izveštavaju bez obzira na to da li će on te činjenice komentarisati ili ih neće komentarisati.

Ipak, kada daje izjave za javnost, advokat ne može biti izuzet od obaveze da postupa oprezno i obazrivo u odnosu na tajnost tekuće sudske istrage (*Morice protiv Francuske* [GC], stav 138; *Mor protiv Francuske*, stavovi 55–56).

472. U predmetu u kome se radilo o razrešenju glavnog tužioca zbog toga što je medijima dao informacije iz tekuće istrage o trgovini uticajem, ESLJP je istakao da je taj tužilac izneo sažet opis argumentacije tužilaštva u početnoj fazi istrage; podnosilac predstavke se uzdržao od toga da poimence identifikuje ijednog pojedinca na koga se odnosila aktuelna sudska istraga i nije obelodanio nijednu poverljivu informaciju niti dokument iz spisa predmeta. Stoga je ESLJP zaključio da domaći sudovi nisu naveli „relevantne i dovoljne“ razloge kao obrazloženje svoje odluke o tome da je povređena tajnost krivične istrage (*Brisic protiv Rumunije*, stavovi 110–115).

473. U predmetu u kome se radilo o novinarki koja je bez dozvole emitovala zvučni zapis sa sudskog ročišta, ESLJP je zaključio da su interesi u pogledu informisanja javnosti preteгли nad „dužnostima i odgovornostima“ te novinarkе, inače podnositeljke predstavke. To što je učinila, ona je učinila u nameri da javnost upozna sa slučajem pogrešne primene prava za koji je bila ubeđena da se dogodio u odnosu

na jednog od optuženih. ESLJP je u tom predmetu imao posebno na umu dva elementa: prvo, kada je emitovan sporni izveštaj, već je bila doneta odluka u tom predmetu i više nije bilo očigledno da bi emitovanje delova zvučnog zapisa moglo negativno da se odrazi na valjano sprovođenje pravde. Pored toga, glasovi onih koji su učestvovali u postupku bili su izmenjeni kako bi se sprečila mogućnost da budu identifikovani [*Pinto Coelho protiv Portugalije (br. 2)*, stavovi 49–50].

474. U predmetu u kome se radilo o ograničenjima na medijsko izveštavanje o jednom krupnom suđenju za teže krivično delo u Norveškoj, ESLJP je tvrdio da, zavisno od okolnosti, živo emitovanje zvuka i slika iz sudnice može uticati na karakteristike suđenja, stvarajući dodatni pritisak na njegove aktere i čak nedolično utičući na način na koji se ti akteri ponašaju, što sve može ugroziti valjano sprovođenje pravde. ESLJP je uočio da ne postoji nikakav zajednički osnov između domaćih sistema u visokim stranama ugovornicama na osnovu koga bi se moglo zaključiti da prenos uživo, bilo na radiju ili televiziji, ima presudni značaj za medije kako bi oni mogli da prenesu informacije i ideje o sudskom postupku [*P4 Radio Hele Norge ASA protiv Norveške (dec.)*].

c. Objavljivanje informacija koje se odnose na privatni život stranaka u postupku

475. U predmetu u kome se radilo o novinaru osuđenom zbog toga što je objavio tajne informacije iz krivične istrage, naročito pisma koje je optuženi pisao istražnom sudiji i informacije zdravstvene prirode, ESLJP je stao na stanovište da nacionalne vlasti nisu imale samo negativnu obavezu da svesno ne obelodanjuju informacije zaštićene prema članu 8 nego da je isto tako trebalo da preduzimaju korake kako bi osigurale delotvornu zaštitu prava optuženog lica, uključujući i njegovo pravo na poštovanje prepiske [*Bédat protiv Švajcarske* [GC], stav 76; vidi takođe *Craxi protiv Italije (br. 2)*, stav 73].

476. Po mišljenju ESLJP-a, takva vrsta informacija zahteva najviši mogući nivo zaštite prema članu 8; taj zaključak je naročito značajan budući da optuženi nije bio ličnost poznata javnosti. Sama činjenica da je nad njim vođena krivična istraga za vrlo teško krivično delo ne opravdava to da se prema njemu postupi na isti način kao da je u pitanju javna ličnost koja sebe dobrovoljno izlaže publicitetu (vidi takođe u sličnom kontekstu *Fressoz i Roire protiv Francuske* [GC], stav 50; *Egeland i Hanseid protiv Norveške*, stav 62; kada je reč o obavezi da se zaštiti identitet žrtve, vidi *Kurier Zeitungsverlag und Druckerei GmbH protiv Austrije*).

d. Uvreda suda

477. Evropski sud za ljudska prava priznaje da – osim u slučaju izuzetno štetnih napada koji su suštinski neosnovani – imajući na umu da sudije predstavljaju deo jedne od temeljnih institucija države, oni kao takvi mogu biti izloženi ličnim kritikama u dopuštenim granicama, i to ne samo na teorijski i uopšten način. Kada postupaju u zvaničnom svojstvu, oni tada mogu biti podvrgnuti kritici koja je dopustiva u širim granicama nego kada je reč o običnim građanima (*Morice protiv Francuske* [GC], stav 131; *July i SARL Libération protiv Francuske*, stav 74; *Aurelian Oprea protiv Rumunije*, stav 74; *Do Carmo de Portugalije e Castro Câmara protiv Portugalije*, stav 40).

478. Može se, međutim, pokazati da je neophodno zaštititi sudstvo od napada koji mogu da mu nanesu veliku štetu, a suštinski su neosnovani (*Prager i Oberschlick protiv Austrije*, stav 34; *Lešník protiv Slovačke*, stav 54; kada je reč o kritici koju je optuženi uputio tužiocu, vidi *Čeferin protiv Slovenije*, stavovi 56 i 58).

479. Advokati imaju pravo da javno komentarišu sprovođenje pravde sve dok ta njihova kritika ne prekorači određene granice (*Amihalachioaie protiv Moldavije*, stavovi 27–28; *Foglia protiv Švajcarske*, stav 86; *Mor protiv Francuske*, stav 43). Te granice su utvrđene u uobičajenim ograničenjima za ponašanje članova advokatske komore (*Kyprianou protiv Kipra* [GC], stav 173).

480. S tim u vezi ESLJP se poziva na deset osnovnih načela koje je pobrojao Savet advokatskih komora i Udruženja pravnika Evrope, naročito se pozivajući na „dostojanstvo, čast i integritet“, kao i na „poštovanje... poštenog sprovođenja pravde“ (*Morice protiv Francuske* [GC], stavovi 58 i 134). Po mišljenju Suda, takva pravila doprinose zaštiti sudstva od nepotrebnih i neosnovanih napada, koji mogu biti pokretani isključivo željom ili strategijom da se obezbedi vođenje sudske debate u medijima ili da se reše neki računi sa sudijama koje vode određeni predmet.

481. Osim toga, treba jasno razlikovati da li advokat izražava svoje stavove u sudnici ili to čini negde drugde. Prvo, kada je reč o „ponašanju u sudnici“, budući da sloboda izražavanja advokata može otvoriti pitanje prava njegovog klijenta na pravično suđenje, načelo pravičnosti u tom smislu govori u prilog slobodnoj, čak i snažnoj razmeni argumenata između stranaka. Advokati imaju dužnost da „gorljivo brane interese svojih klijenata“, što znači da ponekad treba da odluče da li će izraziti primedbu ili će se požaliti zbog ponašanja sudskog veća. Pored toga, ESLJP uzima u obzir činjenicu da sporne primedbe nisu bile ponovljene van sudnice (*Morice protiv Francuske* [GC], stavovi 136–137).

482. Vraćajući se na primedbe iznete van sudnice, ESLJP je ponovio da odbrana klijenta može da se iznosi i kroz pojavljivanje u televizijskim vestima ili kroz izjavu datu štampi zato što i preko takvih kanala advokat može da obavesti javnost o nedostacima za koje postoji verovatnoća da podrivaju pretpretresni postupak (*Morice protiv Francuske* [GC], stav 138). Na primer, ESLJP je konstatovao da su komentari koje je advokat izneo novinarima pri izlasku iz sudnice bili deo analitičkog pristupa korišćenog u nameri da se ubedi vrhovni javni tužilac da uloži žalbu na odluku o oslobađanju, što znači da se radilo o izjavi koja je data u okviru zadatka zastupanja klijenta (*Ottan protiv Francuske*, stav 58).

483. Isto tako, ESLJP pravi razliku zavisno od toga o kom se licu radi; to znači da tužilac, koji je „stranka“ u postupku, mora da „toleriše znatnu kritiku koju... na njegov račun uputi advokat odbrane“ (*Morice protiv Francuske* [GC], stav 137; *Nikula protiv Finske*, stavovi 51–52; *Foglia protiv Švajcarske*, stav 95; *Roland Dumas protiv Francuske*, stav 48).

484. Tako je u predmetu u kome je jedan tužilac podneo privatnu tužbu protiv advokatice koja je tokom ročišta izrazila primedbu i naglas pročitala belešku u kojoj ga je kritikovala, ESLJP stao na stanovište da su takve kritike, kada ih je izneo advokat u sudnici, a ne preko medija, bile procesnog karaktera i samim tim nisu predstavljale ličnu uvredu (*Nikula protiv Finske*, stav 52; vidi takođe *Lešnik protiv Slovačke*).

485. Osim toga, advokati ne mogu da iznose primedbe koje su do te mere ozbiljne da prekoračuju dopustivo izražavanje komentara bez pouzdane činjenične osnove, niti smeju da vređaju. ESLJP ocenjuje izjave u njihovom opštem kontekstu, naročito zato da bi ustanovio da li se mogu smatrati iskazima koji dovode u zabludu ili nepotrebnim ličnim napadima i da bi osigurao da formulacije koje su u njima korišćene imaju dovoljno čvrstu i blisku vezu sa činjenicama samog predmeta (*Morice protiv Francuske* [GC], stav 139, uz sve reference koje su tamo navedene).

486. U predmetu u kome se radilo o pismu koje je regionalnom sudu uputio pritvoreni podnosilac predstavke, ESLJP je jasno razgraničio kritiku i uvredu. Po mišljenju ESLJP-a, kada je isključiva namera pojedinca da uvredi sud ili sudije, članove sudskog veća, izricanje odgovarajuće kazne načelno se ne kosi s pravima prema članu 10. Međutim, u predmetu u kome je bila izrečena stroga kazna zatvora, utvrđeno je da ta kazna prekoračuje težinu prestupa, naročito imajući na umu činjenicu da podnosilac predstavke prethodno nije bio osuđivan za slično delo i da javnost nije bila upoznata sa sadržajem pisma (*Skalka protiv Poljske*, stavovi 39–42).

487. U predmetu u kome je podnosilac predstavke bio krivično gonjen, određen mu je pritvor, a potom i obavezni boravak u psihijatrijskoj ustanovi, sve u ukupnom trajanju od 35 dana zbog sadržaja pisama upućenih sudijama za koji je ocenjeno da je uvredljiv, ESLJP je konstatovao da su komentari tog podnosioca predstavke, koji su bili izrazito otrovni, oštri i uvredljivi prema nekoliko pripadnika sudstva bili samo zapisani, a ne i saopšteni u javnosti. Prema tome, njihov uticaj na poverenje javnosti u sprovođenje pravde bio je vrlo ograničen. Osim toga, ESLJP je konstatovao da je javno tužilaštvo koje je tražilo pritvor tog lica učestvovalo u postupku tokom koga je ono stavljeno pod starateljstvo (proglašeno poslovno nesposobnim), te je stoga kada je tražilo meru pritvora za to lice, bilo svesno da je mentalno stanje tog lica u najmanju ruku diskutabilno i da je moglo biti uzrok njegovih postupaka (*Ümit Bilgiç protiv Turske*, stavovi 133–136).

488. U predmetu u kome je podnosiocu predstavke, advokatu koji se obratio Visokom savetu sudstva ukazujući na navodnu korupciju sudije koji je presuđivao u parničnom predmetu koji se odnosio na jednog od njegovih klijenata, naloženo da plati 50.000 evra odštete navedenom sudiji, ESLJP je stao na stanovište da je sporna kazna bila prekomerna i da njome nije uspostavljena potrebna pravična ravnoteža. ESLJP je posebno ukazao na to da su domaći sudovi smatrali da je, iako ta optužba nije izneta u javnosti,

o njoj ipak bilo govora u sudskim krugovima. S tim u vezi, ESLJP je naglasio da se podnosilac predstavke nije mogao smatrati odgovornim za to što su iz postupka procurile informacije koje je trebalo da ostanu poverljive (*Pais Pires de Lima protiv Portugalije*, stav 66).

C. UČESTVOVANJE SUDIJA U JAVNOJ DEBATI

489. Čak i kada pitanje koje je predmet debate ima političke implikacije, to samo po sebi nije dovoljno da spreči sudiju da dâ izjavu o toj temi (*Wille protiv Lihtenštajna* [GC], stav 67).

490. ESLJP je to načelo primenio u predmetu u kome se radilo o prevremenom okončanju mandata podnosioca predstavke na položaju predsednika Vrhovnog suda zbog toga što je izrazio svoje stavove i kritike, pre svega Parlamentu, o ustavnoj i zakonodavnoj reformi koja utiče na organizaciju pravosudnog sistema, iako je sam kao sudija bio deo sudstva. U tom predmetu ESLJP je pridao naročit značaj funkciji na kojoj se podnosilac predstavke nalazio jer je on istovremeno bio i predsednik Nacionalnog saveta sudstva, a ta njegova funkcija je podrazumevala i obavezu da izrazi stavove prema zakonodavnim reformama koje bi mogle uticati na sudstvo i njegovu nezavisnost (*Baka protiv Mađarske* [GC], stav 168).

491. ESLJP se s tim u vezi pozvao na instrumente Saveta Evrope u kojima se utvrđuje da je svaki sudija odgovoran za unapređenje i zaštitu sudijske nezavisnosti, kao i da sudije i sudstvo treba da budu konsultovani i uključeni u pripremu zakona koji se odnose na njih i, šire gledano, na funkcionisanje pravosudnog sistema [vidi stav 34 *Mišljenja br. 3 (2002) CCJE (Konsultativno veće evropskih sudija)* i stavove 3 i 9 dokumenta *Magna Carta sudija* (*Baka protiv Mađarske* [GC], stavovi 80–81)].

492. U jednom predmetu podnositeljka predstavke je tvrdila da je njeno razrešenje sa dužnosti sudije proisteklo iz određenih izjava koje je dala medijima tokom predizborne kampanje. ESLJP je utvrdio da podnositeljki predstavke nisu pružena važna procesna jamstva u kontekstu disciplinskog postupka i da je kazna koja joj je izrečena bila nesrazmerno stroga te da je mogla da ima „odvraćajući efekat“ na sudije koje žele da učestvuju u javnoj debati o delotvornosti pravosudnih institucija (*Kudeshkina protiv Rusije*, stavovi 97–99; vidi, takođe, u vezi sa tužiteljkom čiji je mandat prevremeno prekinut nakon što je javno kritikovala pravosudne reforme, *Kövesi protiv Rumunije*, stavovi 205–208).

493. U predmetu *Previti protiv Italije* (dec.), ESLJP je stao na stanovište da sudije mogu u svojstvu pravnih stručnjaka izražavati svoja mišljenja, uključujući kritička, o predlozima za izmene i dopune zakona koje pokreće vlada. Takav stav, kada je izražen na primeren način, ne dovodi u pitanje autoritet sudstva, niti kompromituje nepristrasnost u konkretnom slučaju. Kako je saopštio ESLJP, činjenica da, primenjujući načela demokratije i pluralizma, određene sudije ili grupe sudija mogu u svojstvu pravnih stručnjaka izraziti rezerve ili kritike u vezi sa zakonodavnim predlozima vlade ne podriva pravičnost sudskih postupaka na koje se ti predlozi mogu primeniti (stav 253).

494. S druge strane, u predmetu u kome se radilo o sudiji ustavnog suda koji se pritužio zbog toga što je razrešen dužnosti zato što je javno izrazio svoje stavove (u pismu upućenom visokim državnim funkcionerima i u medijskom intervjuu, kao i na konferenciji za štampu koju nije bio ovlašćen da održi i na kojoj je govorio o radu ustavnog suda optužujući ga za korupciju), ESLJP je zaključio da je odluka o razrešenju bila suštinski povezana sa osnovanom sumnjom u njegovu nepristrasnost i nezavisnost, kao i s ponašanjem koje je bilo inkompatibilno sa ulogom sudije, te je zaključio da je predstavka koju je podnosilac predstavke podneo prema članu 10 Konvencije bila očigledno neosnovana (*Simić protiv Bosne i Hercegovine* (dec.), stavovi 35–36).

XI. Sloboda izražavanja i legitimni ciljevi nacionalne bezbednosti teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, sprečavanja nereda ili kriminala

---

495. Legitimni ciljevi na koje se ukazuje u ovom poglavlju jesu oni ciljevi na koje se često pozivaju u kombinaciji, ponekad i u isto vreme s drugim legitimnim ciljevima, kao što su sprečavanje da se otkriju obaveštenja dobijena u poverenju (*Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 53) ili zaštita prava drugih (*Brambilla i ostali protiv Italije*, stav 50). Povremeno težište se stavlja na jedan od naznačenih legitimnih ciljeva, kao što je slučaj sa „osiguranjem teritorijalnog integriteta“ u suočenju s takozvanim separatističkim govorom (*Sürek i Özdemir protiv Turske* [GC], stav 50).

496. Borba protiv terorizma¹⁵ često se citira kao dominantan kontekst u predmetima koji spadaju u ovu kategoriju.

497. Odredbe unutrašnjeg prava koje se odnose na te legitimne ciljeve veoma se razlikuju i obično se pojavljuju u krivičnom zakoniku ili u zakonima kojima se uređuje oblast borbe protiv terorizma, a ponekad čak i u nacionalnim ustavima.

A. OPŠTA NAČELA

---

498. Kao pitanje opšteg načela, „neophodnost“ svakog ograničenja na ostvarivanje slobode izražavanja mora biti uverljivo dokazana (*Sürek i Özdemir protiv Turske* [GC], stav 57; *Dilipak protiv Turske*, stav 63). ESLJP mora da utvrdi da li su razlozi koje su nacionalne vlasti navele kao opravdanje ograničenja „relevantni i dovoljni“ (*Barthold protiv Nemačke*, stav 55; *Lingens protiv Austrije*, stav 40).

499. Posebno imajući na umu otkrivanje informacija dobijenih u poverenju, ESLJP naglašava da pojmovi „nacionalne bezbednosti“ i „javne bezbednosti“ moraju biti primenjivani uz uzdržanost i moraju se restriktivno tumačiti, a treba ih koristiti samo onda kada je dokazano da je neophodno suzbiti obelodanjivanje informacija u cilju zaštite nacionalne bezbednosti i javne bezbednosti (*Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 54; *Görmüş i ostali protiv Turske*, stav 37).

500. S jedne strane, ESLJP dosledno zastupa stanovište da član 10, stav 2 Konvencije pruža malo prostora za ograničenja političkog govora ili debate (*Brasilier protiv Francuske*, stav 41) ili debate o pitanjima od javnog interesa (*Sürek protiv Turske (br. 1)* [GC], stav 61; *Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske* [GC], stav 46; *Wingrove protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 58).

501. Sloboda izražavanja je naročito važna za političke stranke i njihove aktivne članove, a mešanje u slobodu izražavanja političara, naročito kada su oni pripadnici neke opozicione stranke, zahteva od Suda

---

¹⁵ Vidi takođe [Vodič sudske prakse o terorizmu \(Case-law Guide on Terrorism\)](#).

da sprovede najpomniji mogući nadzor. Granice dopustive kritike šire su kada je reč o vladi nego kada je reč o privatnom licu ili čak i političaru (*Faruk Temel protiv Turske*, stav 55; *Incal protiv Turske*, stav 54; *Han protiv Turske*, stav 29; *Yalçiner protiv Turske*, stav 43).

502. Prema oceni ESLJP-a, u demokratskom društvu zasnovanom na vladavini prava političke ideje koje dovode u pitanje postojeći poredak i za čije se ostvarenje njihovi zagovornici zalažu mirnim putem moraju dobiti odgovarajuću mogućnost da se izraze (*Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası protiv Turske*, stav 70).

503. S druge strane, ESLJP uzima u obzir probleme povezane sa sprečavanjem terorizma (*Gözel i Özer protiv Turske*, stav 55; *Karataş protiv Turske*, stav 51). U tom kontekstu on posvećuje naročitu pažnju potrebi da vlasti ostanu budne kada je reč o aktima koji mogu da podstaknu dodatno nasilje, konkretno kada je reč o zaštiti javne bezbednosti i sprečavanju nemira ili kriminala u smislu člana 10, stav 2 (*Leroy protiv Francuske*, stav 36).

504. ESLJP smatra da teškoće koje iskrsavaju u borbi protiv terorizma same po sebi nisu dovoljne da oslobode nacionalne vlasti njihovih obaveza prema članu 10 Konvencije (*Döner i ostali protiv Turske*, stav 102). Drugačije rečeno, načela koja proističu iz sudske prakse ESLJP-a u vezi sa članom 10 takođe se primenjuju na mere koje nacionalne vlasti preduzimaju radi održavanja nacionalne bezbednosti i javne bezbednosti u sklopu borbe protiv terorizma (*Faruk Temel protiv Turske*, stav 58).

505. Vodeći računa o okolnostima u svakom konkretnom predmetu i o unutrašnjem polju slobodne procene države, ESLJP mora da utvrdi da li je uspostavljena pravična ravnoteža između osnovnog prava pojedinca na slobodu izražavanja i legitimnog prava demokratskog društva da se zaštiti od aktivnosti terorističkih organizacija (*Zana protiv Turske*, stav 55; *Karataş protiv Turske*, stav 51; *Yalçın Küçük protiv Turske*, stav 39; *İbrahim Aksoy protiv Turske*, stav 60).

506. Konkretnije rečeno, u predmetu u kome se radilo o izjavama jednog nastavnika datim u naročito osetljivom kontekstu, ESLJP je smatrao da budući da nastavnici simbolizuju autoritet za svoje učenike u oblasti obrazovanja, njihove posebne dužnosti i odgovornosti važe, u izvesnoj meri i za njihove vanškolske aktivnosti (*Mahi protiv Belgije* (dec.), stavovi 31–32, i sve reference koje su tamo navedene). Stoga je ESLJP stao na stanovište da naročito napeta atmosfera koja je preovladavala u školi u jeku napada izvedenih u Parizu u januaru 2015. godine, iako komentari nastavnika nisu nužno morali biti smatrani kažnjivima prema krivičnopravnim zakonskim odredbama (s obzirom na to da nije bilo podsticanja na mržnju, ksenofobiju ili diskriminaciju) oni ipak jesu mogli da budu smatrani komentarima koji su inkompatibilni sa dužnošću nastavnika da budu diskretni (stav 34).

B. KRITERIJUMI ZA PROCENU OPRAVDANOSTI MEŠANJA

1. Doprinosa debati od opšteg interesa

507. ESLJP je izričito utvrdio šta je to što on podrazumeva pod pojmom „pitanja od opšteg interesa”: javni interes se redovno odnosi na pitanja koja utiču na javnost u tolikoj meri da ona može biti legitimno zainteresovana za njih, pitanja koja privlače pažnju javnosti ili koja se u znatnom stepenu tiču javnosti, naročito ako utiču na blagostanje građana ili na život zajednice. To takođe važi kada je reč o pitanjima koja mogu da izazovu znatne polemike ili koja se odnose na neku važnu socijalnu temu ili obuhvataju neki problem za koji je javnost zainteresovana da o njemu bude obavestena (*Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy protiv Finske* [GC], stav 171; *Sürek i Özdemir protiv Turske* [GC], stav 61).

508. U nekoliko predmeta u kojima se radilo o publikacijama koje verovatno mogu da podriju tajnost određenih informacija koje se odnose na nacionalnu bezbednost, ESLJP je naglašavao važnost tih publikacija za debate od opšteg interesa. Po mišljenju ESLJP-a, takve publikacije su bile opravdane zahtevom da se obelodane nezakonite radnje tajnih službi države i pravom javnosti da o takvim pojavama bude informisana (*Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 69; *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (br. 2), stavovi 54–55).

509. U predmetu u kome se radilo o osuđujućoj presudi izrečenoj vlasniku jednog časopisa zbog toga što je objavio izveštaj u kome su iznete optužbe o nasilju na račun državnih agenata angažovanih u borbi protiv terorizma, ESLJP je primetio da je s obzirom na težinu navodnog nezakonitog postupanja javnost imala legitimni interes da bude upoznata ne samo s prirodom ponašanja tih službenih lica nego i sa njihovim identitetom. S tim u vezi ESLJP je istakao da su informacije na kojima su se zasnivali ti novinski izveštaji već bile prenete u drugim listovima i da ti drugi listovi nisu bili krivično gonjeni (*Sürek protiv Turske (br. 2)* [GC], stavovi 39–40).

2. Priroda i sadržaj govora i njegov potencijalni uticaj: analiza teksta u kontekstu

510. Suštinsko pitanje koje se pokreće u ovoj vrsti predmeta jeste da li će govor o kome je reč verovatno pogoršati ili opravdati nasilje, mržnju ili netoleranciju. U jednom broju takvih predmeta od ESLJP-a je traženo da presudi o primenljivosti člana 10 Konvencije.¹⁶

511. Po mišljenju ESLJP-a, kada se ocenjuje da li izneta zapažanja, sagledana u celini, mogu biti okarakterisana kao podsticaj na nasilje, mora se voditi računa o tome koje su reči upotrebljene i u kom kontekstu su one objavljene, kao i o njihovom potencijalnom uticaju (vidi na primer *Özgür Gündem protiv Turske*, stav 63; *Gözel i Özer protiv Turske*, stav 52).

512. Jedan od ključnih činilaca u proceni Evropskog suda za ljudska prava jeste politička ili socijalna pozadina na kojoj su predmetne izjave date (*Perinçek protiv Švajcarske* [GC], stav 205); na primer: napeta politička ili socijalna pozadina (*Mariya Alekhina i ostali protiv Rusije*, stav 218; *Zana protiv Turske*, stavovi 57–60; *Sürek protiv Turske (br. 3)* [GC], stav 40), atmosfera tokom pobune u zatvoru u kojoj je bilo ljudskih žrtava (*Saygılı i Falakaoğlu (br. 2) protiv Turske*, stav 28), problemi u vezi sa integrisanjem neevropskih i naročito muslimanskih migranata u Francusku (*Soulas i ostali protiv Francuske*, stavovi 38–39; *Le Pen protiv Francuske* (dec.)) ili odnosi sa nacionalnim manjinama u Litvaniji nedugo posle ponovnog uspostavljanja nezavisnosti te zemlje 1990. godine (*Balsytė-Lideikienė protiv Litvanije*, stav 78)].

513. Drugi činilac je to da li se te izjave, pravično protumačene i sagledane u njihovom neposrednom i širem kontekstu, mogu shvatiti kao neposredni ili posredni poziv na nasilje ili kao opravdanje za nasilje, mržnju ili netoleranciju (*Perinçek protiv Švajcarske* [GC], stav 206; vidi, između ostalog, *Incal protiv Turske*, stav 50; *Sürek protiv Turske (br. 1)* [GC], stav 62; *Özgür Gündem protiv Turske*, stav 64; *Gündüz protiv Turske*, stavovi 48 i 51; *Soulas i ostali protiv Francuske*, stavovi 39–41 i 43; *Balsytė-Lideikienė protiv Litvanije*, stavovi 79–80; *Féret protiv Belgije*, stavovi 69–73 i 78; *Hizb ut-Tahrir i ostali protiv Nemačke* (dec.), stav 73; *Kasymakhunov i Saybatalov protiv Rusije*, stavovi 107–112; *Fáber protiv Mađarske*, stavovi 52 i 56–58; *Vona protiv Mađarske*, stavovi 64–67; *Lilliendal protiv Islanda* (dec.), stavovi 36–39).

514. ESLJP naglašava koliko je važno da se, kada se odlučuje o ishodu predmeta, nijedan od tih činilaca ne sagledava izolovano, nego da se uzme u obzir njihovo sadejstvo (*Perinçek protiv Švajcarske* [GC], stav 208).

515. U predmetu *Savva Terentyev protiv Rusije*, ESLJP je primetio da su se domaće vlasti usredsredile na formu i suštinu spornih izjava, a da ih nisu analizirale u kontekstu relevantne diskusije, pa čak nisu ni pokušale da procene potencijal tih izjava da provokiraju bilo kakve štetne posledice, niti su obratile dužnu pažnju na socijalni i politički fon na kome su date, kao i na opseg njihovog domašaja. ESLJP je zaključio da, pošto u tim analizama nisu uzeti u obzir svi relevantni činioci i sve činjenice, razlozi koji su predočeni ne mogu da se smatraju „relevantnima i dovoljnima“ da bi se opravdalo mešanje u slobodu izražavanja podnosioca predstavke (stavovi 82–84).

516. Kada izraženi stavovi ne predstavljaju podsticaj na nasilje – drugačije rečeno, ako ne pozivaju na nasilne akcije ili krvavu osvetu, ako ne opravdavaju izvršenje terorističkih krivičnih dela u nastojanju da se ostvare ciljevi njihovih pristalica i ako se ne mogu tumačiti kao verovatno podsticanje na nasilje kroz izražavanje duboko ukorenjene i iracionalne mržnje prema jasno identifikovanim osobama – visoke strane ugovornice ne smeju da ograniče pravo široke javnosti da o njima bude obavestena, čak ni na osnovu ciljeva utvrđenih u članu 10, stav 2, tj. zaštite teritorijalnog integriteta i nacionalne bezbednosti i

¹⁶ Vidi Vodič za član 17 Konvencije (zabrana zloupotrebe prava).

sprečavanja nemira ili kriminala tako što će se protiv medija primeniti krivičnopravne mere (*Sürek protiv Turske* (br. 4) [GC], stav 60; *Gözel i Özer protiv Turske*, stav 56; *Nedim Şener protiv Turske*, stav 116; *Dilipak protiv Turske*, stav 62).

517. Međutim, kada sporne izjave podstiču na nasilje protiv pojedinca ili protiv nekog javnog zvaničnika ili protiv određenog segmenta stanovništva, državne vlasti uživaju široko unutrašnje polje slobodne procene kada ispituju potrebu da se umešaju u slobodu izražavanja (*Sürek protiv Turske* (br. 3) [GC], stav 37). To važi za pozive na upotrebu oružanih snaga [*ibid.*, stav 40; *Taşdemir protiv Turske* (dec.)] ili za izjave koje bi mogle ugroziti socijalnu stabilnost, čak i onda kada pojedinci koji ih iznose sami ne pozivaju otvoreno na primenu oružanih snaga kao na put kojim treba ići, ali se isto tako ne distanciraju od primene nasilja (*Yalçiner protiv Turske*, stav 46; *Zana protiv Turske*, stav 58).

518. U predmetu *Zana protiv Turske*, ESLJP je naglasio dva kriterijuma u vezi s koncepcijom potencijalnog uticaja spornih izjava: prvo, uloga i funkcija lica koje izjave daje i, drugo, stanje u smislu socijalnog konteksta u kome se otvara predmet izjava tog lica (stavovi 49–50; vidi takođe *Yalçiner protiv Turske*, stavovi 46–49).

519. U predmetu *Savva Terentyev protiv Rusije*, gde se radilo o izricanju kazne zatvora blogeru osuđenom za uvredljive izjave plasirane na internetu na račun policijskih službenika, ESLJP je uočio uvredljive, agresivne i otrovne formulacije komentara tog podnosioca predstavke. Međutim, ESLJP je smatrao da se te izjave ne mogu oceniti kao pokušaj podsticanja mržnje ili provociranja nasilja prema policijskim službenicima, što znači da one ne predstavljaju jasnu i neposrednu opasnost koja bi zahtevala da podnosilac predstavke bude osuđen. ESLJP je naročito naglasio da podnosilac predstavke nije ni poznat bloger ni popularni korisnik društvenih mreža, te da on samim tim nema status uticajne ličnosti (stav 81).

520. Između ostalog, ESLJP je priznao potrebu da se jemči pojačana zaštita ranjivim manjinama, čija je istorija protekla u znaku opresije ili neravnopravnosti, od uvredljivog i diskriminatornog jezika [*Savva Terentyev protiv Rusije*, stav 76; *Soulas i ostali protiv Francuske*, stavovi 38–39; *Le Pen protiv Francuske* (dec.)]. U predmetu *Savva Terentyev protiv Rusije*, ESLJP je primetio da domaći sudovi nisu objasnili zbog čega se policijski službenici, od kojih nijedan nije bio poimence označen, uopšte mogu smatrati ranjivima ili ugroženima (stavovi 75–76).

521. I sredstvo pomoću koga je izjava preneti takođe predstavlja važan kriterijum kada se procenjuje njen potencijalni uticaj. Tako je ESLJP stao na stanovište da je osuđujuća presuda izrečena licu koje je objavilo antologiju poezije nesrazmerna ako se uzme u obzir forma koju je ono koristilo za svoje izražavanje i koja je podrazumevala metaforički jezik i stigla do ograničenog broja čitalaca (*Karataş protiv Turske*, stav 52; vidi, takođe, *Polat protiv Turske* [GC], stav 47).

522. Medij koji se koristi može imati određenu važnost, naročito ako se diskurs prenosi tako što se dele politički pamfleti u kontekstu predizborne kampanje (*Féret protiv Belgije*, stav 76) ili preko interneta, što pojačava potencijalni uticaj iskaza. Po oceni ESLJP-a, klevetnički govor i druge vrste očigledno nezakonitog govora, uključujući govor mržnje i govor kojim se podstiče nasilje, može se proširiti celim svetom za svega nekoliko sekundi, kao nikada ranije, i ponekad se može dogoditi da on ostane stalno prisutan u onlajn prostoru (*Delfi AS protiv Estonije* [GC], stav 110). To znači da je rizik od štete koju izazivaju sadržaj i komunikacija na internetu za ostvarivanje i uživanje prava i sloboda svakako veći od rizika koji bi postojao da se te izjave objave samo u štampi; stoga je suštinski važno za procenu potencijalnog uticaja neke onlajn publikacije da se utvrdi njen domet, tj. u kojoj meri ona dopire do javnosti (*Savva Terentyev protiv Rusije*, stav 79; *Delfi AS protiv Estonije* [GC], stav 133).

523. Mogućno je identifikovati nekoliko kategorija diskursa u sudskoj praksi ESLJP-a, zavisno od njihovog sadržaja i uticaja na legitimne ciljeve na koje se poziva. Iako te kategorije nisu uvek jasno razgraničene, valjalo bi da ih opišemo, kao što treba opisati i konkretne kriterijume koji važe za svaku od njih. O kategorijama o kojima je reč bliže ćemo govoriti u narednom delu teksta.

a. Separatistički diskurs i objave ilegalnih organizacija

524. Generalno uzev, ESLJP smatra da je suština demokratije u tome što se dozvoljava da se predlažu i razmatraju različiti politički programi, čak i oni koji dovode u pitanje trenutni način organizacije države ako ne štete samoj demokratiji (*Socialist Party i ostali protiv Turske*, stav 47).

525. Kada procenjuje da li je neko mešanje bilo srazmerno, ESLJP pravi razliku između takozvanog mirnog ili demokratskog separatističkog diskursa i separatističkog diskursa koji je povezan s vršenjem krivičnih dela ili radnji koje trajno podstiču i održavaju nasilje. ESLJP je zauzeo stav da je mešanje u slobodu izražavanja političkog vođe francuskog baskijskog separatističkog pokreta bilo srazmerno; njemu je tokom celokupnog perioda od kada je uslovno pušten na slobodu do isteka kazne na koju je osuđen bilo zabranjeno da objavljuje radove ili da iznosi bilo kakav komentar u vezi s krivičnim delima za koja je osuđen, ali je i dalje imao pravo da iznosi svoje stavove prema baskijskom pitanju sve dotle dok ne pominje ta konkretna krivična dela (*Bidart protiv Francuske*, stav 42).

526. ESLJP uzima u obzir kontekst u kome se diskurs iznosi, naročito onda kada su separatističke pretenzije u datom regionu propraćene oružanim sukobima. Tako, iako se pojmovi nacionalne bezbednosti i javne bezbednosti moraju restriktivno tumačiti, ESLJP je stao na stanovište da su pitanja koja se odnose na konflikt u Čečenskoj Republici veoma osetljiva po svojoj prirodi i da stoga zahtevaju da vlast bude naročito oprezna (*Stomakhin protiv Rusije*, stavovi 85–86; *Dmitriyevskiy protiv Rusije*, stav 87).

527. ESLJP je zastupao stav da ako se želi opravdati mešanje u slobodu izražavanja, onda separatistički diskurs (naročito u vidu parola) mora neposredno uticati na nacionalnu bezbednost i javni red i mora predstavljati jasnu i neposrednu opasnost u pogledu tih legitimnih ciljeva (*Gül i ostali protiv Turske*, stav 42; *Kılıç i Eren protiv Turske*, stavovi 29–30; *Bülent Kaya protiv Turske*, stav 42).

528. Krivična osuda urednika jednog regionalnog lista zbog toga što je objavio članke koje su navodno napisali vođi separatističkog pokreta koji su bili na poternici pod optužbom da su počinili teška krivična dela nije mogla biti opravdana, po mišljenju Suda, samo na osnovu profila lica za koja se pretpostavljalo da su autori tih tekstova (*Dmitriyevskiy protiv Rusije*, stavovi 104 i 114; vidi u sličnom smislu *Ceylan protiv Turske* [GC], stav 36; *Sürek i Özdemir protiv Turske* [GC], stav 61; *Erdoğan i İnce protiv Turske* [GC], stavovi 52 i 55; *Faruk Temel protiv Turske*, stavovi 62 i 64; *Polat protiv Turske* [GC], stav 47).

529. Kada se razmatra da li objavljivanje izjava i saopštenja zabranjenih terorističkih organizacija izaziva opasnost od javnih provokacija na izvršenje nekog terorističkog krivičnog dela ili nekog vida osвете za terorizam, neophodno je uzeti u obzir ne samo prirodu autora ili potencijalnog primaoca poruke nego i sadržaj članka o kome je reč i kontekst u kome je objavljen. Kada nastoje da uspostave ravnotežu između konkurentnih interesa, nacionalne vlasti moraju u dovoljnoj meri voditi računa o pravu javnosti da bude informisana o različitim viđenjima konfliktne situacije sa stanovišta stranaka u sukobu bez obzira na to koliko im neprihvatljiva može biti neka od tih perspektiva (*Gözel i Özer protiv Turske*, stav 56).

530. Tako je ESLJP ustanovio da je povređen član 10 Konvencije u mnogobrojnim predmetima protiv Turske gde se radilo o osuđujućim presudama izrečenim vlasnicima, izdavačima ili urednicima časopisa zbog toga što su objavili izjave ili saopštenja ili traktate organizacija koje su kategorisane kao „terorističke“ prema unutrašnjem pravu (*Gözel i Özer protiv Turske*; *Karakoyun i Turan protiv Turske*; *Çapan protiv Turske*; *İmza protiv Turske*; *Kanat i Bozan protiv Turske*; *Demirel i Ateş protiv Turske*; *Özer protiv Turske* (br. 3]). Po mišljenju ESLJP-a, ti slučajevi mešanja imali su za posledicu to da su delimično cenzurisani profesionalni medijski poslenici o kojima je reč i da je ograničena njihova sposobnost da javno iznesu mišljenje – pod uslovom da se ne zalažu ni neposredno ni posredno za izvršenje krivičnih dela terorizma – što je bilo deo javne debate (vidi, pre svega, *Ali Gürbüz protiv Turske*, stav 77, *Özgür Gündem protiv Turske*, stavovi 62–64 i četiri presude u predmetima *Yıldız i Taş protiv Turske* (br. 1, br. 2, br. 3 i br. 4); kada je reč o osuđujućoj presudi izrečenoj pojedincu za širenje propagande u korist terorističke organizacije isključivo po osnovu toga što je prisustvovao sahrani preminulih članova te organizacije, vidi *Nejdet Atalay protiv Turske*, stavovi 20–23).

531. Nasuprot tome, u predmetu u kome se radilo o tome da su švajcarski carinski organi zaplenili i uništili veliku količinu propagandnog materijala Radničke partije Kurdistan (PKK), ESLJP je stao na stanovište da se u zapljenom materijalu podsticalo i glorifikovalo nasilje i da je njegova svrha bila pridobijanje što je moguće većeg broja ljudi za oružanu borbu protiv turskih vlasti, pa je stoga zaključio da je ograničenje bilo opravdano prema članu 10, stav 2 (*Kaptan protiv Švajcarske* (dec.)).

532. Takođe treba naglasiti da je ESLJP u predmetu u kome se radilo o osuđujućoj presudi izrečenoj jednoj televizijskoj kući zbog toga što je prikazivala emisije u kojima se promovise jedna teroristička

organizacija – zaključivši da pritužba te televizijske kuće, shodno članu 17, ne spada u polje dejstva člana 10 – ispitao sadržaj, način prezentacije i povezanost te emisije i posebno uzeo u obzir sledeće elemente: jednostrano izveštavanje o događajima uz neprestano pozivanje na učestvovanje u borbama i akcijama, podsticanje na pristupanje toj organizaciji ili oružanoj borbi, kao i prikazivanje preminulih članova organizacije kao heroja. ESLJP je takođe konstatovao da su nacionalni sudovi već utvrdili da je u relevantno vreme televizijsku kuću koja je podnosilac predstavke u znatnoj meri finansirala ta organizacija [*Roj TV A/S protiv Danske* (dec.)].

b. Glorifikovanje i odobravanje kriminalnih i/ili terorističkih akata

533. Kada ESLJP ispituje obrazloženje za mešanje u diskurs kojim se brani terorizam, on sagledava to mešanje u svetlu predmeta u celini, uključujući sadržaj spornih izjava i kontekst u kojem su one date (*Erdoğan i Ince protiv Turske* [GC], stav 47), kao i ličnost i funkciju osobe koja je dala predmetne izjave (*Demirel i Ateş protiv Turske*, stav 37).

534. U predmetu u kome se radilo o osuđujućoj presudi izrečenoj vlasniku jednog nedeljnika, ESLJP je stao na stanovište da je sadržaj članka bio takav da je mogao da podstakne na nastavak nasilja u regionu. Po mišljenju ESLJP-a, čitalac članka je sticao utisak da je posezanje za nasiljem neophodna i opravdana mera samoodbrane u suočenosti sa agresorom, pa je zaključio da se u datom predmetu, u suštini, radilo o podsticanju na nasilje. Iako se podnosilac predstavke nije lično ni na koji način povezivao sa stavovima iznetim u novinskom komentaru, on je ipak pružio autoru tog komentara govornicu sa koje je mogao da podstiče na nasilje (*Sürek protiv Turske* (br. 3) [GC], stavovi 40–41).

535. U jednom drugom predmetu podnosilac predstavke, inače karikaturista, osuđen je za saučesništvo u odobravanju terorizma nakon što je dva dana posle napada 11. septembra 2001. godine na kule bliznakinje Svetskog trgovinskog centra u Njujorku objavio jednu karikaturu. ESLJP je naglasio vremenski aspekt i činjenicu da nije bilo nikakvih mera predostrožnosti u pogledu jezika koji je korišćen u trenutku kada je ceo svet bio u stanju šoka zbog vesti o napadu. Osim toga, ESLJP je primetio da je objavljivanje karikature izazvalo reakcije koje su mogle da podstaknu nasilje i ukazao je na to da je to moglo uticati na javni red u potencijalno osetljivom regionu u kome je karikatura objavljena. Stoga je stao na stanovište da je blaga kazna koja je bila izrečena podnosiocu predstavke bila utemeljena na relevantnom i dovoljnom osnovu (*Leroy protiv Francuske*, stavovi 45–46).

536. Kada je reč o javnoj odbrani ratnih zločina, ESLJP pridaje značaj tome da li je govor doprineo debati od opšteg interesa. U slučaju knjige čiji je autor, inače pripadnik oružanih snaga Francuske, opisao mučenje primenjivano tokom alžirskog rata, ESLJP je stao na stanovište da je sporni tekst bio izuzetno važan za kolektivno sećanje u tom smislu što je obavestio javnost ne samo da je takva praksa postojala nego da je, štaviše, primenjivana uz saglasnost francuskih vlasti (*Orban i ostali protiv Francuske*, stav 49).

537. ESLJP je ponovio da traganje za istorijskom istinom predstavlja sastavni deo slobode izražavanja, kao i da treba omogućiti da se slobodno vodi debata o uzrocima dela koja bi mogla predstavljati ratne zločine ili zločine protiv čovečnosti (*Dmitrijevski protiv Rusije*, stav 106).

c. Ostale vrste govora koje su ograničene po osnovu sprečavanja nereda ili kriminala

538. Legitimni cilj sprečavanja nereda, kako je utvrđen u članu 10, stav 2, poslužio je kao osnov na koji se pozivaju visoke strane ugovornice, između ostalog, u kontekstu izjava protivljenja služenju vojnog roka ili zalaganja za demilitarizaciju (*Arrowsmith protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Izveštaj Komisije; *Chorherr protiv Austrije*, stav 32). U predmetu *Ergin protiv Turske* (br. 6), ESLJP je precizirao da, iako su reči koje su upotrebljene u uvredljivom članku učinile da on dobije konotaciju neprijateljstva prema oružanim snagama, sve dotle dokle se u njemu ne poziva na nasilje ili ne podstiče oružani otpor ili pobuna, i s obzirom na to da te reči ne predstavljaju govor mržnje, mešanje ne može biti opravdano legitimnim ciljem sprečavanja nemira. ESLJP je primetio da je uvredljivi članak objavljen u listu koji je izložen javnoj prodaji. Ni po svom obliku, ni po svom sadržaju članak nije nastojao da podstakne neposredno dezerterstvo iz vojske (stav 34).

539. U predmetu u kome se radilo o tome da je portugalsko krivično zakonodavstvo onemogućilo jednom brodu da uđe u teritorijalne vode Portugala, udruženja koja su podnela predstavku nastojala su da prenesu te informacije o zabrani uplovljavanja i da održe skupove u sklopu kampanje za dekriminalizaciju dobrovoljnog prekida trudnoće. ESLJP je prihvatio da se tom zabranom, između ostalog, težilo legitimnom cilju sprečavanja nereda (*Women On Waves i ostali protiv Portugala*, stav 35). Međutim, zaključio je da jedna tako radikalna mera nije mogla a da nema efekat odvratanja, i to ne samo na udruženja koja su podnela predstavku, već i na ostale koji žele da razmenjuju i dele ideje i informacije koje osporavaju ustaljeni poredak.

540. Isto tako, ESLJP je prihvatio da zabrana poster-kampanje vođene zbog nemoralnog ponašanja izdavača i uz pozivanje na jedan prozelitski internet sajt između ostalih legitimnih ciljeva teži i sprečavanju kriminala (*Mouvement raëlien suisse protiv Švajcarske* [GC], stav 54). ESLJP je konstatovao da nije postavljeno pitanje u pogledu delotvornosti sudskog nadzora koji su sproveli domaći sudovi navodeći detaljne razloge za odluke koje su doneli u vezi s promovisanjem ljudskog kloniranja, zalaganjem za „geniokraciju“ i mogućnost da literatura i ideje raelijanskog pokreta (kulta ili sekte) dovedu do toga da neki njegovi pripadnici seksualno zlostavljaju decu.

541. U predmetu u kome se radilo o objavljivanju posta na blogu na kome su prikazani protivustavni (nacistički) simboli, ESLJP je stao na stanovište da, u svetlu istorijskog konteksta, države koje su iskusi- le nacističke strahote treba da se smatraju državama koje imaju posebnu moralnu odgovornost da se distanciraju od počinjenih masovnih zverstava, čime se može opravdati zabrana, u cilju sprečavanja nereda, da se koriste ti simboli u svim sredstvima komunikacije kako bi se predupredilo da bilo ko stekne naviku da ih posmatra [*Nix protiv Nemačke* (dec.)].

542. U predmetu u kome se radilo o razrešenju visokih diplomata zbog toga što su u javnosti izneli navode o tome da su nedavni predsednički izbori bili održani uz namerne nepravilnosti, ESLJP je prihvatio obrazloženje da se tim mešanjem težilo legitimnim ciljevima zaštite nacionalne i javne bezbednosti i sprečavanja nereda. ESLJP je naglasio da dužnost da se bude lojalan važi i za diplomate, a i da tužena država ima potrebu da može računati na politički neutralan diplomatski kor (*Karapetyan i ostali protiv Jermenije*, stavovi 49– 50).

543. Sprečavanje nereda ili kriminala je takođe navedeno kao obrazloženje za kažnjavanje novinara koji su kršili odredbe nacionalnog krivičnog prava pozivajući se na to da obavljaju novinarske aktivnosti.¹⁷

3. Težina kazne

544. U demokratskom sistemu dominantan položaj koji ima vlast dovodi do toga da je neophodno da ona ispolji uzdržanost kada je u situaciji da može pokrenuti krivični postupak, naročito onda kada ima na raspolaganju druga sredstva pomoću kojih može da odgovori na neopravdane napade i kritike koje joj upućuju protivnici.

Ipak, sigurno je da je nadležnim državnim organima i dalje otvorena mogućnost da u svojstvu onih koji jemče javni red preduzmu mere, čak i krivičnopravne prirode, u nameri da na odgovarajući način i bez preterivanja reaguju na takve primedbe (*Incal protiv Turske*, stav 54; za primere krivičnopravnih sankcija u ovoj oblasti vidi *Arslan protiv Turske* [GC], stavovi 49–50; *Stomakhin protiv Rusije*, stavovi 128 i 132).

545. U jednom određenom predmetu ESLJP je utvrdio da je izrečena kazna bila srazmerna legitimnom cilju kome se težilo, naročito ako se ima u vidu da je podnosilac predstavke odslužio samo mali deo izrečene kazne (*Zana protiv Turske*, stav 61).

546. ESLJP je stao na stanovište da je mera izrečena kako bi se sprečilo da se objave informacije bila nesrazmerna imajući u vidu da su informacije o kojima je reč već bile dostupne javnosti (*Vereniging Weekblad Bluf! protiv Holandije*, stavovi 44–46).

547. U predmetima u kojima se posebno radi o slobodi štampe, ono što je bitno nije činjenica da je lice osuđeno na blagu kaznu, već sama činjenica da je uopšte osuđeno budući da će to verovatno odvratiti

¹⁷ Vidi odeljak „Zakonitost ponašanja novinara“ u Poglavlju V.

novinare od toga da pružaju doprinos javnoj diskusiji o pitanjima koja utiču na život zajednice (*Dammann protiv Švajcarske*, stav 57). S tim u vezi ESLJP je posebno uzeo u obzir činjenicu da podnosilac predstavke nikada ranije nije bio osuđen za slično delo, a da jeste, onda bi bila prihvatljivija odluka o izricanju stroge kazne (*Stomakhin protiv Rusije*, stav 130).

548. U predmetu u kome se radilo o pritvoru jednog novinara, ESLJP je konstatovao da čak i u slučajevima u kojima se iznose teške optužbe pritvor do početka pretresa treba koristiti samo kao izuzetnu i krajnju meru, koja se preduzima onda kada se pokazalo da nijedna druga mera nije u stanju da u potpunosti jemči propisno odvijanje postupka. ESLJP je naročito naglasio da pretpretresni pritvor za bilo koga ko je izrazio kritiku na račun vlasti ima čitav niz različitih negativnih posledica, kako za samog pritvorenika tako i za društvo u celini, i neminovno deluje parališuće na slobodu izražavanja u tom smislu što zastrašuje civilno društvo i ućutkuje glasove onih koji se ne slažu (*Şahin Alpay protiv Turske*, stavovi 181–182).

549. Osim toga, kada razmatra pitanje srazmernosti mešanja, ESLJP takođe može uzeti u obzir dužinu krivičnog postupka koji je na kraju rezultirao osuđujućom presudom autoru diskursa o kome je reč (*Gül i ostali protiv Turske*, stav 43).

XII. Sloboda izražavanja i zaštita zdravlja ili morala

---

550. Visoke strane ugovornice često se pozivaju na legitimni cilj zaštite zdravlja ili morala i u jednom i u drugom aspektu istovremeno (*Mouvement raëlien suisse protiv Švajcarske* [GC], stav 54; *Bayev i ostali protiv Rusije*, stav 45). Osim toga, zaštita morala ili zdravlja ponekad je osnov na koji se pozivaju uporedo s drugim legitimnim ciljevima, naročito s pravima drugih (*Müller i ostali protiv Švajcarske*, stav 30; *Aydın Tatlav protiv Turske*, stav 20; *Sekmadienis Ltd. protiv Litvanije*, stav 69), sa sprečavanjem kriminala (*Open Door i Dublin Well Woman protiv Irske*, stav 61; *Mouvement raëlien suisse protiv Švajcarske* [GC], stav 54) ili sa sprečavanjem nereda (*Akdaş protiv Turske*, stav 23).

551. U ovom delu Vodiča biće ispitani i izvesni predmeti u kojima je „zaštita prava drugih“ tretirana kao krovni legitimni cilj koji nad svim preteže (*Vejdeland i ostali protiv Švedske*, stav 49; *Mamère protiv Francuske*, stav 18; *Hertel protiv Švajcarske*, stav 42) u meri u kojoj je u domaćem postupku i/ili pred ESLJP-om taj legitimni cilj dopunjen razlozima koji se odnose na zaštitu zdravlja ili morala.

552. ESLJP zadržava pravo da oceni legitimnost ciljeva na koje se poziva tužena država kako bi opravdala svoje mešanje. Tako je ESLJP u predmetu u kome se radilo o zakonu kojim se zabranjuje promovisanje seksualnosti među maloletnicima stao na stanovište da nijedan cilj zakona o kome je reč, koji pojačava stigmu i predrasude i podstiče homofobiju ne može biti opravdan članom 10, stav 2 Konvencije (*Bayev i ostali protiv Rusije*, stav 83). Suzbijanje informacija o istopolnim odnosima – koje je, prema stanovištu tužene države, neophodno za održavanje demografskih ciljeva – ne može se opravdati legitimnim ciljem zaštite javnog zdravlja (*ibid.*, stav 73).

553. Odredbe unutrašnjeg prava koje dopuštaju mešanje u vezi s nastojanjem da se ostvare ti legitimni ciljevi veoma se međusobno razlikuju. Interesi o kojima je reč zaštićeni su građanskopravnim i krivičnim zakonodavstvom, kojim se, između ostalog, uređuje pitanje zabrane da se skrnave nadgrobni spomenici (*Sinkova protiv Ukrajine*, stav 44), pitanje opscenih publikacija (*Perrin protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (dec.); *Akdaş protiv Turske*, stav 19) ili pitanje postavljanja postera na javnim površinama (*Mouvement raëlien suisse protiv Švajcarske* [GC], stav 25).

A. OPŠTA NAČELA

1. Zaštita zdravlja

554. Tužene države su se u nekoliko vrsta predmeta pozvale na legitimni cilj zaštite zdravlja; to je, između ostalog, učinjeno u predmetima u kojima se radilo o javnom zdravlju (naročito u predmetu *Société de conception de presse et d'édition i Ponson protiv Francuske*, stav 53, u vezi sa ograničenjem oglašavanja duvana), bioetici (*Mouvement raëlien suisse protiv Švajcarske* [GC], stav 54, gde se radilo o govoru u prilog ljudskom kloniranju i prenosu svesti), kao i pravu pacijenata da ne budu izlagani neproverenim medicinskim informacijama (*Vérités Santé Pratique SARL protiv Francuske* (dec.); te o diskursu kojim se ohrabruje korišćenje droge [*Palusinski protiv Poljske* (dec.)]).

555. ESLJP pridaje visok nivo zaštite slobodi izražavanja kada se sporni govor bavi pitanjima koja se tiču zaštite zdravlja. U takvim predmetima ESLJP karakteriše govor o kome je reč kao učestvovanje u debati

koja utiče na opšti interes (*Hertel protiv Švajcarske*, stav 47) i sledstveno tome pažljivo ispituje da li su mere na koje se predstavka odnosi bile srazmerne cilju kome se težilo.

556. ESLJP smatra da je govor u kome se kritikuje činjenica da vlasti nisu u dovoljnoj meri obavestile javnost o jednoj ekološkoj katastrofi i njenim posledicama po javno zdravlje bio deo izuzetno važne javne debate (*Mamère protiv Francuske*, stav 20; vidi takođe kada je reč o naučnom radu o zdravstvenim posledicama konzumiranja hrane pripremljene u mikrotalasnim pećnicama, *Hertel protiv Švajcarske*, stav 47). ESLJP je zaključio da je unutrašnje polje slobodne procene koje vlasti imaju na raspolaganju u pogledu utvrđivanja „potrebe“ za spornom merom naročito usko.

557. Kada razmatra pitanja koja se odnose na debatu od opšteg interesa, ESLJP smatra da bi, iako je izraženo mišljenje manjinsko i ne deluje kao vredno, bilo naročito neracionalno ograničiti slobodu izražavanja samo na one ideje koje su opšteprihvaćene (*Hertel protiv Švajcarske*, stav 50). Ipak, ESLJP je precizirao da iako nema ničega što bi zabranjivalo širenje informacija koje vređaju, šokiraju ili uznemiruju u sferi u kojoj nije verovatno da postoji išta što je sasvim sigurno, to ipak može biti urađeno samo na iznijansirani način [*Vérités Santé Pratique SARL protiv Francuske* (dec.)].

558. Kada procenjuje da li je mešanje u vezi sa zaštitom javnog zdravlja bilo srazmerno, ESLJP pridaje poseban značaj evropskom konsenzusu. Zaista, nakon što je utvrdio da postoji evropski konsenzus u vezi s potrebom za strožom regulativom oglašavanja duvana i duvanskih proizvoda, ESLJP je utvrdio da osnovna načela javnog zdravlja, koja su zakonski kodifikovana u Francuskoj i u Evropskoj uniji u celini, mogu prevladati nad ekonomskim imperativima, pa čak i nad nekim osnovnim pravima kao što je sloboda izražavanja (*Société de conception de presse et d'édition i Ponson protiv Francuske*, stav 56).

2. Zaštita morala

559. U sudskoj praksi ESLJP-a države se pozivaju na zaštitu morala kao na jedan od legitimnih ciljeva kada žele da opravdaju mešanje u sledeće vrste govora:

- politički, uključujući umetničke performanse (*Sinkova protiv Ukrajine*, stav 107; *Mariya Alekhina i ostali protiv Rusije*, stav 203),
- književni (*Akdaş protiv Turske*, stav 30),
- filozofski ili verski (*I.A. protiv Turske*, stav 20; *Aydın Tatlav protiv Turske*, stav 25),
- obrazovni (*Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*),
- ili onaj koji podseća na trgovinski registar (*Mouvement raëlien suisse protiv Švajcarske* [GC], stav 62).

560. Uopšteno govoreći, u predmetima u kojima se radi o ograničavanju slobode izražavanja za dobrobit morala, ESLJP smatra da nacionalne vlasti uživaju široko unutrašnje polje slobodne procene (*Mouvement raëlien suisse protiv Švajcarske* [GC], stav 76). Ipak, širina tog polja slobodne procene razlikuje se zavisno od niza činilaca, među kojima poseban značaj ima vrsta govora o kome je reč (*ibid.*, stav 61). Iako Sud smatra da Konvencija pruža malo prostora za ograničenja političkog govora (*Ceylan protiv Turske* [GC], stav 34), visoke strane ugovornice imaju široko unutrašnje polje slobodne procene kada je reč o govoru o komercijalnim stvarima i oglašavanju (*Sekmadienis Ltd. protiv Litvanije*, stav 73; *Markt intern Verlag GmbH i Klaus Beermann protiv Nemačke*, stav 33) ili kada je reč o pitanjima koja mogu da povrede intimna lična uverenja u sferi morala i, naročito, veroispovesti (*Sekmadienis Ltd. protiv Litvanije*, stav 73; *Murphy protiv Irske*, stav 67). To važi i za „seksualni moral“ u odnosu na koji domaći sudovi imaju široko unutrašnje polje slobodne procene (*Müller i ostali protiv Švajcarske*, stav 36).

561. ESLJP ističe da nije moguće naći u unutrašnjem pravu raznih visokih strana ugovornica jednoobrazan evropski koncept morala. Gledište koje zastupaju zahtevi u pogledu morala razlikuje se od zemlje do zemlje i od epohe do epohe i često zahteva da, u jednoj istoj državi, bude uzeto u obzir to što u njoj postoje različite kulturne, verske, građanske ili filozofske zajednice (*Kaos GL protiv Turske*, stav 49). Zbog svega toga ESLJP smatra da su državni organi upravo zato što su u neprekidnom i neposrednom kontaktu s vitalnim snagama u svojim zemljama, u načelu, u boljem položaju nego neki međunarodni sudija da iznesu mišljenje o tačnom sadržaju svih tih zahteva, kao i o „neophodnosti“ „ograničenja“ ili

„kazne“ pomoću kojih se nastoji da se zadovolje ti zahtevi (*Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 48, *Otto-Preminger-Institut protiv Austrije*, stav 56).

562. Ipak, ESLJP je precizirao da se ne može složiti da je unutrašnje polje slobodne procene države u oblasti zaštite morala takvo da je potpuno nepodložno bilo kakvom preispitivanju (*Open Door i Dublin Well Woman protiv Irske*, stav 68). Drugačije rečeno, kada je reč o zaštiti morala, ESLJP smatra da visoke strane ugovornice uživaju određeno, ali ne i neograničeno unutrašnje polje slobodne procene (vidi na primer *Norris protiv Irske*, stav 45). Tako kada procenjuje neophodnost državnog mešanja u demokratskom društvu, ESLJP koristi tradicionalna načela koja je razvio u svojoj sudskoj praksi i koja zahtevaju od njega da utvrdi da li je postojala „nasušna društvena potreba“ za mešanjem, da li je to mešanje bilo srazmerno legitimnom cilju kome se težilo i da li su razlozi koje su za to mešanje navele nacionalne vlasti kako bi ga opravdale bili relevantni i dovoljni (*Open Door i Dublin Well Woman protiv Irske*, stav 70).

563. Zaštita veroispovesti, zavisno od specifičnih odlika svake visoke strane ugovornice, može proisteći iz legitimnog cilja zaštite morala (*Sekmadienis Ltd. protiv Litvanije*, stav 69). S tim u vezi ESLJP smatra da činjenica da u Evropi ne postoji jednoobrazna koncepcija kada je reč o zahtevu za zaštitu prava drugih u odnosu na napade na njihova verska uverenja znači da visoke strane ugovornice imaju šire unutrašnje polje slobodne procene kada uređuju slobodu izražavanja u odnosu na stvari koje mogu da povrede intimna lična uverenja u sferi morala ili veroispovesti (*Aydın Tatlav protiv Turske*, stav 24).

564. Nasuprot tome, obim unutrašnjeg polja slobodne procene koje se na taj način priznaje – drugačije rečeno, priznanje kulturnih, istorijskih i verskih posebnosti država članica Saveta Evrope – ne može se, po mišljenju ESLJP-a, proširiti do te mere da spreči pristup javnosti na datom jeziku nekom delu koje spada u evropsku književnu baštinu (*Akdaş protiv Turske*, stav 30). U tom predmetu, u kome se radilo o tome što je izdavač osuđen i što su zaplenjeni i uništeni svi primerci jednog romana u kome su sadržani slikoviti opisi scena seksualnog odnosa, uz različite vidove seksualnog ponašanja kao što su sadomazohizam, vampirizam i pedofilija, ESLJP je naglasio da iako on državama priznaje određeno unutrašnje polje slobodne procene u datoj oblasti, u ovom konkretnom slučaju ne može da potceni činjenicu da je prošlo više od jednog veka otkako je ta knjiga prvi put objavljena u Francuskoj, da je u međuvremenu objavljena na više različitih jezika u velikom broju zemalja ili da joj je odato priznanje objavljivanjem u prestižnoj ediciji „Plejade“ (*La Pléiade*) desetak godina pre nego što su primerci te knjige zaplenjeni u Turskoj (*Akdaş protiv Turske*, stavovi 28–29).

565. Konačno, ESLJP smatra da član 10 ne zabranjuje nijedno takvo prethodno mešanje u izražavanje govora ili objavljivanje pismenih izjava ili saopštenja, što je jasno već i iz formulacija upotrebljenih u Konvenciji: „uslovi“, „ograničenja“, „sprečavanje“ (*Kaos GL protiv Turske*, stav 50). Ipak, vesti su kvarljiva roba i ako se odlaže njihovo objavljivanje, čak i na kratak rok, to bi ih moglo lišiti sve vrednosti koju imaju i interesa koji mogu da pobude (*Ahmet Yıldırım protiv Turske*, stav 47), što je podstaklo ESLJP da zaključi kako su opasnosti koje su inherentne prethodnom ograničavanju tolike da zahtevaju da budu najpomniji moguće nadzirane (*Kaos GL protiv Turske*, stav 50).

B. PROCENA KRITERIJUMA U POGLEDU OPRAVDANJA MEŠANJA

1. Priroda, sadržaj i potencijalni uticaj govora

a. Priroda i sadržaj govora

566. Kada se analizira da li je mešanje u slobodu izražavanja bilo srazmerno, bez obzira na legitimni cilj kome se tim mešanjem težilo, prvi kriterijum jeste da se utvrdi obim u kome bi sporne izjave mogle doprijeti debati od opšteg interesa. Generalno gledano, ako izjave doprinose debati od opšteg interesa, time se sužava unutrašnje polje slobodne procene. Po mišljenju ESLJP-a, ocena o nemoralnom sadržaju izjava ne može se izvesti iz puke činjenice da većina javnosti ne prihvata te izjave (*Alekseyev protiv Rusije*, stav 81).

567. Kada je reč o izjavama o religiji, ESLJP smatra da je neophodno utvrditi da li su komentari bili uvredljivi po tonu i da li su bili neposredno usmereni protiv ličnosti vernika, ili se radilo o napadu na sve te simbole. Tako oni koji izaberu da izraze svoju slobodu veroispovesti ne mogu razumno očekivati da

budu izuzeti od svih kritika, već moraju tolerisati i prihvatiti da neko drugi negira njihova verska uverenja, čak i da propagira doktrine koje su neprijateljske prema njihovoj veri (*Otto-Preminger-Institut protiv Austrije*, stav 47).

568. Među dužnostima i odgovornostima koje se pominju u članu 10, stav 2 Konvencije, ESLJP se, u kontekstu verskih uverenja, poziva na opšti zahtev da se obezbedi mirno uživanje prava zajemčenih članom 9 za nosioce takvih uverenja, što obuhvata i dužnost da se u što je moguće većoj meri izbegne izražavanje koje je u odnosu na objekte verskog obožavanja nepotrebno uvredljivo i bogohulno (*Sekmadienis Ltd. protiv Litvanije*, stav 74; *Giniewski protiv Francuske*, stav 43; *Murphy protiv Irske*, stav 65). ESLJP zastupa stanovište da, načelno gledano, domaće vlasti mogu legitimno smatrati da je neophodno da kazne nedolične napade na predmete verskog obožavanja (*İ.A. protiv Turske*, stav 24). ESLJP smatra da predstavljanje objekata verskog obožavanja na provokativan način koji može da povredi osećanja sledbenika te veroispovesti može biti shvaćeno kao zlonamerna povreda duha tolerancije, koji čini jedan od osnova demokratskog društva (*E.S. protiv Austrije*, stav 53). Ilustracije radi navešćemo da je ESLJP stao na stanovište da osuđujuća presuda izrečena govorniku koji je proroka Muhameda optužio za pedofiliju, uz obrazloženje da su takvi napadi mogli da podstaknu predrasude i dovedu u opasnost verski mir, nije predstavljala povredu člana 10 Konvencije (*ibid.*, stavovi 57–58).

569. Nasuprot tome, kada je razmatrao iskaze koje je podnosilac predstavke izneo u knjizi u kojoj je predstavio „viđenje religije u sociopolitičkoj sferi iz kritičke perspektive nekoga ko nije vernik“, ESLJP nije uočio uvredljiv ton u komentarima koji su bili upućeni neposredno vernicima, niti je smatrao da je to zlonamerni napad na sve verske simbole, pre svega usmeren ka muslimanima, iako je činjenica da bi se oni, čitajući tu knjigu, mogli osetiti uvređenima zbog oštih komentara na račun njihove vere. Stoga je ESLJP zaključio da je mešanje bilo nesrazmerno (*Aydın Tatlav protiv Turske*, stavovi 26–31; za primer prozelitskog diskursa vidi *Kutlular protiv Turske*, stav 48).

570. U predmetu u kome se radilo o novčanoj kazni izrečenoj jednoj kompaniji zbog toga što je objavila reklamne oglase za odeću u kojima je prikazala verske velikodostojnike, ESLJP je ustanovio da ti oglasi ne deluju nepotrebno uvredljivo ili profano niti podstiču mržnju po osnovu veroispovesti, niti predstavljaju zlonamerni ili nasilnički napad na veroispovest (*Sekmadienis Ltd. protiv Litvanije*, stav 77).

571. ESLJP je takođe razmatrao različite oblike izražavanja koji su bili na raspolaganju autoru izjava i njegov izbor sa stanovišta uticaja tih izjava na moral ili javno zdravlje. To načelo je primenljivo onda kada je podnosilac predstavke imao na raspolaganju i alternative koje bi se u manjoj meri negativno odrazile na zaštitu tih legitimnih ciljeva, naročito onda kada je na primer specifičan način izražavanja bio takav da su njime povređene krivičnopravne odredbe i ukaljano sećanje na vojnike koji su poginuli u borbi (*Sinkova protiv Ukrajine*, stav 110).

572. Konačno, ESLJP smatra da čak i u toku vrlo žive i polemičke diskusije nije kompatibilno sa članom 10 Konvencije „upakovati“ inkriminišuće izjave u ambalažu naizgled prihvatljivog izražavanja mišljenja pa onda zaključiti da na taj način postaju prihvatljive izjave koje inače prekoračuju dopustive granice slobode izražavanja (*E.S. protiv Austrije*, stav 55).

b. Uticaj govora: sredstva za saopštavanje i ciljna publika

573. Kada se procenjuje opravdanost mešanja kojim se teže ostvariti legitimni ciljevi zaštite morala ili javnog zdravlja, važan kriterijum za merenje potencijalnog uticaja tog materijala na društvo ima ranjivost pripadnika tog dela javnosti koji ima pristup spornom tekstu. U predmetu *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, sporna knjiga je bila konkretno namenjena školskim đacima uzrasta od dvanaest do osamnaest godina. ESLJP je smatrao da su, uprkos raznovrsnosti i neprestanom razvoju stavova o etici i obrazovanju u Ujedinjenom Kraljevstvu, nadležne engleske studije imale pravo da, ostvarujući svoja diskreciona ovlašćenja, u datom trenutku zakluče kako bi taj priručnik mogao da ima pogubno dejstvo na moral mnoge dece i adolescenata koji bi je pročitali (stav 52).

574. Na gotovo istovetan način u predmetu u kome su podnosioci predstavke bili osuđeni zbog toga što su ubacili letke sa homofobičnim sadržajem u ormariće učenika viših razreda jedne srednje škole, ESLJP je stao na stanovište da je, uprkos prihvatljivosti ciljeva podnosioca predstavke – želeli su da započnu

debatu o nedostatku objektivnosti obrazovanja u švedskim školama – trebalo voditi računa o formulacijama sadržanim u tim lecima. Naime, u lecima je homoseksualnost opisana kao „devijantno seksualno ponašanje“ koje ima „moralno razorno dejstvo“ na društvo i odgovorno je za razvoj infekcije virusom HIV i side. ESLJP je naročito naglasio da su učenici u osetljivom uzrastu, kada su vrlo podložni uticajima (*Vejdeland i ostali protiv Švedske*, stav 56).

575. Isti je slučaj i s predmetom u kome su izjave slobodno dostupne, tj. u kome izjave nisu specifično usmerene ka određenoj ranjivoj grupi, već nisu primerene za sve delove javnosti koji bi mogli da dođu u kontakt s njima (*Kaos GL protiv Turske*, stavovi 61 i 63). Tako, po mišljenju Suda, časopis koji je objavio fotografiju slike na kojoj je prikazan seksualni odnos između dvojice muškaraca, nije bio primeren za sve delove javnosti i moglo se smatrati da deluje uvredljivo za senzibilitet nekih delova javnosti koji nisu specijalizovana publika (*ibid.*, stavovi 59–60). S tim u vezi, ESLJP je istakao da je zaplena svih primeraka namenjenih pretplatnicima tog časopisa predstavljala nesrazmerno mešanje, ali je istovremeno precizirao da je takva mera mogla da se donese na primer u vidu zabrane da se časopis prodaje licima mlađim od 18 godina ili da se naloži da se svaki primerak časopisa stavi u posebnu ambalažu na kojoj će biti napisano upozorenje za maloletnike, ili čak da se povuče sa novinskih kioska (*ibid.*, stavovi 61 i 63; vidi takođe kada je reč o sličnom pristupu javnoj izložbi umetničkih dela na kojima su prikazani seksualni odnosi, naročito između muškaraca i životinja, *Müller i ostali protiv Švajcarske*, stav 36).

576. Takvo rezonovanje je primenljivo i kada je reč o zaštiti zdravlja. ESLJP je stao na stanovište da je pošto su čitalačku publiku jednog časopisa u osnovi činili mladi ljudi, koji su znatno ranjiviji, trebalo uzeti u obzir uticaj poruka na tu grupu. Stoga je ESLJP u jednom predmetu zaključio da je činjenica da su uvredljive publikacije smatrane publikacijama koje mogu da podstaknu ljude, posebno omladinu, da konzumiraju duvanske proizvode bila relevantan i dovoljan razlog da se opravda mešanje (*Société de conception de presse et d'édition and Ponson protiv Francuske*, stavovi 58–60).

577. Nasuprot tome, činjenica da su poruke bile dostupne posebno ranjivoj publici, kao što su deca, nije sama po sebi bila dovoljna da opravda mešanje države ako te poruke nisu bile agresivne, ako nisu bile seksualno eksplicitne niti su se zalagale za određeno seksualno ponašanje, kao i ako su ti maloletnici bili izloženi idejama raznolikosti, ravnopravnosti i tolerancije (*Bayev i ostali protiv Rusije*, stav 82).

2. Težina kazne ili mere

578. Srazmernost mešanja mora se ocenjivati u svetlu obima ograničenja ili zabrane iskaza o kojima je reč. ESLJP s tim u vezi naglašava da se od vlasti traži da kada odluče da ograniče osnovna prava, odaberu ona sredstva koja u najmanjoj meri dovode u pitanje ta prava (*Women On Waves i ostali protiv Portugala*, stav 41).

579. ESLJP smatra da je stalno ograničenje da se saopštavaju trudnicama informacije o mogućnosti abortusa u inostranstvu, bez obzira na njihov uzrast ili zdravstveno stanje ili razloge zbog kojih one traže savete o mogućnosti prekida trudnoće, bilo isuviše široko i samim tim nesrazmerno ciljevima kojima se težilo (*Open Door and Dublin Well Woman protiv Irske*, stavovi 73–80).

580. Isto tako, ESLJP je ustanovio da je bilo nesrazmerno to što su domaće vlasti zaplenile sve primerke jednog časopisa iako su imale na raspolaganju adekvatne alternative (*Kaos GL protiv Turske*, stavovi 61 i 63; vidi takođe kada je reč o novčanoj kazni za koju je ocenjeno da je srazmerna, *E.S. protiv Austrije*, stav 56).

581. ESLJP smatra da, u načelu, mirni i nenasilni oblici izražavanja ne bi trebalo da podležu pretnji od izricanja zatvorske kazne (*Murat Vural protiv Turske*, stav 66). Kada je reč o političkom govoru, iako je određivanje kazne, u načelu, stvar nacionalnih sudova, izricanje zatvorske kazne za krivično delo iz domena političkog govora može biti kompatibilno sa slobodom izražavanja koja je zajemčena članom 10 Konvencije samo u izuzetnim okolnostima, pre svega onda kada su bitno oštećena druga osnovna prava, kao što je na primer slučaj govora mržnje (*Otegi Mondragon protiv Španije*, stav 59). To načelo se ne primenjuje na predmete u kojima je sporni materijal čisto komercijalan po svojoj prirodi i nije mu namera da doprinese debati od javnog interesa [*Perrin protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (dec.)].

582. U predmetu u kome se radilo o osudi izrečenoj nakon demonstracija organizovanih u podnožju jednog ratnog spomenika, ESLJP je ispitao koji je deo te kazne zatvora zaista odslužen i konstatovao da je kazna suspendovana (*Sinkova protiv Ukrajine*, stav 111).

583. Isto se to dogodilo i u predmetu u kome je prvobitno izrečena dvogodišnja kazna zatvora zamenjena „beznačajnom“ novčanom kaznom (*İ.A. protiv Turske*, stav 32).

584. U predmetu u kome se radilo o presudi izrečenoj zbog toga što je objavljen drastično opscen materijal na delu veb-sajta koji je predviđen za besplatne preglede, ESLJP je konstatovao da je podnosilac predstavke, iako je osuđen na kaznu zatvora od 30 meseci, mogao da traži da bude pušten na uslovnu slobodu po isteku 15 meseci. ESLJP je stao na stanovište da je bilo osnovano to što su domaće vlasti smatrale da čisto finansijska kazna ne bi bila dovoljna ni u smislu kažnjavanja ni u smislu odvratanja [*Perrin protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (dec.)].

585. U drugim predmetima, iako su izrečene kazne bile blage, presudna je bila sama činjenica da je izrečena presuda licu o kome je reč, uključujući one situacije u kojima je ta presuda bila isključivo parnična (*Société de conception de presse et d'édition protiv Francuske*, stav 49). Pored toga, u kontekstu slobodnih profesija i imajući na umu raspon mogućih kazni, ESLJP je stao na stanovište da izricanje novčane kazne nije zanemarljiva disciplinska kazna (*Stambuk protiv Nemačke*, stav 51).

586. Osim toga, kada se ocenjuje srazmernost novčane kazne ili utvrđuje odštetni iznos, mora se uzeti u obzir individualna situacija lica koje je odgovorno za sporni govor, a naročito njegova mogućnost da isplati iznos o kome je reč. U predmetu u kome je izdavačima uvredljivog materijala naloženo da plate „znatan“ iznos na ime novčane kazne i odštete, ESLJP je stao na stanovište da se mora, kada se odmerava težina kazne, voditi računa o tome koliki prihod ostvaruje časopis velikog tiraža (*Société de conception de presse et d'édition i Ponson protiv Francuske*, stav 62).

587. Po mišljenju ESLJP-a, opravdanje za neko ograničenje ili kaznu mora se razmotriti i u svetlu opšteg uticaja na slobodu izražavanja autora materijala o kome je reč. Tako je ESLJP zaključio da iako je možda bilo nesrazmerno zabraniti samo udruženje ili njegov veb-sajt, svođenje tog ograničenja samo na izlaganje plakata na javnim mestima predstavljalo je način da se osigura najmanja moguća šteta po prava udruženja koje je podnosilac predstavke (*Mouvement raëlien suisse protiv Švajcarske* [GC], stav 75).

XIII. Sloboda izražavanja i internet

A. SPECIFIČNE ODLIKE INTERNETA U KONTEKSTU SLOBODE IZRAŽAVANJA

---

1. Inovativni karakter interneta

588. ESLJP je u više navrata konstatovao da kada je reč o korisničkoj aktivnosti u smislu objavljivanja sadržaja, internet pruža dosad neviđenu platformu za ostvarivanje slobode izražavanja (*Delfi AS protiv Estonije* [GC], stav 110; *Cengiz i ostali protiv Turske*, stav 52) smatrajući da on s obzirom na svoju dostupnost i kapacitet da skladišti i prenosi ogromnu količinu informacija ima veoma važnu ulogu u pojačavanju pristupa javnosti vestima i omogućavanju opšteg širenja informacija (*Delfi AS protiv Estonije* [GC], stav 133; *Times Newspapers Ltd protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 1. i br. 2)*, stav 27).

589. Prema tome, ESLJP smatra da onemogućavanje pristupa internetu može biti u direktnom sukobu sa stvarnom formulacijom člana 10, stav 1 Konvencije, u kome je utvrđeno da su prava koja su izražena u tom članu zajemčena „bez obzira na granice“ (*Ahmet Yildirim protiv Turske*, stav 67).

590. Osim toga, ESLJP je uočio da se sve veći broj usluga i informacija može dobiti samo preko interneta (*Jankovskis protiv Litvanije*, stav 49; *Kalda protiv Estonije*, stav 52), kao i da se politički sadržaji koje tradicionalni mediji ignorišu najčešće razmenjuju preko interneta (u ovom konkretnom slučaju, razmena se odvijala preko Jutjuba) čime se sve više pojavljuje građansko novinarstvo (*Cengiz i ostali protiv Turske*, stav 52).

591. Kada je reč o materijalnom obuhvatu člana 10 Konvencije, ESLJP naglašava da se ta odredba primenjuje na komunikacije na internetu, kakve god da se vrste poruka prenose i čak i ako se te poruke prenose da bi se ostvario profit (*Ashby Donald i ostali protiv Francuske*, stav 34).

592. ESLJP naročito smatra da su dejstvom člana 10 obuhvaćene sledeće sfere u ostvarivanju prava na slobodu izražavanja:

- održavanje internet arhiva ukoliko one svedoče o kritičkom aspektu uloge koju imaju internet sajtovi (*Times Newspapers Ltd protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 1. i br. 2)*, stav 27; *M.L. i W.W. protiv Nemačke*; *Węgrzynowski i Smolczewski protiv Poljske*);
- objavljivanje fotografija na internet sajtu koji je specijalizovan za modu i koji nudi fotografije i video-zapise modnih revija ili besplatno ili tako što se plaća svako pojedinačno gledanje (*Ashby Donald i ostali protiv Francuske*, stav 34);
- činjenica da je jedna politička stranka omogućila da bude dostupna jedna mobilna aplikacija kojom se biračima omogućuje da razmenjuju anonimne fotografije svojih nevažećih glasačkih listića i komentare o tome zbog čega glasaju na taj način (*Magyar Kétfarkú Kutya Párt protiv Mađarske* [GC], stav 91);
- korišćenje izvesnih sajtova koji omogućuju razmenu informacija, naročito Jutjuba, veb-sajta koji korisnicima služi za postavljanje, razgledanje i razmenu video-zapisa (*Cengiz i ostali protiv Turske*, stav 52), i usluge koju pruža kompanija „Gugl“ kako bi olakšala stvaranje i razmenu veb-sajtova u okviru grupe (*Ahmet Yildirim protiv Turske*, stav 49).

593. ESLJP naglašava da, ako se ima na umu uloga koju internet igra u kontekstu aktivnosti profesionalnih medija i važnost koju on ima za ostvarivanje prava na slobodu izražavanja, u celini uzev, neposto-

janje odgovarajućeg pravnog okvira na domaćem nivou koji bi novinarima omogućio da bez straha od mogućih sankcija koriste informacije dobijene preko interneta ozbiljno ugrožava ostvarivanje vitalne funkcije štampe kao „čuvara javnog interesa“. Po mišljenju ESLJP-a, potpuno isključenje takvih informacija iz oblasti primene zakonodavnih jemstava novinarskih sloboda može samo po sebi dovesti do neopravdanog mešanja u slobodu štampe prema članu 10 Konvencije (*Editorial Board of Pravoye Delo i Shtekel protiv Ukrajine*, stav 64; *Magyar Jeti Zrt protiv Mađarske*, stav 60).

2. Internet i drugi mediji

594. Priznajući koristi od interneta ESLJP isto tako prepoznaje da su te koristi praćene nekim opasnostima, u tom smislu da se očigledno nezakonit govor, uključujući klevetničke opaske, govor mržnje i govor koji podstiče na nasilje može proširiti više no ikada ranije, u celom svetu za samo nekoliko sekundi, i ponekad uporno ostaje dostupan onlajn (*Delfi AS protiv Estonije* [GC], stav 110; *Annen protiv Nemačke*, stav 67).

595. Konkretnije rečeno, ESLJP prihvata da je internet informaciono i komunikaciono sredstvo koje se izrazito razlikuje od štampanih medija, posebno kada je reč o kapacitetu za skladištenje i prenošenje informacija. ESLJP je svestan da elektronska mreža koja služi milijardama korisnika u celom svetu nije i potencijalno nikada neće biti podložna istim propisima i kontroli, kao i da se sektorska politika kojom se rukovodi reprodukcija materijala iz štampanih medija i sa interneta može razlikovati. Pravila za reprodukciju materijala sa interneta nesumnjivo moraju biti prilagođena njegovim tehnološki specifičnim karakteristikama kako bi se osigurala zaštita i promovisanje prava i sloboda o kojima je reč (*Editorial Board of Pravoye Delo i Shtekel protiv Ukrajine*, stav 63).

596. Isto tako, ESLJP je istakao da iako internet i društveni mediji ostaju snažna sredstva za komunikaciju, izbor koji je inherentan korišćenju interneta i društvenih medija znači da informacije koje se odatle pojavljuju nisu jednovremene niti jednakog uticaja kao informacije dobijene preko radiodifuznih servisa (*Animal Defenders International protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stav 119), kao i da telefonski intervju emitovan u nekom programu koji je dostupan na internet sajtu ima manji neposredni uticaj na gledaoce nego što ga ima neka televizijska emisija (*Schweizerische Radio- und Fernsehgesellschaft SRG protiv Švajcarske*, stav 64).

B. ZAŠTITA PRAVA DRUGIH U KONTEKSTU INTERNETA

1. Opšte napomene

597. Specifični aspekti ostvarivanja slobode izražavanja u kontekstu interneta podstakli su ESLJP da ispita pravičnu ravnotežu između slobode izražavanja i drugih prava i zahteva. U tom smislu Sud smatra da je rizik od štete koju sadržaj i komunikacije na internetu mogu naneti ostvarivanju i uživanju ljudskih prava i sloboda, naročito prava na poštovanje privatnog života, svakako veći od rizika koji u tom smislu predstavlja štampa (*Delfi AS protiv Estonije* [GC], stav 133; *Editorial Board of Pravoye Delo i Shtekel protiv Ukrajine*, stav 63; *Węgrzynowski i Smolczewski protiv Poljske*, stav 98).

Tako se, uz priznanje svih važnih koristi koje internet može doneti u ostvarivanju slobode izražavanja, u načelu, mora zadržati odgovornost za klevetničke i druge vrste nezakonitog govora i ta odgovornost mora i dalje predstavljati delotvoran pravni lek za povrede prava ličnosti (*Delfi AS protiv Estonije* [GC], stav 110).

598. Specifične karakteristike interneta mogu se uzeti u obzir kada se presuđuje o nivou težine kako bi se utvrdilo da li napad na lični ugled spada u polje dejstva člana 8 (*Arnason protiv Islanda*, stav 37).

599. Uticaj pojačavajućeg dejstva interneta veoma se jasno vidi u jednom predmetu u kome se radilo o pojedincu protiv koga su bile iznete optužbe za antisemitizam; te optužbe su objavljene na veb-sajtu jednog udruženja, a tom udruženju je naloženo da ukloni članak o kome je reč. ESLJP je, pre svega, istakao da je potencijalni uticaj navoda o antisemitizmu znatan i nije ograničen samo na uobičajenu

čitalačku publiku biltena u kome je objavljen pošto je veoma veliki broj ljudi mogao da vidi opis iznet u tekstu o kome je reč u kome se govorilo o antisemitizmu. Prostim unošenjem imena tog pojedinca u pretraživač čovek je mogao da pristupi spornom članku i da ga pročita. Samim tim, to što je objavljeno na sajtu udruženja koje je podnelo predstavku imalo je znatan uticaj na ugled i prava lica o kome je reč (*Cicad protiv Švajcarske*, stav 60).

600. Kada je reč o unutrašnjem polju slobodne procene koje uživaju visoke strane ugovornice, ESLJP je priznao da postoji šire polje slobodne procene u predmetu u kome se radilo o izrečenoj osuđujućoj presudi za klevetu i pritom je istakao da je spor između isključivo privatnih lica, kao i da su navodne klevetničke izjave date polujavno, konkretno na bezbednom internet forumu (*Wrona protiv Poljske* (dec.) [odbor], stav 21; vidi takođe *Kucharczyk protiv Poljske* (dec.) [Odbor] u vezi sa odmeravanjem prava advokata na poštovanje njegovog privatnog života i prava na slobodu izražavanja pojedinca koji je izneo kritičku opasku na jednom privatnom internet portalu).

601. Opšta načela koja se primenjuju na oflajn publikacije primenjuju se i onlajn. Na primer:

- ESLJP smatra da kada se privatne informacije ili informacije o ličnosti objavljuju na internetu, kao što je ime ili opis nekog lica, onda potreba da se očuva poverljivost u tom smislu više ne može predstavljati pretežni zahtev jer je ta informacija prestala da bude poverljiva i sada se nalazi u javnom domenu. U takvim slučajevima, u prvi plan izbija zaštita porodičnog života i ugleda, i oni se moraju osigurati (*Aleksey Ovchinnikov protiv Rusije*, stavovi 49–50);
- ESLJP je ustanovio da je osuđujuća krivična presuda izrečena jednom veb-masteru (uredniku internet stranice) za javnu uvredu upućenu gradonačelniku kroz komentare objavljene na internet sajtu jednog udruženja kojem taj gradonačelnik predsedava bila prekomerna i pritom je naročito naglasio da su se komentari o kojima je reč odnosili na izražavanje predstavničkog tela udruženja, a to telo je samo prenelo tvrdnje svojih članova o temi od opšteg interesa u kontekstu osporavanja opštinske politike (*Renaud protiv Francuske*, stav 40);
- isto tako, ESLJP je ustanovio da je povređena Konvencija kada je jedna NVO proglašena odgovornom zato što je govor nekog političara opisala kao „verbalni rasizam“ (*GRA Stiftung gegen Rassismus und Antisemitismus protiv Švajcarske*);
- nasuprot tome, iako nema nikakve sumnje u to da je zaštita životinja i zaštita životne sredine u javnom interesu, ESLJP je stao na stanovište da je bilo srazmerno to što su domaći sudovi doneli privremenu meru kojom su sprečili organizaciju za zaštitu prava životinja da na internetu objavi kampanju zasnovanu na fotografijama zatvorenika koncentracionih logora umontiranih sa slikama životinja uzgajanih u uslovima intenzivnog stočarstva i živinarstva (*PETA Deutschland protiv Nemačke*);
- pored toga, koji god da se medij koristi, izjave koje podstiču na rasnu diskriminaciju i mržnju ne uživaju zaštitu prema članu 10, stav 2; ESLJP je stao na stanovište da je osuđujuća presuda izrečena vlasniku jednog veb-sajta – koji je takođe i političar – za širenje ksenofobičnih komentara odgovarala nasušnoj društvenoj potrebi da se zaštite prava imigrantske zajednice (*Féret protiv Belgije*, stav 78; vidi takođe *Willem protiv Francuske* u vezi sa osuđujućom presudom izrečenom jednom izabranom predstavniku za komentare kojima je podsticao na diskriminaciju i koji su bili ponovljeni na veb-sajtu opštine);
- isto tako, onlajn napadi na ličnost koji prekoračuju granicu legitimne borbe ideja nisu zaštićene članom 10, stav 2 (*Tierbefreier e.V. protiv Nemačke*, stav 56).

602. U predmetu *Tamiz protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (dec.), podnosilac predstavke, inače političar, pritužio se da je napadnut njegov ugled time što su domaći sudovi odbili da priznaju odgovornost kompanije „Gugl“ za komentare koje je on smatrao klevetničkim, a koji su objavljeni na „Guglovoj“ blogerskoj platformi. Domaći sudovi su stali na stanovište da u datom slučaju nije bio ispunjen uslov koji se odnosi na „stvarni i suštinski“ prestup, a taj uslov je neophodan da bi se mogao pokrenuti postupak za klevetu van jurisdikcije države. ESLJP je naglasio važnost tog testa praga težine prestupa i precizirao je da, u stvarnosti, milioni internet korisnika svakodnevno objavljuju onlajn komentare i pritom se mnogi među tim korisnicima izražavaju na načine koji bi se mogli smatrati uvredljivima ili čak i klevetničkim. ESLJP

je prihvatio zaključak domaćih sudova o tome da je većina komentara na koje se podnosioc predstavke pritužio bila nesumnjivo uvredljiva, ali da su oni najvećim delom bili samo nešto malo više od „vulgarnog vređanja“ one vrste koja je uobičajena u komunikaciji na mnogim internet portalima i za koju se od podnosioca predstavke, budući da je on političar, očekuje da je toleriše. Osim toga, mnoge komentare u kojima su izneti nešto konkretniji navodi čitaoci bi, u kontekstu u kome su ti komentari napisani, verovatno mogli da shvate kao pretpostavku koja ne zaslužuje ozbiljan tretman (stav 81).

2. Zaštita ranjivih lica

603. Zaštita ranjivih lica, posebno ranjivih po osnovu mladog uzrasta, može imati mnogobrojne implikacije na ostvarivanje slobode izražavanja na internetu.

604. Tako je ESLJP ustanovio da je neprihvatljiva predstavka koju je podnelo lice osu eno zbog objavljivanja opscenih dokumenata na stranici veb-sajta namenjenoj besplatnom, informativnom pregledanju, istiu i naročito to da je materijal o kome je reč upravo ona vrsta materijala koju bi mogli da potraže mladi ljudi koje nacionalne vlasti nastoje da zaštite [*Perrin protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (dec.)].

605. Pored toga, u predmetu seksualne prirode, ESLJP je ustanovio da je višekratno upućivanje u štampi na identitet maloletnog lica ume anog u nasilni incident bilo štetno za njegov moral i psihološki razvoj, kao i za njegov privatni život u celini. Stoga je ESLJP zaključio da je građanska odgovornost koja je utvrđena kod novinara, autora spornog članka, bila opravdana, čak i pored toga što su te informacije o ličnosti već ušle u javni domen u tom smislu što su bile dostupne na internetu (*Aleksey Ovchinnikov protiv Rusije*, stavovi 51–52).

606. Po mišljenju ESLJP-a, u suo enosti sa opasno cu od pedofilije na internetu pojačana zaštita poverljivosti podataka i sprečavanje delotvorne istrage, u smislu dobijanja od internet provajdera podataka kojima se identifikuje lice koje je plasiralo oglas seksualne prirode kojim se cilja neko dete, ne može biti opravdano. Tako je ESLJP zaključio da je inkompatibilno sa članom 8 Konvencije ne obavezati internet provajdera da obelodani identitet lica traženog zbog postavljanja nepristojnog oglasa o maloletniku na internet sajt za organizovanje susreta, posebno s obzirom na potencijalnu pretnju fizičkom i mentalnom blagostanju koju bi ta situacija mogla da izazove za podnosioca predstavke i njegovu ranjivost prouzrokovanu mlado cu (*K.U. protiv Finske*, stav 41). Sud je pritom naglasio da se upravo zbog svog anonimnog karaktera internet koristi i u kriminalne svrhe (*ibid.*, stav 48).

3. „Dužnosti i odgovornosti“ internet portala vesti

607. Iako se zbog specifične prirode interneta „dužnosti i odgovornosti“ koje se mogu pripisati jednom internet portalu vesti u smislu člana 10 mogu u izvesnoj meri razlikovati od dužnosti i odgovornosti tradicionalnog izdavača u pogledu korisničkog sadržaja, tj. sadržaja čiji su autori treća lica (*Delfi AS protiv Estonije* [GC], stav 113; vidi takođe *Orlovskaya Iskra protiv Rusije*, stav 109), dostupnost foruma za ostvarivanje prava na slobodu izražavanja i omogućavanje javnosti da saopštava informacije i ideje mora se procenjivati u svetlu načela koja su primenljiva na štampu (*Magyar Tartalomsg lt t k Egyesülete i Index.hu Zrt protiv Mađarske*, stav 61).

608. Procenjuju i da li se od operatera internet portala traži da ukloni sadržaj koji je postavilo neko treće lice, ESLJP je identifikovao četiri kriterijuma koja treba primeniti kako bi se uspostavila pravična ravnoteža između prava na slobodu izražavanja i prava na zaštitu ugleda lica ili entiteta koji se pominju u komentarima (*Magyar Tartalomsg lt t k Egyesülete i Index.hu Zrt protiv Mađarske*, stavovi 60 i dalje; *Delfi AS protiv Estonije* [GC], stavovi 142. i dalje). To su, konkretno, sledeći kriterijumi:

1. kontekst i sadržaj komentara,
2. odgovornost autora komentara,
3. mere koje su preduzeli podnosioci predstavke i ponašanje oštećene strane,
4. posledice za oštećenu stranu i posledice za podnosioc predstavke.

609. Na osnovu navedenih kriterijuma ESLJP je zaključio da je bilo opravdano prema članu 10 Konvencije naložiti da jedan internet portal vesti plati odštetu za uvredljive anonimne komentare postavljene na njegov sajt s obzirom na ekstremnu prirodu tih komentara koja se izjednačava s govorom mržnje ili s podsticanjem na nasilje (*Delfi AS protiv Estonije* [GC]).

610. Nasuprot tome, pošto nije bilo govora mržnje niti bilo kakvih neposrednih pretnji fizičkom integritetu u korisničkim komentarima o kojima je u datom predmetu reč, ESLJP je ustanovio da objektivna odgovornost internet portala za korisničke komentare – komentare čiji su autori treća lica – nije kompatibilna sa članom 10 Konvencije, posebno se pozivajući na to da nije bilo nikakvog razloga da se kaže kako u kombinaciji s delotvornim procedurama koje omogućuju brzi odgovor nije funkcionisao sistem uklanjanja sadržaja po obaveštenju (*notice-and-take-down* – NTD procedura) kao adekvatan instrument za zaštitu komercijalnog ugleda veb-sajtova za upravljanje prometom nekretnina o kojima se u datom predmetu radilo (*Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete i Index.hu Zrt protiv Mađarske*, stav 91; kada je reč o važnosti brzog reagovanja po obaveštenju o nezakonnosti sadržaja, vidi takođe *Pihl protiv Švedske*, stav 32; *Tamiz protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (dec.), stav 84; *Høiness protiv Norveške*, stavovi 73–74).

4. Odgovornost koja proističe iz objavljivanja hiperlinka

611. U predmetu *Magyar Jeti Zrt protiv Mađarske*, preduzeće koje je podnelo predstavku proglašeno je odgovornim zbog toga što je postavilo hiperlink za intervju na Jutjubu, za koji je kasnije utvrđeno da mu je sadržaj klevetnički.

Imajući na umu ulogu interneta u pojačavanju pristupa javnosti vestima i informacijama, ESLJP ističe da je osnovna svrha hiperlinka to da, usmeravajući ih na druge stranice i onlajn resurse, omogući internet korisnicima da sami odlaze do jednog ili drugog materijala na mreži koja se i inače karakteriše dostupnošću nesagledive količine informacija. Hiperlinkovi doprinose neometanom funkcionisanju interneta tako što omogućuju dostupnost informacija uspostavljajući veze među njima (*Magyar Jeti Zrt protiv Mađarske*, stav 73).

612. Hiperlinkovi, kao tehnika izveštavanja, suštinski se razlikuju od tradicionalnih akata objavljivanja u tom smislu što, po pravilu, samo usmeravaju korisnike ka sadržaju koji je dostupan negde drugde na internetu. Oni ne predstavljaju publici iskaze o kojima je reč, niti prenose njihov sadržaj, već služe samo za to da skrenu pažnju čitaocima na to da postoji materijal na nekom drugom veb-sajtu (*Magyar Jeti Zrt protiv Mađarske*, stav 74).

613. Dalja specifična karakteristika po kojoj se hiperlinkovi razlikuju ako ih uporedimo sa uobičajenim aktima saopštavanja informacija ogleda se u tome što lice koje upućuje na informaciju preko nekog hiperlinka nema kontrolu nad sadržajem veb-sajta na koji taj hiperlink vodi i kome omogućuje pristup, a osim toga taj sadržaj može i biti i promenjen nakon što je postavljen hiperlink. Osim toga, navodno nezakonit sadržaj na koji je taj hiperlink vodio već je bio dostupan i javnost je već imala neograničen pristup tom sadržaju u vreme kada ga je prvi put objavio internet provajder tog veb-sajta (*Magyar Jeti Zrt protiv Mađarske*, stav 75).

614. ESLJP smatra da pitanje o tome da li se postavljanje hiperlinka može poistovetiti sa širenjem i saopštavanjem klevetničkih iskaza zahteva od domaćih sudova da procene svaki pojedinačni slučaj i da utvrde da je kreator hiperlinka odgovoran samo onda kada za to postoji relevantan i dovoljan osnov.

S tim u vezi ESLJP je u predmetu koji je razmatrao ukazao na nekoliko relevantnih pitanja koja domaći sudovi nisu analizirali onda kada su presudili protiv preduzeća koje je podnosilac predstavke (i) da li je preduzeće podnosilac predstavke podržalo sporni sadržaj; (ii) da li je to preduzeće ponovilo sporni sadržaj (bez podržavanja); (iii) da li je samo postavilo hiperlink do spornog sadržaja, a da ga pritom nije ni podržalo ni ponovilo; (iv) da li je znalo ili se može razumno pretpostaviti da je znalo da je sporni sadržaj klevetnički ili da je na neki drugi način nezakonit; (v) da li je to preduzeće postupalo u dobroj veri, poštujući novinarsku etiku i ispoljavajući dužnu pažnju koja se očekuje od odgovornog novinarstva? (*Magyar Jeti Zrt protiv Mađarske*, stav 77).

615. U okolnostima predmeta *Magyar Jeti Zrt protiv Mađarske*, ESLJP je konstatovao da je prema odredbama unutrašnjeg prava postavljanje hiperlinkova istovetno sa saopštavanjem informacija i stoga nosi sobom objektivnu odgovornost lica koje te hiperlinkove postavlja, što može imati negativne posledice po protok informacija na internetu, primoravajući autore i izdavače članaka da se ukupno uzev uzdrže od postavljanja hiperlinkova za materijal nad čijim promenljivim sadržajem nemaju kontrolu. Stoga bi to moglo, posredno ili neposredno, imati odvrćajući efekat na slobodu izražavanja na internetu (stavovi 83–84).

5. „Dužnosti, odgovornosti“ i objavljivanje informacija iz štampe na internetu

616. Kada je reč o davanju pouzdanih i preciznih informacija u skladu s novinarskom etikom, ESLJP je saopštio načelo po kome štampa, kada objavljuje na internetu, ima pojačanu odgovornost, naglašavajući pritom da u svetu u kome je pojedinac suočen sa ogromnom količinom informacija koje kruže u tradicionalnim i elektronskim medijima i gde se uključuje stalno sve veći i veći broj aktera, dodatni značaj poprima nadzor nad postupanjem u skladu sa onim što nalaže novinarska etika (*Stoll protiv Švajcarske* [GC], stav 104). Kada se razmatraju „dužnosti i odgovornosti“ novinara, važan činilac je potencijalni uticaj medija o kome je reč, a metodi objektivnog i uravnoteženog izveštavanja mogu se znatno razlikovati, između ostalog zavisno i od medija o kome je reč (*Delfi AS protiv Estonije* [GC], stav 134).

617. Isto tako, dužnost štampe da postupi u skladu s načelima odgovornog novinarstva tako što će osigurati tačnost istorijskih, arhivskih informacija, a ne samo voditi računa o informacijama koje imaju kratak rok trajanja, verovatno je stroža onda kada ne postoji hitnost objavljivanja materijala [*Times Newspapers Ltd protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 1 i br. 2)*, stav 45].

618. Tako, po mišljenju Suda, kada je listu skrenuta pažnja da je pokrenut postupak po tužbi za klevetu zbog tog istog članka objavljenog u štampanom izdanju, zahtev da se objavi odgovarajuća kvalifikacija uz članak sadržan u internet arhivi ne predstavlja nesrazmerno mešanje u pravo na slobodu izražavanja [*Times Newspapers Ltd protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 1 i br. 2)*, stav 47].

619. Nasuprot tome, odgovorno novinarstvo ne nalaže da štampa ukloni iz internet arhiva sve publikacije za koje je ranije ustanovljeno pravosnažnim sudskim odlukama da su predstavljale klevetu (*Węgrzynowski i Smolczewski protiv Poljske*, stavovi 60–68, o kompatibilnosti očuvanja u internet arhivi jednog lista članka koji je objavljen u štampanom izdanju i za koji je ustanovljeno da je klevetnički, prema članu 8 Konvencije; vidi takođe kada je reč o potrebi da se anonimizuje arhiviran onlajn materijal o jednom suđenju i izrečenoj osuđujućoj krivičnoj presudi, *M.L. i W.W. protiv Nemačke*).

620. Isto tako, urednik jednog internet sajta nije se mogao smatrati odgovornim zbog toga što je objavio navode o seksualnom zlostavljanju deteta protiv jednog kandidata na izborima pošto se postarao da je članak napisan u skladu s novinarskom obavezom provere navoda (*Ólafsson protiv Islanda*). Koначно, „dužnosti i odgovornosti“ novinara ne podrazumevaju obavezu da unapred obavesti lice koje je predmet nekog članka o nameri da taj tekst objavi kako bi tom licu omogućio da zatraži donošenje privremene mere kako bi se objavljivanje sprečilo (*Mosley protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavovi 125–129).

621. Važno je naglasiti da dužnosti i odgovornosti novinara u ostvarivanju njihove slobode izražavanja važe i onda kada objavljuju informacije na internetu pod sopstvenim imenom, uključujući objavljivanje na drugim sajtovima, a ne na veb-sajtu novina u kojima rade – konkretno, kada objavljuju na internet forumu kome je pristup slobodan (vidi u tom smislu *Fatullayev protiv Azerbejdžana*, stavovi 94–95).

C. BLOKIRANJE PRISTUPA INTERNETU

622. ESLJP je u više navrata presuđivao o tome da li su mere koje nacionalne vlasti preduzimaju blokirajući pristup određenim internet sajtovima kompatibilne sa članom 10 Konvencije. U suštini, u svakom od tih predmeta podnosioci predstavki su se prituživali na kolateralne posledice mere blokade.

623. Kada je reč o blokadi Jutjuba, sajta za video-zapise, ESLJP je konstatovao da su podnosioci predstavki, iako su oni bili samo korisnici koji nisu bili neposredno pogođeni odlukom o blokadi pristupa

Jutjubu, mogli legitimno da tvrde kako je sporna mera uticala na njihovo pravo da primaju i saopštavaju informacije i ideje u tom smislu što su oni bili aktivni korisnici sajta Jutjub i što je ta platforma, po svojim karakteristikama, jedinstvena u pogledu dostupnosti i naročito u pogledu svog potencijalnog uticaja, tako da podnosioci predstavke nisu imali na raspolaganju nikakvu alternativu (*Cengiz i ostali protiv Turske*, stavovi 52, 53, 55; vidi, takođe, *Ahmet Yildirim protiv Turske*, stavovi 49 i 55 u vezi sa činjenicom da pojedinac nije mogao da pristupi svom veb-sajtu koji se nalazio na hosting servisu Gugl Sajts).

624. Nasuprot tome, ESLJP je stao na stanovište da sama činjenica da je podnosilac predstavke – kao i ostali turski korisnici veb-sajtova o kojima je reč – bio indirektno pogođen merom blokade dva veb-sajta za podelu i razmenu muzičkih zapisa nije bila dovoljna da se on na osnovu toga smatra „žrtvom“ (*Akdeniz protiv Turske* (dec.), stav 24).

625. Kada je reč o tome da li je mera blokade bila opravdana, ESLJP zastupa stanovište da iako takva prethodna ograničenja nisu inkompatibilna s Konvencijom, načelno gledano, ona ipak moraju predstavljati deo naročito strogog pravnog okvira koji obezbeđuje i čvrstu kontrolu nad obimom dejstva zabrane i delotvorno sudske preispitivanje kako bi se sprečila bilo kakva zloupotreba. Sudsko preispitivanje takve mere, zasnovano na odmeravanju konkurentnih interesa koji su u datom slučaju na delu i koncipirano tako da uspostavi ravnotežu među tim interesima, nezamislivo je bez okvira kojim se utvrđuju precizna i konkretna pravila u pogledu primene preventivnih ograničenja slobode izražavanja (*Ahmet Yildirim protiv Turske*, stav 64; *Cengiz i ostali protiv Turske*, stav 62 u vezi sa slobodom primanja i saopštavanja informacija i ideja; vidi, takođe, *OOO Flavus i ostali protiv Rusije*, stavovi 40–43).

626. ESLJP je naročito naglasio potrebu da se odmere svi različiti interesi koji su u datom slučaju na delu, naročito tako što se procenjuje potreba da se blokiraju svi pristupi određenim sajtovima (*Ahmet Yildirim protiv Turske*, stav 66) i konstatovao je da su vlasti bile dužne da uzmu u obzir, između ostalih aspekata, činjenicu da je bilo izvesno da će takva mera koja onemogućuje pristup velikoj količini informacija bitno ograničiti prava korisnika interneta i imati izraženo kolateralno dejstvo (*ibid.*; *Cengiz i ostali protiv Turske*, stav 64).

627. U predmetu *Vladimir Kharitonov protiv Rusije*, u kome se radilo o blokiranju jednog internet sajta koje je nastupilo kao automatska posledica naređenja za blokadu jednog drugog sajta koji je nosio istu IP adresu, ESLJP je primetio da je ta mera imala znatno kolateralno dejstvo, time što je dovela do toga da su velike količine informacija postale nedostupne, pa je time bitno ograničila prava korisnika interneta. ESLJP je smatrao da pravni okvir na kome su nadležni organi vlasti zasnovali svoju odluku nije bio dovoljno predvidljiv u smislu člana 10 Konvencije (stavovi 45–47).

628. U predmetu *Kablis protiv Rusije*, ESLJP je odlučivao o tome da li su prethodna ograničenja internet postova koji podstiču učestvovanje na neodobrenom javnom skupu bila kompatibilna sa članom 10 Konvencije. ESLJP je stao na stanovište da je trebalo da bude moguće dobiti sudske preispitivanje mera blokade pre nego što je skup o kome je reč održan. Informacije sadržane u tim postovima bile su lišene svake vrednosti i interesa po isteku tog datuma, pa bi poništenje mere blokade u toj fazi bilo besmisleno (stav 96). Isto tako, u tom predmetu, kao i u predmetu *Elvira Dmitriyeva protiv Rusije*, ESLJP je zaključio da sama činjenica da su podnosioci predstavki prekršili zakonsku zabranu što su objavili onlajn poziv na učestvovanje na jednom javnom skupu održanom protivno utvrđenoj proceduri nije bila dovoljna da opravda mešanje u njihovu slobodu izražavanja (stav 103, odnosno 84).

629. ESLJP je u nekoliko slučajeva ustanovio da je naredba za blokadu kompletnog veb-sajta ekstremna mera, koju su Komitet za ljudska prava UN i ostala međunarodna tela uporedili sa zabranom nekog lista ili neke radiodifuzne ustanove (*OOO Flavus i ostali protiv Rusije*, stav 37; *Bulgakov protiv Rusije*, stav 34).

630. U predmetu *OOO Flavus i ostali protiv Rusije*, gde se radilo o neopravdanom kompletnom blokiranju opozicionih onlajn medija, ESLJP je stao na stanovište da je ta mera, kojom je namerno ignorisana distinkcija između nedopuštenih i nezakonitih informacija, bila proizvoljna i očigledno neosnovana (stav 34).

631. U predmetu *Bulgakov protiv Rusije*, u kome se radilo o blokadi, na osnovu sudske naredbe, celog jednog veb-sajta zbog toga što se na njemu nalazio zabranjeni materijal, i o blokadi tog veb-sajta i nakon što je odatle uklonjen taj zabranjeni materijal, ESLJP je stao na stanovište da nije postojao pravni osnov za rešenje o blokadi, u tom smislu što zakon na temelju koga je to rešenje doneto nije dopuštao vlastima

da blokiraju pristup celom internet sajtu (stav 34). ESLJP je takođe smatrao da je zaključak o nezakoničnosti primenjen *a fortiori* na kontinuiranu blokadu veb sajta i nakon što je zabranjeni materijal odatle uklonjen (stav 38). Konačno, ESLJP je objasnio da iako je procesni zahtev utvrđen u članu 10 podređen široj svrsi obezbeđivanja poštovanja za supstancijalno pravo na slobodu izražavanja, pravo na delotvorni pravni lek pruža procesno jemstvo (stav 46). U tom smislu, ESLJP je stao na stanovište da iako je podnosilac predstavke mogao formalno da uloži žalbu na sudsku odluku o kojoj je reč i da učestvuje na ročištu, on nije imao pristup „delotvornom” pravnom leku u smislu člana 13 Konvencije, zato što apelacioni sud nije razmatrao meritum njegove pritužbe (stav 48; vidi, takođe, *Engels protiv Rusije*, stavovi 41–44).

632. Konačno, u slučaju u kome je vlasnik veb sajta bio u obavezi, kako bi izbegao blokadu celog svog veb sajta, da ukloni informacije o uređajima koji omogućuju da se izbegne filtriranje sadržaja, a koje su domaći sudovi zabranili, ESLJP je stao na stanovište da zakonski osnov te naredbe nije pružio ni sudovima ni vlasnicima internet sajtova nikakav nagoveštaj u pogledu prirode ili kategorija sadržaja koji će verovatno biti zabranjeni, što znači da nije ispunio zahtev u pogledu predvidljivosti (*Engels protiv Rusije*, stavovi 27–28).

D. PRISTUP INTERNETU I LICA LIŠENA SLOBODE

633. ESLJP je bio u prilici da, po osnovu zaštite prava drugih i sprečavanja nereda i kriminala, presuđuje o odbijanju da se zatvorenicima omogući da preko interneta pristupe informacijama objavljenim na specifičnim sajtovima kojima se moglo slobodno pristupiti u javnom domenu.

634. Naglašavajući da član 10 ne utvrđuje opštu obavezu da se zatvorenicima obezbedi pristup internetu ili specifičnim internet sajtovima (*Jankovskis protiv Litvanije*, stav 55; *Kalda protiv Estonije*, stav 45), ESLJP je stao na stanovište da se tu radilo o mešanju u pravo podnosilaca predstavke da ostvare pravo na primanje informacija i ustanovio je da je povređen član 10. Pritom je svoj zaključak pre svega utemeljio na prirodi i poreklu relevantnih informacija i propustu nacionalnih vlasti da sprovedu dovoljno temeljno ispitivanje pojedinačnih situacija zatvorenika, ističući s tim u vezi da je podnosiocu predstavke bio potreban pristup sajtu da bi mogao da zaštiti svoja prava u kontekstu postupka pred domaćim sudom (*Kalda protiv Estonije*, stav 50), kao i da nije bilo neosnovano da su informacije o kojima je reč neposredno relevantne za interes podnosioca predstavke da stekne obrazovanje, što je, opet, bilo važno za njegovu rehabilitaciju i kasniju reintegraciju u društvo (*Jankovskis protiv Litvanije*, stav 59).

XIV. Pluralizam i sloboda izražavanja

---

635. ESLJP smatra da demokratija ne može postojati bez pluralizma (*Centro Europa 7 S.r.l. i Di Stefano protiv Italije* [GC], stav 129). Jedna od osnovnih karakteristika demokratije jeste mogućnost koju ona nudi da se problemi zemlje rešavaju putem dijaloga bez posezanja za nasiljem (*Manole i ostali protiv Moldavije*, stav 95). Prema viđenju ESLJP-a, čak i u vanrednom stanju, koje je zakoniti režim čiji je cilj da se ponovo uspostavi normalni režim kroz garantovanje osnovnih prava, visoke strane ugovornice moraju imati na umu da sve mere koje preduzimaju treba da teže zaštiti demokratskog poretka od napada na njega, te da treba da ulože sve moguće napore kako bi očuvale vrednosti demokratskog društva, kao što su pluralizam, tolerancija i širokogrudnost (*Şahin Alpay protiv Turske*, stav 180).

636. Demokratija prosperira na slobodi izražavanja. Za demokratiju je suštinski važno da dopusti da se predlažu različiti politički programi i da se o njima vodi rasprava, makar ti politički programi dovodili u pitanje način na koji je država trenutno organizovana, pod uslovom da ne nanose štetu samoj demokratiji (*Centro Europa 7 S.r.l. i Di Stefano protiv Italije* [GC], stav 129; *Manole i ostali protiv Moldavije*, stav 95; *Socialist Party i ostali protiv Turske*, stavovi 41, 45 i 47).

637. S obzirom na značaj onoga o čemu se radi u članu 10, država je krajnji garant pluralizma (*Animal Defenders International protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stav 101; *Manole i ostali protiv Moldavije*, stav 99; *Informationsverein Lentia i ostali protiv Austrije*, stav 38).

638. ESLJP smatra da u oblasti audio-vizuelnih programa gorenavedena načela obavezuju državu da obezbedi, pre svega, da javnost preko radija i televizije ima pristup nepristrasnom i tačnom informisanju i širokom spektru mišljenja i komentara koji, između ostalog, odražavaju raznovrsnost političkih pogleda u zemlji i, drugo, da novinari i drugi profesionalci koji rade u audio-vizuelnim medijima ne budu sprečeni da saopštavaju te informacije i komentare (*Manole i ostali protiv Moldavije*, stav 100).

639. Pluralizam kao vrednost koja je neraskidiva od demokratije naglašava se u sudskoj praksi ESLJP-a prema članu 10 Konvencije u nekoliko oblasti, naročito u oblastima koje slede.

A. OPŠTA NAČELA PLURALIZMA U AUDIO-VIZUELNIM MEDIJIMA

---

640. Sloboda izražavanja koja je utvrđena u članu 10, stav 1 predstavlja jedan od ključnih temelja demokratskog društva i jedan od osnovnih uslova za njegov napredak (*Lingens protiv Austrije*, stav 41). Sloboda štampe i drugih informativnih medija pruža javnosti jedno od najboljih sredstava za otkrivanje i formiranje sopstvenog mišljenja o idejama i stavovima političkih vođa. Štampi je svojstveno da saopštava informacije i ideje o političkim pitanjima i o drugim temama od opšteg interesa. Ne samo da štampa ima zadatak da saopštava takve informacije i ideje nego i javnost ima pravo da te informacije i ideje prima (vidi na primer *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 49 i *Lingens protiv Austrije*, stavovi 41–42).

641. Audio-vizuelni mediji, kao što su radio i televizija, imaju posebno važnu ulogu u tom smislu. Zbog toga što imaju moć da zvukom i slikom prenesu ideje, ti mediji imaju i neposrednije i snažnije dejstvo nego štampa (*Animal Defenders International protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stav 119; *Pedersen i Baadsgaard protiv Danske* [GC], stav 79; *Jersild protiv Danske*, stav 31). Funkcija televizije i radija, kao poznatih

izvora zabave u intimi doma slušaoca ili gledaoca, dodatno pojačava to dejstvo (*Manole i ostali protiv Moldavije*, stav 97; *Murphy protiv Irske*, stav 74). Osim toga, naročito u udaljenim regionima, televizija i radio mogu biti dostupniji od ostalih medija (*Manole i ostali protiv Moldavije*, stav 97).

642. ESLJP smatra da poštovanje načela pluralizma takođe podrazumeva u domenu audio-vizuelnog programa dužnost države da obezbedi, prvo, da javnost ima pristup preko televizije i radija nepristrasnim i tačnim informacijama i širokom spektru mišljenja i komentara koji, između ostalog, odražavaju raznovrsnost političkih pogleda u zemlji (*Manole i ostali protiv Moldavije*, stav 20). Izbor sredstava pomoću kojih će biti ostvareni ti ciljevi mora se razlikovati zavisno od lokalnih uslova, pa stoga spada u unutrašnje polje slobodne procene države.

643. Kada država odluči da stvori sistem javne radio-difuzije, iz gorenavedenih načela proističe da unutrašnje pravo i praksa moraju jemčiti da taj sistem obezbeđuje pluralistički servis. Upravo tamo gde su privatne stanice još uvek isuviše slabe da ponude istinsku alternativu, pa je zbog toga javna ili državna organizacija jedini ili dominantni proizvođač i emiter radiodifuznih programa u zemlji ili regionu, od presudnog je značaja za valjano funkcionisanje demokratije da taj javni servis emituje nepristrasne, nezavisne i uravnotežene vesti, informacije i komentare i da pored toga predstavlja forum za javnu diskusiju na kome može da se izrazi najširi mogući dijapazon mišljenja i stavova (*Manole i ostali protiv Moldavije*, stav 101).

644. U predmetu *Manole i ostali protiv Moldavije*, podnosioci predstavke su svi u predmetnom periodu bili novinari, urednici ili producenti; oni su se pritužili zbog ograničenja slobode izražavanja i zbog nedovoljnih zakonskih jemstava u pogledu nezavisnosti javnog radiodifuznog servisa, koji je praktično uživao monopol u zemlji. ESLJP je s tim u vezi ponovio da, pod uslovima koji su utvrđeni u članu 10, stav 2, novinari imaju pravo da saopštavaju informacije. Zaštita člana 10 obuhvata zaposlene novinare i druge zaposlene u medijima. Zaposleni novinar može da tvrdi da se na njega neposredno odražava opšte pravilo sektorske politike koju primenjuje njegov poslodavac i kojim se ograničava novinarska sloboda. Kazna ili neka druga mera koju poslodavac primeni protiv zaposlenog novinara može predstavljati mešanje u slobodu izražavanja (stavovi 103 i 111; vidi takođe *Fuentes Bobo protiv Španije*, stav 38).

645. U predmetu u kome se radilo o otkazu izrečenom iz disciplinskih razloga novinaru koji je radio na javnoj radio-stanici, ESLJP je uzeo u obzir opšta načela pluralizma u audio-vizuelnim medijima i prava javnih emitera i proizvođača radiodifuznih programa da utvrđuju svoju uređivačku politiku u skladu s javnim interesom, kao i njihovu odgovornost za izjave date u etar. ESLJP je ustanovio da činjenica da je novinar po profesiji ne znači da je podnositeljka predstavke automatski ovlašćena da nekontrolisano sprovodi politiku koja je bila u suprotnosti sa onom koju je utvrdio njen poslodavac, što je značilo da se oglašuje o legitimne uređivačke odluke koje je donela uprava (*Nenkova-Lalova protiv Bugarske*, stavovi 59–60).

B. MEDIJSKI PLURALIZAM I IZBORI

646. Slobodni izbori i sloboda izražavanja, a naročito sloboda političke debate, čine temelj svake demokratije. Ta dva prava su međusobno povezana i funkcionišu tako da jedno drugo osnažuje. Naročito je važno da se u periodu koji prethodi izborima omogući slobodno kruženje mišljenja i informacija svih vrsta (*Orlovskaya Iskra protiv Rusije*, stav 110; *Cheltsova protiv Rusije*, stav 96; *Długolecki protiv Poljske*, stav 40; *Bowman protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stav 42). To načelo važi i za nacionalne i za lokalne izbore (*Cheltsova protiv Rusije*, stav 96; *Kwiecień protiv Poljske*, stav 48).

647. Usled toga uloga štampe kao čuvara javnog interesa nije ništa manje istaknuta i važna u predizborno vreme. Po mišljenju ESLJP-a, ta uloga obuhvata nezavisno ostvarivanje slobode štampe na osnovu slobodnog uređivačkog izbora u cilju saopštavanja informacija i ideja o temama od opšteg interesa. Naročito je važno to što rasprava o kandidatima i njihovim programima doprinosi pravu javnosti da dobija informacije i pojačava sposobnost birača da na osnovu dobijenih tačnih informacija mogu znalački da biraju između kandidata za funkciju (*Orlovskaya Iskra protiv Rusije*, stav 130).

648. ESLJP naglašava da politička debata o pitanjima od opšteg interesa predstavlja ono područje u kome ograničenja slobode izražavanja treba usko tumačiti (*Lopes Gomes da Silva protiv Portugala*, stav 33).

649. U kontekstu predizbornih debata ESLJP pridaje poseban značaj tome da kandidati neometano ostvaruju svoju slobodu govora (*Kudeshkina protiv Rusije*, stav 87).

650. Pozivajući se na pripremne radove (*travaux préparatoires*) za izradu člana 3 Protokola br. 1, ESLJP je naglasio da izraz „pod uslovima koji obezbeđuju slobodno izražavanje mišljenja naroda pri izboru zakonodavnih tela” suštinski podrazumeva – pored slobode izražavanja (koja je već zaštićena članom 10 Konvencije) – načelo ravnopravnosti u postupanju prema svim građanima u ostvarivanju njihovog prava da biraju i njihovog prava da budu izabrani (*Mathieu-Mohin i Clerfayt protiv Belgije*, stav 54).

651. U određenim okolnostima ta dva prava mogu doći u sukob i može se smatrati neophodnim da se, u periodu koji neposredno prethodi izborima ili za vreme samih izbora, uvedu izvesna ograničenja onog tipa koji inače ne bi bio prihvatljiv u odnosu na slobodu izražavanja, a kako bi se obezbedilo „slobodno izražavanje mišljenja naroda pri izboru zakonodavnih tela”. ESLJP priznaje da kada se uspostavlja ravnoteža između tih dvaju prava, visoke strane ugovornice imaju određeno polje slobodne procene, što one, generalno gledano, čine u pogledu organizacije svog izbornog sistema (*Animal Defenders International protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stav 123; *Oran protiv Turske*, stav 52; *Bowman protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stav 43).

C. PROPISI O PLAĆENOM OGLAŠAVANJU

652. ESLJP prepoznaje da moćne finansijske grupe mogu da steknu konkurentnu prednost u oblasti komercijalnog oglašavanja i stoga mogu vršiti pritisak na radio i televizijske stanice koje emituju propagandni program i time na kraju sputati njihovu slobodu. ESLJP smatra da takve situacije podrivaju osnovnu ulogu slobode izražavanja u demokratskom društvu onako kako je ona utvrđena članom 10 Konvencije (*VgT Verein gegen Tierfabriken protiv Švajcarske*, stav 73).

653. ESLJP smatra da kupovina vremena emitovanja za reklamiranje ima izrazito parcijalni cilj, te da to ide u prilog grupama koje zahvaljujući većim resursima imaju povlašćen pristup toj kupovini (*Murphy protiv Irske*, stav 74). Medijski pluralizam je naročito ugrožen u oblasti oglašavanja onda kada je sporni propagandni materijal politički (*Animal Defenders International protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC]) ili religijski po svojoj prirodi (*Murphy protiv Irske*).

654. ESLJP je uočio da ne postoji evropski konsenzus o tome kako regulisati plaćeno političko oglašavanje u oblasti radio-difuzije (*Animal Defenders International protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stav 123). To proširuje inače obično usko unutrašnje polje slobodne procene koje se priznaje državi u pogledu ograničavanja izražavanja javnog interesa (*ibid.*, stav 123; *TV Vest AS & Rogaland Pensjonistparti protiv Norveške*, stav 67; *Société de conception de presse et d'édition i Ponson protiv Francuske*, stavovi 57 i 63). U predmetu *Animal Defenders International protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], ESLJP je primetio da su interesi koje je trebalo odvagati u odnosu na političko oglašavanje bili, s jedne strane, pravo NVO koja je podnosilac predstavke da saopšti informacije i ideje od opšteg interesa koje je javnost vlasna da primi i, s druge strane, želja vlasti da zaštite demokratsku debatu i demokratski proces od poremećaja koji mogu izazvati moćne finansijske grupe koje imaju povlašćeni pristup uticajnim medijima. ESLJP priznaje da su takve grupe mogle da steknu konkurentu prednost u oblasti plaćenog oglašavanja i samim tim suzbiju slobodnu i pluralističku debatu, čiji je država bila i ostaje krajnji garant (stav 112).

655. Zaštita medijskog pluralizma u oblasti političkog oglašavanja posebno je naglašena u situacijama u kojima se velikim strankama daje znatno vreme emitovanja, dok manje stranke jedva da se i pominju. U takvim situacijama, ESLJP je zastupao stanovište da je plaćeno oglašavanje u tom smislu bilo jedini način na osnovu koga je neka mala stranka mogla da prenese svoju poruku javnosti preko tog medija, iako je to bilo zabranjeno zakonom (*TV Vest AS & Rogaland Pensjonistparti protiv Norveške*, stav 73). Pristup alternativnim medijima ključni je činilac kada se procenjuje srazmernost ograničenja pristupa drugim potencijalno korisnim medijima, kao što su radio i televizijske diskusione emisije, štampani mediji i društvene mreže (*Animal Defenders International protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stav 124).

656. ESLJP takođe štiti medijski pluralizam u kontekstu verskog oglašavanja za dobrobit očuvanja cilja promovisanja neutralnosti i obezbeđivanja jednakih uslova za sve veroispovesti (*Murphy protiv Irske*, stav 78). S tim u vezi ESLJP prihvata da bi bilo teško opravdati odredbu kojom se oglašavanje dozvoljava jednoj, a ne nekoj drugoj veroispovesti, kao i da bi bilo teško pravično, objektivno i koherentno primeniti odredbu koja bi omogućila državi ili bilo kom organu koji ona odredi da filtrira neprihvatljivo ili preterano versko oglašavanje na osnovu analize svakog pojedinačnog slučaja (*ibid.*, stav 77). Ipak, bilo je razumno to što je država smatrala da će čak i ograničena sloboda oglašavanja doneti veću korist dominantnoj veroispovesti nego onim veroispovestima koje imaju znatno manje vernika i resursa (*ibid.*, stav 78).

D. DISTRIBUCIJA AUDIO-VIZUELNIH IZVORA

657. U skladu sa trećom rečenicom člana 10, stav 1, države mogu da regulišu putem sistema dozvola način na koji će proizvodnja i emitovanje radiodifuznog programa biti organizovani na njihovoj teritoriji, posebno u tehničkom aspektu (*Centro Europa 7 S.r.l. i Di Stefano protiv Italije* [GC], stav 139). Izdavanje dozvole za rad radiodifuznog preduzeća može takođe biti uslovljeno drugim stvarima, kao što su priroda i ciljevi predloženog kanala, njegova potencijalna publika na nacionalnom, regionalnom ili lokalnom nivou, prava i potrebe konkretnog gledališta ili auditorijuma i obaveze koje proističu iz međunarodnopravnih instrumenata (*Demuth protiv Švajcarske*, stav 33; *Centro Europa 7 S.r.l. i Di Stefano protiv Italije* [GC], stav 139).

658. Iako to može voditi u mešanje čiji će ciljevi biti legitimni saglasno trećoj rečenici člana 10, stav 1, čak i ako ne odgovaraju nijednom cilju navedenom u stavu 2, njihova kompatibilnost s Konvencijom se ipak mora procenjivati u svetlu drugih zahteva utvrđenih u stavu 2 (*Demuth protiv Švajcarske*, stav 33; *Tele 1 Privatfernsehgesellschaft mbH protiv Austrije*, stav 25; *Informationsverein Lentia i ostali protiv Austrije*, stav 32).

659. ESJP je u mnogobrojnim predmetima zastupao stanovište da odbijanje da se izda dozvola za rad (vidi, među mnogim drugim primerima, *Informationsverein Lentia i ostali protiv Austrije*, stav 27; *Radio ABC protiv Austrije*, stav 27; *United Christian Broadcasters Ltd protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (dec.); *Glas Nadezhda EOOD i Elenkov protiv Bugarske*, stav 42) ili da se dozvoli emitovanje neke televizijske emisije (*Leveque protiv Francuske* (dec.); *Demuth protiv Švajcarske*, stav 30) predstavlja mešanje u ostvarivanje prava zajemčenih članom 10, stav 1 Konvencije.

660. ESLJP smatra da usled tehničkog napretka koji je ostvaren tokom minulih decenija danas više nije moguće naći opravdanje za ta ograničenja u razlozima koji se odnose na broj frekvencija i raspoloživih kanala; povrh svega, ne može se tvrditi da ne postoje ekvivalentna rešenja koja su u manjoj meri ograničavajuća (*Informationsverein Lentia i ostali protiv Austrije*, stav 39).

661. Kada je reč o unutrašnjem polju slobodne procene koje se priznaje državama, ESLJP smatra da je ono suštinski važno u jednoj tako fluktuirajućoj oblasti kakva je oblast komercijalnog emitovanja programa, te stoga sami standardi nadzora mogu biti u manjoj meri strogi (*Demuth protiv Švajcarske*, stav 42; *Markt intern Verlag GmbH i Klaus Beermann protiv Nemačke*, stav 33).

662. Kada se odlučuje o širini polja slobodne procene koje imaju na raspolaganju nacionalne vlasti, mora se voditi računa o specifičnoj političkoj strukturi dotične države članice, kao i o njenom kulturnom i jezičkom pluralizmu, naročito tamo gde se ti činioци, koji pre svega podstiču pluralizam u emitovanju radiodifuznog programa, mogu legitimno uzeti u obzir kada se izdaju dozvole za rad televizijskih i radio stanica (*Demuth protiv Švajcarske*, stav 44).

663. Osim toga, načelo pravičnosti postupka i procesna jemstva primenjuju se i u kontekstu odbijanja da se izdaju dozvole za rad; potrebno je takođe obelodaniti razloge za tu odluku i kada je ona doneta na osnovu nacionalne bezbednosti (*Aydoğan i Dara Radyo Televizyon Yayincılık Anonim Şirketi protiv Turske*, stav 43).

E. TRANSPARENTNOST U POGLEDU VLASNIŠTVA NAD MEDIJIMA

664. ESLJP je saopštio da za istinski pluralizam u audio-vizuelnom sektoru u jednom demokratskom društvu nije dovoljno obezbediti da postoji nekoliko kanala ili teorijski omogućiti potencijalnim operaterima da pristupe audio-vizuelnom tržištu. Neophodno je da provajderi imaju delotvoran pristup tom tržištu kako bi se jemčila raznolikost ukupnih programskih sadržaja koja treba u najvećoj mogućoj meri da odrazi različita mišljenja koja u društvu postoje (*Centro Europa 7 S.r.l. i Di Stefano protiv Italije* [GC], stav 130).

665. Situacija u kojoj je nekoj moćnoj ekonomskoj ili političkoj grupi u društvu dopušteno da stekne dominantni položaj nad audio-vizuelnim medijima i da na taj način vrši pritisak na emitere i na kraju suzbije njihovu uređivačku slobodu podriva osnovnu ulogu slobode izražavanja u demokratskom društvu onako kako je ona utvrđena u članu 10 Konvencije, posebno kada ta sloboda izražavanja služi saopštavanju informacija i ideja od opšteg interesa, za koje javnost, štaviše, ima pravo da ih prima (*Manole i ostali protiv Moldavije*, stav 98).

666. ESLJP je uočio da u jednom tako osetljivom sektoru kao što je sektor audio-vizuelnih medija, pored svoje negativne obaveze u pogledu nemešanja, država ima i pozitivnu obavezu da postavi odgovarajuću zakonodavni i upravni okvir kako bi mogla da jemči delotvoran pluralizam (*Centro Europa 7 S.r.l. i Di Stefano protiv Italije* [GC], stav 134).

667. Sud zastupa stanovište da je pozitivna obaveza u pogledu uspostavljanja zakonodavnog i upravnog okvira koji jemči delotvoran pluralizam posebno poželjna onda kada se nacionalni audio-vizuelni sistem odlikuje duopolom (*Centro Europa 7 S.r.l. i Di Stefano protiv Italije* [GC], stav 134) ili, još više, onda kada se odlikuje monopolom. U potonjoj situaciji ESLJP je utvrdio da režim izdavanja dozvola za rad koji omogućuje javnom emiteru monopol nad raspoloživim frekvencijama ne može zbog svoje restriktivne prirode biti opravdan osim ukoliko se može dokazati da postoji nasušna potreba da tako bude (*Manole i ostali protiv Moldavije*, stav 98; *Informationsverein Lentia i ostali protiv Austrije*, stav 39).

668. ESLJP se u svojoj sudskoj praksi poziva na *Preporuku CM/Rec(2007)2* Komiteta ministara Saveta Evrope o medijskom pluralizmu i raznolikosti medijskog sadržaja (*Centro Europa 7 S.r.l. i Di Stefano protiv Italije* [GC], stav 134). Kada je reč o javnim medijskim servisima, on se takođe poziva na standarde u vezi sa emitovanjem programa javnih radiodifuznih servisa koje su usaglasile visoke strane ugovornice preko Komiteta ministara Saveta Evrope, utvrđujući smernice u pogledu pristupa za koji se treba opredeliti kada se tumači član 10 u toj oblasti (*Manole i ostali protiv Moldavije*, stavovi 102 i 51–54).

F. PLURALIZAM I SLOBODA IZRAŽAVANJA MANJINA

669. ESLJP smatra da bi bilo inkompatibilno sa osnovnim vrednostima na kojima počiva Konvencija ako bi manjinske grupe ostvarivale prava po Konvenciji pod uslovom da ta njihova prava prihvati većina (*Alekseyev protiv Rusije*, stav 81). Da je tako, onda bi prava neke manjinske grupe na slobodu veroispovesti, izražavanja i okupljanja postala samo teorijska, umesto da budu praktična i delotvorna, kako to Konvencija nalaže (*ibid.*, stav 81; *Barankevich protiv Rusije*, stav 31).

670. ESLJP pravi važnu razliku između popuštanja pred širokom podrškom izraženom u prilog proširenju obima jemstava po Konvenciji i situacije u kojoj postoji oslanjanje na tu podršku da bi se suzio opseg suštinske zaštite (*Bayev i ostali protiv Rusije*, stavovi 70–71).

671. U predmetu *Sekmadienis Ltd. protiv Litvanije*, gde je preduzeću koje je podnosilac predstavke naloženo da plati novčanu kaznu zbog toga što je emitovalo reklamne oglase za odeću u kojima su prikazane verske ličnosti, ESLJP je konstatovao da je jedina verska grupacija koja je bila konsultovana u postupku pred domaćim sudovima bila rimokatolička crkva uprkos činjenici da u zemlji postoji nekoliko drugih hrišćanskih i nehrišćanskih verskih zajednica (stav 80). ESLJP je zaključio da bi, čak i ako se pretpostavi da je država bila u pravu kada je sugerisala da je te oglase morala doživeti kao uvredu većina litvanskog stanovništva koja ispoveda hrišćansku veru, bilo inkompatibilno sa osnovnim vrednostima na kojima počiva Konvencija ako bi neka manjinska grupa mogla da ostvaruje pravo po Konvenciji samo ako to prihvati većina (stav 82).

XV. Član 10 i njegov odnos sa ostalim odredbama Konvencije i protokola uz nju: međuzavisnost, preklapanje

---

672. Povremeno se dogodi da jedan te isti događaj spada i u polje dejstva člana 10 i u polje dejstva neke druge odredbe po Konvenciji. Ta situacija je navodila Sud ili da ispituje predmet samo po onoj odredbi Konvencije koju smatra najrelevantnijom s obzirom na specifične okolnosti predmeta i koja je onda ekvivalentna *lex specialis*-u, ili da ispita pritužbu po jednoj odredbi, ali „u svetlu“ druge odredbe, ili da ispita stvari koje su predmet pritužbe i na osnovu jedne i na osnovu druge odredbe.

1. Član 6, stav 1 Konvencije

673. U slučaju [Kövesi protiv Rumunije](#) u kome se radilo o tome da je tužiteljkin mandat prevremeno prekinut nakon što je izrazila kritike u pogledu zakonodavnih reformi, ESLJP je smatrao da su ograničenja koja su domaći sudovi utvrdili za preispitivanje odluke o njenom razrešenju bila u suprotnosti sa članom 6, stav 1 Konvencije (stavovi 157–158); na osnovu istih činjeničnih elemenata ESLJP je, prema članu 10 Konvencije, smatrao da ograničenja nametnuta slobodi izražavanja podnositeljke predstavke nisu bila praćena delotvornim i primerenim merama zaštite od zloupotreba (stav 210).

2. Član 8 Konvencije

674. U predmetu u kome se radilo o prismotri novinara i o nalogu koji im je izdat da predaju dokumenta iz kojih je bilo moguće identifikovati njihove izvore, ESLJP je stao na stanovište da zakon nije pružio jemstva koja bi bila primerena meri prismotre koja je primenjena prema podnosiocima predstavke kako bi se otkrili njihovi novinarski izvori i na osnovu toga je ustanovio da su povređeni članovi 8 i 10 Konvencije ([Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. i ostali protiv the Holandije](#), stav 102; vidi takođe procenu ESLJP u uporedivom kontekstu: [Saint-Paul Luksemburga S.A. protiv Luksemburga](#), stav 44; [Ernst i ostali protiv Belgije](#), stav 116; [Nagla protiv Letonije](#), stav 101).

3. Član 9 Konvencije

675. U nekoliko predmeta u kojima su se podnosioci predstavke oslanjali i na član 9 i na član 10 Konvencije, ESLJP je odlučio da pritužbe razmatra samo prema članu 10, čime je lišio svrhe navode o povredi člana 9 (vidi na primer kada je reč o zabrani emitovanja plaćenog oglasa o jednom verskom pitanju koju je nadležni državni organ izrekao privatnoj radio-stanici, [Murphy protiv Irske](#), stav 71; kada je reč o odbijanju nadležnog organa da izda dozvolu za emitovanje jednoj hrišćanskoj radio-stanici, vidi [Glas Nadezhda EOOD i Elenkov protiv Bugarske](#), stav 59; kada je reč o osuđujućoj krivičnoj presudi izrečenoj za javno podsticanje na kriminal putem uvredljivog govora na račun „nevernika“, vidi [Kutlular protiv Turske](#), stavovi 35 i 48. Kada je reč o predmetu u kome je ESLJP zaključio da su sloboda izražavanja i sloboda

verispovesti tesno povezane i shodno tome odlučio da pritužbe ispita sa stanovišta člana 10 i da ih, tamo gde je to primereno, protumači u svetlu člana 9, vidi *Religious Community of Jehovah's Witnesses protiv Azerbejdžana*, stav 24).

676. ESLJP je takođe povremeno ispitivao pritužbe isključivo po osnovu člana 9 i odbijao da ih ispituje i sa stanovišta člana 10 (*Kokkinakis protiv Grčke*, stav 55; *Members of the Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses i ostali protiv Gruzije*, stav 144; *Nasirov i ostali protiv Azerbejdžana*, stav 77).

4. Član 11 Konvencije¹⁸

677. U predmetu (*Palomo Sánchez i ostali protiv Španije* [GC]) u vezi sa otpuštanjem članova sindikata zbog toga što su objavili članke koji su uvredili njihove kolege, ESLJP je prvo istakao da je pitanje slobode izražavanja tesno povezano sa pitanjem slobode udruživanja u sindikalnom kontekstu. Međutim, iako se pritužba podnosioca predstavke uglavnom odnosila na njihovo otpuštanje zbog toga što su, kao članovi izvršnog odbora jednog sindikata, objavili i prikazali članke i karikature o kojima je reč, ESLJP je smatrao da je primerenije da razmatra činjenice prema članu 10, s tim što je te činjenice ipak tumačio u svetlu člana 11, s obzirom na to da nije ustanovljeno da su podnosioci predstavke otpušteni zbog svog članstva u tom sindikatu (stav 52).

678. U predmetu *Women On Waves i ostali protiv Portugala*, ESLJP je na samom početku konstatovao da je pitanje slobode izražavanja teško odvojiti od pitanja slobode okupljanja i naglasio je da je zaštita ličnog mišljenja koju jemči član 10 jedan od ciljeva slobode mirnog okupljanja utvrđenog u članu 11 Konvencije (stav 28). ESLJP je utvrdio da je lakše ispitati situaciju o kojoj je reč samo sa stanovišta člana 10. Međutim, taj pristup ne sprečava Sud da uzme u obzir, gde je to primereno, i član 11 Konvencije kada ispituje i tumači član 10 (*Schwabe i M.G. protiv Nemačke*, stav 101; *Ezelin protiv Francuske*, stav 37; *Karademirci i ostali protiv Turske*, stav 26; *Novikova i ostali protiv Rusije*, stav 91; vidi takođe kada je reč o odnosu između tih dveju odredaba Konvencije, *Öllinger protiv Austrije*, stav 38; *Djavit An protiv Turske*, stav 39; za suprotan pristup, kada je član 10 tretiran kao *lex generalis* u odnosu na član 11, vidi *Hakim Aydın protiv Turske*, stav 41).

5. Član 2 Protokola br. 1

679. U predmetu *İrfan Temel i ostali protiv Turske*, gde se radilo o privremenom suspendovanju studenata zbog toga što su uputili peticiju univerzitetskoj upravi tražeći da dozvoli kurseve kurdskog jezika kao izborni predmet, podnosioci su se pozvali i na član 10 Konvencije i na član 2 Protokola br. 1; ESLJP je odlučio da drugu odredbu tumači u svetlu one prve (vidi takođe *Çölgeçen i ostali protiv Turske*).

680. Nasuprot tome, u predmetu u kome se radilo o odbijanju da se zatvorenicima dozvoli da koriste kompjuter ili da pristupe internetu u prostorijama koje bi zatvorske vlasti posebno odredile za te svrhe, kako bi ti zatvorenici nastavili svoje visokoškolske studije, ESLJP je ispitivao činjenice i okolnosti sa stanovišta prve rečenice člana 2 Protokola br. 1 (*Mehmet Reşit Arslan i Orhan Bingöl protiv Turske*, stav 42).

6. Član 3 Protokola br. 1

681. ESLJP je u više navrata naglasio zavisnost koja postoji u demokratskom društvu između slobode izražavanja i prava na slobodne izbore. Tako je u predmetu *Orlovskaya Iskra protiv Rusije* konstatovao da je primereno da se pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja sagledava u svetlu prava na slobodne izbore koje je zaštićeno članom 3 Protokola br. 1, jer su ta prava presudno važna za uspostavljanje i održavanje temelja delotvorne i smislene demokratije koja počiva na vladavini prava (stav 110; vidi takođe *Hirst protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 2)* [GC], stav 58).

682. Sloboda izražavanja je jedan od „uslova koji obezbeđuju slobodno izražavanje mišljenja naroda pri izboru zakonodavnih tela“ (*Mathieu-Mohin i Clerfayt protiv Belgije*, stavovi 42 i 54). Iz tog razloga ESLJP

¹⁸ Vidi takođe Vodič za član 11, Poglavlje I B.

smatra da je posebno važno da se u periodu koji prethodi izborima dopusti da slobodno kruže mišljenja i informacije svih vrsta. ESLJP je takođe konstatovao da u određenim okolnostima ta dva prava mogu doći u koliziju i da se može smatrati neophodnim da se u periodu koji prethodi izborima ili u periodu održavanja izbora postave na slobodu izražavanja određena ograničenja one vrste koja inače ne bi bila prihvatljiva kako bi se osiguralo slobodno izražavanje mišljenja naroda pri izboru zakonodavnih tela (*Bowman protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], stavovi 41–43). ESLJP priznaje da kada se uspostavlja ravnoteža između tih dveju odredaba, visoke strane ugovornice imaju polje slobodne procene kakvo, generalno gledano, imaju u organizovanju svojih izbornih sistema (*Animal Defenders International protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 111; *Mathieu-Mohin i Clerfayt protiv Belgije*, stav 54; *TV Vest AS & Rogaland Pensjonistparti protiv Norveške*, stav 62; *Orlovskaya Iskra protiv Rusije*, stav 134).

Indeks citiranih predmeta

Sudska praksa koja je citirana u ovom Vodiču odnosi se na presude ili odluke koje je doneo Sud i na odluke ili izveštaje Evropske komisije za ljudska prava (u daljem tekstu: Komisija).

Osim ako nije drugačije naznačeno, sve reference odnose se na presudu o meritumu koju je donelo veće Suda. Skraćenica „(dec.)“ ukazuje na to da se citat odnosi na odluku Suda (*decision*), dok skraćenica „[GC]“ označava da je predmet razmatralo Veliko veće (*Grand Chamber*).

Presude veća koje nisu bile pravosnažne u smislu člana 44 Konvencije kada je ova verzija Vodiča objavljena označene su zvezdicom (*). Član 44, stav 2 Konvencije glasi kako sledi: „Presuda veća je pravosnažna (a) kada stranke izjave da neće zahtevati da se predmet iznese pred Veliko veće; ili (b) tri meseca posle donošenja presude, ako se ne zatraži da se predmet iznese pred Veliko veće; ili (c) kada kolegijum odbije zahtev za obraćanje Velikom veću na osnovu člana 43“. U slučajevima kada kolegijum prihvati zahtev za obraćanje Velikom veću, pravosnažna je potonja presuda Velikog veća, a ne presuda veća.

Hiperlinkovi za citirane predmete u elektronskoj verziji Vodiča povezani su sa bazom podataka HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) koja omogućava pristup sudskoj praksi Suda (presude i odluke Velikog veća, veća i odbora, predmeti o kojima su poslata obaveštenja, savetodavna mišljenja i pravni sažeci iz publikacije *Case-Law Information Note*), Komisije (odluke i izveštaji) i Komiteta ministara (rezolucije).

Evropski sud donosi presude i odluke na svojim službenim jezicima, engleskom i/ili francuskom. HUDOC takođe sadrži i prevode mnogih važnih predmeta na više od trideset nezvaničnih jezika, kao i linkove za oko sto onlajn zbirki sudske prakse koje su sastavila treća lica.

A

[A. v. Norway](#), br. 28070/06, 9. april 2009.

[A.B. v. Switzerland](#), br. 56925/08, 1. jul 2014.

[Açık and Others v. Turkey](#), br. 31451/03, 13. januar 2009.

[Ahmed and Others v. the United Kingdom](#), 2. septembar 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VI

[Ahmet Yıldırım v. Turkey](#), br. 3111/10, ECHR 2012

[Akdaş v. Turkey](#), br. 41056/04, 16. februar 2010.

[Akdeniz v. Turkey](#) (dec.), br. 20877/10, 11. mart 2014.

[Aksu v. Turkey](#) [GC], br. 4149/04 i 41029/04, ECHR 2012

[Albayrak v. Turkey](#), br. 38406/97, 31. januar 2008.

[Aleksey Ovchinnikov v. Russia](#), br. 24061/04, 16. decembar 2010.

[Alekseyev v. Russia](#), br. 4916/07 i dve druge, 21. oktobar 2010.

[Ali Gürbüz v. Turkey](#), br. 52497/08 i šest drugih, 12. mart 2019.

Allenet de Ribemont, 10. februar 1995, Series A br. 308

Alpha Doryforiki Tileorasi Anonymi Etairia v. Greece, br. 72562/10, 22. februar 2018.

Altıntaş v. Turkey, br. 50495/08, 10. mart 2020.

Altuğ Taner Akçam v. Turkey, br. 27520/07, 25. oktobar 2011.

Alves da Silva v. Portugal, br. 41665/07, 20. oktobar 2009.

Amihalachioaie v. Moldova, br. 60115/00, ECHR 2004-III

Amorim Giestas and Jesus Costa Bordalo v. Portugal, br. 37840/10, 3. april 2014.

Amuur v. France, 25. jun 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-III

André and Another v. France, br. 18603/03, 24. jul 2008.

Animal Defenders International v. the United Kingdom [GC], br. 48876/08, ECHR 2013 (izvodi)

Annen v. Germany, br. 3690/10, 26. novembar 2015.

Anthony France and Others v. the United Kingdom (dec.) [committee], br. 25357/16 i tri druge, 26. septembar 2017.

Arnarson v. Iceland, br. 58781/13, 13. jun 2017.

Arrigo and Vella v. Malta (dec.), br. 6569/04, 10. maj 2005.

Arrowsmith v. the United Kingdom, br. 7050/75, izveštaj Komisije od 12. oktobra 1978, *Decisions and Reports* 19

Arslan v. Turkey [GC], br. 23462/94, 8. jul 1999.

Artun and Güvener v. Turkey, br. 75510/01, 26. jun 2007.

Ashby Donald and Others v. France, br. 36769/08, 10. januar 2013.

Aslı Güneş v. Turkey (dec.), br. 53916/00, 13. maj 2004.

Atamanchuk v. Russia*, br. 4493/11, 11. februar 2020.

ATV Zrt v. Hungary, br. 61178/14, 28. april 2020.

Aurelian Oprea v. Romania, br. 12138/08, 19. januar 2016.

Axel Springer AG v. Germany [GC], br. 39954/08, 7. februar 2012.

Axel Springer AG v. Germany (no. 2), br. 48311/10, 10 jul 2014

Axel Springer SE and RTL Television GmbH v. Germany, br. 51405/12, 21. septembar 2017.

Aydar v. Turkey (dec.), br. 32207/96, 1. jul 2003.

Aydın Tatlav v. Turkey, br. 50692/99, 2. maj 2006.

Aydoğan and Dara Radyo Televizyon Yayıncılık Anonim Şirketi v. Turkey, br. 12261/06, 13. februar 2018.

B

Bahçeci and Turan v. Turkey, br. 33340/03, 16. jun 2009.

Baka v. Hungary [GC], br. 20261/12, 23. jun 2016.

Bagirov v. Azerbaijan, br. 81024/12 i 28198/15, 25. jun 2020.

Balsytė-Lideikienė v. Lithuania, br. 72596/01, 4. novembar 2008.

Baldassi and Others v. France, br. 15271/16 i 6 drugih, 11. jun 2020.

Bamber v. the United Kingdom, br. 33742/96, Odluka Komisije od 11. septembra 1997.

Barankevich v. Russia, br. 10519/03, 26. jul 2007.

Barata Monteiro da Costa Nogueira and Patrício Pereira v. Portugal, br. 4035/08, 11. januar 2011.

Barthold v. Germany, 25. mart 1985, Series A br. 9

Bartnik v. Poland (dec.) [committee], br. 53628/10, 11. mart 2014.

Başkaya and Okçuoğlu v. Turkey [GC], br. 23536/94 i 24408/94, ECHR 1999-IV

Bayev and Others v. Russia, br. 67667/09 i dve druge, 20. jun 2017.

Becker v. Norway, br. 21272/12, 5. oktobar 2017.

Bédat v. Switzerland [GC], br. 56925/08, 29. mart 2016.

Belpietro v. Italy, br. 43612/10, 24. septembar 2013.

Bergens Tidende and Others v. Norway, br. 26132/95, ECHR 2000-IV

Bezmyanny v. Russia, br. 10941/03, 8. april 2010.

Bidart v. France, br. 52363/11, 12. novembar 2015.

Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway [GC], br. 21980/93, ECHR 1999-III

Błaja News Sp. z o. o. v. Poland, br. 59545/10, 26. novembar 2013.

Bohlen v. Germany, br. 53495/09, 19. februar 2015.

Boldea v. Romania, br. 19997/02, 15. februar 2007.

Bono v. France, br. 29024/11, 15. decembar 2015.

Boudelal v. France (dec.), br. 14894/14, 13. jun 2017.

Bowman v. the United Kingdom, 19. februar 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-I

Boykanov v. Bulgaria, br. 18288/06, 10. novembar 2016.

Bozhkov v. Bulgaria, br. 3316/04, 19. april 2011.

Brambilla and Others v. Italy, br. 22567/09, 23. jun 2016.

Brasilier v. France, br. 71343/01, 11. april 2006.

Brisic v. Romania, br. 26238/10, 11. decembar 2018.

Brosa v. Germany, br. 5709/09, 17. april 2014.

Brunet-Lecomte and Others v. France, br. 42117/04, 5. februar 2009.

Brunet-Lecomte and Lyon Mag' v. France, br. 17265/05, 6. maj 2010.

Bucur and Toma v. Romania, br. 40238/02, 8. januar 2013.

Bülent Kaya v. Turkey, br. 52056/08, 22. oktobar 2013.

Bulgakov v. Russia, br. 20159/15, 23. jun 2020.

Burden v. the United Kingdom [GC], br. 13378/05, ECHR 2008

Busuioc v. Moldova, br. 61513/00, 21. decembar 2004.

Butkevičius v. Lithuania, br. 48297/99, ECHR 2002-II (izvodi)

C

Cangi v. Turkey, br. 24973/15, 29. januar 2019.

Campos Dâmaso v. Portugal, br. 17107/05, 24. april 2008.

Çapan v. Turkey, br. 71978/01, 25. jul 2006.

Cârlan v. Romania, br. 34828/02, 20. april 2010.

Casado Coca v. Spain, 24. februar 1994, Series A br. 285-A

Castells v. Spain, 23. april 1992, Series A br. 236

Čeferin v. Slovenia, br. 40975/08, 16. januar 2018.

Cengiz and Others v. Turkey, br. 48226/10 i 14027/11, ECHR 2015 (izvodi)

Center for Democracy and the Rule of Law v. Ukraine (dec.), br. 75865/11, 3. mart 2020.

Centro Europa 7 S.r.l. and Di Stefano v. Italy [GC], br. 38433/09, ECHR 2012

Ceylan v. Turkey [GC], br. 23556/94, ECHR 1999-IV

Chalabi v. France, br. 35916/04, 18. septembar 2008.

Chauvy and Others v. France, br. 64915/01, ECHR 2004-VI

Cheltsova v. Russia, br. 44294/06, 13. jun 2017.

Chernysheva v. Russia (dec.), br. 77062/01, 10. jun 2004.

Chorherr v. Austria, 25. avgust 1993, Series A br. 266-B

Cicad v. Switzerland, br. 17676/09, 7. jun 2016.

Cimperšek v. Slovenia, br. 58512/16, 30. jun 2020.

Clavel v. Switzerland, br. 11854/85, Odluka Komisije od 15. oktobra 1987, Decisions and Reports 54

Colaço Mestre and SIC – Sociedade Independente de Comunicação, S.A. v. Portugal, br. 11182/03 i 11319/03, 26. april 2007.

Çölgeçen and Others v. Turkey, br. 50124/07 i sedam drugih, 12. decembar 2017.

Colombani and Others v. France, br. 51279/99, ECHR 2002-V

Editorial Board of Pravoye Delo and Shtekel v. Ukraine, br. 33014/05, ECHR 2011 (izvodi)

Couderc and Hachette Filipacchi Associés v. France [GC], br. 40454/07, ECHR 2015 (izvodi)

Coutant v. France (dec.), br. 17155/03, 24. januar 2008.

Craxi v. Italy (no. 1), br. 34896/97, 5. decembar 2002.

Craxi v. Italy (no. 2), br. 25337/94, 17. jul 2003.

Cumhuriyet Vakfı and Others v. Turkey, br. 28255/07, 8. oktobar 2013.

Cumpănă and Mazăre v. Romania [GC], br. 33348/96, ECHR 2004-XI

D

Daktaras v. Lithuania, br. 42095/98, ECHR 2000-X

Dalban v. Romania [GC], br. 28114/95, ECHR 1999-VI

Dammann v. Switzerland, br. 77551/01, 25. april 2006.

De Carolis and France Télévisions v. France, br. 29313/10, 21. januar 2016.

De Diego Nafria v. Spain, br. 46833/99, 14. mart 2002.

De Haes and Gijssels v. Belgium, 24. februar 1997, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-I

De Lesquen du Plessis-Casso v. France, br. 54216/09, 12. april 2012.

Delfi AS v. Estonia [GC], br. 64569/09, ECHR 2015

Demirel et Ateş v. Turkey, br. 10037/03 i 14813/03, 12. april 2007.

Demuth v. Switzerland, br. 38743/97, ECHR 2002-IX

Desjardin v. France, br. 22567/03, 22. novembar 2007.

Di Giovanni v. Italy, br. 51160/06, 9. jul 2013.

Dilipak v. Turkey, br. 29680/05, 15. septembar 2015.

Dimitras and Others v. Greece (dec.), br. 59573/09 i 65211/09, 4. jul 2017.

Dink v. Turkey, br. 2668/07 i četiri druge, 14. septembar 2010.

Djavit An v. Turkey, br. 20652/92, ECHR 2003-III

Długołęcki v. Poland, br. 23806/03, 24. februar 2009.

Dmitriyevskiy v. Russia, br. 42168/06, 3. oktobar 2017.

Do Carmo de Portugal e Castro Câmara v. Portugal, br. 53139/11, 4. oktobar 2016.

Donaldson v. the United Kingdom, br. 56975/09, 25. januar 2011.

Döner and Others v. Turkey, br. 29994/02, 7. mart 2017.

Du Roy and Malaurie v. France, br. 34000/96, ECHR 2000-X

Dupuis and Others v. France, br. 1914/02, 7. jun 2007.

Dyuldin and Kislov v. Russia, br. 25968/02, 31. jul 2007.

Dzhugashvili v. Russia (dec.), br. 41123/10, 9. decembar 2014.

E

E.K. v. Turkey, br. 28496/95, 7. februar 2002

E.S. v. Austria, br. 38450/12, 25. oktobar 2018.

Ediciones Tiempo v. Spain, br. 13010/87, Odluka Komisije od 12. jula 1989, *Decisions and Reports* 62

Éditions Plon v. France, br. 58148/00, ECHR 2004-IV

Eerikäinen and Others v. Finland, br. 3514/02, 10. februar 2009.

Egeland and Hanseid v. Norway, br. 34438/04, 16. april 2009.

Egill Einarsson v. Iceland, br. 24703/15, 7. novembar 2017.

Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası v. Turkey, br. 20641/05, ECHR 2012 (izvodi)

Eker v. Turkey, br. 24016/05, 24. oktobar 2017.

Elvira Dmitriyeva v. Russia, br. 60921/17 i 7202/18, 30. april 2019.

Engels v. Russia, br. 61919/16, 23. jun 2020.

Eon v. France, br. 26118/10, 14. mart 2013.

Erdoğan and İnce v. Turkey [GC], br. 25067/94 i 25068/94, ECHR 1999-IV

Erdtmann v. Germany (dec.), br. 56328/10, 5. januar 2016.

Ergin v. Turkey (no. 6), br. 47533/99, ECHR 2006-VI (izvodi)

Ergüdoğan v. Turkey, br. 48979/10, 17. april 2018.

Ernst and Others v. Belgium, br. 33400/96, 15. jul 2003.

Ezelin v. France, 26. april 1991, Series A br. 202

F

Fáber v. Hungary, br. 40721/08, 24. jul 2012.

Falzon v. Malta, br. 45791/13, 20. mart 2018.

Faruk Temel v. Turkey, br. 16853/05, 1. februar 2011.

Fatullayev v. Azerbaijan, br. 40984/07, 22. april 2010.

Fayed v. the United Kingdom, 21 septembar 1994, Series A br. 294-B

Fedchenko v. Russia, br. 33333/04, 11. februar 2010.

Fedchenko v. Russia (no. 3), br. 7972/09, 2. oktobar 2018.

Feldek v. Slovakia, br. 29032/95, ECHR 2001-VIII

Féret v. Belgium, br. 15615/07, 16. jul 2009.

Financial Times Ltd and Others v. the United Kingdom, br. 821/03, 15. decembar 2009.

Fleury v. France, br. 29784/06, 11. maj 2010.

Foglia v. Switzerland, br. 35865/04, 13. decembar 2007.

Folea v. Romania, br. 34434/02, 14. oktobar 2008.

Flux v. Moldova (no. 4), br. 17294/04, 12. februar 2008.

Frankowicz v. Poland, br. 53025/99, 16. decembar 2008.

Fressoz and Roire v. France [GC], br. 29183/95, ECHR 1999-I

Frisk and Jensen v. Denmark, br. 19657/12, 5. decembar 2017.

Fuchsmann v. Germany, br. 71233/13, 19. oktobar 2017.

Fuentes Bobo v. Spain, br. 39293/98, 29. februar 2000.

G

- Garycki v. Poland*, br. 14348/02, 6. februar 2007.
- Genner v. Austria*, br. 55495/08, 12. januar 2016.
- Gillberg v. Sweden* [GC], br. 41723/06, 3. april 2012.
- Giniewski v. France*, br. 64016/00, ECHR 2006-I
- Gîrleanu v. Romania*, br. 50376/09, 26. jun 2018.
- Glas Nadezhda EOOD and Elenkov v. Bulgaria*, br. 14134/02, 11. oktobar 2007.
- Glaserapp v. Germany*, 28. avgust 1986, Series A br. 104
- Glor v. Switzerland*, br. 13444/04, ECHR 2009
- Godlevskiy v. Russia*, br. 14888/03, 23. oktobar 2008.
- Goodwin v. the United Kingdom*, 27. mart 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-II
- Gorelishvili v. Georgia*, br. 12979/04, 5. jun 2007.
- Görmüş and Others v. Turkey*, br. 49085/07, 19. januar 2016.
- Gorzelik and Others v. Poland* [GC], br. 44158/98, ECHR 2004-I
- Gurgenidze v. Georgia*, br. 71678/01, 17. oktobar 2006.
- Goussev and Marenk v. Finland*, br. 35083/97, 17. januar 2006.
- Gözel and Özer v. Turkey*, br. 43453/04 i 31098/05, 6. jul 2010.
- GRA Stiftung gegen Rassismus und Antisemitismus v. Switzerland*, br. 18597/13, 9. januar 2018.
- Grebneva and Alisimchik v. Russia*, br. 8918/05, 22. novembar 2011.
- Grigoriades v. Greece*, 25. novembar 1997, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-VII
- Grinberg v. Russia*, br. 23472/03, 21. jul 2005.
- Grupo Interpres SA v. Spain*, br. 32849/96, Odluka Komisije od 7. aprila 1997, *Decisions and Reports* 89
- Gsell v. Switzerland*, br. 12675/05, 8. oktobar 2009.
- Guerra and Others v. Italy*, 19. februar 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-I
- Guja v. Moldova* [GC], br. 14277/04, ECHR 2008
- Gül and Others v. Turkey*, br. 4870/02, 8. jun 2010.
- Gündüz v. Turkey*, br. 35071/97, ECHR 2003-XI
- Guseva v. Bulgaria*, br. 6987/07, 17. februar 2015.
- Gutiérrez Suárez v. Spain*, br. 16023/07, 1. jun 2010.
- Gutsanovi v. Bulgaria*, br. 34529/10, ECHR 2013 (izvodi)

H

- Hachette Filipacchi Associés v. France*, br. 71111/01, 14. jun 2007.
- Hachette Filipacchi Associés (ICI PARIS) v. France*, br. 12268/03, 23. jul 2009.
- Hadjianastassiou v. Greece*, 16. decembar 1992, Series A br. 252

Hakim Aydın v. Turkey, br. 4048/09, 26. maj 2020.

Haldimann and Others v. Switzerland, br. 21830/09, ECHR 2015

Han v. Turkey, br. 50997/99, 13. septembar 2005.

Handyside v. the United Kingdom, 7. decembar 1976, Series A br. 24

Harabin v. Slovakia, br. 58688/11, 20. novembar 2012.

Haseldine v. the United Kingdom, br. 18957/91, Odluka Komisije od 13. maja 1992, *Decisions and Reports* 73

Heinisch v. Germany, br. 28274/08, ECHR 2011 (izvodi)

Herbai v. Hungary, br. 11608/15, 5. novembar 2019.

Hertel v. Switzerland, 25. avgust 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VI

Hirst v. the United Kingdom (no. 2) [GC], br. 74025/01, ECHR 2005-IX

Hizb ut-Tahrir and Others v. Germany (dec.), br. 31098/08, 12. jun 2012.

Høiness v. Norway, br. 43624/14, 19. mart 2019.

Hrico v. Slovakia, br. 49418/99, 20. jul 2004.

I

İ.A. v. Turkey, br. 42571/98, ECHR 2005-VIII

Ibragim Ibragimov and Others v. Russia, br. 1413/08 i 28621/11, 28. avgust 2018.

İbrahim Aksoy v. Turkey, br. 28635/95 i dve druge, 10. oktobar 2000.

Ibrahimov and Mammadov v. Azerbaijan, br. 63571/16 i pet drugih, 13. februar 2020.

Ileana Constantinescu v. Romania, br. 32563/04, 11. decembar 2012.

İmza v. Turkey, br. 24748/03, 20. januar 2009.

Incal v. Turkey, 9. jun 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-IV

Independent Newspapers (Ireland) Limited v. Ireland, br. 28199/15, 15. jun 2017.

Informationsverein Lentia and Others v. Austria, 24. novembar 1993, Series A br. 276

İrfan Temel and Others v. Turkey, br. 36458/02, 3. mart 2009.

J

Janowski v. Poland [GC], br. 25716/94, ECHR 1999-I

Jankovskis v. Lithuania, br. 21575/08, 17. januar 2017.

Jelševar and Others v. Slovenia (dec.), br. 47318/07, 11. mart 2014.

Jersild v. Denmark, 23. septembar 1994, Series A br. 298

Jerusalem v. Austria, br. 26958/95, ECHR 2001-II

Jobe v. the United Kingdom (dec.), br. 48278/09, 14. jun 2011.

Jokitaipale and Others v. Finland, br. 43349/05, 6. april 2010.

July and SARL Libération v. France, br. 20893/03, ECHR 2008 (izvodi)

K

- K.U. v. Finland*, br. 2872/02, ECHR 2008
- Kaboğlu and Oran v. Turkey*, br. 1759/08 i dve druge, 30. oktobar 2018.
- Kablis v. Russia*, br. 48310/16 i 59663/17, 30. april 2019.
- Kącki v. Poland*, br. 10947/11, 4. jul 2017.
- Kalda v. Estonia*, br. 17429/10, 19. januar 2016.
- Kalfagiannis and Prospert v. Greece* (dec.), br. 74435/14.
- Kanat and Bozan v. Turkey*, br. 13799/04, 21. oktobar 2008.
- Kanellopoulou v. Greece*, br. 28504/05, 11. oktobar 2007.
- Kaos GL v. Turkey*, br. 4982/07, 22. novembar 2016.
- Kapsis and Danikas v. Greece*, br. 52137/12, 19. januar 2017.
- Kaptan v. Switzerland* (dec.), br. 55641/00, 12. april 2001.
- Karácsony and Others v. Hungary* [GC], br. 42461/13 i 44357/13, 17. maj 2016.
- Karademirci and Others v. Turkey*, br. 37096/97 i 37101/97, ECHR 2005-I
- Karakó v. Hungary*, br. 39311/05, 28. april 2009.
- Karakoyun and Turan v. Turkey*, br. 18482/03, 11. decembar 2007.
- Karapetyan and Others v. Armenia*, br. 59001/08, 17. novembar 2016.
- Karataş v. Turkey*, br. 23168/94, ECHR 1999-IV
- Karhuvaara and Iltalehti v. Finland*, br. 53678/00, ECHR 2004-X
- Karsai v. Hungary*, br. 5380/07, 1. decembar 2009.
- Kasabova v. Bulgaria*, br. 22385/03, 19. april 2011.
- Kasymakhunov and Saybatalov v. Russia*, br. 26261/05 i 26377/06, 14. mart 2013.
- Kayasu v. Turkey*, br. 64119/00 i 76292/01, 13. novembar 2008.
- Kazakov v. Russia*, br. 1758/02, 18. decembar 2008.
- Kenedi v. Hungary*, br. 31475/05, 26. maj 2009.
- Khadija Ismayilova v. Azerbaijan*, br. 65286/13 i 57270/14, 10. januar 2019.
- Kharlamov v. Russia*, br. 27447/07, 8. oktobar 2015.
- Khurshid Mustafa and Tarzibachi v. Sweden*, br. 23883/06, 16. decembar 2008.
- Khuzhin and Others v. Russia*, br. 13470/02, 23. oktobar 2008.
- Kılıç and Eren v. Turkey*, br. 43807/07, 29. novembar 2011.
- Klein v. Slovakia*, br. 72208/01, 31. oktobar 2006.
- Kokkinakis v. Greece*, 25. maj 1993, Series A br. 260-A
- Kövesi v. Romania*, br. 3594/19, 5. maj 2020.

Krasulya v. Russia, br. 12365/03, 22. februar 2007.

Kucharczyk v. Poland (dec.) [odbor], br. 72966/13, 24. novembar 2015.

Kudeshkina v. Russia, br. 29492/05, 26. februar 2009.

Kula v. Turkey, br. 20233/06, 19. jun 2018.

Kuliś v. Poland, br. 15601/02, 18. mart 2008.

Kuliś and Różycki v. Poland, br. 27209/03, 6. oktobar 2009.

Kurier Zeitungsverlag und Druckerei GmbH v. Austria, br. 3401/07, 17. januar 2012.

Kutlular v. Turkey, br. 73715/01, 29. april 2008.

Kwiecień v. Poland, br. 51744/99, 9. januar 2007.

Kyprianou v. Cyprus [GC], br. 73797/01, ECHR 2005-XIII

L

Lacroix v. France, br. 41519/12, 7. septembar 2017.

Langner v. Germany, br. 14464/11, 17. septembar 2015.

Laranjeira Marques da Silva v. Portugal, br. 16983/06, 19. januar 2010.

Lavents v. Latvia, br. 58442/00, 28. novembar 2002.

Le Pen v. France (dec.), br. 18788/09, 20. april 2010.

Leander v. Sweden, 26. mart 1987, Series A br. 116

Leempoel & S.A. ED. Ciné Revue v. Belgium, br. 64772/01, 9. novembar 2006.

Leroy v. France, br. 36109/03, 2. oktobar 2008.

Lešník v. Slovakia, br. 35640/97, ECHR 2003-IV

Leveque v. France (dec.), br. 35591/97, 23. novembar 1999.

Lewandowska-Malec v. Poland, br. 39660/07, 18. septembar 2012.

Lilliendal v. Iceland (dec.), br. 29297/18, 12. maj 2020.

Lindon, Otchakovsky-Laurens and jul v. France [GC], br. 21279/02 i 36448/02, ECHR 2007-IV

Lingens v. Austria, 8. jul 1986, Series A br. 103

Loersch and Nouvelle Association du Courrier v. Switzerland, br. 23868/94 i 23869/94, Odluka Komisije od 24. februara 1995, *Decisions and Reports* 80

Loiseau v. France (dec.), br. 46809/99, ECHR 2003 XII (izvodi)

Lombardi Vallauri v. Italy, br. 39128/05, 20. oktobar 2009.

Lombardo and Others v. Malta, br. 7333/06, 24. april 2007.

Lopes Gomes da Silva v. Portugal, br. 37698/97, ECHR 2000-X

M

M.L. and W.W. v. Germany, br. 60798/10 i 65599/10, 28. jun 2018.

Magyar Helsinki Bizottság v. Hungary [GC], br. 18030/11, 8. novembar 2016.

- Magyar Jeti Zrt v. Hungary*, br. 11257/16, 4. decembar 2018.
- Magyar Kétfarkú Kutya Párt v. Hungary* [GC], br. 201/17, 20. januar 2020.
- Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu Zrt v. Hungary*, br. 22947/13, 2. februar 2016.
- Mahi v. Belgium* (dec.), br. 57462/19, 7. jul 2020.
- Mamère v. France*, br. 12697/03, ECHR 2006-XIII
- Man and Others v. Romania* (dec.), br. 39273/07, 19. novembar 2019.
- Mándli and Others v. Hungary*, br 63164/16, 26. maj 2020.
- Manole and Others v. Moldova*, br. 13936/02, ECHR 2009 (izvodi)
- Marchenko v. Ukraine*, br. 4063/04, 19. februar 2009.
- Margulev v. Russia*, br. 15449/09, 8. oktobar 2019.
- Mariapori v. Finland*, br. 37751/07, 6. jul 2010.
- Marinova and Others v. Bulgaria*, br. 33502/07, 30599/10 i dve druge, 12. jul 2016.
- Mariya Alekhina and Others v. Russia*, br. 38004/12, 17. jul 2018.
- Markt intern Verlag GmbH and Klaus Beermann v. Germany*, 20. novembar 1989, Series A br. 165
- Mătășaru v. the Republic of Moldova*, br. 69714/16 and 71685/16, 15. januar 2019.
- Mater v. Turkey*, br. 54997/08, 16. jul 2013.
- Mathieu-Mohin and Clerfayt v. Belgium*, 2. mart 1987, Series A br. 113
- Matúz v. Hungary*, br. 73571/10, 21. oktobar 2014.
- McVicar v. the United Kingdom*, br. 46311/99, ECHR 2002-III
- Medžlis Islamske Zajednice Brčko and Others v. Bosnia and Herzegovina* [GC], br. 17224/11, 27. jun 2017.
- Mehmet Reşit Arslan and Orhan Bingöl v. Turkey*, br. 47121/06 i dve druge, 18. jun 2019.
- Melnychuk v. Ukraine* (dec.), br. 28743/03, ECHR 2005-IX
- Members of the Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses and Others v. Georgia*, br. 71156/01, 3. maj 2007.
- Metis Yayıncılık Limited Şirketi and Sökmen v. Turkey* (dec.), br. 4751/07, 20. jun 2017.
- MGN Limited v. the United Kingdom*, br. 39401/04, 18. januar 2011.
- Mikkelsen and Christensen v. Denmark* (dec.), br. 22918/08, 24. maj 2011.
- Mikolajová v. Slovakia*, br. 4479/03, 18. januar 2011.
- Miljević v. Croatia*, br. 68317/13, 25. jun 2020.
- Minelli v. Switzerland* (dec.), br. 14991/02, 14. jun 2005.
- Mladina d.d. Ljubljana v. Slovenia*, br. 20981/10, 17. april 2014.
- Monica Macovei v. Romania**, br. 53028/14, 28. jul 2020.
- Monnat v. Switzerland*, br. 73604/01, ECHR 2006-X
- Moohan and Gillon v. the United Kingdom* (dec.), br. 22962/15 and 23345/15, 13. jun 2017.

Mor v. France, br. 28198/09, 15. decembar 2011.

Morar v. Romania, br. 25217/06, 7. jul 2015.

Morice v. France [GC], br. 29369/10, ECHR 2015

Morissens v. Belgium, br. 11389/85, Odluka komisije od 3. maja 1988, *Decisions and Reports* 56

Mosley v. the United Kingdom, br. 48009/08, 10. maj 2011.

Mouvement raëlien suisse v. Switzerland [GC], br. 16354/06, ECHR 2012 (izvodi)

Müller and Others v. Switzerland, 24. maj 1988, Series A br. 133

Murat Vural v. Turkey, br. 9540/07, 21. oktobar 2014.

Murphy v. Ireland, br. 44179/98, ECHR 2003 IX (izvodi)

N

Nagla v. Latvia, br. 73469/10, 16. jul 2013.

Nadtoka v. Russia, br. 38010/05, 31. maj 2016.

Nasirov and Others v. Azerbaijan, br. 58717/10, 20. februar 2020.

Nedim Şener v. Turkey, br. 38270/11, 8. jul 2014.

Neij and Sunde Kolmisoppi v. Sweden (dec.), br. 40397/12, 19. februar 2013.

Nejdet Atalay v. Turkey, br. 76224/12, 19. novembar 2019.

Nenkova-Lalova v. Bulgaria, br. 35745/05, 11. decembar 2012.

News Verlags GmbH & Co.KG v. Austria, br. 31457/96, ECHR 2000-I

Nikowitz and Verlagsgruppe News GmbH v. Austria, br. 5266/03, 22. februar 2007.

Nikula v. Finland, br. 31611/96, ECHR 2002-II

Nilsen v. the United Kingdom (dec.), br. 36882/05, 9. mart 2010.

Nilsen and Johnsen v. Norway [GC], br. 23118/93, ECHR 1999-VIII

Niskasaari and Others v. Finland, br. 37520/07, 6. jul 2010.

Nix v. Germany (dec.), br. 35285/16, 13. mart 2018.

Nordisk Film & TV A/S v. Denmark (dec.), br. 40485/02, ECHR 2005-XIII

Norris v. Ireland, 26. oktobar 1988, Series A br. 142

Novikova and Others v. Russia, br. 25501/07 i četiri druge, 26. april 2016.

Nur Radyo Ve Televizyon Yayıncılığı A.Ş. v. Turkey, br. 6587/03, 27. novembar 2007.

Nurminen and Others v. Finland, br. 27881/95, Odluka Komisije od 26. februara 1997.

O

Oberschlick v. Austria (no. 1), 23. maj 1991, Series A br. 204

Oberschlick v. Austria (no. 2), 1. jul 1997, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-IV

Observer and Guardian v. the United Kingdom, 26. novembar 1991, Series A br. 216

Obukhova v. Russia, br. 34736/03, 8. januar 2009.

Ólafsson v. Iceland, br. 58493/13, 16. mart 2017.

Öllinger v. Austria, br. 76900/01, ECHR 2006-IX

Olujić v. Croatia, br. 22330/05, 5. februar 2009.

OOO Flavus and Others v. Russia, br. 12468/15 i još dve, 23. jun 2020.

OOO Izdatelskiy Tsentr Kvartirnyy Ryad v. Russia, br. 39748/05, 25. april 2017.

Open Door and Dublin Well Woman v. Ireland, 29. oktobar 1992, Series A br. 246-A

Oran v. Turkey, br. 28881/07 and 37920/07, 15. april 2014.

Orban and Others v. France, br. 20985/05, 15. januar 2009.

Orlovskaya Iskra v. Russia, br. 42911/08, 21. februar 2017.

Österreichische Vereinigung zur Erhaltung, Stärkung und Schaffung v. Austria, br. 39534/07, 28. novembar 2013.

Otegi Mondragon v. Spain, br. 2034/07, ECHR 2011

Ottan v. France, br. 41841/12, 19. april 2018.

Otto-Preminger-Institut v. Austria, 20. septembar 1994, Series A br. 295-A

Özgür Gündem v. Turkey, br. 23144/93, ECHR 2000-III

Özer v. Turkey (no. 3), br. 69270/12, 11. februar 2020.

Öztürk v. Turkey [GC], br. 22479/93, ECHR 1999-VI

P

P4 Radio Hele Norge ASA v. Norway (dec.), br. 76682/01, ECHR 2003-VI

Pais Pires de Lima v. Portugal, br. 70465/12, 12. februar 2019.

Pakdemirli v. Turkey, br. 35839/97, 22. februar 2005.

Palusinski v. Poland (dec.), br. 62414/00, ECHR 2006-XIV

Socialist Party and Others v. Turkey, 25. maj 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-III

Paturel v. France, br. 54968/00, 22. decembar 2005.

Peck v. the United Kingdom, br. 44647/98, ECHR 2003-I

Pedersen and Baadsgaard v. Denmark [GC], br. 49017/99, ECHR 2004-XI

Pentikäinen v. Finland [GC], br. 11882/10, ECHR 2015

Perinçek v. Switzerland [GC], br. 27510/08, ECHR 2015 (izvodi)

Perrin v. the United Kingdom (dec.), br. 5446/03, ECHR 2005-XI

Peruzzi v. Italy, br. 39294/09, 30. jun 2015.

PETA Deutschland v. Germany, br. 43481/09, 8. novembar 2012.

Petro Carbo Chem S.E. v. Romania, br. 21768/12, 30. jun 2020.

Piermont v. France, 27. april 1995, Series A br. 314

Pihl v. Sweden, br. 74742/14, 7. februar 2017.

Pinto Coelho v. Portugal (no. 2), br. 48718/11, 22. mart 2016.

Pinto Pinheiro Marques v. Portugal, br. 26671/09, 22. januar 2015.

Pitkevich v. Russia (dec.), br. 47936/99, 8. februar 2001.

Polanco Torres and Movilla Polanco v. Spain, br. 34147/06, 21. septembar 2010.

Polat v. Turkey [GC], br. 23500/94, 8. jul 1999.

Poyraz v. Turkey, br. 15966/06, 7. decembar 2010.

Prager and Oberschlick v. Austria, 26. april 1995, Series A br. 313

Previti v. Italy (dec.), br. 45291/06, 8. decembar 2009.

Prunea v. Romania, br. 47881/11, 8. januar 2019.

Purcell and Others v. Ireland, br. 15404/89, Odluka Komisije od 16. aprila 1991, *Decisions and Reports* 70

Putistin v. Ukraine, br. 16882/03, 21. novembar 2013.

R

Radio ABC v. Austria, 20. oktobar 1997, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-VI

Radio France and Others v. France, br. 53984/00, ECHR 2004-II

Radio Twist a.s. v. Slovakia, br. 62202/00, ECHR 2006-XV

Radobuljac v. Croatia, br. 51000/11, 28. jun 2016.

Raichinov v. Bulgaria, br. 47579/99, 20. april 2006.

Reichman v. France, br. 50147/11, 12. jul 2016.

Reklos and Davourlis v. Greece, br. 1234/05, 15. januar 2009.

Religious Community of Jehovah's Witnesses v. Azerbaijan, br. 52884/09, 20. februar 2020.

Renaud v. France, br. 13290/07, 25. februar 2010.

Ressiot and Others v. France, br. 15054/07 and 15066/07, 28. jun 2012.

Reznik v. Russia, br. 4977/05, 4. april 2013.

Roche v. the United Kingdom [GC], br. 32555/96, ECHR 2005-X

Rodina v. Latvia, br. 48534/10 i 19532/15, 14. maj 2020.

Rodionov v. Russia, br. 9106/09, 11. decembar 2018.

Rodriguez Ravelo v. Spain, br. 48074/10, 12. januar 2016.

Roemen and Schmit v. Luxembourg, br. 51772/99, ECHR 2003-IV

Roj TV A/S v. Denmark (dec.), br. 24683/14, 17. april 2018.

Roland Dumas v. France, br. 34875/07, 15. jul 2010.

Romanenko and Others v. Russia, br. 11751/03, 8. oktobar 2009.

Rommelfanger v. Germany, br. 12242/86, Odluka Komisije od 6. septembra 1989, *Decisions and Reports* 62

Roşianu v. Romania, br. 27329/06, 24. jun 2014.

Rotaru v. Romania [GC], br. 28341/95, ECHR 2000-V

Rumyana Ivanova v. Bulgaria, br. 36207/03, 14. februar 2008.

RTBF v. Belgium, br. 50084/06, ECHR 2011 (izvodi)

Rubins v. Latvia, br. 79040/12, 13. januar 2015.

Rubio Dosamantes v. Spain, br. 20996/10, 21. februar 2017.

Ruokanen and Others v. Finland, br. 45130/06, 6. april 2010.

S

Saaristo and Others v. Finland, br. 184/06, 12. oktobar 2010.

Şahin Alpay v. Turkey, br. 16538/17, 20. mart 2018.

Saint-Paul Luxembourg S.A. v. Luxembourg, br. 26419/10, 18. april 2013.

Salabiaku v. France, 7. oktobar 1988, Series A br. 141-A

Salihu and Others v. Sweden (dec.), br. 33628/15, 10. maj 2016.

Sanoma Uitgevers B.V. v. the Netherlands [GC], br. 38224/03, 14. septembar 2010.

Sapan v. Turkey, br. 44102/04, 8. jun 2010.

Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy v. Finland [GC], br. 931/13, 27. jun 2017.

Savitchi v. Moldova, br. 11039/02, 11. oktobar 2005.

Savva Terentyev v. Russia, br. 10692/09, 28. avgust 2018.

Saygılı and Falakaoğlu (no. 2) v. Turkey, br. 38991/02, 17. februar 2009.

Scharsach and News Verlagsgesellschaft v. Austria, br. 39394/98, ECHR 2003-XI

Schöpfer v. Switzerland, 20. maj 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-III

Schwabe and M.G. v. Germany, br. 8080/08 and 8577/08, ECHR 2011 (izvodi)

Schweizerische Radio- und Fernsehgesellschaft SRG v. Switzerland, br. 34124/06, 21. jun 2012.

Schweizerische Radio- und Fernsehgesellschaft and Others v. Switzerland (dec.), br. 68995/13, 12. novembar 2019.

Sdružení Jihočeské Matky v. the Czech Republic (dec.), br. 19101/03, 10. jul 2006.

Sekmadienis Ltd. v. Lithuania, br. 69317/14, 30. januar 2018.

Selistö v. Finland, br. 56767/00, 16. novembar 2004.

Selmani and Others v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia, br. 67259/14, 9. februar 2017.

Semir Güzel v. Turkey, br. 29483/09, 13. septembar 2016.

Şener v. Turkey, br. 26680/95, 18. jul 2000.

Shahanov and Palfreeman v. Bulgaria, br. 35365/12 and 69125/12, 21. jul 2016.

Shapovalov v. Ukraine, br. 45835/05, 31 jul 2012 *Shvydika v. Ukraine*, br. 17888/12, 30. oktobar 2014.

Siałkowska v. Poland, br. 8932/05, 22. mart 2007.

Sidabras and Džiautas v. Lithuania, br. 55480/00 i 59330/00, ECHR 2004-VIII

Simić v. Bosnia and Herzegovina (dec.), br. 75255/10, 15. novembar 2016.

Sinkova v. Ukraine, br. 39496/11, 27. februar 2018.

Sioutis v. Greece (dec.), br. 16393/14, 29. avgust 2017.

Siryk v. Ukraine, br. 6428/07, 31. mart 2011.

Skalka v. Poland, br. 43425/98, 27. maj 2003.

Slavov and Others v. Bulgaria, br. 58500/10, 10. novembar 2015.

Smolorz v. Poland, br. 17446/07, 16. oktobar 2012.

Soares v. Portugal, br. 79972/12, 21. jun 2016.

Société de conception de presse et d'édition v. France, br. 4683/11, 25. februar 2016.

Société de conception de presse et d'édition and Ponson v. France, br. 26935/05, 5. mart 2009.

Société Prisma Presse v. France (no. 1) (dec.), br. 66910/01, 1. jul 2003.

Société Prisma Presse v. France (no. 2) (dec.), br. 71612/01, 1. jul 2003.

Sofranschi v. Moldova, br. 34690/05, 21. decembar 2010.

Sorguç v. Turkey, br. 17089/03, 23. jun 2009.

Soulas and Others v. France, br. 15948/03, 10. jul 2008.

Sousa Goucha v. Portugal, br. 70434/12, 22. mart 2016.

Stambuk v. Germany, br. 37928/97, 17. oktobar 2002.

Standard Verlags GmbH v. Austria, br. 13071/03, 2. novembar 2006.

Standard Verlags GmbH and Krawagna-Pfeifer v. Austria, br. 19710/02, 2. novembar 2006.

Steel and Others v. the United Kingdom, 23. septembar 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VII

Steel and Morris v. the United Kingdom, br. 68416/01, ECHR 2005-II

Stern Taulats and Roura Capellera v. Spain, br. 51168/15 i 51186/15, 13. mart 2018.

Steur v. the Netherlands, br. 39657/98, ECHR 2003-XI

Stevens v. the United Kingdom, br. 11674/85, Odluka Komisije od 3. mart 1986, *Decisions and Reports* 46

Stichting Ostade Blade v. the Netherlands (dec.), br. 8406/06, 27. maj 2014.

Stojanović v. Croatia, br. 23160/09, 19. septembar 2013.

Stoll v. Switzerland [GC], br. 69698/01, ECHR 2007-V

Stomakhin v. Russia, br. 52273/07, 9. maj 2018.

Studio Monitori and Others v. Georgia, br. 44920/09 i 8942/10, 30. januar 2020.

The Sunday Times v. the United Kingdom (no. 1), 26. april 1979, Series A br. 30

The Sunday Times v. the United Kingdom (no. 2), 26. novembar 1991, Series A br. 217

Sürek v. Turkey (no. 1) [GC], br. 26682/95, ECHR 1999-IV

Sürek v. Turkey (no. 2) [GC], br. 24122/94, 8. jul 1999.
Sürek v. Turkey (no. 3) [GC], br. 24735/94, 8. jul 1999.
Sürek v. Turkey (no. 4) [GC], br. 24762/94, 8. jul 1999.
Sürek and Özdemir v. Turkey [GC], br. 23927/94 i 24277/94, 8. jul 1999.
Sylka v. Poland (dec.), br. 19219/07, 3. jun 2014.
Szanyi v. Hungary, br. 35493/13, 8. novembar 2016.
Szurovecz v. Hungary, br. 15428/16, 8. oktobar 2019.

T

Tagiyev and Huseynov v. Azerbaijan, br. 13274/08, 5. decembar 2019.
Tamiz v. the United Kingdom (dec.), br. 3877/14, 19. septembar 2017.
Tammer v. Estonia, br. 41205/98, ECHR 2001-I
Tănăsioaica v. Romania, br. 3490/03, 19. jun 2012.
Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary, br. 37374/05, ECHR 2009
Taşdemir v. Turkey (dec.), br. 38841/07, 23. februar 2010.
Tatár and Fáber v. Hungary, br. 26005/08 and 26160/08, 12. jun 2012.
Tele 1 Privatfernsehgesellschaft mbH v. Austria, br. 32240/96, 21. septembar 2000.
Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. and Others v. the Netherlands, br. 39315/06, 22. novembar 2012.
Tête v. France, br. 59636/16, 26. mart 2020.
Thoma v. Luxembourg, br. 38432/97, ECHR 2001-III
Tillack v. Belgium, br. 20477/05, 27. novembar 2007.
Times Newspapers Ltd v. the United Kingdom (no. 1 and no. 2), br. 3002/03 i 23676/03, ECHR 2009
Timpul Info-Magazin and Anghel v. Moldova, br. 42864/05, 27. novembar 2007.
Thorgeir Thorgeirson v. Iceland, 25. jun 1992, Series A br. 239
Tierbefreier e.V. v. Germany, br. 45192/09, 16. januar 2014.
Tokarev v. Ukraine (dec.), br. 44252/13, 21. januar 2020.
Tolmachev v. Russia*, br. 42182/11, 2. jun 2020.
Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom, 13. jul 1995, Series A br. 316-B
Toranzo Gomez v. Spain, br. 26922/14, 20. novembar 2018.
Tourancheau and Jul v. France, br. 53886/00, 24. novembar 2005.
Travaglio v. Italy (dec.), br. 64746/14, 24. januar 2017.
Turhan v. Turkey, br. 48176/99, 19. maj 2005.
Tuşalp v. Turkey, br. 32131/08 and 41617/08, 21. februar 2012.
TV Vest AS & Rogaland Pensjonistparti v. Norway, br. 21132/05, ECHR 2008 (izvodi)

U

Uj v. Hungary, br. 23954/10, 19. jul 2011.

Ulusoy and Others v. Turkey, br. 34797/03, 3. maj 2007.

Ümit Bilgiç v. Turkey, br. 22398/05, 3. septembar 2013.

Unabhängige Initiative Informationsvielfalt v. Austria, br. 28525/95, ECHR 2002-I

United Christian Broadcasters Ltd v. the United Kingdom (dec.), br. 44802/98, 7. novembar 2000.

Ürper and Others v. Turkey, br. 14526/07 i osam drugih, 20. oktobar 2009.

V

Vajnai v. Hungary, br. 33629/06, ECHR 2008

Van der Mussele v. Belgium, 23. novembar 1983, Series A br. 70

Vejdeland and Others v. Sweden, br. 1813/07, 9. februar 2012.

Veraart v. the Netherlands, br. 10807/04, 30. novembar 2006.

Vereinigung Bildender Künstler v. Austria, br. 68354/01, 25. januar 2007.

Vereniging Weekblad Bluf! v. the Netherlands, 9. februar 1995, Series A br. 306-A

Vérités Santé Pratique SARL v. France (dec.), br. 74766/01, 1. decembar 2005.

Verlagsgruppe Droemer Knaur GmbH & Co. KG v. Germany, br. 35030/13, 19. oktobar 2017.

Verlagsgruppe News GmbH v. Austria (no. 2), br. 10520/02, 14. decembar 2006.

VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland, br. 24699/94, ECHR 2001-VI

Vides Aizsardzības Klubs v. Latvia, br. 57829/00, 27. maj 2004.

Viorel Burzo v. Romania, br. 75109/01 and 12639/02, 30. jun 2009.

Vladimir Kharitonov v. Russia, br. 10795/14, 23. jun 2020.

Vogt v. Germany, 26. septembar 1995, Series A br. 323

Volkmer v. Germany (dec.), br. 39799/98, 22. novembar 2001.

Von Hannover v. Germany, br. 59320/00, ECHR 2004-VI

Von Hannover v. Germany (no. 2) [GC], br. 40660/08 i 60641/08, ECHR 2012

Von Hannover v. Germany (no. 3), br. 8772/10, 19. septembar 2013.

Vona v. Hungary, br. 35943/10, ECHR 2013

Voskuil v. the Netherlands, br. 64752/01, 22. novembar 2007.

W

Wall Street Journal Europe Sprl and Others v. the United Kingdom (dec.), br. 28577/05, 10. februar 2009.

Wanner v. Germany (dec.), br. 26892/12, 23. oktobar 2018.

Weber v. Switzerland, 22. maj 1990, Series A br. 177

Weber and Saravia v. Germany (dec.), br. 54934/00, ECHR 2006-XI

Węgrzynowski and Smolczewski v. Poland, br. 33846/07, 16. jul 2013.

Welsh and Silva Canha v. Portugal, br. 16812/11, 17. septembar 2013.

White v. Sweden, br. 42435/02, 19. septembar 2006.

Wille v. Liechtenstein [GC], br. 28396/95, ECHR 1999-VII

Willem v. France, br. 10883/05, 16. jul 2009.

Wingrove v. the United Kingdom, 25. novembar 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-V

Wirtschafts-Trend Zeitschriften-Verlagsgesellschaft mbH v. Austria (no. 3), br. 66298/01 and 15653/02, 13. decembar 2005.

Wojtas-Kaleta v. Poland, br. 20436/02, 16. jul 2009.

Women On Waves and Others v. Portugal, br. 31276/05, 3. februar 2009.

Worm v. Austria, 29. avgust 1997, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-V

Wrona v. Poland (dec.) [committee], br. 68561/13, 12. decembar 2017.

Y

Yalçın Küçük v. Turkey, br. 28493/95, 5. decembar 2002.

Yalçiner v. Turkey, br. 64116/00, 21. februar 2008.

Yarushkevych v. Ukraine (dec.), br. 38320/05, 31. maj 2016.

Yaşar Kaplan v. Turkey, br. 56566/00, 24. januar 2006.

Yıldız and Taş v. Turkey (n° 1), br. 77641/01, 19. decembar 2006.

Yıldız and Taş v. Turkey (n° 2), br. 77642/01, 19. decembar 2006.

Yıldız and Taş v. Turkey (n° 3), br. 477/02, 19. decembar 2006.

Yıldız and Taş v. Turkey (n° 4), br. 3847/02, 19. decembar 2006.

Yılmaz and Kılıç v. Turkey, br. 68514/01, 17. jul 2008.

Yordanova and Toshev v. Bulgaria, br. 5126/05, 2. oktobar 2012.

Youth Initiative for Human Rights v. Serbia, br. 48135/06, 25. jun 2013.

Z

Zakharov v. Russia, br. 14881/03, 5. oktobar 2006.

Zana v. Turkey, 25. novembar 1997, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-VII

Zarubin and Others v. Lithuania (dec.), br. 69111/17 i tri druge, 26. novembar 2019.

Ziemiński v. Poland (no. 2), br. 1799/07, 5. jul 2016.